

**VEDECKÝ ČASOPIS VYSOKEJ ŠKOLY
EKONÓMIE A MANAŽMENTU V BRATISLAVE**

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

EKONÓMIA A MANAŽMENT

**Bratislava University
of Economics and Management
Scientific Journal**

**Číslo 1, jún 2022, ročník XVIII.
No. 1, June 2022, Volume XVIII.**

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave

Public administration and regional development

Bratislava University of Economics and Management

Hlavný redaktor (Editor-in-Chief)

Monika Hudáková

Výkonný redaktor (Executive Editor)

Michal Fabuš

Redakčná rada (Editorial Board)

Ľuboš Cibák

VŠEM v Bratislave, Slovenská republika

Zoran Čekerevac

Union University Beograd, Serbia

Iveta Dudová

VŠEM v Bratislave, Slovenská republika

Vladimír Gozora

VŠEM v Bratislave, Slovenská republika

Iryna V. Gontareva

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Sebastian Jabłoński

University of Economics, Tourism and Social Sciences in Kielce, Poland

Jozef Kuril

VŠEM v Bratislave, Slovenská republika

Vasyl Kyfiak

Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Chernivtsi, Ukraine

Ján Lidák

Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Slovenská republika

Robert Magda

Szent István University Gödöllő, Hungary

Janus Paweska

International University of Logistics and Transport in Wroclaw, Poland

Thomas Prorok

Center for Public Administration Research, Wien, Austria

Agota Raisiene

Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania

Russell Gerrard

BAYES Business School, City University of London, United Kingdom

Mykola Sidak

VŠEM v Bratislave, Slovenská republika

Antonín Slaný

Masaryk university, Faculty of Economics and Administration, Brno, Czech republic

Renata Stasiak- Betlejewska

Czestochowa University of Technology, Czestochowa, Poland

Oleh Soskin

National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

Daniela Todorova

University of Transport Todor Kableshkov, Sofia, Bulgaria

Jaroslav Vykluk

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Harald Wilhelm

College of Public Administration in Bavaria, Hof, Germany

Lukáš Zagata

Czech University of Life Sciences Prague, Faculty of Economics and Management, Czech republic

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave

Public administration and regional development

Bratislava University of Economics and Management

**Číslo 1, jún 2022, ročník XVIII.
No. 1, June 2022, Volume XVIII.**

Contents

Integračné procesy v agropotravinárskom sektore	7
<i>Integration processes in the agri-food sector</i>	
Vladimír GOZORA	
Inovačná výkonnosť Slovenska a jeho regiónov	14
<i>Innovation performance of Slovakia and its regions</i>	
Vojtech KOLLÁR – Gabriela PALKOVÁ	
Prístupy k regionálnym nerovnostiam a politika súdržnosti	32
<i>Approaches to regional disparities and cohesion policy</i>	
Silvia VADKERTIOVÁ	
Verejná a štátna služba – niektoré vybrané aspekty ich posudzovania	43
<i>Public and civil service and some selected aspects of them</i>	
Jozef KURIL	
Prístupy k rodinnej politike vo Francúzsku	49
<i>Approaches to family policy in France</i>	
Iveta DUDOVÁ	
Daň z motorových vozidiel v kontexte príjmov štátneho rozpočtu	61
<i>Motor vehicle tax in the context of state budget income</i>	
Agneša VÍGHOVÁ	
Mnohostranná úloha účtovnej a informačnej podpory v systéme finančného riadenia	66
<i>The multifaceted role of accounting and information support in the financial management system</i>	
Maryna RESLER	
Prepojenie sveta startupov a vzdelávania	73
<i>Connecting the world of startups and education</i>	
Silvia MATÚŠOVÁ – Lucia MAGYAROVÁ	
Manažérstvo vzdelávania dospelých v kontexte rozvoja regiónov Slovenska	87
<i>Management of adult education in the context of the development of regions in Slovakia</i>	
Andrea DZÍBELOVÁ – Silvia MATÚŠOVÁ	

Meniace sa podmienky v oblasti jadrovej energie (osobitne RAO), nové výzvy pre politiky a strategické dokumenty	103
<i>Changing conditions in the field of nuclear energy (especially RAW), new challenges for policies and strategic documents</i>	
<i>Stanislav FILIP – Mária SREBALOVÁ</i>	
Vplyv cirkulárnej ekonomiky na nakladanie s jadrovým odpadom	112
<i>The influence of the circular economy on the management of nuclear waste</i>	
<i>František VOJTECH – Miriam SLOBODNÍKOVÁ – Matúš MICHALOVÍČ</i>	
Ekonomická udržateľnosť printových médií v Slovenskej republike	120
<i>Economic sustainability of print media in the Slovak Republic</i>	
<i>Marcel LINCÉNYI – Ladislav KABÁT – Michal FABUŠ</i>	
Politická agenda v elektronických médiách dennikn.sk, pravda.sk a hnonline.sk ...	138
<i>Political agenda in the electronic media dennikn.sk, pravda.sk and hnonline.sk</i>	
<i>Daniel RABINA</i>	
Recenzia publikácie doc. Ing. Františka Vojtecha, PhD.: Controlling	151
<i>Michal LEVICKÝ</i>	
Recenzia publikácie doc. Ing. Ivety Dudovej, PhD.: Ekonomía vzdelávania	153
<i>Vojtech STANEK</i>	
Autori príspevkov	158
Recenzenti	160

Integračné procesy v agropotravinárskom sektore

Integration processes in the agri-food sector

Vladimír GOZORA*

Abstract

The article analyzes the integration processes in the agri-food sector. On the basis of a selected set of enterprises and formed associations of economic and other activities, it documents horizontal and vertical types of business entities associations into free and narrower forms of associations with organic and inorganic enterprise structures. On the example of established associations and joint ventures at home and abroad, it presents the achieved goals and benefits of business associations in agribusiness.

Last but not least, it presents a proposal for measures for the widespread application of integration processes, networking of enterprises and purposeful association of small and medium-sized enterprises in the agro-sector.

Keywords: *integration processes, horizontal and vertical integration, organic and inorganic associations, business networking and joint ventures.*

JEL Classification: M21, D22

Úvod

Slovenské poľnohospodárstvo dlhodobo zápasí s problémami, ktoré negatívne ovplyvňujú produktovú štruktúru, agrárnu ekonomiku a potravinovú bezpečnosť. Poľnohospodárske podniky sa sústavne stretávajú s negatívnymi dopadmi svetovej finančnej a hospodárskej krízy a deformáciami podnikateľského prostredia, ako aj pretrvávajúcimi finančnými záťažami.

Klimatické zmeny, vysoká daňová záťaženosť a minimálna výnosnosť vstupov do agropotravinárskej výroby sa negatívne prejavili v útlme početných odvetví rastlinnej a živočíšnej výroby a kreovaní produktových nerovnováh na trhu potravín.

Na tomto stave významnou mierou participujú štruktúrne a procesné zmeny v podnikovej základni, obchodné reťazce so zvýšeným dovozom potravín zo zahraničia a početné ekonomické nástroje agropodnikateľského prostredia. V ostatnej dobe sa k uvedeným vektorom agrárneho podnikania pridružili problémy s odbytom a speňažovaním poľnohospodárskych komodít, protipandemické opatrenia a zvyšovanie cien energií, čo viedlo k celému radu protestov a nepokojov malých a stredných podnikov. /4/

Počas celého uplynulého obdobia podnikové manažmenty hľadali možnosti prekonania starých ekonomických záťaží a dosiahnutia rastu produkčnej výkonnosti a ekonomickej bezpečnosti agropodnikateľských subjektov. Systémovo cielené združovanie, sieťovanie a medzipodniková kooperácia boli osvedčenými metódami prekonávania hospodárskej recesie. Sú to integračné

* Dr.h.c.prof.mpx.h.c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemba.sk

procesy, ktoré otvárajú cesty združovaniu kapitálu, ochrane a bezpečnosti podnikateľských subjektov a zvýšeniu ich ekonomickej výkonnosti a výnosnosti. Preto cieľom príspevku je analyzovať integračné procesy v agropodnikateľskej činnosti, zhodnotiť prínosy združovania podnikov a navrhnúť opatrenia k utváraní progresívnych sietí výrobcov potravín.

Integračné procesy v agrorezorte

Realizácia uvedeného cieľa si vyžiadala uskutočniť prieskum 72 poľnohospodárskych podnikov, 27 potravinárskych podnikov a 9 zoskupení hospodárskej a inej podnikateľskej činnosti doma i v zahraničí.

Výsledky prieskumu potvrdili všetky predznačené determinanty integračných procesov v agropodnikateľskom prostredí a špecifikovali následné ekonomické determinanty eliminovania agropodnikateľskej činnosti:

- staré finančné záťaže z agropodnikateľskej činnosti,
- zvýšenie dane z pridanej hodnoty,
- značná byrokracia a spomaľovanie peňažných tokov,
- štátna intervenčná politika,
- nedostatočná ochranná politika,
- zvyšovanie cien vstupov do agropotravinárskej výroby,
- produktová nerovnováha na vnútornom trhu potravín a
- iné determinanty.

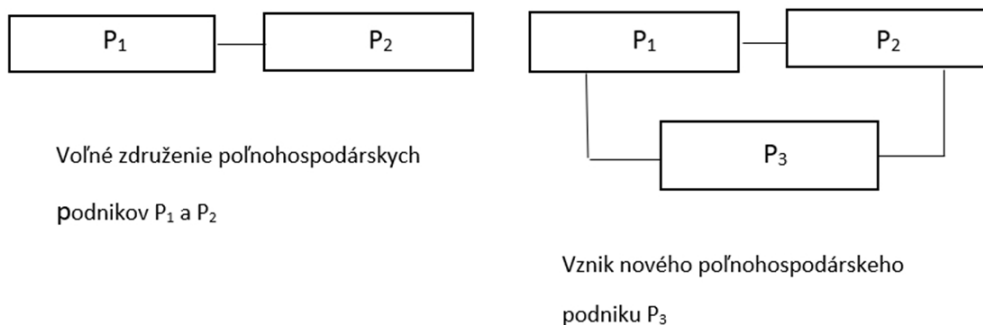
Prvé prejavy integračných procesov sme zaznamenali na Slovensku v deväťdesiatych rokoch s cieľom vytvoriť voľné i úzke formy združení hospodárskej a inej podnikateľskej činnosti. Takýmto spôsobom vzniklo v agrorezorte 44 združení poľnohospodárskych a potravinárskych výrobcov, výrobcov a spracovateľov dreva a ostatných záujmových združení. Väčšina uvedených združení vykonáva svoju činnosť aj v súčasnom období. Postupne sa utvárali integrované zoskupenia organického a anorganického typu združení. /2/ Súčasťou integračných procesov boli tieto zoskupenia:

a) horizontálne zoskupenia, založené na združení, fúzii alebo akvizícií podnikateľských subjektov s rovnakým predmetom činnosti. Takýmto integrovanými skupinami podnikov bola firma Hudák s koncentráciou 17000 ha poľnohospodárskej pôdy, Lesopoľnohospodársky podnik Ulič, ktorý vznikol integráciou 34000 ha lesnej a 7000 ha poľnohospodárskej pôdy, ale aj zlúčenie PPD Lokca a PPD Ťapešovo do integrovanej formy podnikania na poľnohospodárskej pôde. Princíp horizontálnej integrácie podnikov ilustruje obrázok 1.

Uplatnením horizontálnej integrácie sa dosiahli nasledovné prínosy:

- zachránil sa majetok ekonomicky zaostávajúcich podnikov,
- rozvinula sa spolupráca medzi združenými podnikmi,
- zvýšila sa technologická a pracovná disciplína,
- vo výrobo-odbytových združeníach sa zlepšilo odbytovanie a speňažovanie výrobkov,
- zvýšila sa ekonomická výkonnosť a efektívnosť výroby integrovaných podnikov,
- zvýšila sa ekonomická bezpečnosť združených podnikov.

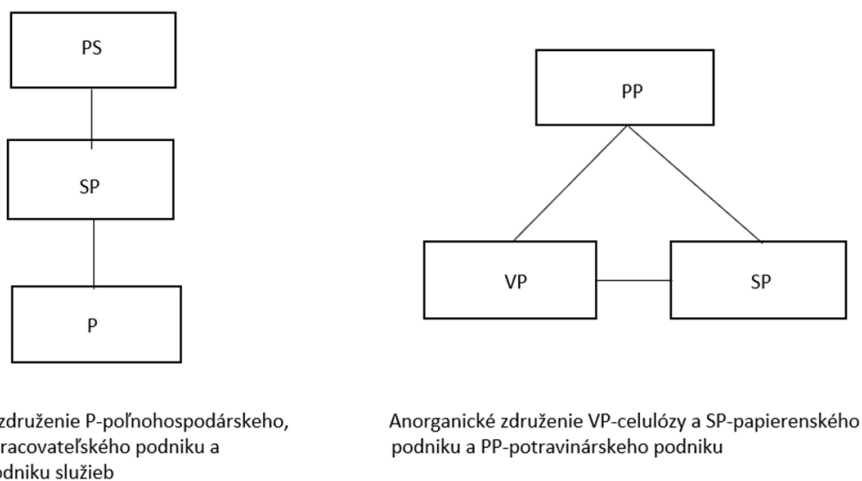
Obrázok 1 Formy horizontálne združovania podnikov

Zdroj: vlastné spracovanie

b) vertikálne zoskupenia, založené na združení alebo akvizícii podnikateľských subjektov pr-
vovýroby, spracovania potravín a služieb. Typickým reprezentantom vertikálnej integrácie
bolo do roku 2017 zoskupenie obchodných spoločností TAURIS a zoskupenia 10 obchod-
ných a investičných spoločností BELAR. Rámcovú štruktúru uvedených skupín dokumen-
tuje obrázok 2.

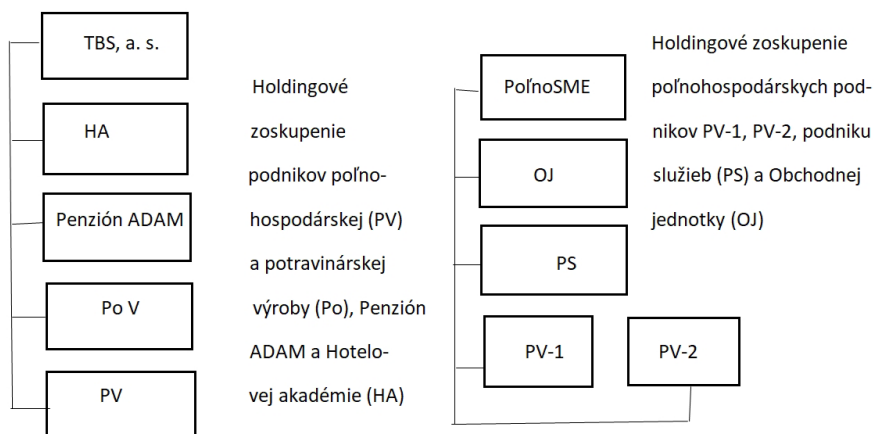
Obrázok 2 Formy vertikálneho združovania podnikov

Zdroj: vlastné spracovanie

Typickým predstaviteľom holdingového zoskupenia agropodnikateľských subjektov je TBS, a. s. Stará Turá, ktorá vo svojom výrobnom portfóliu zahŕňa poľnohospodársku výrobu, spracovanie poľnohospodárskej produkcie na potravinové výrobky, výrobu piva a nealkoholických nápojov, agroturistiku, spojenú s ubytovacími a stravovacími službami. Porovnateľné integračné procesy prebiehajú v PoľnoSME Palárikovo a ďalších podnikateľských subjektoch. Schému vertikálnej integrácie uvádza obrázok 3.

Obrázok 3 Uplatnenie holdingových princípov v združených formách agropodnikania

Zdroj: vlastné spracovanie

Uvedené príklady vertikálnej integrácie sú založené na princípe kreovania združení „zdola nahor“. Uplatnením vertikálnej integrácie sa naplnili nasledovné ciele:

- finalizácia výroby potravín,
- participácia na trhu potravín,
- udržanie zamestnanosti v združených podnikoch,
- zvýšenie výnosnosti vstupov v agropodnikateľskej činnosti,
- výhody v nákladoch, využitie racionalizačných možností a zabezpečenie odbytových a nákupných možností.

Druhá skupina združených agropotravinárskych podnikov je založená na vertikálnej integrácii „zhora nadol“. Princípom takéhoto utvárania združení je divizionalizácia veľkých podnikateľských subjektov na niekoľko menších, relatívne samostatných subjektov. Takýmto procesom divizionalizácie prešli PPD Volkovce, v rámci ktorého sa prostredníctvom vnútropodnikovej privatizácie utvorilo 7 podnikateľských subjektov a ZAD Dvory nad Žitavou, ktoré svoju agropodnikateľskú činnosť sústredilo do štyroch družstiev s rozdielnym výrobným zameraním. Princíp vertikálnej integrácie „zhora nadol“ ilustruje obrázok 4.

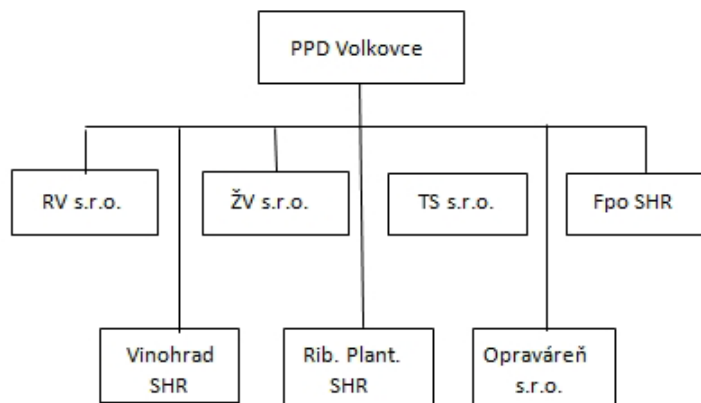
Uplatnením vertikálnej integrácie „zhora nadol“ sa naplnili nasledovné zámery podnikových manažmentov:

- zvýšila sa iniciatíva manažmentov novokreovaných podnikov pri odbytovaní a speňažovaní výrobkov,
- zvýšila sa úspešnosť predkladaných projektov,
- zvýšila sa ekonomická výkonnosť utvoreného združenia a
- uplatnila sa záväzná medzipodniková kooperácia.

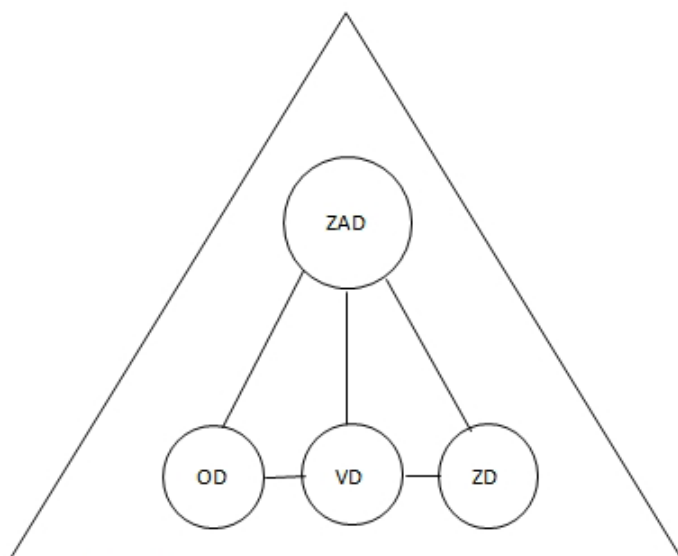
Špecifickou formou integračných procesov je účelové združovanie do integrovanej formy podnikania, ktorá predstavuje najvyššiu mieru medzipodnikovej kooperácie. Uvedenú formu podnikania uplatňovalo v 80-tych rokoch minulého storočia 130 spoločných poľnohospodárskych podnikov, ktoré sa v roku 1992 pretransformovali na obchodné spoločnosti. Táto forma združovania

sa úspešne uplatňuje v holandskom a dánskom poľnohospodárstve. Príkladom je utvorené družstvo takmer 50000 vlastníkov mliečnych fariem v Holandsku a zmluvná kooperácia troch farmových hospodárstiev v Dánsku, ktorá vyústila do utvorenia spoločnej akciovej spoločnosti s výmerou 1020 ha poľnohospodárskej pôdy. /Obrázok 5/

Obrázok 4 Vertikálna integrácia zhora nadol prostredníctvom vnútropodnikovej privatizácie a divizionizácie poľnohospodárskych podnikov

RV – rastlinná výroba, ŽV – živočišná výroba, TS – technické služby,
Fpo – farma plemenného chovu ošípaných

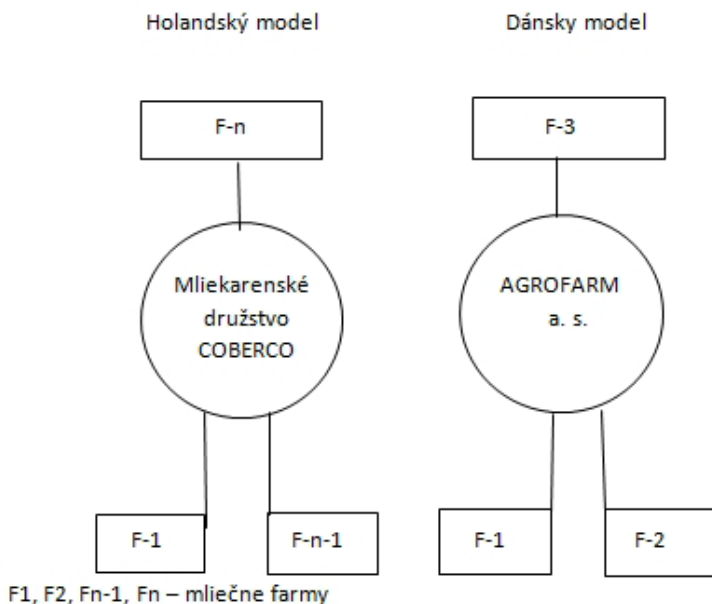

--- kooperačné väzby

ZAD – Združenie agropodnikateľov družstvo Dvory nad Žitavou
OD – Ovocinárske družstvo Dvory nad Žitavou
VD – Vinohradnícke družstvo Dvory nad Žitavou
ZD – Zeleninárske družstvo Dvory nad Žitavou

Zdroj: vlastné spracovanie

Obrázok 5 Integrované formy podnikania holandských a dánskych farmárov

Zdroj: vlastné spracovanie

Z rozhovorov s majiteľmi farmových hospodárstiev vyplynuli nasledovné dôvody združovania:

- zvýšenie konkurencieschopnosti a ochrany farmárov,
- združovanie finančných prostriedkov za účelom nákupu výkonnej poľnohospodárskej techniky,
- spoločné obhospodarovanie mliečnych kvót,
- zvýšenie ekonomickej výkonnosti fariem,
- kontrolovaná tvorba zisku pre výrobcov, spracovateľov a predajcov mliečnych produktov.

Zhodnotenie výsledkov a návrh opatrení

Združovanie a spájanie agropodnikateľských subjektov je prirodzeným dôsledkom snáh podnikových manažmentov obstať v konkurenčnom a turbulentnom podnikateľskom prostredí. Preto sa integračné procesy stali neoddeliteľnou súčasťou transformácie a adaptácie podnikovej základne agrozozostavy meniacim sa podmienkam. Dôkazom toho bol vznik agrokombinátových foriem hospodárenia, produkčno-odbytových združení a ďalších združení hospodárskej a obslužnej činnosti. Sme každodennými svedkami integračných procesov a koncentrácie kapitálu, prekonávania bariér a hľadania nových podnikateľských možností v poľnohospodárstve. Ich cieľom je spoločná ochrana trhu, spájanie kapitálu, jednotná cenotvorba a odbyt výrobkov. Preto sa integračné procesy a sieťovanie podnikov musia stať účinnou metódou rastu ekonomickej výkonnosti a bezpečnosti.

Možnosti vidíme v sieťovaní podnikov a súkromne hospodáriacich roľníkov v marginálnom prostredí. Rezervy vidíme v utváraní lesopoľnohospodárskych podnikov a združení.

Značné možnosti sa utvárajú pri združovaní obcí a podnikateľských subjektov k efektívnejšiemu využívaniu prírodných zdrojov na rozvoj agroturistiky a slovenského vidieka. /1/

Príkladom môžu slúžiť vinohradnícke a vinárske združenia, združenia pestovateľov a chovateľov hospodárskych zvierat.

Výraznejšie treba podporovať združené formy podnikania v prihraničných oblastiach a tvorbu spoločných podnikov so zahraničnou kapitálovou účasťou (Join Venture). Vznik nadnárodných spoločností a spoločných podnikov umožní prívply priamych zahraničných investícií a finančných prostriedkov na podporu agropodnikateľskej činnosti. /5/

Záver

Z uvedeného rozboru vyplýva, že v agropotravinárskom sektore prebieha sústavná a cieľavedomá transformácia podnikovej základne agrozozrazu. Významnú funkciu v tomto procese zohrávajú integračné procesy a utvárané združenia agropodnikateľských subjektov.

Výsledky prieskumov v súbore agropodnikateľských subjektov a združení naznačujú, že tam kde podniky uplatnili integráciu, tam sa výrazne prejavili výsledky podnikania. Utvárané spoločné podniky a koncernové zoskupenia podnikateľských subjektov vystupujú ako najvyššia forma medzipodnikovej kooperácie so zameraním na dosiahnutie primeraného hospodárskeho výsledku. Osvedčenými nositeľmi novodobých partnerských vzťahov sa musia stať strategické aliancie a klastrové organizácie. Výsledky výskumu Havierníkovej, K. /3/ to potvrdzujú na detaile utvorených podnikových sietí, technologických a turistických klastrov.

Literatúra

- [1] GOZORA, V. a kol. (2008) Spolupráca poľnohospodárskych podnikov s orgánmi miestnych samospráv pri uplatňovaní komunálnej politiky. Bratislava. Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2008, VUEPP Bratislava, ISSN 1335-6186.
- [2] GOZORA, V. (2017) Krízový manažment podniku, Wolters Kluwer a. s. Praha, ISSN 978-80-7552-805-6.
- [3] HAVIERNÍKOVÁ, K. (2021) Manažment rizík malých a stredných podnikov a klastrová spolupráca, TnUAD Trenčín, 169 s., ISBN 978-80-8075-939-1.
- [4] HUDÁKOVÁ, M. (2009) Indikátory nerovnovážnych ekonomických stavov agropodnikateľských subjektov. Bratislava, Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2009, VUEPP Bratislava, ISSN 1335-6186.
- [5] TÁNCOŠOVÁ, J. (2009) Regionálne rozloženie priamych zahraničných investícií a odvetvový aspekt. Bratislava, Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2009, VUEPP Bratislava, ISSN 1335-6186.

Inovačná výkonnosť Slovenska a jeho regiónov¹

Innovation performance of Slovakia and its regions

Vojtech KOLLÁR* – Gabriela PALKOVÁ**

Abstract

The paper deals with the theoretical basis and evaluation of the competitiveness and innovation potential of countries. Slovakia's competitiveness at the global level is presented by selected indicators and indices. We analyze and evaluate Slovakia's innovation performance with basic macroeconomic indicators. We analyze the evaluation of Slovakia's innovation performance according to the European Innovation Index in more detail and compare it with the average of the European Union and the V4 regions. Comparative analysis using selected indicators from the European Innovation Rankings and the EU Regional Innovation Rankings according to NUTS II for 2021.

Keywords: *innovations, Innovation performance, competitiveness*

JEL Classification: C52, E24, F60, O10, R10, R11

Úvod

Inovácie sú významným akceleračným faktorom hospodárskeho rastu, zvyšujú konkurencieschopnosť a produktivitu jednotlivých krajín. Rast produktivity je závislý od kvality podnikateľského prostredia a jeho podpory v oblasti inovácií.² Úroveň národnej konkurencieschopnosti jednotlivých krajín determinujú nielen faktory týkajúce sa ich ekonomickej úrovne, ale aj politickej stability a udržateľného rastu a rozvoja. V minulom storočí bola Európa globálnou hnacou silou inovácií a hospodárskeho rastu. Napriek tomu, že aj v súčasnosti je jej prínos v tejto oblasti významný, jej postavenie v celosvetovom meradle sa oslabilo a v mnohých aspektoch sa začali vo väčšej miere presadzovať americké a ázijské krajiny a ich spoločnosti.

Konkurencieschopnosť krajín na globálnej úrovni najčastejšie prezentuje globálny inovačný index. Hodnotí aj celkovú inovačnú výkonnosť sledovaných ekonomík. V porovnaní s ostatnými významnými ekonomikami v globálnom prostredí sa Európa na základe metrík globálneho inovačného indexu radí v súčasnom období medzi silných inovátorov spolu s Kanadou, Austráliou, Japonskom a USA. Inovačným lídrom, napr. v roku 2018 však bola Južná Kórea, ktorá dosiahla najvyššiu hodnotu indexu na úrovni 147 bodov, a to predovšetkým vďaka nadpriemerným výsledkom v oblasti duševného vlastníctva a výdavkov na výskum a vývoj.

* prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemba.sk

** Gabriela Palková, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: gabrielapalkova52@gmail.com

¹ Tento príspevok bol podporený IGA VŠEM v Bratislave – 1/2018-M Benchmarking – inteligentné portfólio na meranie kvality a riadenie vzdelávania na vysokých školách Bulharska a Slovenska

² ZÁBOJNÍK, S. – ČIDEROVÁ, D. – KRAJČÍK, D. 2020. *Competitiveness in International Business: Challenges for the EU economies*. s. 19

Miera konkurencieschopnosti krajiny je priamoúmerná aj jej inovačnej výkonnosti.³ Vo vyspelých ekonomikách sú inovácie hlavným prostriedkom na dosahovanie konkurencieschopnosti firiem a krajín. Na dosahovanie ekonomického rozvoja firmy štáty potrebujú radikálne inovácie, ktoré menia zaužívané vzorce správania, majú dosah na tvorbu pracovných miest a rozvoj regiónov a krajín.

Členské štáty Európskej únie zaostávajú za USA, Južnou Kóreou a Japonskom. V reakcii na rast konkurencie a globalizácie Európska rada nabáda členské krajiny Európskej únie do zvýšeného úsilia zlepšovať svoju inovačnú výkonnosť.

Od roku 2001 Európska komisia sleduje inovačnú výkonnosť krajín prostredníctvom hodnotiacej správy EIS – European Innovation Scoreboard, a neskôr IUS – Innovation Union Scoreboard.

1 Konkurencieschopnosť a inovačný potenciál

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development -OECD) konkurencieschopnosť definuje, ako schopnosť jednotlivých krajín produkovať tovary a služby pri rovnakých, slobodných, trhových podmienkach a zároveň sa podieľať na zabezpečení dlhodobého rastu životnej úrovne obyvateľstva.⁴ Konkurencieschopnosť na medzinárodnej alebo globálnej úrovni skúmajú a hodnotia medzinárodné organizácie a inštitúcie prostredníctvom rôznych indikátorov. Jednou z najznámejších organizácií, ktorá sa tejto oblasti venuje už viac ako 40 rokov, je Svetové ekonomické fórum (WEF).

Konkurencieschopnosť prezentuje prostredníctvom globálneho indexu-Global Competitiveness Index (GCI) zloženom z faktorov, ktoré definujú mieru prosperity a úroveň produktivity v danej krajine.⁵ Dlhodobou snahou WEF je porovnávanie ekonomík hodnotiacich krajín v čo najrelevantnejšej miere.

Hodnotiť konkurencieschopnosť je neľahká úloha, a to hlavne z dôvodu veľkého počtu rozličných faktorov, ktoré vplyvajú na produktivitu jednotlivých krajín. WEF od roku 2004 zostavuje rebríček pod názvom Global Competitiveness Index (GCI), kde pri hodnotení a porovnávaní konkurencieschopnosti kombinuje vybraný počet ukazovateľov, ktorých spoločným znakom je produktivita.

Najnovšia revidovaná verzia GCI 4.0 bola predstavená v roku 2018 a je postavená na 4 sub-indexoch, ktoré sú tvorené z 12 základných ekonomických pilierov (tabuľka 1), kvantifikujúcich 114 ukazovateľov. Tie predstavujú hlavné hnacie sily produktivity, ako najdôležitejšieho determinanta ekonomického rastu z dlhodobého hľadiska. Index GCI berie do úvahy porovnávanie 141 národných ekonomík, ktoré spolu tvoria 99 % svetového HDP. Hodnotenie zainteresovaných krajín je vyjadrené na stupnici 0 – 100, pričom najvyššia dosiahnuteľná hodnota 100 vyjadruje takzvaný ideálny stav.⁶ GCI zároveň upriamuje pozornosť na fakt, že dosiahnuť kombináciu rastu, udržateľnosti a rovnosti je naozaj reálna a je v rukách tvorcov jednotlivých svetových politík.⁷ Slovenská republika sa za rok 2019 v tomto rebríčku umiestnila na 42. mieste s dosiahnutým skóre 66,8, čím si pohoršila o jednu priečku s predchádzajúcim rokom. Z krajín V4 je na tom najlepšie Česká republika, ktorá so skóre 70,9 obsadila 32. priečku, no v porovnaní s rokom 2018 klesla o 3 priečky. Poľsko so svojím skóre 68,9 sa umiestnilo na rovnakom mieste, ako aj predchádzajúci rok, a to na 37. mieste.

³ HONTYOVÁ, K. – BEŇUŠ, O. 2014. *Rozvoj regiónov a európska integrácia*. s. 20

⁴ OCHOTNICKÝ, P. – KISELÁKOVÁ, D. 2019. *Konkurencieschopnosť, ekonomický rast a prežitie firiem*. s. 36

⁵ WEF. 2013. *The Global Competitiveness Report 2013 – 2014*. [online]

⁶ SCHWAB, K. 2019. *The Global Competitiveness Report 2019*. [online]

⁷ ČABINOVÁ, V. – FEDORČIKOVÁ, R. – MOLČANOVÁ, S. 2020. *Podnikateľské prostredie Slovenska v kontexte globálnej konkurencieschopnosti*. In *Mladá veda*. roč. 8, č. 2, s. 321

Poslednou krajinou V4 je Maďarsko, ktoré je umiestnené na 47. mieste so skóre 65,1, no v roku 2019 si polepšilo o jednu priečku ako prechádzajúci rok. V roku 2020 sa Svetové ekonomické fórum rozhodlo vynechať zostavenie tohto rebríčka. V roku 2021 bola vydaná Špeciálna správa o globálnej konkurencieschopnosti 2020, ktorej cieľom bolo dôkladne rozpracovať priority obnovy a oživenia ekonomických systémov. Podnetom na vznik tohto vydania bola správa z roku 2019, v ktorej bol zaznamenaný klesajúci trend v základných aspektoch produktivity krytý akomodáčnou menovou politikou, avšak nevyriešilo to problém súvisiaci s poklesom hospodárskeho rozvoja v krajinách Európy. Správa analyzuje ex-post trendy konkurencieschopnosti a spôsob, akým sa v budúcnosti bude uberať formovanie hospodárskych systémov, aby neboli len produkčné, ale podporovali aj environmentálnu udržateľnosť a viedli k spoločnej prosperite.⁸

Hodnotením konkurencieschopnosti svetových ekonomík sa okrem WEF zaoberajú aj ďalšie významné inštitúcie. Jednou z nich je Medzinárodný inštitút pre rozvoj manažmentu (IMD) založený v roku 1989 so sídlom vo Švajčiarsku. Tento inštitút každoročne zostavuje Svetový rebríček konkurencieschopnosti a každoročne vydáva publikáciu s názvom World Competitiveness Yearbook (WCY), ktorá slúži ako podpora pri rozhodovaní a tvorbe politík. Údaje zverejnené 17. júna 2021 skúmajú viaceré faktory, ktoré ovplyvňujú prosperitu hodnotených 64 ekonomík sveta.

Medzi štyri hlavné faktory sledované WCY patrí ekonomická výkonnosť, efektívnosť vlády, efektívnosť podnikania a infraštruktúra. V metodike každému z týchto faktorov je priradených ďalších 5 sub-faktorov, ktoré kladú dôraz na rôzne merateľné stránky konkurencieschopnosti. Celkové údaje sú tvorené mäkkými a tvrdými dátami. Mäkké dáta predstavujú primárne údaje získané z primárnych prieskumov a tvoria približne 1/3 z celkového počtu údajov.

Tvrde dáta, ako sekundárne údaje, sú získavané z organizácií s národnou alebo regionálnou pôsobnosťou, ako sú napríklad OECD alebo Svetová banka, a z mnohých iných inštitúcií.⁹ Slovenská republika si v porovnaní s rokom 2020 polepšila o 7 priečok a za rok 2021 sa umiestnila na 50. mieste v rebríčku. Za ostatnými krajinami V4 ešte Slovenská republika zaostáva. Najlepšie z nich sa umiestnila Česká republika, ktorá už tretí rok po sebe obsadila 33. miesto, za ňou nasleduje Maďarsko na 42. priečke a nakoniec Poľsko na 47. mieste.¹⁰

Inovačný potenciál charakterizuje schopnosť podniku využiť znalosti a skúsenosti svojich pracovníkov na zvýšenie svojej konkurenčnej schopnosti. Inovačný potenciál regiónov je charakterizovaný schopnosťou regiónu v daných podmienkach účinne využívať vlastné interné zdroje, pružne reagovať na externé rozvojové podnety a zabezpečiť rozvoj činností s vyššou pridanou hodnotou, ktorá bude viesť k postupnému získavaniu kvalít na vyššej úrovni a tým aj konkurencieschopnosti daného regiónu. Identifikovať, sledovať a hodnotiť inovačný potenciál v regiónoch, môžeme pomocou vybraných makroekonomických, demografických, ako aj vzdelanostných ukazovateľov a zameraním sa na hospodárske prvky rozvoja regiónov, špecifické programy zamerané na podporu podnikania a priemyselné zóny regiónov. Dôležité je taktiež upriamiť pozornosť na inštitúcie v oblasti výskumu a vývoja a následne na efektívnosť výsledkov v praxi.

Pri hodnotení je nevyhnutné brať do úvahy aj ľudské, materiálne, finančné kapacity a inovačné prostredie regiónu.¹¹ Systém hodnotenia inovačných ukazovateľov umožňuje sledovať viaceré dôležité oblasti, ktoré ovplyvňujú inovačný proces a výsledné údaje poskytujú hodnotné informácie o výkonnosti jednotlivých krajín, alebo regiónov.

Dôležitý je výber indikátorov, ktoré hodnotia inovačnú úroveň ľudských zdrojov so zameraním sa na vzdelanosť a vzdelávanie, podiel verejných výdavkov na výskum a vývoj, podiel podnikateľských nákladov na výskum a vývoj, stav a výsledky v oblasti duševného vlastníctva, transfer

⁸ SCHWAB, K. – ZAHIDI, S. – WORLD ECONOMIC FORUM. 2020. *The Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery*. [online]

⁹ ZÁBOJNÍK, S. – ČIDEROVÁ, D. – KRAJČÍK, D. 2020. *Competitiveness in International Business : Challenges for the EU economies*. s. 19

¹⁰ IMD. 2021. *World Competitiveness Ranking*. [online]

¹¹ PISÁR, P. a kol. 2019. *Regionálne inovácie v Európskej únii a na Slovensku*. s. 28

a aplikácie znalostí z inovácií v prostredí podnikateľských subjektov, financovanie inovácií, podiel nových a inovovaných výrobkov na trhu, kvalitu komunikačných technológií a high-tech sektora. Na hodnotenie inovačného potenciálu a inovačnej výkonnosti môžeme použiť viacero inovačných indexov, či už na úrovni krajín alebo na regionálnej úrovni. Cieľom týchto indexov je na základe vybraných ukazovateľov súhrnne vyhodnotiť inovačnú výkonnosť regiónu.

Medzi najčastejšie využívané indexy, prostredníctvom ktorých porovnávame inovačný potenciál a výkonnosť, patria Globálny inovačný index (GII), Európsky inovačný rebríček (European Innovation Scoreboard) a Súhrnný inovačný index (SII). Každoročne zverejňovaný Globálny inovačný index (GII) patrí medzi najpoužívanejšie indexy, ktoré sa zameriavajú na hodnotenie inovačnej výkonnosti v rámci rozvinutých a rozvojových krajín na celosvetovej úrovni.

V roku 2021 tento index vychádzal z 81 rôznych ukazovateľov, na základe ktorých bolo hodnotených 132 ekonomík. Snaží sa o neustále vytváranie a zlepšovanie prístupov a metrík, s cieľom čo najlepšieho zachytenia úrovne inovácií v spoločnosti.

Zároveň tento GII slúži ako nástroj na prispôsobenie inovačných politík, ktoré kladú dôraz na podporu ekonomickej produkcie, zvýšenie produktivity práce a s tým spojený aj nárast pracovných miest. Podľa autora Dutta a kol. sa GII sústreďuje na 2 sub-indexy. Hovorí o sub-indexoch inovačných vstupov a výstupov¹², ktoré sú tvorené ďalšími siedmimi piliermi, ako je to znázornené v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Štruktúra Globálneho inovačného indexu

Globálny inovačný index	
Sub-index inovačných vstupov	Sub-index inovačných výstupov
1. Inštitúcie • Politické prostredie • Regulačné prostredie • Podnikateľské prostredie	6. Znalosti a technológie • Tvorba znalostí • Vplyv znalostí • Šírenie znalostí
2. Ľudský kapitál a výskum • Vzdelávanie • Vysokoškolské vzdelávanie • Výskum a vývoj	7. Kreatívne výstupy • Nehmotný majetok • Kreatívne tovary a služby • Online kreativita
3. Infraštruktúra • IKT • Všeobecná infraštruktúra • Ekologická udržateľnosť	
4. Sofistikovanosť trhu • Úvery • Investície • Veľkosť trhu a konkurencia	
5. Sofistikovanosť obchodu • Znalostní pracovníci • Inovačné prepojenia • Využívanie znalostí	

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Dutta a kol.

¹² DUTTA, S. – LANVIN, B. – WUNSCH-VINCENT, S. 2017. *The Global Innovation Index 2017 : Innovation feeding the world.* [online]

V celosvetovom rebríčku GII sa Slovenská republika v roku 2021 nachádzala na 37. mieste. V porovnaní s predchádzajúcim rokom si Slovenská republika polepšila o 2 priečky. Z krajín V4 je na tom najlepšie Česká republika, ktorá už druhý rok po sebe obsadzuje 24. priečku. Maďarsko v roku 2021 bolo umiestnené na 34. mieste, čím si prilepšilo o 1 miesto s predchádzajúcim rokom. Najhoršie hodnotenou ekonomikou z pohľadu inovácií z krajín V4 je Poľsko, ktoré sa v roku 2021 umiestnilo na 40. mieste, čím si pohoršilo s predchádzajúcim rokom o 2 priečky.¹³ Globálny inovačný index determinuje inovačný potenciál a inovačnú výkonnosť všetkých krajín sveta. Súhrny inovačný index (SII) sa sústreďuje na meranie a porovnávanie inovačnej výkonnosti európskych krajín, predovšetkým členských krajín EÚ 27. Súhrnný inovačný index je súčasťou každoročného Európskeho inovačného rebríčka (European Innovation Scoreboard). Rebríček je zostavený z ukazovateľov z oblasti výskumu a inovácií.¹⁴

Tabuľka 2 Štruktúra Európskeho inovačného indexu

Európsky inovačný index (EIS)	
1. Rámcové podmienky	1. dimenzia <i>Ludské zdroje</i> 2. dimenzia <i>Atraktívne výskumné systémy</i> 3. dimenzia <i>Digitalizácia</i>
2. Investície	1. dimenzia <i>Financie a podpora</i> 2. dimenzia <i>Investície do podnikania</i> 3. dimenzia <i>Využívanie IKT</i>
3. Inovačné aktivity	1. dimenzia <i>Inovátori</i> 2. dimenzia <i>Prepojenia</i> 3. dimenzia <i>Duševné vlastníctvo</i>
4. Vplyvy	1. dimenzia <i>Vplyv na zamestnanosť</i> 2. dimenzia <i>Vplyv na predaj</i> 3. dimenzia <i>Vplyv na environmentálnu udržateľnosť</i>

Zdroj: vlastné spracovanie podľa European Innovation Scoreboard 20

V roku 2021 EIS diferencuje štyri hlavné typy činností, ako rámcové podmienky, investície, inovačné činnosti a vplyvy, ktoré zaznamenávajú 12 rozmerov inovácií, pričom súhrnne je sledovaných až 32 ukazovateľov, ktoré budú bližšie analyzované z pohľadu Slovenska.

Prvým zo štyroch typov činností sú rámcové podmienky. Ich snahou je zachytiť hybné sily inovačnej výkonnosti, ktoré pôsobia na firmu a pokrývajú tak tri rozmary inovácie, znázornených v tabuľke 5. Ďalším typom činnosti sú investície, ktoré zahŕňajú súkromné aj verejné výdavky na výskum a inovácie. Inovačné úsilie na úrovni podniku sa zachytáva v inovačných činnostiach. Posledný typ činnosti, ktorý hovorí o inovačných činnostiach firiem a ich účinnosti, sú vplyvy. Na základe dosiahnutých hodnôt jednotlivých ukazovateľov, ktoré odhaľujú silné a slabé stránky, sú členské štáty EÚ a ich príslušné regióny rozdelené do štyroch výkonnostných skupín:

1. inovační lídri – členské štáty, ktorých inovačná výkonnosť je vyššia ako 125 % priemeru EÚ;
2. silní inovátori – členské štáty, ktorých inovačná výkonnosť je v rozmedzí 100 až 125 % priemeru EÚ;
3. mierni inovátori – členské štáty, ktorých inovačná výkonnosť sa pohybuje v rozmedzí 70 až 100 % priemeru EÚ;
4. noví inovátori – členské štáty, ktoré vykazujú úroveň inovačnej výkonnosti pod 70 % priemeru EÚ.

¹³ WIPO. 2021. *Global Innovation Index 2021*. [online]

¹⁴ PISÁR, P. 2019. *Regionálne inovácie v Európskej únii a na Slovensku*. s. 130

Ľudské zdroje sú základným prvkom úspechu organizácie, je to jediný zdroj, ktorého hodnota plynutím času rastie. Podľa Petrufovej ľudský kapitál tvoria znalosti, zručnosti, kompetencie a atribúty, ktoré sú zakotvené v jednotlivcoch, napomáhajú k vytváraniu osobnostnej, sociálnej a ekonomickej prosperity.¹⁵ Základným cieľom rozvoja ľudského kapitálu je zabezpečovanie vhodnej a potrebnej profesijnej, odbornej, osobnostnej a kvalifikačnej štruktúry pracovníkov a ich dostatočného množstva. Ľudský potenciál ako jeden z faktorov regionálneho rozvoja tvorí jeho neodmysliteľnú súčasť a je považovaný za základný pilier pri sídelnom a územnom rozvoji. Vplýva na ekonomický rozvoj, je súčasťou inovačného potenciálu a akcelátorom produktivity.

Ľudský kapitál je naviazaný na vzdelávaciu, sociálnu a hospodársku politiku krajiny. Predstavuje komplexnú ekonomickú kategóriu, kde sa hodnotí objem investícií do ľudského kapitálu, ale aj rozmer nevyužitelnosti ľudského kapitálu jednotlivcom.

Ukazovatele ľudského kapitálu sú prepojené na životné podmienky a kvalitu života obyvateľstva, inteligenciu v podobe vzdelania, dosiahnutej kvalifikácie a profesionálnej skúsenosti, fyziologické vlastnosti človeka (zdravie, chorobnosť, dosiahnutý vek atď.), vlastníctvo nefinančného a finančného kapitálu (pôda, patenty, finančné prostriedky atď.).

V podnikateľskej sfére sa stretávame s kvantitatívnymi ukazovateľmi na hodnotenie fungovania ľudského kapitálu, miera návratnosti investícií do ľudského kapitálu, úroveň vzdelania a počet rokov štúdia a jeho kvalita a kvantita, skúsenosti na trhu práce, odborná prax na pracovisku.¹⁶

Kvalifikovaný ľudský potenciál pôsobí značnou mierou na rozvoj regiónov a preto je v regionálnom záujme najmä udržanie a rozvíjanie vzdelaného ľudského potenciálu.

Všetky regióny sa snažia zabezpečiť dostatočné podmienky na vzdelávanie, udržanie a následné rozvíjanie ľudského potenciálu – ľudí. Ukazuje sa, že vyspelé regióny majú dostatočne rozvinutú vzdelanostnú úroveň a zameriavajú sa na udržanie mladého, inovatívneho a kreatívneho obyvateľstva, aby najmä nedochádzalo k jeho odlivu do iných regiónov. Na základe vyššie uvedeného tvrdenia zdôrazňujeme, že dostatočne kvalifikované obyvateľstvo je kľúčový faktor rozvoja regiónov. Práve naopak, v nedostatočne rozvinutých regiónoch dochádza k odlivu kvalifikovaného ľudského potenciálu a v nemalej miere, je aj nerovnomerne rozmiestnený po regióne, čo prispieva k jeho pomalšiemu rozvoju.

2 Inovačná výkonnosť Slovenska

Slovenská republika sa vstupom do Európskej únie v roku 2004 zaradila spolu s ostatnými členskými krajinami do medzinárodného porovnávania inovačnej výkonnosti. Inovačná výkonnosť krajín sa meria na základe stanovených kritérií v jednotlivých rebríčkoch, ako je Európsky inovačný index a tiež aj rebríček zameraný na inovačnú výkonnosť regiónov danej krajiny. Medzi základné ekonomické ukazovatele pri hodnotení inovačnej výkonnosti krajiny možno zaradiť HDP, nezamestnanosť a infláciu.

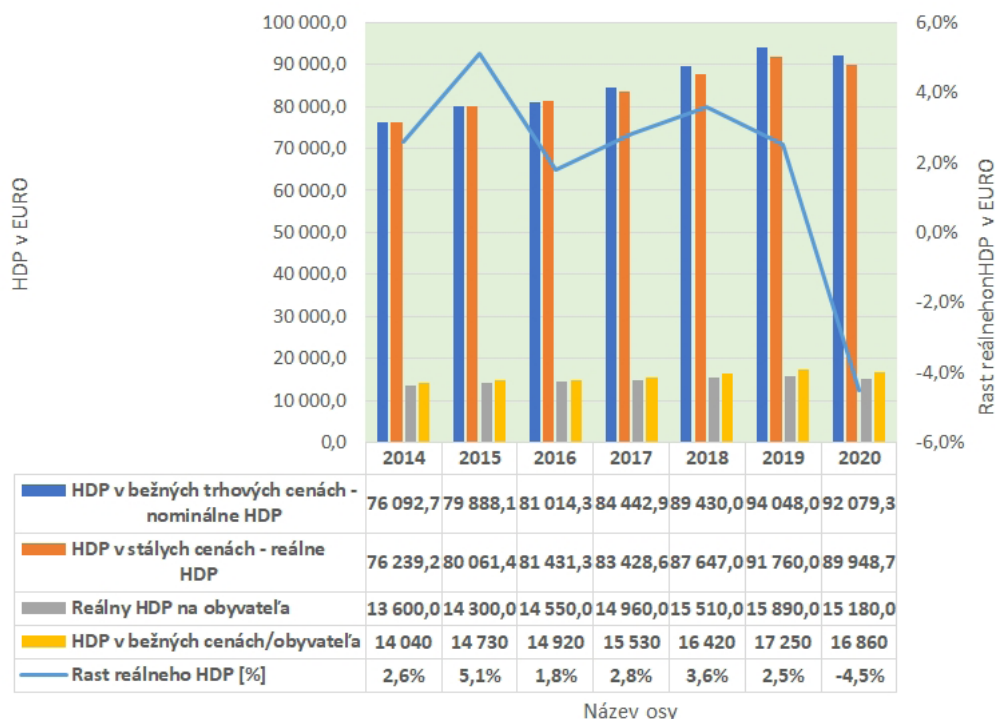
V rámci podnikania a podnikateľskej oblasti ale medzi podstatné ukazovatele ekonomiky patria aj mzda, rast ekonomiky a hospodárstva a výroba a produkcia. Okrem ekonomických ukazovateľov, ktoré sa sústreďujú primárne na výsledky dosiahnuté krajinou ako celkom, existujú aj niektoré ekonomické ukazovatele, ktoré odrážajú mieru úspešnosti napríklad aj podnikateľov a podnikateľského prostredia. Ide najmä o nezamestnanosť, infláciu, čiže rast cien, a mzdy, čiže výšku plátov a odmien zamestnancov v danej krajine. Hrubý domáci produkt je často považovaný za najlepšie meradlo ekonomickej výkonnosti a dynamiky ekonomického vývoja. Ide o ukazovateľ zameraný na meranie príjmov a celkových výdavkov na produkciu tovarov a služieb za isté časové obdobie, ktoré boli vyprodukované na území určitej krajiny výrobnými faktormi. Hovoríme

¹⁵ PETRUFOVÁ, M. 2013. *Rozvoj ľudských zdrojov a úloha vysokých škôl v procesoch znalostnej ekonomiky a regionálneho rozvoja*. In *Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji*. s. 66

¹⁶ DUDOVÁ, I. 2013. *Ekonomika vzdelávania* s. 57

teda o územnom princípe.¹⁷ Mieru rastu HDP Slovenskej republiky za obdobie 2014 – 2020 prezentuje obrázok 1.

Obrázok 1 Miera rastu HDP Slovenskej republiky za obdobie 2014 – 2020

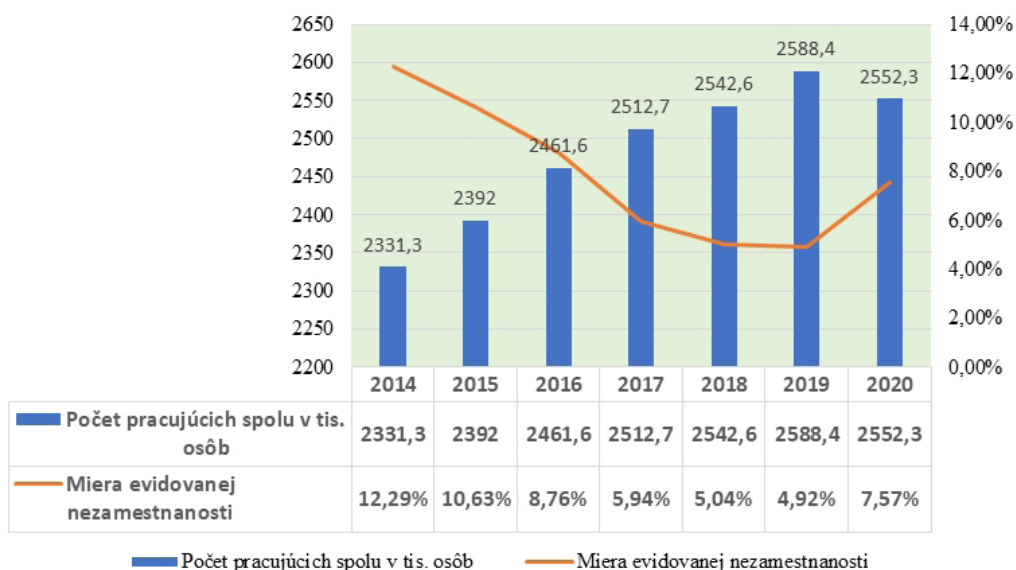

Zdroj: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR

V sledovanom období Slovenská republika dosiahla najvyššiu hodnotu v roku 2015, ktorá predstavovala 5,1 %. Po viac ako 3 % prepade sa od roku 2016 zaznamenal rast reálneho HDP o necelé 2 % v nasledujúcom období. Za prepacom ekonomiky, ktorý nastal v roku 2020, stojí začínajúca kríza spôsobená pandemiou COVID-19, kde sa miera rastu HDP dostala do záporných čísel prvýkrát od hospodárskej krízy v rokoch 2008 – 2009.

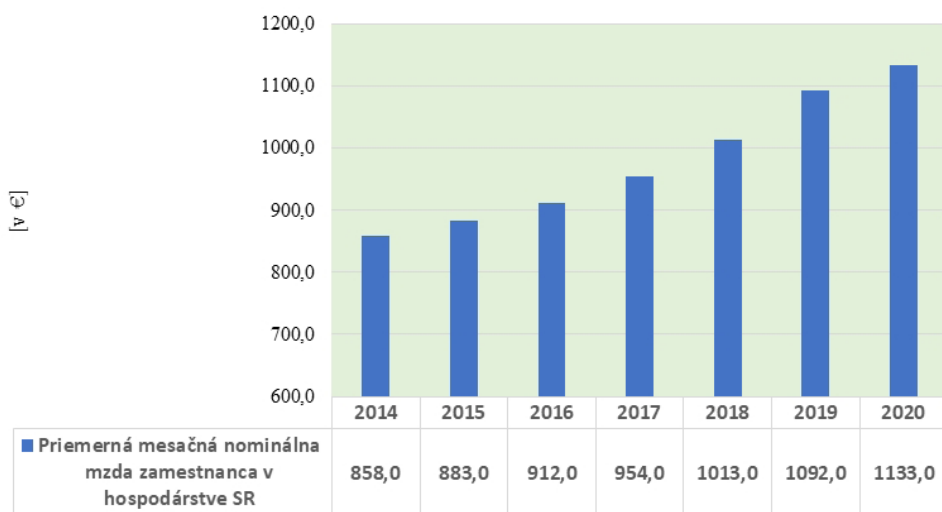
Zamestnanosť, rovnako ako aj HDP, sú považované za dôležitý makroekonomický ukazovateľ, ktorý vplyva a je úzko spojený s pozitívnym vývojom ekonomiky určitej krajiny. Na nižšie uvedenom obrázku 4 môžeme vidieť, že počet zamestnaných osôb za sledované obdobie mal stúpajúci charakter. Výnimkou bol rok 2020, keď nastal zlom s príchodom pandémie, čo sa odzrkadlí v budúcom období, najmä s nárastom krátkodobej nezamestnanosti.

¹⁷ LISÝ, J. a kol. 2016. *Ekonomia*. s. 353

Obrázok 2 Počet pracujúcich osôb v porovnaní s mierou nezamestnanosti za obdobie 2014 – 2020

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR

Podľa údajov na obrázku 3 sa priemerná mesačná nominálna mzda zamestnanca v hospodárstve SR každoročne zvyšovala v priemere o 45 €, pričom najvyššiu hodnotu dosiahla v roku 2020, a to 1 133 €. V tom istom roku nastalo spomalenie rastu priemernej nominálnej mzdy (o 3,8 %), ktorá v porovnaní s predchádzajúcim rokom poklesla o takmer polovicu.¹⁸

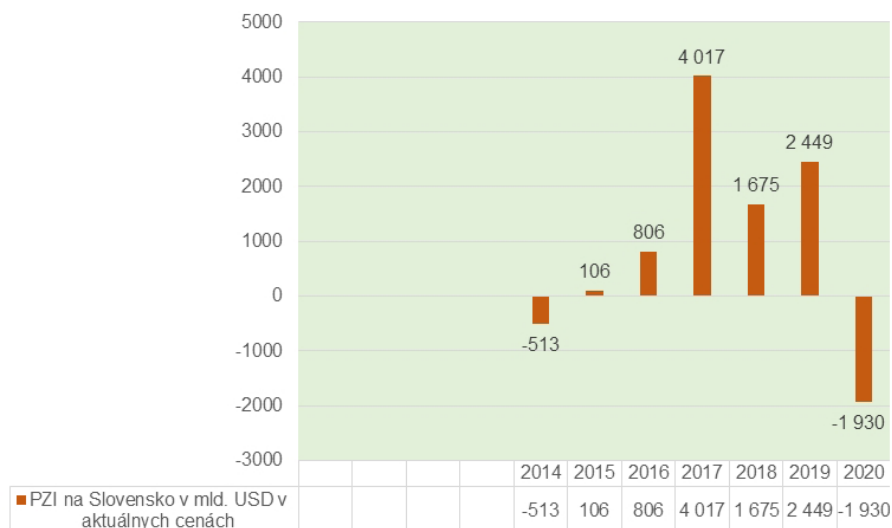
Obrázok 3 Vývoj priemernej mesačnej nominálnej mzdy zamestnanca za obdobie 2014 – 2020

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR

¹⁸ FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. 2021. *Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2020*. s. 53

Hospodársky rast Slovenska determinujú aj priame zahraničné investície. Slovenská republika zaznamenala v sledovanom období nárast priamych zahraničných investícií od roku 2015 do roka 2017.

Obrázok 4 Vývoj priamych zahraničných investícií na Slovensku v období 2014 – 2020

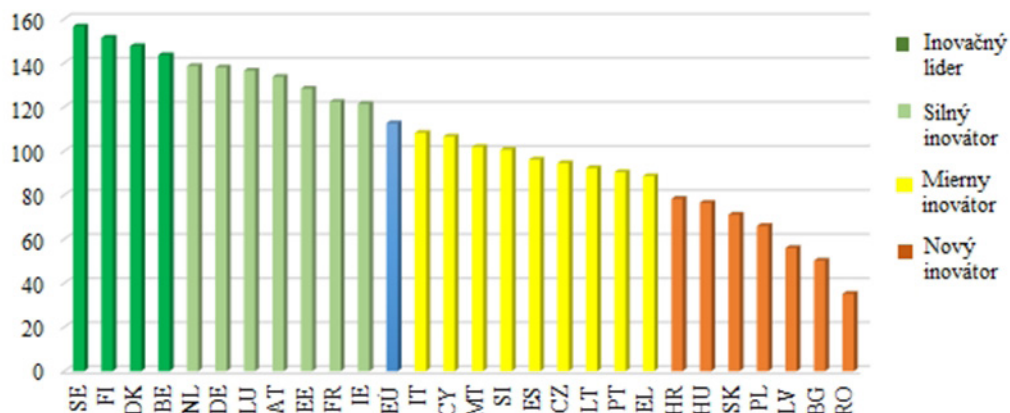
Zdroj: vlastné spracovanie podľa štatistiky UNCTAD

V porovnaní s predchádzajúcim rokom ide o takmer 5-násobný nárast investícií. V roku 2020 sa hodnota zahraničných investícií prepadla o 4 379 mil. USD. Príčinou tohto prepadu bola aj pandémia, ktorá zapríčinila oslabenie ekonomiky a obmedzila zahraničný obchod. Aj napriek opatreniam, ktoré boli zamerané na podporu ekonomiky, je situácia v oblasti PZI neistá z medzinárodnej situácie a medzinárodných vzťahov v globálnom obchode.

3 Hodnotenie inovačnej výkonnosti Slovenska podľa Európskeho inovačného indexu

Európsky inovačný index (EIS) diferencuje štyri hlavné typy činností, a to rámcové podmienky, investície, inovačné činnosti a vplyvy, ktoré zaznamenávajú 12 rozmerov inovácií. Súhrne je v EIS sledovaných až 32 ukazovateľov, ktoré sú analyzované porovnávaním Slovenska a jeho regiónov s priemerom EÚ.

Spomedzi hodnotených 27 krajín Európskej únie sa na čele rebríčka EIS 2021 umiestnilo Švédsko ako inovačný líder. Hneď za ním nasleduje Fínsko, Dánsko a Belgicko. Na obrázku 7 sú zoradené všetky krajiny EÚ podľa dosiahnutého skóre v EIS a ich príslušného zaradenia do výkonnostnej skupiny.

Obrázok 5 Dosiahnuté skóre 27 krajín Európskej únie v Európskom inovačnom rebríčku 2021

Zdroj: vlastné spracovanie podľa EIS 2021

Tabuľka 3 Dosiahnuté skóre Slovenska v EIS

		2020		2021	
		SR	Priemer EÚ	SR	Priemer EÚ
1.1 Ľudské zdroje	Noví absolventi doktorandského štúdia	77,0	100,0	77,0	88,5
	Obyvateľstvo s vysokoškolským vzdelaním	110,7	122,3	127,3	128,9
	Celoživotné vzdelávanie	34,4	107,8	30,0	110,0
1.2 Atraktívny výskumný systém	Medzinárodné vedecké publikácie	94,5	122,6	101,1	131,1
	10 % najcitovanejších publikácií	37,8	98,8	41,8	98,3
	Zahraniční doktorandi	60,8	113,0	61,3	118,8
1.3 Digitalizácia	Penetrácia širokopásmového pripojenia	114,0	137,8	122,5	151,7
	Ľudia s nadštandardnými celkovými digitálnymi zručnosťami	133,3	111,1	100,0	122,2
2.1 Financie a podpora	Výdavky na výskum a vývoj vo verejnom sektore	35,1	94,7	35,1	96,5
	Výdavky rizikového kapitálu	18,8	155,5	25,0	168,2
	Vládna podpora pre podnikateľský výskum a vývoj	15,2	110,5	27,8	115,7

2.2 Firemné investície	Výdavky na výskum a vývoj v podnikateľskom sektore	31,5	110,2	31,5	111,0
	Výdavky na inovácie, ktoré nesúvisia s výskumom a vývojom	99,0	109,7	105,7	113,6
	Výdavky na inovácie na zamestnanú osobu	43,4	144,5	55,6	132,0
2.3 Využívanie informačných technológií	Podniky aktívne zvyšujúce IKT zručnosti svojich zamestnancov	86,7	120,0	73,3	100,0
	Zamestnaní IKT špecialisti	100,0	128,6	123,8	133,3
3.1 Inovátori	Produktívni inovátori v MSP	32,0	110,5	42,2	141,1
	Inovátori obchodných procesov v MSP	29,7	107,3	32,8	133,0
3.2 Prepojenia	Inovatívne MSP spolupracujúce s ostatnými podnikmi	92,2	107,1	92,4	146,5
	Verejno-súkromné spoločné publikácie	90,2	112,8	84,8	112,1
	Pracovná mobilita v HRST	53,8	135,9	33,3	143,6
3.3 Duševné vlastníctvo	PCT patentové prihlášky	19,2	91,5	15,6	86,8
	Prihlášky ochranných známok	78,1	105,3	79,7	105,0
	Dizajnové aplikácie	29,1	77,6	27,7	68,5
4.1 Vplyv na zamestnanosť	Zamestnanie v znalostných činnostiach	60,0	106,7	70,7	109,3
	Zamestnanosť v inovatívnych podnikoch	32,1	93,2	30,4	96,6
4.2 Vplyv na predaj	Vývoz stredného a špičkového tovaru	142,2	109,6	142,2	109,6
	Vývoz služieb náročných na znalosti	45,5	103,8	44,1	105,9
	Predaj inovatívnych produktov	161,1	94,2	83,6	86,9
4.3 Vplyv na environmentálnu udržateľnosť	Produktivita zdrojov	90,6	139,8	108,9	148,1
	Znečistenie ovzdušia jemnými časticami	106,4	105,5	109,9	106,3
	Technológie súvisiace so životným prostredím	117,2	81,9	125,0	75,1

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy RIS 2021

RIS zahŕňa štyri oblasti, súčasťou ktorých sú ukazovatele zamerané na prierezové oblasti, a to na ľudské zdroje, atraktívny výskumný systém, digitalizáciu, financie a podpora, firemné investície, využívanie informačných technológií, inovátori, prepojenia duševné vlastníctvo, vplyv na zamestnanosť, vplyv na predaj, vplyv na environmentálnu udržateľnosť.

Najhoršie hodnotené ukazovatele sú v rámci celoživotného vzdelávania a 10 % najcitovanejších publikácií. Na druhej strane najlepšie dosiahnuté skóre a čo najväčšie priblíženie sa k priemeru EÚ má obyvateľstvo s vysokoškolským vzdelaním. Jeho hodnota predstavuje necelé 2 % pod priemerom EÚ a je to jedno z najlepšie dosiahnutých skóre v tejto činnosti. Jednotlivci s nadštandardnými digitálnymi zručnosťami sú novým ukazovateľom, prostredníctvom ktorého sa usilujú o zlepšenie merania digitalizácie a digitálnych zručností.

V tomto ukazovateli je Slovensko na úrovni 81 %. V dimenzii financie a podpora vo všetkých troch ukazovateľoch Slovensko dosahuje najhoršie výsledky, a to v oblasti súkromného financovania podniku, v podobe výdavkov na rizikový kapitál. Výdavky na výskum a vývoj v podnikateľskom sektore a výdavky na inovácie na zamestnanú osobu sú v rámci Slovenska v priemere s EÚ nedostatočné, pretože nepresahujú ani polovicu priemeru EÚ.

Najlepšie hodnoteným ukazovateľom sú výdavky, ktoré sa netýkajú výskumu a vývoja. Ide napríklad o výdavky súvisiace s prihláškou na získanie patentov či licencií, s novými výrobnými technológiami a nápadmi. Tie predstavujú z priemeru EÚ takmer 94 %. Inovačné aktivity zahŕňajú tri inovačné dimenzie, ktoré spoločne tvoria osem ukazovateľov.

Novým ukazovateľom v týchto inovačných aktivitách je pracovná mobilita ľudských zdrojov vo vede a technike. Ukazovateľ sleduje a meria výmenu poznatkov medzi ľudskými zdrojmi a výmenou zamestnania.

Najlepšie dosiahnuté skóre si udržiava Slovensko v ukazovateli prihlášok ochranných známk približne 76 % priemeru EÚ, ktorý je významným inovačným ukazovateľom predovšetkým pre sektor služieb.

Druhým najlepšie hodnoteným ukazovateľom sú verejno-súkromné spoločné publikácie, ktoré zaznamenávajú verejno-súkromné výskumné prepojenia a činnosti aktívnej spolupráce medzi výskumníkmi v podnikateľskom sektore a výskumníkmi vo verejnom sektore. Výsledkom týchto spoluprác sú akademické publikácie. Patentové prihlášky sú najhoršie hodnoteným ukazovateľom, pričom Slovensko sa v tomto ukazovateli prepadlo pod 80 % priemeru EÚ.

Ďalšie prezentované ukazovatele hodnotia výkonnosť Slovenska v činnostiach zameraných na vplyv zamestnanosti, predaja a environmentálnej udržateľnosti. Ako je zrejmé z vyššie uvedenej tabuľky, táto oblasť je pre Slovensko hodnotená pozitívnejšie ako predchádzajúce činnosti. Na ochranu životného prostredia reaguje aj Európsky inovačný index, ktorý v roku 2021 zaviedol novú dimenziu venovanú environmentálnej udržateľnosti.

Cez túto dimenziu sa bude snažiť vplývať na ochranu životného prostredia a znižovať tak negatívne vplyvy na životné prostredie.

Prvým pozitívne hodnoteným ukazovateľom sú technológie, ktoré súvisia práve so životným prostredím a tiež aj ukazovateľ, ktorý hodnotí vývoz stredného a špičkového tovaru. Tieto dva ukazovatele sú hodnotené nadpriemerne. V prípade technológií alebo vynálezov súvisiacich so životným prostredím Slovensko dosahuje až 66 % nadpriemeru EÚ. V prípade druhého spomínaného najlepšie hodnoteného ukazovateľa je to približne 30 % nad priemerom EÚ.

4 Slovensko a krajiny V4 v Európskom inovačnom rebríčku

V roku 2021 Slovensko dosiahlo najhoršie hodnotenie v sledovanom období, patrí k novým inovátorom, pretože nedosahuje ani 70 % priemeru EÚ. Česká republika je najlepšie hodnotenou krajinou v rámci V4. Hoci v roku 2021 si pohoršila o tri priečky oproti roku 2019, aj tak ako jediná krajina V4 patrí do skupiny miernych inovátorov.

Tabuľka 4 Umiestnenie krajín V4 v Európskom inovačnom rebríčku 2021

<i>Krajina</i>	<i>Rok</i>	2019	2020	2021
Česká republika		14.	16.	17.
Maďarsko		23.	22.	22.
Poľsko		25.	24.	24.
Slovensko		22.	21.	23.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa EIS 2021

V súčasnosti dosahuje hodnotenie inovačnej výkonnosti medzi 70 až 100 % priemeru EÚ.

Porovnanie inovačnej výkonnosti krajín V4 z hľadiska dvanástich dimenzií Európskeho inovačného indexu 2021 a ich dosiahnutého skóre prezentuje tabuľka 4.

Tabuľka 5 Porovnanie krajín V4 z hľadiska dimenzií

	CZ	HU	PL	SK	EÚ
1.1 Ľudské zdroje	86,8	44,5	67,7	79,4	106,0
1.2 Atraktívny výskumný systém	83,5	76,6	44,3	63,5	112,5
1.3 Digitalizácia	109,8	119,5	114,9	112,3	138,3
2.1 Financie a podpora	82,8	99,4	66,7	30,4	119,1
2.2 Podnikové investície	88,4	77,6	72,7	58,2	119,3
2.3 Využívanie IKT	135,6	90,2	90,7	96,8	115,5
3.1 Inovátori	122,7	48,8	20,7	37,2	136,8
3.2 Prepojenia	107,1	112,5	92,7	66,2	134,8
3.3 Duševné vlastníctvo	51,7	41,7	73,2	41,8	86,7
4.1 Vplyv na zamestnanosť	90,3	46,8	31,9	47,1	101,9
4.2 Vplyv na predaj	99,6	96,4	64,8	92,2	101,9
4.3 Vplyv na environmentálnu udržateľnosť	99,9	75,2	64,8	114,9	104,1
Skóre za rok 2021	94,4	76,4	65,9	71,0	

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy European Innovation Scoreboard 2021

Krajina, ktorá obstála s najlepším hodnotením v dimenzii ľudských zdrojov v rámci V4, je Česká republika, ktorá dosahuje 81,9% priemeru EÚ. Výrazné rozdiely medzi sledovanými krajinami môžeme pozorovať aj v nasledujúcich dimenziách. Slovensko sa v tejto kategórii umiestnilo na treťom mieste s miernym nárastom oproti Poľsku, ktoré v tejto oblasti skončilo na poslednom mieste. Maďarsko, Poľsko a Slovensko v dimenzii digitalizácie dosahujú viac ako 80 % z priemeru EÚ, zatiaľ čo Česká republika ešte len dobieha sledované krajiny. Môžeme pozorovať, že ani jedna z krajín V4 v prvých troch dimenziách nedosahuje priemer EÚ.

Financie a podpora sú oblasťou, v ktorej Slovensko zaznamenalo najhorší výsledok a nedosahuje ani tretinu z hodnotenia Maďarska, ako najlepšie hodnotenej krajiny. V oblasti podnikových financií Slovensko znova nedosahuje priaznivé výsledky. Hoci sa s Maďarskom a Poľskom pohybujú na približne rovnakej úrovni, stále je to nedostatočné v porovnaní s tým, aký dôraz kladú ostatné krajiny na podnikové financie v rámci inovácií. Z krajín V4 sa Česká republika nachádza nad priemerom EÚ vo využívaní informačno-komunikačných technológií. Ostatné krajiny sa

opäť nachádzajú na podobnej úrovni. Inovátori sú dimenziou EIS, pri ktorej môžeme pozorovať najväčšie rozdiely a nerovnosti medzi krajinami V4. Poľsko, ako najmenej inovatívna krajina V4, dosiahla štvornásobne nižšie hodnotenie ako vedúca Česká republika.

V dimenzii prepojenia krajiny dosahujú obdobné hodnoty s výnimkou zaostávajúceho Slovenska. Jedinou z dvanástich hodnotených oblastí, v ktorej Poľsko dosiahlo prvenstvo, je práve oblasť duševného vlastníctva. Česká republika v oblasti vplyvov na zamestnanosť a na predaj, opäť dosiahla najvyššie skóre, ktorým sa približuje k priemeru EÚ. Pokiaľ ide o environmentálnu udržateľnosť, Slovensko v tejto oblasti vedie nad krajinami V4, a dokonca preyšuje aj priemer EÚ. S touto oblasťou súvisí najmä zavedenie technológií na zlepšovanie životného prostredia.

Tabuľka 6 Hodnotenie Slovenska podľa Európskeho inovačného indexu 2021

Ukazovatele s podpriemerným skóre (do 30 % priemeru EÚ)	- celoživotné vzdelávanie - výdavky na rizikový kapitál - vládna podpora pre podnikateľský výskum a vývoj - výdavky na výskum a vývoj v podnikateľskom sektore - produktívni inovátori v MSP - inovátori obchodných procesov v MSP - pracovná mobilita v HRST - PCT patentové prihlášky
Ukazovatele približujúce sa k priemeru EÚ (od 95 % – 100 %)	- obyvateľstvo s vysokoškolským vzdelaním - predaj inovatívnych produktov
Ukazovatele s najvyšším skóre (nad priemerom EÚ)	- vývoz stredného a špičkového tovaru - znečistenie ovzdušia jemnými časticami - technológie súvisiace so životným prostredím

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe analýzy Európskeho inovačného indexu môžeme skonštatovať, že Slovensko je nadpriemerne hodnotené v ukazovateľoch týkajúcich sa technológií, ktoré majú súvis so životným prostredím a znečistením ovzdušia jemnými časticami a tiež aj vývozom stredného a špičkového tovaru. V ostatných troch hodnotených činnostiach sa Slovensko v určitých ukazovateľoch približuje k priemeru EÚ. Ukazovatele s potenciálom dosiahnuť úroveň EÚ sú predovšetkým ukazovateľ predaja inovatívnych produktov a tiež vysokoškolsky vzdelané obyvateľstvo.

Na druhej strane nie všetky ukazovatele dosahovali pozitívne hodnoty. Našli sa aj také, ktoré nielen že sa nepribližovali k priemeru EÚ, ale dokonca boli hlboko pod jeho priemerom. Ide najmä o ukazovatele, ktoré sa týkajú výdavkov na rizikový kapitál, vládnej podpory na podnikateľský výskum a vývoj, inovátorov obchodných procesov v MSP, pracovnej mobility, či patentových prihlášok. Tieto ukazovatele nedosahujú ani 25 % priemeru EÚ.

5 Hodnotenie inovačnej výkonnosti regiónov Slovenska

Európsky inovačný index zverejňuje aj hodnotenie inovačnej výkonnosti regiónov príslušných krajín. Regionálny inovačný index porovnáva 240 regiónov v 22 členských štátoch EÚ, v Spojenom kráľovstve, Švajčiarsku, Srbsku a Nórsku. Delenie regiónov nie je totožné s administratívnym členením, ale využíva sa Nomenklatúra územných jednotiek pre štatistiku (NUTS), ktorá je hierarchickým systémom členenia ekonomického územia EÚ a delí sa na 3 úrovne: ¹⁹

Pri regionálnom inovačnom indexe je hodnotených 210 regiónov v 22 členských štátoch EÚ, pretože krajiny ako Estónsko, Lotyšsko, Luxembursko, Malta a Cyprus nie sú regionálne rozdelené, tzn. nedelia sa na NUTS 2. Z tohto dôvodu sa neberú do úvahy v tomto rebríčku.

¹⁹ EUROPEAN COMMISSION. 2021. *Regional Innovation Scoreboard 2021*. [online]

Ukazovatele, ktoré sú využívané pri hodnotení Regionálneho inovačného indexu (RII), sú identické s ukazovateľmi v EIS 2021, prípadne mierne upravené. Podľa NUTS 2 Slovensko regionálne hodnotenie zahŕňalo Bratislavský kraj, západné, stredné a východné Slovensko.

Tabuľka 7 Dosiiahnuté skóre regiónov Slovenska v Regionálnom inovačnom indexe

1. Rámcové podmienky		Bratislavský kraj	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko
1.1 Ľudské zdroje	Obyvateľstvo s vysokoškolským vzdelávaním	203,85	105,32	93,23	105,81
	Celoživotné vzdelávanie	70,71	26,26	40,40	31,31
1.2 Atraktívny výskumný systém	Medzinárodné vedecké publikácie	196,92	73,68	83,51	100,33
	10 % najcitovanejších publikácií	35,34	52,84	50,90	46,78
1.3 Digitalizácia	Osoby s nadpriemernými zručnosťami	105,25	101,75	96,50	101,75
2. Investície		Bratislavský kraj	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko
2.1 Financie a podpora	Výdavky na výskum a vývoj vo verejnom sektore (% HDP)	107,04	19,72	36,62	30,99
2.2 Podnikové investície	Výdavky na výskum a vývoj v súkromnom sektore (% HDP)	49,61	40,94	25,98	18,11
	Podiel výdavkov MSP na inovácie okrem výdavkov na výskum a vývoj (% z obratu)	89,25	130,31	157,4	131,89
	Výdavky na inovácie na zamestnanú osobu	109,15	64,61	79,12	66,79
3. Inovačné aktivity		Bratislavský kraj	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko
3.1 Inovátori	Produktoví inovátori v MSP	70,37	50,41	69,99	47,00
	Inovátori obchodných procesov v MSP	63,83	36,83	48,27	41,61
3.2 Prepojenia	Inovatívne MSP spolupracujúce s ostatnými podnikmi	146,80	75,93	82,41	75,64
	Verejno-súkromné spoločné publikácie	163,71	62,45	62,28	68,23
3.3 Duševné vlastníctvo	Počet patentovaných prihlášok (PTC) na mld. HDP v parite kúpnej sily	39,49	37,86	37,00	37,62
	Počet prihlášok ochranných známok na mld. HDP v parite kúpnej sily	106,12	49,69	54,70	50,49
	Dizajnové aplikácie	59,95	55,58	52,19	38,21

4. Vplyvy		Bratislavský kraj	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko
4.1 Vplyv na zamestnanosť	Podiel zamestnancov v znalostne intenzívnych odvetviach	177,27	175,41	113,03	93,48
	Zamestnanosť v inovačných podnikoch	62,22	44,76	57,71	61,63
4.2 Vplyv na predaj	Predaj nových inovácií	91,31	58,41	87,45	97,29
4.3 Environmentálna udržateľnosť	Znečistenie ovzdušia jemnými časticami	75,02	71,74	55,67	52,11

Zdroj: vlastné spracovanie podľa databázy RIS 2021

Pri hodnotení regiónov Slovenska v Regionálnom inovačnom indexe – Rámcové podmienky sa využíva oproti Európskemu inovačnému rebríčku iba päť ukazovateľov. V rámci činnosti ľudských zdrojov je obyvateľstvo s terciárnym vzdelávaním najlepšie zastúpené v Bratislavskom kraji. V porovnaní s ostatnými regiónmi dosahuje takmer dvojnásobné skóre. Západné a východné Slovensko sa nachádza približne na rovnakej úrovni. Stredné Slovensko dosahuje najhoršie výsledky, avšak s minimálnym rozdielom oproti západnému a východnému Slovensku.

Z pozície porovnania celkového skóre Slovenska (v tabuľke 6) a jeho jednotlivých regiónov z tabuľky 8, môžeme usúdiť, že Bratislavský kraj dosahuje vyššie skóre ako Slovensko a tiež sa nachádza nad priemerom EÚ. Ostatné regióny sa však k priemeru EÚ nepribližujú. V celoživotnom vzdelávaní opäť vedie Bratislavský kraj, ktorý znova dosahuje vyššie skóre ako Slovensko, ale už nie je nad priemerom EÚ. Druhým najlepšie hodnoteným regiónom je stredné Slovensko, za ním nasleduje východné Slovensko a na poslednom mieste sa umiestnilo západné Slovensko.

Markantný rozdiel je viditeľný pri Bratislavskom kraji a západnom Slovensku. V dimenzii atraktívneho výskumného systému v ukazovateli medzinárodných vedeckých publikácií najnižšie skóre dosiahlo západné Slovensko. Zatiaľ čo východné Slovensko dosahuje približne rovnaké skóre ako Slovensko z celkového hľadiska, západné a stredné Slovensko sú pod relatívnou hodnotou Slovenska. Zaujímavosťou je, že Bratislavský kraj dosahuje najvyššie skóre z hodnotených regiónov, a dokonca aj vyššie hodnotenie ako Slovensko a priemer EÚ.

Na rozdiel od predchádzajúcich ukazovateľov má tentoraz v 10 % najcitovanejších publikáciách najnižšie zastúpenie Bratislavský kraj, ktorý predstavuje iba 19 % v porovnaní s ostatnými tromi regiónmi. Naopak, západné Slovensko v tomto ukazovateli dosahuje prvenstvo. Ostatné regióny sa však nepribližujú k priemeru EÚ, ale dosahujú vyššie skóre ako celé Slovensko. Osoby s nadpriemernými zručnosťami majú totožné zastúpenie na západnom a východnom Slovensku. Bratislavský kraj sa opäť vyznačuje prvým miestom, ale s 2 % rozdielom oproti strednému Slovensku.

Záver

Európsky prehľad výsledkov inovácií poskytuje porovnávaciu analýzu inovačnej výkonnosti vo vybraných krajinách EÚ a regiónoch Slovenska. Odzrkadľuje aj záväzok Slovenska ako členskej krajiny EÚ stať sa súčasťou ekonomík vo svete, ktoré sú založené na excelentnosti a konkurencieschopnosti.

Tento cieľ nie je nereálny, ale si vyžaduje intenzifikáciu politík podporujúcich inovácie, udržateľný rast, rozvoj a inkluzívnu obnovu Európy. Podľa správy s názvom Science, Research

and Innovation performance of the EU, 2020 (SRIP) [Vedecká, výskumná a inovačná výkonnosť EÚ, 2020 (SRIP)] boli približne dve tretiny rastu produktivity Európy v posledných desaťročiach poháňaných inováciami. Výskum a inovácie podporujú odolnosť výrobných odvetví, konkurencieschopnosť hospodárstiev a digitálnu a zelenú transformáciu spoločností v EÚ.

Sú nevyhnutné pri príprave krajín EÚ na budúcnosť, ktorú determinujú úlohy vyplývajúce z Európskej zelenej dohody a Digitálneho kompasu. Program Horizont Európa, program EÚ pre výskum a inováciu na roky 2021 – 2027 s rozpočtom vo výške 95,5 miliárd EUR, sú podporou, ktorá môže pomôcť krajinám dosiahnuť environmentálnu a digitálnu transformáciu. Pomoc, ktorá je v EÚ alokovaná, ale jej redistribúcia je realizovaná súťažou medzi krajinami EÚ. V rovnakom období sa v rámci politiky súdržnosti investuje viac ako 56,8 miliárd EUR do výskumnej a inovačnej kapacity, digitalizácie a zručností na podporu inovatívnej a zelenej hospodárskej transformácie európskych regiónov. Tieto ciele sú tiež jadrom aktualizovanej priemyselnej stratégie EÚ, v ktorej sa navrhujú nové opatrenia na posilnenie odolnosti jednotného trhu EÚ. Budúcnosť ekonomickej transformácie Európy sa koncentruje na štyri oblasti, a to na priaznivé prostredie, ľudský kapitál, trhy a inovácie. Dosiahnutie tohto stavu si vyžaduje nielen odstraňovanie disparít v krajinách EÚ, ale aj formovať v krajinách Európy ekonomické systémy tak, aby boli nielen produktívne a konkurencieschopné, ale aby viedli EÚ a jej krajiny k environmentálnej udržateľnosti, spoločnej prosperite a bezpečnosti.

Literatúra

- [1] HONTYOVÁ, K. – BEŇUŠ, O. 2014. Rozvoj regiónov a európska integrácia. Prvé vydanie. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 199 s. ISBN 978-80-7478-709-6.
- [2] DUDOVÁ, I. 2013. Ekonomía vzdelávania. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o. ISBN 978-80-8078-668-7
- [3] DUTTA, S. – LANVIN, B. - WUNSCH-VINCENT, S. 2017. The Global Innovation Index 2017. Desiate vydanie. Ženeva: World Intellectual Property Organization, 2017. 432 s. ISBN 979-10-95870-04-3.
- [4] FRANK, K. – MORVAY, K. a kol. 2021. Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2020. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2021. 138 s. ISBN 978-80-7144-322-3.
- [5] LISÝ, J. a kol. 2016. Ekonomía. Prvé vydanie. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 624 s. ISBN 978-80-7552-470-6.
- [6] OCHOTNICKÝ, P. - KISELÁKOVÁ, D. 2019. Konkurencieschopnosť, ekonomický rast a prežitie firiem. Prvé vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. 168 s. ISBN 978-80-7598-628-3.
- [7] PISÁR, P. a kol. 2019. regionálne inovácie v Európskej únii a na Slovensku. Prvé vydanie. Banská Bystrica: Belianum, Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2019. 250 s. ISBN 978-80-557-1606-0.
- [8] PETRUFOVÁ, M. 2013. Rozvoj ľudských zdrojov a úloha vysokých škôl v procesoch znalostnej ekonomiky a regionálneho rozvoja. In Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji. Podhájska : Východoeurópska agentúra pre rozvoj, n. o., 2013. ISBN 978-80-89608-13-3, s. 62-69
- [9] ZÁBOJNÍK, S. – ČIDEROVÁ, D. – KRAJČÍK, D. 2020. Competitiveness in International Business : Challenges for the EU Economies. Prvé vydanie. Praha: Wolters Kluwer, 2020. 272 s. ISBN 978-80-7676-006-6.
- [10] ČABINOVÁ, V. – FEDORČÍKOVÁ, R. – MOLČANOVÁ, S. 2020. Podnikateľské prostredie Slovenska v kontexte globálnej konkurencieschopnosti. In Mladá veda. Prešov: Vydavateľstvo UNIVERSUM, 2020. ISSN 1339-3189, roč. 8, č. 2, s. 316-332.
- [11] EUROPEAN COMMISSION. 2021. European Innovation Scoreboard 2021. [online] [cit. 30.12.2021]. Dostupné na internete: < DocsRoom – Európska komisia (europa.eu)>.
- [12] IMD. 2021. World Competitiveness Ranking. [online] [cit. 21.12.2021]. Dostupné na internete: < World Competitiveness Rankings – IMD>.

- [13] REMOVČÍKOVÁ, L. 2020. Priemerná mesačná mzda: aké údaje sú potrebné na jej výpočet a ako sa získavajú?. [online] [cit. 15.1.2022]. Dostupné na internete: < Priemerná mesačná mzda: aké údaje sú potrebné na jej výpočet a ako sa získavajú? | Podnikajte.sk>.
- [14] SCHWAB, K. 2019. The Global Competitiveness Report 2019. [online]. Geneva: World Economic Forum, 2019. [cit. 10.12.2021]. Dostupné na internete:< WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (weforum.org)>. ISBN 978-2-940631-02-5.
- [15] SCHWAB, K.- ZAHIDI, S.- WORLD ECONOMIC FORUM. 2020. The Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery. [online]. Geneva: World Economic Forum, 2020. [cit. 21.12.2021]. Dostupné na internete: <WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf (weforum.org)>. ISBN 978-2-940631-17-9.
- [16] WEF. 2013. The Global Competitiveness Report 2013 – 2014. [online]. Geneva : World Economic Forum, 2013. [cit. 10.12.2021]. Dostupné na internete:< WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf (weforum.org)>. ISBN 978-92-95044-73-9.
- [17] WIPO. 2021. Global Innovation Index 2021. [online]. Geneva: World Intellectual Property Organisation, 2021. [cit. 10.1.2022]. Dostupné na internete: <Global Innovation Index 2021 (wipo.int)>. ISBN 978-92-805-3307-1.

Prístupy k regionálnym nerovnostiam a politika súdržnosti

Approaches to regional disparities and cohesion policy

Silvia VADKERTIOVÁ*

Abstract

Regional economic differences have long been one of the most frequent topics with a focus on social science disciplines, including human and regional geography. The analysis resulting from the paper points to a paradigmatic shift between the current and previous evaluation period, which affects the regional economy and their differences in Slovakia. The social and economic dimension of post-socialist transformation, globalization, neoliberalism, regional policy and the quantification of regional disparities were in the spotlight during the accession period. At present, interest is moving along new lines of thought, such as the new European regionalism, territorial division, the position of the state in eliminating regional economic disparities in the context of the theory of regional development. The aim of this paper is to provide a brief overview of these new perspectives, in the context of current developments in relation to regional economic differences within Slovakia.

Keywords: *Administrative division, Functional urban region, New European regionalism, Theory of regional development, Regional disparities*

JEL Classification: R11, R23, R58

Úvod

Problematika analýzy regionálneho rozvoja, regionálnych disparít a fenoménu priestorovej polarizácie sa v posledných rokoch stala na Slovensku veľmi aktuálna. V odbornej literatúre a v spoločenskej praxi chápaný výraz nerovnosť má niekoľko vyjadrení. Disparity sa vo všeobecnosti chápu ako nerovnomernosti, rozdiely, heterogenity či diferencie.¹ V našom príspevku ich budeme chápať ako rozdiely v stupni sociálno-ekonomického rozvoja jednotlivých regiónov, pod ktorými máme na mysli predovšetkým kraje ako jednotky územno-správneho členenia v Slovenskej republike.

V uplynulých rokoch sme zaznamenali na Slovensku pomerne časté diskusie o budúcnosti Európy. Do centra pozornosti sa dostávajú predovšetkým regióny a ich miesto v oblasti budúcnosti Európy. Pre súčasné obdobie transformačnej fázy vývoja spoločnosti je charakteristická pomerne značná intenzita diferenciačných tendencií, ktorá je odlišná vzhľadom na územné jednotky, ako aj na sociálne skupiny. Spoločným znakom procesu zostáva naďalej fenomén prehľbujúcej sa územnej polarizácie. Uvedený proces je reflexiou zásadných zmien, čo sa týka výkonnosti a prosperity ekonomických subjektov, ale vo zvýšenej miere i v uplatnení kvalitatívnych faktorov, ako sú ľudské zdroje, sociálny kapitál a infraštruktúrna vybavenosť regiónov. Priestorovým prejavom týchto procesov sú regionálne disparity, ktorá je súčasťou projektu Sociálne

* PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemba.sk

¹ VITURKA, M. 2010. *Regionální disparity a jejich hodnocení v kontextu regionální politiky*. Geografie, 115, č. 2, s. 131

nerovnosti s cieľom funkčnosti sociálnej politiky štátu a správnosti opatrení aplikovaných v sociálnej oblasti.²

1 Regionálne nerovnosti na Slovensku

Problematica vývoja regiónov a regionálnej diferenciacie sa dostáva na Slovensku do popredia oveľa neskôr v porovnaní s inými krajinami v Európe. Možno to badať na fakte, že v iných krajinách Európy má výskum spojený s regionálnou politikou oveľa dlhšiu tradíciu. Na rozdiel od Slovenska, kedy sa začínajú prioritne riešiť narastajúce regionálne disparity s integračnými procesmi.

Jedným z podstatných dôvodov je, že na území pomerne malého Slovenska v prvých rokoch transformácie, sa regionálne rozdiely výrazne neprejavili. Súčasnosť poukazuje na aktuálnosť riešenia regionálnych problémov, ktoré sa zvyšujú pod tlakom sociálnych a ekonomických problémov sprevádzaných rastom regionálnych disparít. Rovnako sa prejavuje dopyt zo strany subjektov regionálneho rozvoja po spracovaní stratégií regionálneho, prípadne miestneho rozvoja z dôvodov koordinácie rozvojových aktivít alebo ako podmienka pre získavanie prostriedkov z rôznych fondov.³

Z výsledkov viacerých vedecko-výskumných projektov vyplýva, že regionálna diferenciacia a regionálne disparity sú typické pre súčasný stav sociálno-priestorovej situácie na Slovensku. Na jednej strane sa vytvorili rozvinuté regióny, ktoré sú typické s prevažne mestskou štruktúrou, a kde prevažujú priaznivé synergické pôsobenie viacerých rozvojových faktorov. Ide najmä o územia (okresy) s veľkými mestami, s vysokou mierou investičnej aktivity a modernou, sociálnou, technickou a environmentálnou infraštruktúrou. Naopak na Slovensku sú regióny, ktoré zostávajú a pôsobia tam viaceré faktory synergicky nepriaznivo. Ide o okresy, ktoré sa vyznačujú nepriaznivými parametrami polohového potenciálu, s nedostatočnou nadväznosťou na „veľkú“ dopravnú infraštruktúru, s vyšším podielom vidieckeho obyvateľstva, rastúcim podielom nezamestnaných, slabo rozvinutou a málo diverzifikovanou ekonomickou štruktúrou či nižšou vzdelanostnou úrovňou obyvateľstva. Miera nezamestnanosti v EÚ závisí od konkrétnej krajiny. Eurostat v prvom kvartáli roka 2022 uvádza nasledovnú mieru nezamestnanosti v EÚ.

Tabuľka 1 Miera nezamestnanosti krajín EÚ

Krajina	Miera nezamestnanosti
Česká republika	2,60 %
Holandsko	3,10 %
Malta	3,20 %
Nemecko	3,40 %
Poľsko	3,40 %
Maďarsko	3,60 %
Cyprus	3,60 %
Slovinsko	3,90 %
Dánsko	4,60 %
Rumunsko	5,00 %
Rakúsko	5,20 %
Luxembursko	5,40 %

² IGA projekt. Sociálne nerovnosti. Výskumná úloha Vysokej školy ekonómie a manažmentu v Bratislave

³ NAĐOVÁ, M. 2000. *Súčasný stav a možnosti podporovania regionálneho rozvoja*. s. 45

Bulharsko	5,50 %
Estónsko	5,90 %
Slovensko	6,30 %
Belgicko	6,30 %
Írsko	6,40 %
Portugalsko	6,40 %
Litva	6,70 %
Lotyšsko	6,80 %
Chorvátsko	7,30 %
Francúzsko	7,70 %
Fínsko	7,90 %
Švédsko	8,80 %
Taliansko	9,20 %
Grécko	13,30 %
Španielsko	14,60 %
Európska únia	6,70 %
Eurozóna	7,40 %

Zdroj: <https://www.podporavnezamestnanosti.sk/nezamestnanost-v-eu.php>

Priemerná mzda v Európskej únii je rozdielna. Najviac zarábajú v Luxembursku, Dánsku, Rakúsku a Holandsku, kde hrubý plat prevyšuje 4300 €. Priemerná mzda na Slovensku je takmer na chvoste EÚ. Nižšiu priemernú mzdu majú už len 4 štáty Európskej únie. Najmenej zarábajú Rumuni a Bulhari. V tabuľke sú uvedené priemerné platy v EÚ za prvý kvartál v roku 2022:

Tabuľka 2 Priemerná mzda krajín EÚ za prvý kvartál 2022

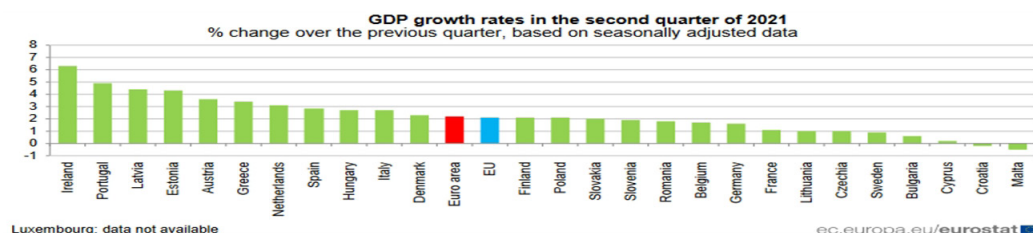
Krajina	Priemerná mzda
Luxembursko	5 143 €
Dánsko	5 098 €
Rakúsko	4 540 €
Holandsko	4 324 €
Nemecko	4 168 €
Švédsko	4 092 €
Írsko	3 789 €
Belgicko	3 775 €
Francúzsko	3 526 €
Veľká Británia	3 420 €
Fínsko	3 382 €
Španielsko	2 648 €
Taliansko	2 479 €
Slovinsko	1 927 €
Malta	1 611 €

Estónsko	1 553 €
Portugalsko	1 517 €
Česká republika	1 501 €
Grécko	1 466 €
Lotyšsko	1 435 €
Poľsko	1 368 €
Chorvátsko	1 342 €
Slovensko	1 211 €
Litva	1 202 €
Maďarsko	1 059 €
Rumunsko	919 €
Bulharsko	723 €

Zdroj: <https://www.minimalnamzda.sk/priemerna-mzda-v-eu.php>

Disparity výrazným spôsobom ovplyvňujú regionálny vývoj a vyžadujú uplatňovanie efektívnych nástrojov a politík na regulovanie medziregionálnych rozdielov a aplikáciu nových stratégií pre efektívny regionálny rozvoj. Slovensko vykazuje veľké regionálne disparity v kvalite života jeho obyvateľov. Medzi štátmi EÚ má Slovensko tretie najvýraznejšie regionálne rozdiely v HDP na obyvateľa. Z členských krajín EÚ rástlo medzikvartálne najrýchlejšie hospodárstvo Írska (6,3 %) Portugalska (4,9 %) a Lotyšska (4,4 %). Najhoršie sa darilo ekonomike Chorvátska, ktorá klesla o 0,2 %, a Malty s prepadom o 0,5 %. Slovensko vykazovalo rast o 2 % a mierne zaostalo za priemerom eurozóny aj EÚ, čo sa prejavuje aj vo veľkých rozdieloch v dostupnosti zdrojov pre zabezpečenie potrieb obyvateľov jednotlivých regiónov.

Graf 1 Tempo rastu HDP v druhom kvartáli roku 2021

Zdroj: Eurostat Euroindicators September 2021

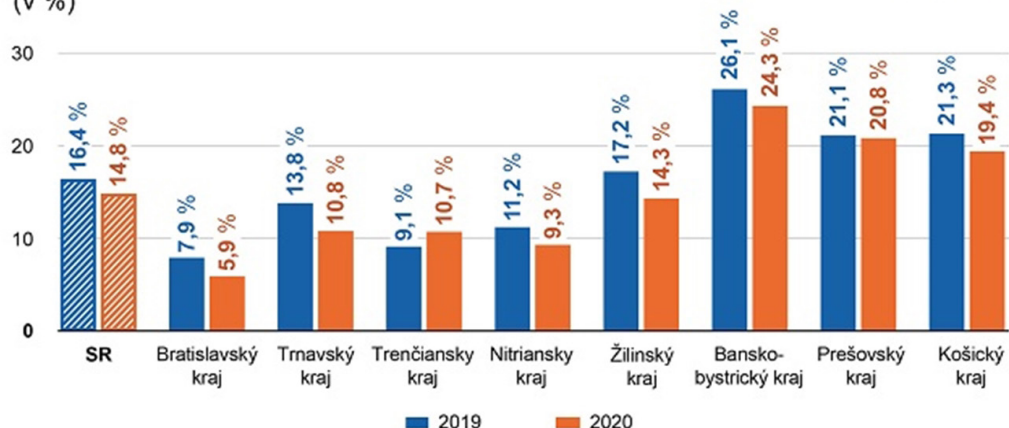
Slovensko sa začleňuje k členským krajinám EÚ, ktoré z hľadiska miery chudoby a sociálneho vylúčenia sa pohybujú dlhodobo pod celoeurópskym priemerom (14,8 % v roku 2020)⁴, kde je problémom viacgeneračná chudoba a nízka sociálna mobilita najviac ohrozených skupín. Za posledných desať rokov sa počet osôb ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením znížil o viac ako 300-tisíc osôb.

⁴ Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. Slovensku sa darí aktívne bojovať s chudobou, pandémie však prináša nové výzvy[online].

Graf 2 Osoby ohrozené rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia

Osoby ohrozené rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia* 2020

(v %)

Zdroj: EU SILC 2020

2 Skupiny obyvateľstva najviac ohrozené príjmovou chudobou

Rok 2020 potvrdil dlhodobý smer, že príjmová chudoba na Slovensku sa najviac dotýka nasledovných vekových kategórií. Ide najmä o nezamestnaných (56,1% osôb) a viacdetné úplné rodiny s 3 a viac závislými deťmi (37,1 % osôb). Chudoba markantne ohrozuje aj neúplné rodiny, teda domácnosti osamelých rodičov s jedným či viacerými závislými deťmi (33,9% osôb).

Celkovo boli domácnosti so závislými deťmi na Slovensku takmer dvojnásobne viac vystavené riziku chudoby, ako domácnosti bez detí. V domácnostiach bez detí je chudoba častejšia v kategórii seniorov vo veku 65 rokov a viac, ktorí žijú a hospodária sami – pod hranicou chudoby je viac ako štvrtina z nich (27,6% osôb) a ich podiel posledné roky ešte významne vzrástol.

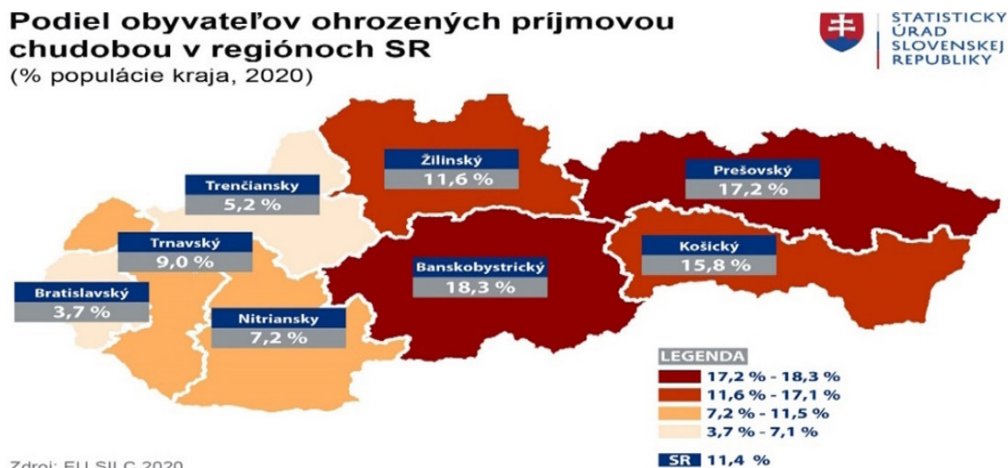
Z hľadiska vekových skupín sú najviac ohrozené deti mladšie ako 18 rokov, keď každé šieste dieťa (17%) žije v domácnosti s príjmom pod hranicou chudoby. Ich podiel sa medzироčne znížil, v roku 2019 to bolo 19%. U seniorov vo veku 65 a viac rokov je chudobou ohrozených 9,5% ľudí, pričom ich podiel posledné dva roky vzrástol.

Príjmová chudoba sa kategorizuje aj v rámci regiónov Slovenska. Zobrazuje nerovnosti, ktoré poukazujú na nesúlady medzi jednotlivými krajinami Slovenska aj pri iných ukazovateľoch ekonomickej situácie. Dlhodobo sa miera príjmovej chudoby udržiava v Prešovskom kraji, v posledných dvoch rokoch (2020 a 2019) bol najvyšší podiel osôb žijúcich pod hranicou príjmovej chudoby i v Banskobystrickom regióne.

Najvyššia miera rizika príjmovej chudoby bola v roku 2020 zaznamenaná v Banskobystrickom a Prešovskom kraji (18,3% a 17,2 %). Medzироčne sa však v oboch týchto regiónoch podiely ľudí pod hranicou chudoby znížili. Nad priemerom SR sa nachádzali aj Košický a Žilinský kraj. Najmenej chudobou ohrozené obyvateľstvo naďalej zostáva Bratislavský kraj s hodnotou 3,7% obyvateľov. Pod úrovňou priemeru SR boli tiež všetky tri kraje západného Slovenska – Trnavský, Nitriansky a Trenčiansky. V dvoch z ôsmich krajov SR sa situácia oproti roku 2019 veľmi mierne zhoršila, a to v Nitrianskom a Trenčianskom kraji.

Výrazné rozdiely sú v dostupnosti práce ako kľúčového faktora kvality života. Aj keď na konci roka 2019 miera evidovanej nezamestnanosti dosiahla úroveň 6,76 %, na Slovensku sú výrazné regionálne rozdiely⁵.

Obrázok 1 Podiel obyvateľov ohrozených príjmovou chudobou v regiónoch SR

Navyše miera zamestnanosti ľudí so zdravotným postihnutím v roku 2018 dosahovala na Slovensku len 18,7 % (ŠÚ SR), rovnako ako miera zamestnanosti nízko kvalifikovanej pracovnej sily (priemer EÚ 28 predstavoval 55 %). Situáciu bude bez primeraných opatrení zhoršovať očakávaná digitálna a zelená transformácia ekonomiky - podľa odhadov OECD bude v období nasledujúcich 10- 20 rokov približne 10 % pracovných miest na Slovensku nahradených automatmi a ďalších približne 30 % bude významne zmenených smerom k zvyšovaniu nárokov na odbornosť zamestnanca.

3 Verejná správa

Nízka kvalita verejnej správy znemožňuje celkový hospodársky rozvoj, a tým znižuje vplyv verejných investícií. Na 100 000 obyvateľov pripadá až 54 obcí, čo zaraďuje Slovensko na 2. miesto administratívne najfragmentovnejších štátov OECD.

Miestne samosprávne jednotky sú na Slovensku oproti priemeru EÚ trikrát menšie. Nedostatočná územná previazanosť, adresnosť a koordinácia sektorových politík v spojitosti s nedostatočným využitím princípu subsidiarity a delenia rozhodovacích právomocí a zdrojov medzi jednotlivé úrovne verejnej správy, majú podiel na tom, že sa znižuje efektívnosť využitia verejných zdrojov. Napríklad obce do 250 obyvateľov vynakladajú na samotný výkon správy až polovicu všetkých svojich výdavkov a iba zvyšná polovica sa zabezpečuje na poskytovanie služieb.

Je zjavné, že dnes neexistuje široká zhoda na tom, aké kompetencie majú mať jednotlivé orgány verejnej moci. Či je pre Slovensko vhodnejší model centrálnej vlády, regionálnych vlád a aglomerácií ako združenie obcí alebo model bez regionálnych vlád alebo iný model. Nie je dostatočne zrejmé, či združenia obcí dokážu nahradiť samosprávne kraje aj vo vykonávaní budúcich kompetencií, napr. v lokálnej ekonomike a výskume. Obce s počtom obyvateľov od 5 do 100 tisíc dokážu až takmer 90 % svojich výdavkov alokovať do poskytovania verejných služieb a rozvoja. Podľa hodnotení EÚ a OECD je ťažisko problému aj v nízkej efektívnosti a nedostatočnej pružnosti verejných politík

⁵ Ministerstvo práce, sociálnych vecí rodiny Slovenskej republiky. [online]. <https://www.employment.gov.sk>

v reakcii na identifikované výzvy, problémy a potreby ale i malá koncentrovanosť na priority dané problémovou situáciou. Verejné politiky nie sú založené na využití regionálnych potenciálov vrátane ľudského a prírodného kapitálu. Uskutočňovanie mnohých rozvojových programov strácajú na zdĺhavých administratívnych procesoch pri príprave výziev a schvaľovaní jednotlivých žiadostí, súčasne i na dlhodobej absencii strategického plánovania, ktorá sa premieta do nízkej pripravenosti projektov, ktoré by zvládli adresne riešiť kľúčové problémy.

Otázka bývania vystupuje ako rozhodujúca hodnota pre kvalitu života. Je to jeden z podstatných faktorov pretrvávajúcich problémov väčšiny nízko príjmových skupín domácností, ale aj domácností, ktoré vstupujú prvýkrát na trh s bývaním.

Na Slovensku je nižší počet bytov na obyvateľov v porovnaní s priemerom EÚ. Ako výsledok privatizácie bytového fondu má SR súčasne málo rozvinutý nájomný trh (podľa Sčítania obyvateľov a domov v roku 2011 cca 3 % bytov sú ešte v družstevnom vlastníctve, 3 % bytov sú v súkromnom vlastníctve prenájané na trhu a iba necelé 3 % bytov sú vo verejnom nájomnom sektore).

Nesúlad v sektore bývania smeruje nielen k znižovaniu mobility pracovnej sily, ale i k neúmernému zadlžovaniu hlavne mladých ľudí a nízko príjmových sociálnych skupín. S otázkou bývania súvisia aj ďalšie oblasti, ako je sociálna vylúčenosť a podmienky bývania v marginalizovaných rómskych komunitách. Proces privatizácie zapríčinil oslabenie schopnosti komunít sa podieľať na podstatnej technickej a environmentálnej infraštruktúre, ktoré prispievajú k základným podmienkam kvality života (prístup k pitnej vode, environmentálne prijateľný manažment odpadu a odpadových vôd, zásobovanie energiami, teplom a iné).

Ďalším z kľúčových činiteľov kvality života je dostupnosť služieb, vrátane fyzickej a dopravnej dostupnosti. V slovenských mestách žije približne 54 % obyvateľov (európsky priemer je až 70 %), ale je v nich koncentrovaných až 79 % pracovných príležitostí, čo má za následok vyššiu vynútenú mobilitu obyvateľstva. V obciach žije zvyšných 46 % obyvateľov, z tohto dôvodu je potrebné sa zacieliť na dostupnosť základných verejných služieb, čím by sa obmedzila mobilita obyvateľov komunity a do popredia by sa dostalo využívanie miestnych verejných služieb a prežívanie voľného času v komunite.

Bratislava a jej okolie patria k ekonomicky najvýkonnejším regiónom Európskej únie, zvyšná časť Slovenska podstatne zaostáva za priemerom únie. Rozdiely v jednotlivých regiónoch Slovenska sa dokonca markantne prehlbujú. Potvrdzujú to aj údaje Eurostatu o regionálnom hrubom domácom produkte (HDP), podľa ktorých Bratislavský samosprávny kraj sa zaraďuje medzi najrozvinutejšie regióny v celej Európskej únii, kým zvyšok západného Slovenska, stredné Slovensko a východné Slovensko stagnujú. Podľa posledných údajov Eurostatu, Bratislavský kraj dosiahol v roku 2017 v parite kúpnej sily na obyvateľa úroveň HDP 179 % priemeru Európskej únie, čím sa zaradil až na ôsmu priečku ekonomickej výkonnosti regiónov celej únie. Východné Slovensko dosahovalo iba 54 % priemeru únie, stredné Slovensko 61 %, a zvyšok západného Slovenska 70 % priemeru Európskej únie.

Regionálne rozdiely v zamestnanosti sú pritom veľké a pretrvávajú. Navyše neustály odliv kvalifikovaných absolventov škôl na západ krajiny a do iných krajín únie môže regionálne rozdiely ešte zvyšovať. Základným dôvodom zaostávania slovenského hospodárstva je popri absencii reformách systému vzdelávania, podnikateľského prostredia a budovania infraštruktúr aj nedostatočná decentralizácia verejnej správy a chýbajúca politika regionálneho rozvoja. Spôsob správy Slovenskej republiky a prijímania všetkých dôležitých hospodárskych, spoločenských a politických rozhodnutí ignoruje princíp subsidiarity a prirodzené informačné a výkonné výhody regiónov.

V konečnom výsledku veľké regionálne disparity spôsobuje vyst'ahovalectvo, zvlášť mladých a vzdelaných ľudí z regiónov, slabšia infraštruktúra, nedostatočne rozvinuté podnikateľské prostredie, nízka miera inovácií a nepriaznivá štruktúra vzdelávania v niektorých regiónoch.

4 Správa o súdržnosti európskej komisie

Podľa ôsmej správy o súdržnosti, ktorú uverejnila Komisia, politika súdržnosti podporila zmenšenie územných a sociálnych rozdielov medzi regiónmi v EÚ. Je predpoklad, že prostredníctvom prostriedkov na podporu súdržnosti sa do roku 2023 HDP na obyvateľa v menej rozvinutých regiónoch zvýši až o 5 %.

Komisia zverejnila 9. februára 2022 8. správu o súdržnosti⁶, ktorá predstavuje prvý obraz o vplyve pandémie koronavírusu na regionálnej úrovni. Poukazuje na pozitívne a negatívne trendy v regiónoch, mestách a vidieckych oblastiach EÚ. Správa posudzuje hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť v EÚ, kde menej rozvinuté regióny postupne dobiehajú, ale mnohé prechodné regióny uviazli v stagnácii rozvoja. Okrem toho rastúca priepasť v oblasti inovácií sťažuje obom typom regiónov dobiehanie. Na úrovni EÚ je miera zamestnanosti v súčasnosti vyššia ako pred hospodárskou krízou v roku 2008, no regionálne rozdiely sú stále vyššie ako pred krízou. Demografické zmeny sa v najbližších desaťročiach dotknú všetkých regiónov. Regióny sa budú musieť prispôbiť zmenšujúcej sa pracovnej sile a študentskej skupine či rastúcej populácii vo veku 65 rokov a viac.

Správa zdôrazňuje, že zelená a digitálna transformácia bude rozhodujúcou hnacou silou rastu EÚ, ak nebudú prijímané primerané politické opatrenia, tým pádom sa môžu vyskytovať nové hospodárske, sociálne a územné rozdiely. V správe Komisia používa širokú škálu ukazovateľov, ako sú prosperita, zamestnanosť, úrovne vzdelania, dostupnosť a správa vecí verejných. Zachytáva v nej vývoj v poslednom období a poukazuje na existujúce nedostatky a oblasti zlepšenia pre nadchádzajúce roky. Takisto v nej uvádza, ako politika súdržnosti podporuje regióny EÚ pri presadzovaní udržateľného rozvoja a prekonávaní výziev, ktorým čelia.

V prvých siedmich kapitolách ôsmej správy o súdržnosti sa analyzuje, ako sa v posledných rokoch zmenili regionálne rozdiely (predbežný vplyv pandémie, hospodárske rozdiely, životné prostredie, doprava, zamestnanosť, demografia, riadenie) a ôsma kapitola sa dotýka vnútroštátnych politík so zameraním na verejné investície. Posledná kapitola sa sústreďuje na prepojenie medzi politikou súdržnosti a inými politikami EÚ (spoločná poľnohospodárska politika, program Horizont Európa a Nástroj na prepájanie Európy). Očakáva sa, že vďaka investíciám v rámci politiky súdržnosti v období 2014 – 2020 sa HDP na obyvateľa v menej rozvinutých regiónoch do roku 2023 zvýši až o 5 %.

Politika súdržnosti sa okrem toho stala dôležitejším zdrojom verejných investícií. V programovom období 2007 – 2013 výška investícií v rámci politiky súdržnosti predstavovala 34 % celkových verejných investícií v menej a stredne rozvinutých členských štátoch. V období 2014 – 2020 sa tento percentuálny podiel zvýšil na 52 %. Menej rozvinuté regióny vo východnej Európe od roku 2001 dobiehajú zvyšok EÚ, čo vedie k podstatnému zmenšeniu rozdielu v HDP na obyvateľa. Mnohé regióny so stredným príjmom a menej rozvinuté regióny, najmä v južnej a juhozápadnej EÚ, však zároveň trpia hospodárskou stagnáciou alebo poklesom. Nadmerná úmrtnosť v období od marca 2020 do konca roka 2021 bola výrazne vyššia v menej rozvinutých regiónoch (17 %) než v rozvinutejších (12 %) a prechodných regiónoch (11 %). Hospodársky vplyv pandémie bol najsilnejší v južných regiónoch, ktorých hospodárstvo je viac závislé od cestovného ruchu a miestnych služieb.

V menej rozvinutých regiónoch a vidieckych oblastiach je širokopásmové pripojenie pomalšie. Napríklad, zatiaľ čo v mestách majú prístup k vysokorýchlostnému širokopásmovému pripojeniu dvaja z troch obyvateľov, na vidieku je to len jeden zo šiestich obyvateľov. Predpoklad, že podniky budú využívať elektronický obchod a technológie elektronického podnikania, je v menej rozvinutých členských štátoch nižšia. V menej rozvinutých regiónoch nedosahuje účasť dospelých na vzdelávaní a odbornej príprave (5 %) ani polovicu účasti v rozvinutejších regiónoch (12 %).

⁶ EURÓPSKA KOMISIA. Oznámenie komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov a ôsmej správe o súdržnosti. Súdržnosť v Európe do roku 2050. [online].

Pravdepodobnosť, že mladí dospelí predčasne ukončia vzdelávanie a odbornú prípravu, je v menej rozvinutých regiónoch vyššia (12 %) ako v rozvinutejších regiónoch (9 %).

Miera zamestnanosti v EÚ je dnes vyššia ako pred hospodárskou krízou v roku 2008, no nie všetky regióny sa v plnej miere zotavili. Obyvateľstvo EÚ starne a v nadchádzajúcich rokoch treba brať do úvahy pokles. V roku 2020 žilo v regiónoch s ubúdajúcim obyvateľstvom 34 % obyvateľstva EÚ. Predpokladá sa, že v roku 2040 tento podiel dosiahne 51 %. Všetky regióny sa budú musieť prispôbiť rastúcemu počtu obyvateľov vo veku 65 rokov a viac a súčasne poklesu populácie v produktívnom veku.

Najväčšie výzvy, ktorým regióny EÚ čelia sú:

- V rýchlo rastúcich členských štátoch sa prehlbujú vnútorné územné rozdiely tým, že v regióne hlavného mesta a iných metropolitných regiónoch je rast výrazne vyšší.
- Viaceré regióny so stredným príjmom a menej rozvinuté regióny, najmä v južnej a juhozápadnej Európe trpia relatívnym hospodárskym poklesom a uviazli v tzv. rozvojovej pasci, typické s dlhým obdobím nízkeho rastu produktivity a zamestnanosti.
- Väčšiu časť regiónov EÚ ovplyvňujú demografické zmeny.
- V EÚ sa prehĺbili regionálne rozdiely v oblasti inovácií. Mnohé regióny zaostávajú v dôsledku nedostatočných investícií do výskumu a vývoja.
- Vzniká vysoké riziko chudoby a sociálneho vylúčenia. Dokonca aj v prosperujúcich regiónoch sa naďalej vyskytujú ohniská chudoby.

V novom programovom období 2021 – 2027 bude politika súdržnosti naďalej podporovať všetky regióny EÚ pri riešení budúcich výziev, ako sú:

- podpora území najviac postihnutých sociálno-ekonomickým vplyvom prechodu ku klimatickej neutralite, a to aj vďaka Fondu na spravodlivú transformáciu,
- investíciami do digitálnej transformácie sa má zabezpečiť prístup k vysokorýchlostnému internetu, rozvoj digitálnych zručností a investície do IT vybavenia,
- riešenie demografických výziev sa má realizovať vďaka novému politickému cieľu „Európa bližšie k občanom“,
- sústrediť pozornosť na regióny, ktoré uviazli v rozvojových pasciach alebo im hrozí, že sa do nich dostanú.
- zvýšením flexibility politiky súdržnosti.

Ďalšie hlavné skutočnosti vyplývajúce z politiky súdržnosti sú:

- Je významným zdrojom investícií, čo možno poukázať na fakt, že od programového obdobia 2007 – 2013 do programového obdobia 2014 – 2020 sa financovanie politiky súdržnosti zvýšilo z ekvivalentu 34 % celkových verejných investícií na 52 %.
- Od roku 2001 menej rozvinuté regióny vo východnej Európe postupne dobiehajú zvyšok EÚ.
- Konvergencia, súčinnosť medzi členskými štátmi sa zrýchlila, vnútorné regionálne rozdiely v rámci rýchlo rastúcich členských štátov sa zväčšili.
- Zamestnanosť rastie, ale v rámci regiónov vznikajú väčšie rozdiely ako pred rokom 2008.
- Počet ľudí ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením klesol v rokoch 2012 až 2019 o 17 miliónov.
- Regionálne rozdiely v oblasti inovácií sa v Európe zväčšili, keďže neboli postačujúce investície do výskumu a vývoja, čo sa týka najmä najmenej rozvinutých regiónov.
- Obyvateľstvo EÚ starne a v nasledujúcich rokoch začne klesať.

Ôsma správa o súdržnosti zreteľne poukazuje na význam politiky súdržnosti pri podpore konvergencie a znižovaní nerovností medzi krajinami a regiónmi v EÚ. Prostredníctvom mapovania oblastí je možné zachytiť, ktoré členské štáty a regióny musia pridať a zlepšiť sa, a tým sa efektívne pripraviť na budúce výzvy.

Je nutné zrýchliť prijímanie a vykonávanie programov politiky súdržnosti na roky 2021 – 2027, aby sa mohli naďalej podporovať regióny pri prekonávaní pandémie, a aby sa mohli naplno využívať prínosy prechodu na zelenú a digitálnu Európu a tým zabezpečiť dlhodobý rast. Politika súdržnosti má zásadný vplyv na mnohé regióny a ľudí v EÚ. Pomáha im investovať do udržateľného a vyváženého rastu, ktorý prináša dlhodobé prínosy.

V nasledujúcich rokoch bude politika súdržnosti naďalej posilňovať spravodlivý a udržateľný rozvoj vo všetkých regiónoch EÚ a súčasne podporovať zelenú a digitálnu transformáciu.

5 Regionálne investície EÚ ako kľúčový prvok programu EÚ

Meranie sociálneho pokroku na regionálnej úrovni má zásadný zmysel, ktorého cieľom je zabezpečiť, aby investície na úrovni EÚ, ako aj na regionálnej a celoštátnej úrovni, podporovali sociálne ciele EÚ.

Európsky výbor regiónov (VR) vypracoval prvý regionálny sociálny prehľad z ktorého vychádza, že väčšina regiónov EÚ dosiahla v rokoch 2014 – 2018 pokrok, aj keď v EÚ sú výrazné regionálne rozdiely. Európska komisia od roku 2018 sleduje sociálny pokrok vo všetkých členských štátoch prostredníctvom sociálneho prehľadu, ktorý zahŕňa 12 oblastí politiky, vrátane nezamestnanosti, vzdelávania, starostlivosti o deti, zdravotnej starostlivosti a digitálnych zručností. Podľa regionálneho sociálneho prehľadu celkový trend v rokoch 2014 až 2018 bol pozitívny - viac ako 80 % regiónov EÚ dosiahlo v oblasti sociálneho pokroku zlepšenie.

Úspech Európy sa musí hodnotiť nielen na základe hospodárskeho pokroku, ale aj na podklade sociálneho pokroku. Vďaka pochopeniu situácie v našich regiónoch môžu byť politiky a investície EÚ účinné pri riešení regionálnych nedostatkov a zabezpečení toho, aby sa nezabudlo na žiadneho občana. Síce bol zaznamenaný pokrok, no v súčasnej dobe, správa zdôrazňuje, že EÚ vo svojom programe sa musí prioritne zamerať na riešenie oblastí sociálnej nerovnosti a podporu územnej súdržnosti.

Záver

V súčasnosti sa regionálne disparity v dôsledku narastajúcich sociálnych a ekonomických problémov medzi regiónmi dostávajú stále viac do popredia záujmu spoločnosti ako nevyhnutnosť, s ktorou je potrebné zaoberať sa a venovať jej pozornosť. Napriek existencii legislatívnych opatrení na úrovni SR aj EÚ, ciele v odstraňovaní regionálnych disparít v podmienkach Slovenskej republiky sa nedarí úspešne dosahovať.

Analýza súčasného vývoja a stavu skôr poukazuje, že regionálne disparity v rámci Slovenskej republiky majú skôr stúpajúcu tendenciu. Tento stav spôsobuje predovšetkým úpadok niektorých odvetví priemyslu ale i poľnohospodárstva, prírodné a sociálne podmienky v kraji, migrácia obyvateľstva do väčších miest, ako aj príliv investícií zo zahraničia len do určitých regiónov Slovenska.

Regionálne disparity sa najviac zrkadlia v zamestnanosti a výške miezd, ale i vo vzdelanostnej úrovni, čo bezprostredne súvisí s rozdielom v celkovej životnej úrovni obyvateľstva jednotlivých regiónov.

Terajší stav regionálnych rozdielov je podľa Európskej komisie výsledkom niektorých faktorov, ako je nízka infraštruktúra, slabo rozvinuté podnikateľské prostredie, slabá miera inovácií a nepriaznivá štruktúra vzdelávania v niektorých regiónoch. Problémy v slovenských regiónoch sú

rozmanitě. V Hornej Nitre musia promptne riešiť prechod od uhoľného baníctva na iné činnosti, v iných regiónoch je vhodné sa zamerať na posilnenie marginalizovaných rómskych komunít.

Nepriaznivou črtou regionálnej štruktúry Slovenska je prehlbovanie regionálnych disparít a trvalý proces formovania dlhodobu marginálnych regiónov so znakmi zaostávania v ekonomickej a sociálnej oblasti, napríklad na území východného Slovenska, čím sa vytvárajú predpoklady pre vytváranie tzv. regiónov chudoby. Pandémia sa podieľala na zvyšovaní rizika vzniku nerovností v EÚ a politika súdržnosti sa prejavuje ako jeden z podstatných nástrojov v boji proti tomuto trendu a investovaní do ľudí, čo má prispieť k budovaniu silnej sociálnej Európe, ktorá bude inkluzívna a spravodlivá.

V nasledujúcich rokoch má politika súdržnosti smerovať k posilňovaniu spravodlivého a udržateľného rozvoja vo všetkých regiónoch EÚ a rovnako podporovať zelenú a digitálnu transformáciu.

Literatúra

- [1] EURÓPSKA KOMISIA. Oznámenie komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov a ôsmej správe o súdržnosti. Súdržnosť v Európe do roku 2050 . [online].https://ec.europa.eu/regional_policy/sk/information/publications/communications/2022/cohesion-in-europe-towards-2050-8th-cohesion-report.
- [2] EUROSTAT. Euroindicators. [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11563259/2-07092021-APEN.pdf/5adabdef-cc74-9c1c-fc2b-223171814f39?t=1631003082241#page=1&zoom=auto,-274,76>.
- [3] MINISTERSTVO PRÁCE SOCIÁLNYCH VECÍ RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. [online]. [cit. 2022-04-20] Dostupné na internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/uvod-na-stranka/informaciamedia/aktuality/nezamestnanost-slovensku-udrzala-pod-siedmimi-percentami.html>.
- [4] NAĐOVÁ, M. 2000. Súčasný stav a možnosti podporovania regionálneho rozvoja. In Národná a regionálna ekonomika III. Košice: Ekonomická fakulta Technickej univerzity v Košiciach, 2000. ISBN 80-7099-626-9. s. 41-4.
- [5] NAJVYŠŠÍ KONTROLNÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Slovensku sa darí aktívne bojovať s chudobou, pandémie však prináša nové výzvy[online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné na internete: https://www.nku.gov.sk/aktuality/-/asset_publisher/9A3u/content/slovensku-sa-dari-aktivne-bojovat-s-chudobou-pandemia-vsak-prinasa-nove-vyzvy.
- [6] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY.EU SILC 2020. [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné na internete: Chudoba a sociálne vylúčenie ohrozovalo každého šiesteho obyvateľa Slovenska.<https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/aboutus/office.activites/officeNews/vsetkyaktuality/a78d533d-92f8-4bd8-811d>.
- [7] VITURKA, M. (2010): Regionální disparity a jejich hodnocení v kontextu regionální politiky. Geografie, 115, č. 2, s. 131.

Verejná a štátna služba – niektoré vybrané aspekty ich posudzovania

Public and civil service and some selected aspects of them

Jozef KURIL*

Abstract

Public and civil service are concepts that are intertwined. The civil service is related to the activities of the state. The concept of civil service is not understood uniformly in legal theory. The civil service mass organizational site is part of the state apparatus. The civil service also stopped the activities of civil servants. The civil service also includes the circle of persons performing the service. The civil service is a public institute. Public service is a broader concept than civil service. Public service employment relations are employment relations. Employee relations in the civil service are conceived as public law. Civil service as a legal institute is interdisciplinary in nature. The Civil Service is a complete legal institute that includes the standards of several branches of law.

Keywords: *public service, civil service, State, state power, State activity, civil servant, civil service organizational page, civil service relations, civil servant, Public employee, Institute of Public Law, Interdisciplinary nature, Comprehensive legal institute*

JEL Classification: K31

I. Úvod

Štát sa len postupne vyčleňoval zo spoločnosti ako riadiaci, mocenský a politický systém, postupom času sa politická moc oddeľuje od ostatnej časti obyvateľstva a situuje sa do pozície dobre organizovaného spoločenského a mocenského centra. Vzniká štátna byrokracia a bezpečnostný aparát, moc sa inštitucionalizuje. Verejná moc je riadiacim systémom skupiny ľudí (spoločnosti), ktorá je relatívne nezávislá (suverénna) od mocenských systémov iných skupín. Verejnou mocou v spoločnosti organizovanej vo forme štátu je štátna moc. Štátna moc je najvyššou a najsilnejšou mocou nad všetkými druhmi verejnej moci v štáte. Štátna moc je v dispozícii štátu, štát ju zabezpečuje prostredníctvom štátneho aparátu, jej základnou funkciou je obnovenie štátnomocenských štruktúr. Štátny aparát ako suverénny uskutočňovateľ verejnej politickej moci sa skladá z hierarchicky usporiadanej štruktúry orgánov, inštitúcií a byrokracie. Pojem organizácia štátu smeruje predovšetkým k usporiadaniu štátu ako celku, zahŕňa nielen organizačno-štruktúrálnu podobu štátu, ale aj činnosť a vzájomné pôsobenie jednotlivých častí organizácie štátu, ako aj právom regulované pôsobenie jednotlivých organizačných súčastí štátu. Je nepochybné, že pojmy štát, štátna moc, štátny aparát, organizácia štátu sú nielen vzájomne veľmi blízke, ale tiež úzko súvisia a prelínajú sa s pojmom štátna služba. Štátna služba, predovšetkým jej organizačná stránka, bezprostredne patrí do organizačného systému štátu, z tohto pohľadu je organizačná stránka štátnej služby súčasťou štátneho aparátu, t. j. je súčasťou systému štátnych orgánov a štátnych inštitúcií. Štátna služba bezprostredne súvisí s uplatňovaním štátnej moci, štátna služba má silný politický a mocenský aspekt. Spoločenská funkcia štátnej služby

* prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra správneho práva a európskeho práva, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemba.sk

je podmienená úlohami a funkciami štátu, v usporiadaní štátnej služby sa vo väčšej či menšej miere odrážajú záujmy štátu. Štátna služba je jednou zo stránok činnosti štátu, ktorá smeruje k praktickej a bezprostrednej realizácii úloh a funkcií štátu. Štátna služba ako mnohostranný jav je predmetom záujmu viacerých vedných disciplín, z hľadiska právnej úpravy štátna služba, vrátane jej organizácie, zasahuje do viacerých odvetví nášho právneho poriadku. Štátna služba zo štátu „vyviera“, štátna služba „sprevádza“ štát v celej jeho histórii a doslova „znáša“ jeho osudy.

Pojem štátna služba zároveň bezprostredne súvisí s niektorými ďalšími pojmami, predovšetkým s pojmom verejná správa (štátna správa) a verejná služba. V materiálnom (funkčnom) poňatí pod označením verejná správa rozumieme určitý druh činnosti (faktický výkon správy). V tomto poňatí ide o výkonnú činnosť štátu ako základného verejnoprávneho subjektu, ale aj o činnosť tzv. ďalších verejnoprávných subjektov, ktorá má základ v správe verejných záležitostí a je realizovaná ako prejav výkonnej moci v štáte. Vo formálnom (inštitucionálnom) poňatí chápeme verejnú správu ako sústavu orgánov verejnej správy, ide o činnosť orgánov označovaných ako správne orgány. Verejná správa ako správa štátu, nie je však výlučnou činnosťou štátnej správy, ale je súčasne dopĺňaná aj činnosťou neštátnej povahy výkonného charakteru. Verejnú správu tvoria tri zložky, a to: štátna správa, samospráva a verejnoprávne korporácie. Z uvedeného je zrejmé, že pojem verejná správa je širší ako pojem štátna správa. Z analýzy pojmu verejná správa, predovšetkým z jeho funkčného vymedzenia, vyplýva, keďže realizácia verejnej správy predstavuje akoby špecifickú verejnú službu, že pojmy „verejná správa“ a „verejná služba“ sú si navzájom veľmi blízke a prelínajú sa. Pojem verejná služba možno charakterizovať materiálnymi a formálnymi znakmi (ide o vymedzenie pojmu verejná služba v jej funkčnom a inštitucionálnom vyjadrení). Z tohto pohľadu verejná služba predstavuje jednak činnosť súvisiacu s výkonom verejnej správy, jednak označenie okruhu osôb, ktoré sú vo vzťahoch k právnickej osobe verejného práva. Pojem verejná služba je širší ako pojem štátna služba, keďže za verejnú službu považujeme činnosť vykonávanú vo verejnej správe v plnej šírke jej chápania, t. j. v štátnej správe, samospráve a vo verejnoprávných korporáciách, ako aj okruh osôb vykonávajúcich službu v prospech právnickej osoby verejného práva. Zatiaľ čo za štátnu službu považujeme činnosť vykonávanú „len“ v štátnej správe, ako aj okruh osôb, vykonávajúcich službu „len“ v prospech štátu a vo vzťahu k štátu. Rovnako verejný zamestnanec predstavuje širší pojem ako štátny zamestnanec. Za verejného zamestnanca možno považovať každého zamestnanca, ktorého zamestnáva právnická osoba verejného práva, bez ohľadu na to, aký režim právnej regulácie sa uplatňuje. (Za štátneho zamestnanca len toho zamestnanca, ktorého zamestnáva štát). Pojem verejná služba ako právny inštitút má charakter komplexného právneho inštitútu, zasahujúceho do viacerých odvetví nášho právneho poriadku.

II. Výkon práce vo verejnom záujme

Cieľom právnej úpravy zamestnaneckých vzťahov o výkone práce vo verejnom záujme je zabezpečiť ochranu verejného záujmu. Verejný záujem v zmysle tohto zákona je záujem, ktorý prináša majetkový prospech alebo iný prospech všetkým občanom alebo väčšine občanov. Pojem verejný záujem je v našej legislatíve značne frekventovaný, je to však neurčitý pojem, obsah ktorého nie je jednoznačný a náležite konkrétny. Pojem verejný záujem v zákone o výkone práce vo verejnom záujme predstavuje hodnotiace kritérium určitej činnosti (výkonu práce) z hľadiska jej prospechu pre verejnosť. Výkon práce, práva a povinnosti zamestnancov a zamestnávateľov upravené v citovanom zákone tvoria materiálny základ pre obsah tohto pojmu. V kontexte citovaného zákona má pojem verejný záujem dva znaky, a to prospech (majetkový alebo iný) a subjekt, ktorému je určený (všetkým alebo väčšine). Pojem verejný záujem prevyšuje individuálny záujem. Interpretácia pojmu verejný záujem si vyžaduje tento pojem spájať s konkrétnou situáciou, s konkrétnymi spoločenskými okolnosťami. Ak zamestnanec dá prednosť osobnému záujmu pred verejným záujmom dochádza k rozporu záujmov podľa uvedeného zákona. Zamestnanecké vzťahy pri výkone verejnej služby majú pracovnoprávnú povahu a právnu formu pracovného pomeru. Pôsobnosť zákona o výkone práce vo verejnom záujme sa uplatňuje na zamestnancov a vybraný okruh zamestnávateľov. Na predmetný zákon sa vzťahuje subsidiárna

pôsobnosť Zákonníka práce. Niektoré práva a povinnosti zamestnancov a zamestnávateľov sú upravené odchyľne od Zákonníka práce. Pracovné miesta vedúcich zamestnancov sa podľa zákona o výkone práce vo verejnom záujme obsadzujú na základe výsledkov výberového konania. Vedúci zamestnanec je povinný deklarovať svoje majetkové pomery prostredníctvom majetkového priznania. Odmeňovanie zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme je upravené osobitným predpisom. Systém odmeňovania zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme by mal byť, relevantným nástrojom konkurencieschopnosti verejnej služby voči súkromnému sektoru

III. Štátna služba

Pojem štátna služba sa v právnej teórii nechápe jednotne. Štátnej službe venuje pozornosť predovšetkým veda správneho práva, pričom poukazuje na zložitú a komplexnú povahu uvedeného inštitútu, ktorý zahŕňa široký okruh teoretických i praktických otázok. Na základe uvedeného možno konštatovať, že pokiaľ niekto koná určitú činnosť pre štát, z poverenia štátu, je v štátnej službe. Štátna služba môže byť tiež chápaná ako činnosť štátnych zamestnancov (zamestnancov štátneho aparátu) spočívajúca v uskutočňovaní funkcií štátu a vykonávaná v štátnozamestnaneckom pomere. Pojem štátna služba sa tiež používa na označenie právneho režimu zamestnancov štátneho aparátu. Štátnu službu je možné charakterizovať aj ako súhrn právnych noriem, ktoré upravujú postavenie štátneho aparátu. Štátna služba môže tiež predstavovať okruh osôb, resp. činnosť osôb pôsobiach v štátnom aparáte. Ako výsledok deľby práce vytvára štátna služba podsystem spoločenskej práce a patrí z tohto pohľadu do pracovného práva. Štátna služba je však aj súčasťou organizačno-právneho systému štátneho aparátu, týmto patrí do systému správneho práva. Na komplexný charakter štátnej služby poukazujú viacerí autori, zdôrazňujú jej zložitú povahu, poukazujúc, že problémy štátnej služby majú mnohostranný a vo sfére práva interdisciplinárny charakter. Štátna služba zahŕňa široký okruh riadiacich, organizačných a iných vzťahov, ktoré si vyžadujú právnu reguláciu v podobe noriem viacerých právnych odvetví. V tomto zmysle možno hovoriť o interdisciplinárnej povahe štátnej služby. Štátna služba má dve stránky, a to organizačnú a právnu, štátna služba je organizačno-právny inštitút, ktorý má svoje organizačné formy a je upravený právnymi normami. V tomto zmysle inštitút štátnej služby zahŕňa normy regulujúce organizáciu štátnej služby a normy upravujúce právny režim štátnych zamestnancov. Podľa našej mienky je z viacerých vymedzení pojmu štátna služba najvýstižnejšie jej nasledujúce vymedzenie: pojem štátna služba predstavuje činnosť štátnych zamestnancov (zamestnancov štátu) vrátane právneho režimu týchto osôb, podieľajúcich sa na plnení úloh štátu prostredníctvom štátnozamestnaneckého vzťahu (služobného pomeru). S pojmom štátna služba bezprostredne korešponduje pojem štátny zamestnanec, ale aj pojem „právny status“ štátneho zamestnanca. Štátny zamestnanec je fyzická osoba v právnom vzťahu k štátu, zamestnanec – ký vzťah štátneho zamestnanca sa zakladá priamo k štátu. Vymedzenie pojmu „právny status“ vo vzťahu k štátnemu zamestnancovi je sprevádzané určitou názorovou nejednotnosťou. Sme toho názoru, že v prípade vymedzenia právneho statusu štátnych zamestnancov pôjde o súhrn práv a povinností, ktoré vyplývajú pre štátneho zamestnanca z právnych noriem regulujúcich jeho štátnozamestnanecký vzťah. Súhlasíme s názorom, že štátni zamestnanci majú osobitný verejnoprávny štatút, keďže majú osobitné práva a povinnosti presahujúce „všeobecnú“ mieru práv a povinností občanov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že ústavnoprávne zakotvenie inštitútu štátnej služby zvyšuje v značnej miere prestíž štátnej služby a podľa našej mienky inštitucionálne zakotvenie štátnej služby, ako spoločenskej reality, v ústavách vyspelých demokratických štátov treba hodnotiť pozitívne. Konkrétna podoba štátnej služby v jednotlivých krajinách je podmienená celým radom faktorov (o. i. politickými a mocenskými pomermi v štáte, osobitosťami historického vývoja, tradíciami, kultúrnou úrovňou obyvateľstva, národnostnými otázkami a pod.). Podľa podstatných znakov sa všeobecne rozlišujú dva základné systémy štátnej služby – kariérny systém štátnej služby a systém merit. V kariérnom systéme štátnej služby má právna úprava spravidla verejnoprávny charakter, v tomto systéme štátnej služby sa zamestnanie v štátnej službe stáva celoživotnou profesiou, keďže sa tu uplatňuje právom chránený, trvalý služobný pomer a zo zákona garantovaný služobný a platový postup. V systéme merit samotný

štátnozamestnanecký pomer trvá len v čase, v ktorom úradník zastáva niektoré funkčné miesto v štátnej službe. Je to otvorený systém, na obsadenie funkcie je vhodný každý, kto zloží skúšku na určitú funkciu. Tento systém nepredpokladá celoživotné zamestnanie v štátnej službe, nedáva záruky na ďalší platový a služobný postup. Pri spracovaní zákonnej úpravy štátnej služby v podmienkach Slovenskej republiky bola prijatá filozofia uplatňujúca využitie predností oboch systémov. Právna úprava štátnej služby v našich podmienkach ťažiskovo vychádza z kariérneho systému štátnej služby, ibaže v určitej previazanosti s prvkami merit systému.

IV. Zhrnutie

Predmet zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe má duálnu konštrukciu, pozostáva jednak zo správania spočívajúceho vo výkone práce nositeľa pracovnej sily za odmenu a jednak v účasti na bezprostrednom uskutočňovaní štátnej moci subjektmi týchto vzťahov voči vonkajšej sfére. Právna úprava dvojakého druhu správania v predmete týchto vzťahov má hybridnú povahu, to znamená, že pracovná stránka je upravená normami pracovného práva, funkčná stránka je upravená normami správneho práva. Práva a povinnosti subjektov týchto vzťahov smerujú jednak k uskutočňovaniu pracovného procesu (pracovnej činnosti), jednak k realizácii štátno-mocenských funkcií, t. j. k bezprostrednému uskutočňovaniu štátnej moci. Práva a povinnosti subjektov týchto vzťahov, tvoriace obsah zmieňovaných právnych vzťahov, sú upravené niekoľkými právnymi odvetviami. Na ich úpravu nepostačujú len normy pracovného práva, ale aj normy ústavného práva, ešte častejšie však správneho práva. Z tohto pohľadu možno hovoriť o akýchsi zložených alebo kombinovaných právnych vzťahoch. Výrazom verejnoprávnej povahy zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe je existencia niektorých charakteristických znakov týchto vzťahov, inak znakov aj typických pre vzťahy v oblasti verejného práva. Zamestnanecké vzťahy v štátnej službe sa zakladajú k štátu ako zamestnávateľovi, vznikajú rozhodnutím (individuálnym právnym aktom) o prijatí občana do štátnozamestnaneckého pomeru, vydaniu rozhodnutia však vždy predchádza žiadosť občana o prijatie do zmieňovaného právneho vzťahu, čo svedčí o prelínaní pracovnoprávnych a administratívno-právnych prvkov v tejto oblasti. V priebehu realizácie práv a povinností vyplývajúcich zo zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe sa prejavuje nerovné postavenie subjektov týchto vzťahov, prevládajú vzťahy nadriadenosti a podriadenosti. Zmluvná sloboda je značne obmedzená, je nahradená kategorickým vymedzením oprávnení a povinností subjektov, uplatňuje sa kogentná právna úprava. Zamestnanecké vzťahy v štátnej službe sú vzťahmi zvýšených práv a povinností subjektov týchto vzťahov v porovnaní so všeobecnou mierou práv a povinností občanov. Táto skutočnosť je kompenzovaná niektorými výhodami, predovšetkým právne garantovaným platobným a služobným postupom, inštitútom definitívy, ako aj niektorými ďalšími kompenzačnými ustanoveniami. Vyjadrením verejnoprávnosti zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe je aj ich osobitná, autonómna úprava, ktorá je nezávislá od právnej úpravy ostatných zamestnaneckých vzťahov. Vzťahom nadriadenosti a podriadenosti, to znamená verejnoprávnej povahy týchto vzťahov, zodpovedá aj spôsob riešenia sporov, o ktorých rozhoduje príslušný nadriadený, t. j. služobný orgán a až následne súd. Disciplinárna zodpovednosť ako osobitný druh právnej zodpovednosti je jedným z výrazných, typických a charakteristických znakov zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe dotvárajúci ich verejnoprávnú povahu. Uplatňovanie disciplinárnej zodpovednosti je jedným z výrazných právnych prostriedkov spojených s dôslednou realizáciou práv a povinností subjektov týchto vzťahov. Disciplinárna zodpovednosť v zamestnaneckých vzťahoch v štátnej službe má zásadne vnútroorganizačnú povahu, je uplatňovaná vo vnútri týchto vzťahov a podliehajú jej iba osoby, ktoré sú k tejto organizácii v určitom organizačnom vzťahu. Je výrazom vzťahov nadriadenosti a podriadenosti, zánikom štátnozamestnaneckého vzťahu končí aj jej uplatňovanie. Nerešpektovanie právom určených podmienok či porušenie povinností v zamestnaneckých vzťahoch v štátnej službe zo strany štátneho zamestnanca nemá povahu súkromnoprávneho deliktu, a preto nie je a ani nemôže byť predmetom súkromnoprávnych sankcií, ale sankcií verejnoprávnych. Disciplinárne opatrenia ako sankcie za porušenie služobnej disciplíny v zamestnaneckých vzťahoch v štátnej službe predstavujú sankcie trestnej povahy, ktoré nesmerujú priamo k odstráneniu škodlivých následkov

disciplinárneho previnenia. Ich uplatnením sa neprerušuje porušovanie služobnej disciplíny, ani sa subjekt porušujúci disciplínu neprinucuje správať v súlade s požiadavkami disciplíny. Ukladaním disciplinárnych opatrení sa sleduje predovšetkým prevencia, a to buď individuálna, alebo všeobecná.

Pokiaľ ide o metódu právnej regulácie v zamestnaneckých vzťahoch v štátnej službe, sme tej mienky, že tieto vzťahy sa vyznačujú kombináciou metód právnej regulácie. V súvislosti so vznikom štátnozamestnaneckých vzťahov sa uplatňuje rovnosť v postavení subjektov týchto vzťahov, autonómnosť vôle strán je však obmedzená kogentnosťou právnej úpravy. Ide tu o prelínanie prvkov súkromnoprávnej a verejnoprávnej metódy právnej regulácie. V priebehu realizácie vzájomných práv a povinností počas trvania štátnozamestnaneckého pomeru prevláda nadriadenosť a podriadenosť v postavení subjektov, uplatňuje sa tu verejnoprávna metóda právnej regulácie. Pre skončenie zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe je charakteristické, že sú tu zastúpené prvky súkromnoprávnej, ale aj verejnoprávnej povahy.

Prípustnosť uzatvárania kolektívnych zmlúv v zamestnaneckých vzťahoch v štátnej službe znamená účasť súkromnoprávných prvkov v regulácii vzájomných práv a povinností subjektov týchto vzťahov, keďže kolektívne zmluvy ako právny inštitút patria do sféry súkromného práva. Naproti tomu povinné konanie pred rozhodcom pri riešení niektorých sporov z kolektívnych zmlúv má verejnoprávnu povahu.

Pozn.: určiť presné hranice medzi súkromným a verejným právom je niekedy značne ťažké, ba až nerealizovateľné, čo navyše komplikuje aj vzájomné prelínanie prvkov súkromnoprávnej a verejnoprávnej povahy. Aj preto sa právne inštitúty často vyznačujú kombináciou rôznych metód právnej regulácie, aj preto v niektorých oblastiach práva existujú obe regulácie vedľa seba. Rozdielne stránky súkromného a verejného práva sa v mnohých smeroch relativizujú. Obdobnú tendenciu, t. j. vzájomné prelínanie súkromnoprávných a verejnoprávných úprav možno pozorovať vo viacerých krajinách Európskej únie.

Záver

Pojmy štátna a verejná služba sú zložité, mnohostranné javy, ktoré sú predmetom záujmu viacerých vedných disciplín, právne vedy nevynímajúc.

Pojem verejná služba je možné vymedziť v jej funkčnom a inštitucionálnom vyjadrení.

Sme toho názoru, že základná charakteristika pojmu verejná služba vychádza z jeho formálneho kritéria, t. j. z výkonu práce (služby) v prospech právnickej osoby verejného práva (štát, obec, verejnoprávna korporácia).

Pojem verejná služba je širší ako pojem štátna služba, to platí pre jej funkčné, ale aj inštitucionálne vyjadrenie.

Za verejného zamestnanca považujeme každého zamestnanca, ktorého zamestnáva právnická osoba verejného práva.

Zamestnanecké vzťahy vo verejnej službe z hľadiska ich právnej kvalifikácie sú vzťahy pracovnoprávne, ktoré sú upravené osobitnými zákonmi. Pôsobnosť Zákonníka práce sa uplatňuje subsidiárne.

Pojem verejná služba ako právny inštitút predstavuje súhrn právnych noriem, ktoré regulujú vzájomne blízke a spolu úzko súvisiace spoločenské vzťahy v oblastiach súvisiacich s činnosťou verejnej správy.

Štátna služba zahŕňa široký okruh spoločenských vzťahov, štátna služba má komplexný, súhrnný charakter.

Štátna služba bezprostredne súvisí s činnosťou štátu, s uplatňovaním štátnej moci, štátna služba má silný politický i mocenský aspekt.

Pojem štátna služba sa v právnej teórii nechápe jednotne, vymedzenie pojmu štátna služba bolo v minulosti a je aj v súčasnosti sprevádzané určitou názorovou rôznorodosťou.

Štátna služba má svoju organizačnú stránku, z tohto pohľadu bezprostredne patrí do organizačného systému štátu, je súčasťou štátneho aparátu, to znamená, že je súčasťou systému štátnych orgánov a štátnych inštitúcií.

Štátna služba predstavuje činnosť štátnych zamestnancov, vrátane spôsobu ich právnej úpravy, ktorý zahŕňa tak pracovnú, ako aj funkčnú stránku ich činnosti vykonávanú len v prospech štátu a vo vzťahu k štátu.

Štátna služba zahŕňa tiež okruh osôb, ktoré vykonávajú službu (t. j. jednak výkon práce a jednak účasť na bezprostrednom uskutočňovaní štátnej moci) len v prospech štátu a vo vzťahu k štátu.

Štátna služba vyjadruje aj spôsob usporiadania právnej úpravy (právny režim) štátnych zamestnancov.

Štátna služba a verejná služba sú pojmy vzájomne si blízke, ktoré sa prelínajú. Verejná služba je širší pojem ako pojem štátna služba. Základná charakteristika pojmu štátna služba vychádza z jeho materiálneho kritéria, t. j. z výkonu štátnomocenských oprávnení len a len v prospech štátu, nie v prospech akejkoľvek právnickej osoby verejného práva (nie v prospech obce, či inej verejnoprávnej korporácie).

Sme toho názoru, že pojem štátna služba treba chápať v súhrne všetkých jeho stránok, a to jednak ako organizáciu štátnej služby a jednak ako právny režim štátnych zamestnancov podieľajúcich sa na plnení úloh štátu prostredníctvom štátnozamestnaneckého vzťahu (služobného pomeru) vo vzťahu k štátu.

Štátna služba je verejnoprávny inštitút, v jeho obsahu majú prevahu právne normy viacerých právnych odvetví verejného práva, vrátane teórie verejného práva.

Zamestnanecké vzťahy v štátnej službe sú koncipované ako verejnoprávne vzťahy, prevládajú v nich prvky verejnoprávnej povahy, ktoré sú v ich obsahu dominantné a determinujú ich právnú povahu.

Na druhej strane zamestnanecké vzťahy v štátnej službe treba posudzovať v celej ich komplexnosti, z tohto pohľadu nemožno opomenúť v ich obsahu prvky súkromnoprávnej povahy, dotvárajúce ich právnú charakteristiku.

V právnom vyjadrení štátna služba predstavuje komplexný právny inštitút, ktorý zahŕňa normy viacerých právnych odvetví (správneho, ústavného, pracovného práva, ale aj teórie verejného práva).

Štátna služba ako právny inštitút má interdisciplinárnu povahu, ktorý z hľadiska systemizácie práva do odvetví nemožno jednoznačne a bez pochybností začleňovať iba do jedného klasického odvetvia práva.

Literatúra

- [1] KURIL, J., 2000. Základné teoretické otázky služobného pomeru príslušníkov PZ, Bratislava 2000, Akadémia PZ, ISBN 80-8054-137-X.
- [2] KURIL, J., 2006. Štátna služba, Bratislava 2006, Akadémia PZ, ISBN 80-8054 -374-7.
- [3] KURIL, J., 2018. Verejná a štátna služba, Bratislava 2018, Wolters Kluwer, ISBN 978-80-8168-822-5.

Prístupy k rodinnej politike vo Francúzsku ¹

Approaches to family policy in France

Iveta DUDOVÁ*

Abstract

French family policy is considered one of the oldest and most distinctive in Europe. Since its institutionalization, the policy has undergone significant changes, along with changes in family life and legal norms, as well as political changes. Family policy refers to all measures taken by the state, local authorities and social security organisations to help families bring up children and to meet the financial consequences of their birth and upbringing. Today, family policy is a partnership policy. In addition to the state, it mainly involves social security bodies and family associations. This article focuses on French family policy, its nature, its main actors, the family benefits system and departmental policies in the regions.

Keywords: family policy, social security, family benefits, childcare, child and maternal protection

JEL Classification: H53, H55

Úvod

Francúzska rodinná politika je považovaná za jednu z najstarších a najvýraznejších v Európe. Od svojej inštitucionalizácie na konci 30. rokov 20. storočia prešla táto politika výraznými zmenami, súbežnými so zmenami v rodinnej praxi a normách, ale aj so zmenami politickými. Deti sú považované za verejný statok a zdroj ľudského kapitálu vzhľadom na demografický deficit, ktorému krajina čelila na prelome 19. a 20. storočia. Nízka úroveň pôrodnosti počas 19. storočia a trauma z prvej svetovej vojny stáli pri zrode silnej natalistickej ideológie. Všetky podmienky boli splnené začiatkom 20. storočia, aby sa problematika plodnosti a rodiny stala verejnou akciou. Demografický deficit, ktorý sa považoval za prioritný verejný problém, potom vyvolal dôležitú diskusiu proti rôznym prúdom myšlienok, akými sú familializmus, hygienizmus a republikánsky natalizmus a libertariánsky antietatizmus. Sociálne hnutia, ako napríklad rodinné hnutie, sa odvtedy snažia presadzovať záujmy určitých kategórií rodín, najmä veľkých rodín.

1 Charakter francúzskej rodinnej politiky

Pod pojmom rodinná politika sa rozumejú všetky opatrenia prijaté štátom, miestnymi úradmi (napr. rezortmi) a organizáciami sociálneho zabezpečenia, aby pomohli rodinám pri výchove detí a uspokojili finančné dôsledky ich narodenia a výchovy. Tieto opatrenia môžu mať formu finančných dávok vyplácaných priamo rodičom, ako sú rodinné prídavky alebo príspevok na návrat do školy, ale aj verejnej pomoci vyplácanej na infraštruktúru, ktorá uľahčuje starostlivosť o deti alebo výkon rodičovských funkcií.

* doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemba.sk

¹ IGP 1/2022 Sociálne nerovnosti

Ciele rodinnej politiky sú viaceré. Tradičnými cieľmi sú, po prvé: prispieť k obnove generácií prostredníctvom politiky podpory pôrodnosti a po druhé: udržať životnú úroveň rodín aj napriek nákladom, ktoré vznikajú pri narodení a výchove detí. Od 90. rokov 20. storočia rodinná politika začlenila dva nové ciele, aby sa vyrovnala so sociálnymi zmenami a podporila ich, sú to, po tretie: podpora rovnováhy rodinného a pracovného života, aby rodičia malých detí mohli pokračovať v práci a po štvrté: poskytovať podporu rodičovstva, pomáhať rodinám, ktoré majú vzťahové a vzdelávacie problémy so svojimi deťmi.

Verejné aktivity venované rodinným otázkam a rozsah zavedeného systému ilustrujú úlohu štátu, do akej miery je rodina vecou verejnou. Z tohto pohľadu sa Francúzsko výrazne odlišuje od ostatných európskych krajín, ktoré nemusia mať nevyhnutne rovnakú koncepciu rodiny a nezohľadňujú rovnako úlohu štátu.

Moderný národný štát po svojom vzniku začal zasahovať do rodinného života - sekularizácia občianskeho stavu urobila z rodiny inštitúciu na križovatke medzi súkromným a verejným a legítimným objektom verejnej intervencie. Rodinná politika sa potom rozvíjala od 30. rokov 20. storočia pod vplyvom po sebe idúcich alebo súbežných štyroch doktrínálnych prúdov:

- rodinný prúd, ktorý sa domnieva, že úlohou štátu je brániť a chrániť rodinu, pričom rodinu chápe ako inštitúciu nevyhnutnú pre štrukturovanie spoločnosti a odovzdávanie hodnôt;
- individualistický prúd, pre ktorý je rodina sekundárnym subjektom združujúcim slobodných a rovnocenných jednotlivcov;
- natalistický prúd, podľa ktorého štát, garant kontinuity národa, musí zabezpečiť obnovu generácií;
- spoločenský trend, ktorý uprednostňuje zohľadňovanie sociálnych potrieb a kladie dôraz na prerozdeľovanie príjmov.

Tak sa vyvinuli ciele rodinnej politiky, ktoré oscilujú medzi pronatalizmom, prorodinným charakterom a bojom proti nerovnostiam.

2 Rodinná politika ako politika partnerstva

V súčasnosti je rodinná politika politikou partnerstva. Okrem štátu zahŕňa najmä orgány sociálneho zabezpečenia a rodinné združenia.

2.1 Úloha štátu v rodinnej politike

Vedenie a koordináciu postupu orgánov verejnej moci a dotknutých ministerstiev vo veciach rodinnej politiky dnes navrhuje a riadi Generálne riaditeľstvo pre sociálnu súdržnosť (Direction générale de la cohésion sociale, DGCS), ktoré od r. 2010 rozšírilo svoj rámec činností najmä o autonómiu zdravotne postihnutých ľudí, starších ľudí, práva žien a skutočnú rovnosť medzi ženami a mužmi, rodinnú politiku a ochranu detí a zraniteľných osôb. Okrem toho, Vysoká rada pre rodinu, deti a vek (Haut Conseil de la famille, de l'enfance et de l'âge, HCFEA), ako organizácia podriadená predsedovi vlády (od r. 2016), zodpovedá za vydávanie stanovísk a formulovanie odporúčaní k prioritným cieľom politik v oblasti rodiny, detstva, starších ľudí a dôchodcov a na prevenciu a podporu pri strate nezávislosti.

2.2 Rodinná vetva sociálneho zabezpečenia

Rodinné prídavky tvoria tzv. rodinnú vetvu sociálneho zabezpečenia prostredníctvom siete vytvorenej Národným fondom rodinných prídavkov (Caisse nationale des allocations familiales, CNAF) a všetkými fondami rodinných prídavkov (Caisse d'allocations familiales, CAF). V rámci rodinnej politiky je rodinná vetva zodpovedná za zákonné dávky a sociálne opatrenia rodiny. CAF riadia pomoc rodinám, ale aj bývanie a boj proti neistote. Rodinnú vetvu spravuje Národný fond rodinných prídavkov a všetky fondy rodinných prídavkov v pôsobnosti správnych rád zastupujúcich sociálnych a rodinných partnerov, a pod kontrolou štátu. Štát určuje poslanie pobočky, služby, ktoré poskytujú CNAF a CAF, ich zdroje a schvaľuje rokovania správy rád. Vzťahy medzi štátom a CNAF sú formalizované podpísaním dohody o cieľoch a riadení. Dohľad okrem rezortu sociálnych vecí zabezpečuje aj ministerstvo, ktoré má na starosti rozpočet. Kontrolnú činnosť v rodinnej vetve vykonáva Dvor audítorov (Cour des comptes), Národná kontrolná misia (Mission nationale de contrôle) a Generálna inšpekcia sociálnych vecí (Inspection générale des affaires sociales). Je tiež partnerom viacerých ministerstiev, ako napríklad bývanie.

CNAF je verejná inštitúcia, ktorá financuje všetky systémy rodinných dávok, definuje stratégiu pobočky a politiku sociálnej činnosti. Rozdeľuje zdroje medzi CAF a robí veľké inštitucionálne investície. Fondy rodinných prídavkov sú súkromnoprávnymi subjektmi, ktoré vykonávajú verejnú službu podľa zákona o sociálnom zabezpečení.

2.3 Národná únia rodinných asociácií (L'Union nationale des associations familiales, UNAF)

Od r. 1945 UNAF oficiálne zastupuje u verejných orgánov všetky francúzske rodiny a cudzie rodiny žijúce vo Francúzsku. Je združením podľa zákona z roku 1901, uznávané ako verejnoprospešné združenie, ktoré združuje výlučne právnické osoby. Existujú dva typy členov združenia. Prvý typ predstavujú aktívni členovia, ktorých predstavuje 100 odborových zväzov rodinných združení (UDAF), 22 regionálnych zväzov (URAF), 7 „všeobecných“ národných rodinných hnutí a 19 „špecifických náborových“ hnutí (pôsobiacich v konkrétnych oblastiach rodinnej politiky, ako je vzdelávanie, odborná príprava, sociálna činnosť, jednorodičovské rodiny, atď.). Druhý typ predstavujú pridružení členovia, čo je 44 národných skupín schválených UNAF na účely rodiny. Zo zákona sa nepovažujú za rodinné združenia v pravom zmysle slova, ale ich pôsobenie v teréne sa považuje súladné so záujmami rodín.

Takmer 25 000 zástupcov rodín zasadá v národných, regionálnych, rezortných a miestnych orgánoch, kde sú zapojené záujmy rodiny. Na rezortnej úrovni UDAF riadia rôzne služby a výhody (opatrovníctvo chránených dospelých osôb, opatrovníctvo sociálnych dávok, poradenstvo v oblasti ekonomiky rodiny, rodinná mediácia atď.), za ktoré ich štát poveril zodpovednosťou. V prípadoch, keď sú ohrozené morálne a materiálne záujmy rodín, môžu podať občianskoprávnú žalobu bez toho, aby museli odôvodňovať predchádzajúci súhlas alebo povolenie od verejného orgánu. Inštitucionálne činnosti zväzov rodinných združení sú financované z osobitného fondu z rodinných dávok. Tento spôsob financovania je definovaný článkom L211.10 Kódexu sociálnej činnosti a rodiny.

Tabuľka 1 Systém rodinných dávok vo Francúzsku

Legislatíva	Zákonník sociálneho zabezpečenia, kniha V, článok L. 5 (Code de la sécurité sociale)	
Rodinné prídavky	Základné princípy	Univerzálny systém financovaný z príspevkov zamestnávateľov a samostatne zárobkovo činných osôb a z časti všeobecného sociálneho príspevku (CSG). Výška príspevku závisí od počtu detí, ich veku (zvýšenie od 14 rokov) a zdrojov domácnosti.
	Rozsah	Všetky osoby s trvalým a pravidelným pobytom.
	Podmienky: 1. <i>Kritériá trvalého pobytu</i> 2. <i>Iné pojmy</i>	Dieťa s bydliskom na území Dve nezaopatrené deti Príjem detí: čistý mesačný príjem nižší ako 952,74 eur
	Veková hranica	20 rokov
	Výhody 1. <i>Sumy</i>	Nižšie uvedené mesačné sumy sú uvedené po odpočítaní príspevku na splatenie sociálneho dlhu (CRDS). Vyplácajú sa vtedy, keď je rodinný príjem v najnižšej kategórii. 2 deti: 132,08 eura 3 deti: 301,30 eura 4 deti: 470,53 eura na ďalšie dieťa: 169,22 eura Nezamestnaní: bežné rodinné dávky. Dôchodcovia: bežné rodinné dávky. Siroty: bežné rodinné dávky a podpora rodiny: 154,78 eura mesačne pre sirotu otca a matky. 116,11 eura mesačne na dieťa vychovávané osamelým rodičom. <i>Príplatky:</i> Dieťa nad 14 rokov: 66,04 eura mesačne, pokiaľ nie je najstarším z rodiny s 2 deťmi. Mesačný paušálny príspevok: 83,52 eura sa vypláca najviac jeden rok rodinám s 3 a viac deťmi, ktoré majú nárok na rodinné prídavky a jedno z detí dovŕši 20 rokov. Prídavky sa vyplácajú tomu, kto zabezpečuje účinnú a trvalú starostlivosť o deti. Ak túto podmienku splnia členovia dvojice obaja, vyberú si obdarovaného spomedzi seba. V prípade rozchodu a ak bremeno znášajú obaja bývalí manželia, vyplácajú sa tomu, s kým deti bývajú. Mesačné platby. Rodinám s vysokým príjmom sa dávky znižujú. Pre rodiny, ktorých ročné zdroje (rok N-2) presahujú nižšie uvedené sumy, sa rodinné dávky delia 2 alebo 4 v závislosti od príjmovej skupiny. 69 933 eur pre rodinu s 2 deťmi; 75 760 eur pre rodinu s 3 deťmi; 81 587 eur pre rodinu so 4 deťmi; + 5 827 eur na ďalšie dieťa pre rodinu s viac ako 4 deťmi. Ak zdroje domácnosti len mierne prekračujú príslušný strop, poskytuje sa klesajúci príplatek.
	2. <i>Test prostriedkov</i>	

Rodičovská dovolenka a rodičovský príspevok	1. Základné princípy	Univerzálny systém financovaný najmä z príspevkov zamestnávateľov a samostatne zárobkovo činných osôb a z časti všeobecného sociálneho príspevku (CSG). Príspevok na starostlivosť o dieťa (PAJE) je určený na starostlivosť, výživu a výchovu malých detí. Zahŕňa prvú úroveň: príspevok pri narodení alebo adopcii dieťaťa a základný príspevok. Zdieľaný príspevok na vzdelávanie dieťaťa (PreParE) sa vypláca v rámci rodičovskej dovolenky. Jeho výška je pevná. Dĺžka rodičovskej dovolenky sa môže zvýšiť pri vzniku nárokov na dôchodok. Toto zvýšenie nie je možné kombinovať s nárastom v prípade materstva, adopcie alebo vzdelávania.
	2. Rozsah pôsobnosti	Rodina s aspoň jedným dieťaťom do 3 rokov alebo adoptovaným dieťaťom.
	3. Podmienky	Zdieľaný príspevok na vzdelávanie dieťaťa (PreParE): Zastavenie alebo zníženie aktivity na výchovu dieťaťa. V zásade nie je testovanie majetkových pomerov, ale doklad o predchádzajúcej činnosti 8 štvrtrokov v zmysle starobného poistenia, po sebe idúceho alebo nie, v 2 rokoch pred príchodom 1. dieťaťa, v 4 rokoch pre 2. dieťa alebo v rámci 5 rokov pre deti vo veku 3 a vyššie.
Rodičovská dovolenka	Dĺžka dovolenky	Ročná dovolenka, ktorú je možné obnoviť v závislosti od situácie (vek dieťaťa, viacnásobný pôrod alebo adopcia, ťažké zdravotné postihnutie). Príspevok na zdieľané vzdelávanie dieťaťa (PreParE) sa vypláca počas rodičovskej dovolenky maximálne: 6 mesiacov pre každého rodiča pri prvom dieťati (do 1. roku veku), 24 mesiacov pre každého rodiča pre nasledujúce deti (do 3. narodenín posledného narodeného), 48 mesiacov v prípade narodenia trojčiat (užíva sa počas prvých 3 rokov alebo do 6 rokov v prípade osamelého rodiča). V prípade adopcie je možné dávku poskytovať 12 mesiacov (možné predĺženie od 2. dieťaťa). Pri súčasnom osvojení aspoň 3 detí vzniká nárok na 36 mesiacov prídavkov. Od druhého nezaopatreného dieťaťa sa z nárokov PreParE odpočítajú mesiace kompenzované za materskú dovolenku po pôrode alebo dovolenku pri adopcii. Keď rodič nepoberá dávky PAJE, dovolenka je neplatená.
	Flexibilita a prenosnosť	Rodičovskú dovolenku na vzdelávanie možno nahradiť skrátením pracovného času (najmenej 16 odpracovaných hodín týždenne). Trvanie rodičovskej dovolenky alebo zmena na čiastočný úväzok sa nemusí nevyhnutne zhodovať s trvaním kompenzácie v rámci rodinných dávok. PreParE si môžu rodičia rozdeliť podľa želania. Ak každý rodič požiadá o príspevok na ten istý mesiac, celková suma poskytnutá 2 príjemcom nemôže presiahnuť celú poskytnutú mesačnú sadzbu.
Rodičovský príspevok	Čiastky	Zdieľaný príspevok na vzdelávanie dieťaťa (PreParE): Plná sadzba (celkové zastavenie): 398,79 eura mesačne. Čiastkové sadzby: 257,80 eura mesačne, ak sa činnosť na kratší pracovný čas rovná najviac 50 % zákonného pracovného času, 148,72 eura mesačne, ak je činnosť väčšia ako 50 % a najviac sa rovná 80 %.

Príspevky na starostlivosť o deti	1. Základné princípy	Univerzálny systém financovaný najmä z príspevkov zamestnávateľov a samostatne zárobkovo činných osôb a z časti všeobecného sociálneho príspevku (CSG). Doplnková bezplatná voľba režimu starostlivosti o dieťa pre Prídavok na starostlivosť o dieťa (PAJE): Čiastočná úhrada nákladov na starostlivosť o dieťa do 6 rokov. Výška závisí od počtu detí, príjmu domácnosti, veku detí a zvoleného typu starostlivosti o deti.
	2. Rozsah pôsobnosti	Bezplatná doplnková voľba režimu starostlivosti o dieťa pre Prídavok na starostlivosť o dieťa (PAJE): Osoba, ktorá má dieťa mladšie ako 6 rokov opatrované doma, so schválenou opatrovateľkou, združením, spoločnosťou alebo v mikrojasliach.
	3. Podmienky	Doplnková slobodná voľba spôsobu starostlivosti o opatrovateľský príspevok (PAJE): Výkon odbornej činnosti s minimálnym príjmom.
	4. Výhody <i>Čiastky</i>	Doplnkový bezplatný výber starostlivosti o dieťa (CMG) v rámci Príspevku na starostlivosť o dieťa (PAJE): Čiastočná a variabilná podpora v závislosti od zdrojov domácnosti, odmeny opatrovateľa a veku dieťaťa (zníženie o 50 % medzi 3. a 6. rokom života). Napríklad pri priamom zamestnaní opatrovateľky v domácnosti je mesačná platba maximálne 470,69 eura (dieťa do 3 rokov) alebo 235,34 eura (dieťa od 3 do 6 rokov). Celkové pokrytie odvodov na sociálne poistenie pri zamestnávaní schváleného opatrovateľa a až 50 % v rámci stropu pri zamestnávaní opatrovateľky (232 eur alebo 463 eur mesačne v závislosti od veku dieťaťa). 30 % zvýšenie sumy CMG pre neúplné rodiny alebo osoby poberajúce príspevok pre dospelých so zdravotným postihnutím.
	5. Test prostriedkov	Existujú 3 maximálne mesačné výšky podpory v závislosti od zdaniteľných príjmových skupín domácnosti. Stropy zdrojov sa zvyšujú v prípade neúplnej rodiny a pre rodičov, ktorí pracujú a starajú sa o svoje deti v noci alebo v nedeľu (viac ako 25 hodín mesačne). Minimálne 15 % nákladov zostáva v zodpovednosti rodičov.
	6. Bezplatná alebo dotovaná škôlka	Väčšina kolektívnych prijímacích zariadení (napr. jasle) dostáva pomoc z Fondu rodinných prídavkov. Príspevok požadovaný od rodičov sa určuje podľa stupnice zohľadňujúcej počet nezaopatrených detí, ako aj príjem domácnosti.

Ostatné služby	1. Príspevky pri narodení a pri adopcii dieťaťa	Poistné pri narodení alebo osvojení Opatrovateľského príspevku (PAJE): jednorazová suma 948,27 eura do posledného dňa kalendárneho mesiaca nasledujúceho po 6. mesiaci tehotenstva, 1 896,52 eura pri dávke poskytovanej v závislosti od zdrojov a po nej nasleduje základný príspevok k opatrovateľskému príspevku (171,91 eura mesačne) poskytovaný od 1. dieťaťa od mesiaca jeho narodenia do mesiaca, ktorý predchádza jeho narodeniu. 3. výročie alebo mesiac osvojenia pre 3. rokov až do vekovej hranice 20 rokov.
	2. Príspevok pre osamelého rodiča	<i>Aktívny solidárny príjem (RSA) :</i> Poskytuje sa osamelému rodičovi minimálny príjem bez ohľadu na to, či je schopný pracovať alebo nie. Neúplná rodina s jedným dieťaťom: mesačná suma použitá na výpočet RSA = 967,96 eura, 1 209,95 eura s 2 deťmi + 241,99 eura na ďalšie dieťa. <i>Príspevok na podporu rodiny:</i> dieťa sirota po otcovi a/alebo matke, dieťa neuznané oboma rodičmi alebo dieťa, ktorého otec alebo matka sa vyhýba výživovej povinnosti. Platené bez testovania majetkových pomerov. 116,11 eura mesačne pri čiastočnej sadzbe a 154,78 eura mesačne pri plnej sadzbe. Rozdielové vyplácanie príspevku, keď je zaplatené výživné nižšie ako 116,11 eura mesačne.
	3. Osobitné príspevky pre zdravotne postihnuté deti	Príspevok na vzdelanie zdravotne postihnutého dieťaťa (AEEH) pre najmenej 50 % zdravotne postihnutého do veku 20 rokov: 132,74 eur mesačne. Dávky vyplácané bez zisťovania majetkových pomerov a dajú sa kombinovať s rodinnými prídavkami. Je možné zaplatiť príplatok k AEEH. Určuje sa podľa obmedzení a nákladov spôsobených zdravotným postihnutím. Existuje šesť úrovní príplatkov, ktorých výška sa pohybuje od 99,55 eura do 1 126,41 eura mesačne. Dodatočné zvýšenie vyplatené osamelému rodičovi (v rozmedzí od 53,93 eura do 443,85 eura mesačne). Možnosť zvoliť si kompenzačný príspevok v invalidite (PCH) namiesto príplatku AEEH.
	4. Preddavok na lehotu výživného	Platba ako preddavok na príspevok na podporu rodiny. Fond rodinných prídavkov môže takto vyplatené sumy vymáhať od povinného rodiča.
	5. Iné výhody	<i>Príspevok na návrat do školy:</i> príspevok na deti vo veku od 6 do 18 rokov. Jednorazová platba v závislosti od prostriedkov, ktorej výška závisí od veku dieťaťa: Späť do školy: od 6 do 10 rokov: 370,31 eura od 11 do 14 rokov: 390,74 eura od 15 do 18 rokov: 404,28 eura Rodinný príplatok: podľa majetkových pomerov 171,91 eura alebo 257,88 eura mesačne pre domácnosti s najmenej 3 deťmi vo veku nad 3 a do 21 rokov. Príspevok na bývanie: vypočítava sa s prihladením na zloženie rodiny, výšku nájomného (stropy) a geografickú oblasť. Mesačná platba.
Pracovné výhody (daňové úľavy)	Okrem mechanizmu rodinného kvocientu, ktorý sa na daňové účely vzťahuje na všetky rodiny s bydliskom vo Francúzsku, v prípade starostlivosti o dieťa mladšie ako 6 rokov (podmienka veku stanovená k 1. januáru príslušného daňového roka mimo domova) sa daň možno poskytnúť úver až do výšky 50 % zo sumy zaplatenej rodičmi (po odpočítaní príplatku za slobodnú voľbu starostlivosti o dieťa, ak je to relevantné, a v rámci limitu). Ak sa o dieťa doma stará tretia osoba, daňové zvýhodnenie môže mať formu zníženia dane (v závislosti od situácie žiadateľa). Tieto opatrenia platia bez ohľadu na úroveň príjmu dotknutých rodičov.	

Fiškálne výhody	Osoby s bydliskom vo Francúzsku na daňové účely môžu využiť zníženie dane, keď ich nezaopatrené dieťa študuje na strednom alebo vyššom stupni. Výška zníženia závisí od stupňa štúdia. Dieťa nesmie byť viazané so zamestnávateľom pracovnou zmluvou ani dostávať inú odmenu ako povinnú prax v rámci úvodnej prípravy. Dieťa možno považovať za nezaopatrené najneskôr do veku 25 rokov (s výnimkou invalidity). Maximálne sumy zníženia: 61 eur (stredná škola), 153 eur (stredná škola), 183 eur (vyššie vzdelanie).	
Indexovanie	Precenenie raz ročne, 1. apríla, v súlade s vývojom spotrebiteľských cien bez tabaku.	
Dane a sociálne odvody	1. Zdaňovanie peňažných dávok	Nezdaniteľné výhody.
	2. Strop príjmu pre zdanenie peňažných dávok	Neuplatňuje sa: nezdaniteľné výhody.
	3. Príspevky na sociálne zabezpečenie z dávok	Príspevok na splatenie sociálneho dlhu (CRDS) (0,5%) na dávkach s výnimkou príspevku na vzdelanie pre zdravotne postihnuté deti (AEEH).

Zdroj: MISSOC - *le Système d'Information Mutuelle sur la Protection Sociale*, 2021

Jadro systému rodinných dávok tvoria prídavky na „deti a rodinu“, ku ktorým sa pripája pomoc na bývanie a dávky na boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Tzv. detské dávky predstavujú 42 % dávok vyplácaných CAF (okrem sociálnych opatrení), ktoré sú rozdelené medzi výdavky „v ranom detstve“ zamerané na kompenzáciu nákladov na výživu nenarodených alebo malých detí (36 % nákladov) a výdavky na „detstvo a mládež“ (64 %). Ťažiskom z hľadiska dávok v „ranom detstve“ je príspevok na starostlivosť o dieťa (PAJE), ktorý pozostáva z príplatku pri narodení alebo adopcii dieťaťa a základného príspevku vyplácaného do 3. roku veku dieťaťa, doplnené v závislosti od prípadu o dodatočný slobodný výber typu starostlivosti o dieťa alebo o zdieľaný príspevok na vzdelávanie dieťaťa (PreParE).

Dávky „detstvo a mládež“, medzi ktoré patria rodinné prídavky, rodinný príplatok, príspevky na návrat do školy a na vzdelanie pre zdravotne postihnuté dieťa, denný rodičovský príspevok v prípade choroby dieťaťa, pomáhajú znížiť finančnú záťaž spojenú s prítomnosťou detí a znížiť nerovnosti v životnej úrovni medzi rodinami. Hlavnou zložkou sú rodinné prídavky. Ich výška sa líši podľa počtu detí (postup od tretieho), poradia dieťaťa (žiadne prídavky na prvé dieťa) a podľa príjmu domácnosti. Výdavky na „riziko rodiny“ zostávajú relatívne stabilné ako percento HDP, výdavky na rodinu „rané detstvo“ majú tendenciu klesať v dôsledku poklesu pôrodnosti a poklesu počtu príjemcov PAJE.

Ostatné dávky sa vyplácajú po overení majetkových pomerov, najmä pomoc na bývanie alebo dávky solidarity a podpory činnosti, ako je aktívny solidárny príjem (RSA), príspevok pre dospelých so zdravotným postihnutím (AAH), ako aj určitá pomoc pri návrate do zamestnania, napr. ako bonus za aktivitu. Výdavky na tieto schémy predstavujú približne tretinu všetkých priamych služieb spravovaných modelmi CAF. Ostatné nepriame dávky financuje rodinná vetva, najmä predĺženie trvania starobného poistenia, ktoré má za cieľ kompenzovať čas venovaný deťom počas životného cyklu a deficit dôchodkových práv, prípadne aj starobu. poistenie pre rodičov žijúcich v domácnosti pre tých, ktorí prerušili kariéru kvôli výchove svojich detí.

Tabuľka 2 Výdavky podľa ESSPROS Rodina / Deti (v eurách na obyvateľa) za rok 2019

Štát	Výdavky ročne
Rakúsko	1 182,72
Belgicko	871,79
Bulharsko	140,48
Chorvátsko	261,04
Cyprus	268,64
Česko	345,36
Dánsko	1 767,15
Estónsko	492,57
Fínsko	1 289,06
Francúzsko	837,69
Nemecko	1 395,06
Grécko	262, 80
Maďarsko	277,18
Island	1 501,55
Írsko	942,91
Taliansko	332,99
Lotyšsko	256,89
Litva	304,01
Luxembursko	3 383,62
Malta	232,20
Holandsko	574,18
Nórsko	2 155,73
Poľsko	425,87
Portugalsko	250,95
Rumunsko	193,93
Slovensko	277,74
Slovinsko	421,38
Španielsko	349,57
Švédsko	1 339,45

Zdroj: Eurostat ESSPROS, 2022

3 Rezortná politika v prospech detí a rodiny v regiónoch Francúzska

Silná úloha štátu však ponecháva dôležité miesto miestnym orgánom pri riadení a realizácii niektorých služieb, najmä sociálnych služieb. Decentralizačné zákony prijímané od 80. rokov pomohli ovplyvniť riadenie rodinnej politiky. Preddefinovaním územných úrovní tieto zákony tiež umožnili zapojenie nových aktérov nielen do riadenia služieb, ale aj do navrhovania verejnej činnosti. Úloha obcí je fakultatívna pri zriaďovaní prijímacích zariadení pre malé deti a mimoškolských aktivít; delegovanie na departementy RMI/RSA, ochrany detí a sociálnu pomoc deťom. Departementy tak majú širokú zodpovednosť za definovanie, riadenie a financovanie benefitov, vybavenia a služieb. Kým obce financujú 38 % zariadení na voľný čas pre deti a dorast, financovanie zariadení starostlivosti o deti pre malé deti zabezpečujú 40 % miestne orgány, 53 % rodinná vetva sociálnej ochrany a 7 % štát.

Poslanie územných spoločenstiev - departementov je o. i. podporovať solidaritu a územnú súdržnosť. Sociálna činnosť departementu, ktorej finančné náklady predstavujú v priemere viac ako polovicu jeho prevádzkového rozpočtu, sa týka najmä oblastí detstvo (sociálna pomoc pre deti / ASE, ochrana matiek a detí / PMI, adopcia, podpora rodín vo finančných ťažkostiach); osoby so zdravotným postihnutím (politika ubytovania a sociálnej integrácie, príspevok na kompenzáciu zdravotného postihnutia, ústavné zariadenia pre ľudí so zdravotným postihnutím); seniori (vytváranie a riadenie domovov dôchodcov, politika udržania starších ľudí v ich domove cez príspevok na osobnú autonómiu / APA); dávky sociálnej pomoci (správa aktívneho solidárneho príjmu / RSA, ktorého výška je stanovená na národnej úrovni).

Departement rezortu spolu so štátom vypracováva plán departementu na zlepšenie dostupnosti služieb pre verejnosť s cieľom posilniť ponuku služieb v oblastiach s deficitom dostupnosti a navrhnúť hierarchickú víziu rámca služieb v departemente.

Rezortná politika v prospech detí a rodiny v departementoch zahŕňa službu Sociálna pomoc pre deti (Aide Sociale à l'Enfance, ASE), ochranu, ochranu matiek a detí (La Protection Maternelle et Infantile, PMI).

Služba Sociálna pomoc pre deti (ASE) je v kompetencii a zodpovednosti prezidenta Rady departementu. Vykonáva preventívne a ochranné misie pre deti a ich rodiny, ak čelia ťažkostiam, ktoré môžu ohroziť ich zdravie, bezpečnosť a morálku. Služba môže vyzvať oprávnené organizácie, aby splnili svoje poslanie. ASE je právo (podľa Zákonníka sociálnej činnosti a rodiny), z ktorého má žiadateľ prospech, ak splní zákonné podmienky priznania a predstavuje povinnosť pre spoločenstvo, ktoré musí evidovať výdavky ASE vo svojom rozpočte. Toto právo ako individuálna výsada sa však posudzuje od prípadu k prípadu podľa stavu núdze žiadateľa a má aj subsidiárny charakter v tom zmysle, že zasahuje až v krajnom prípade, ak žiadateľ nebol schopný uspokojiť potrebu, pre ktorú sa pomoc žiada, vlastnými prostriedkami alebo inou formou solidarity, najmä rodiny. Misie sociálnej pomoci pre deti sú nasledovné:

- poskytovať materiálnu, výchovnú a psychologickú podporu maloletým a ich rodinám alebo akémukoľvek nositeľovi rodičovských práv a povinností, ktorý čelí ťažkostiam, ktoré môžu ohroziť zdravie, bezpečnosť a morálku týchto maloletých alebo vážne ohroziť ich vzdelanie alebo ich fyzický, emocionálny, intelektuálny a sociálny vývoj, rovnako ako zrovnoprávneným maloletým a dospelým do dvadsaťjeden rokov, ktorí čelia rodinným, sociálnym a výchovným ťažkostiam, ktoré môžu vážne ohroziť ich rovnováhu;
- organizovať na miestach, kde hrozí sociálne neprispôsobenie, spoločné akcie zamerané na predchádzanie marginalizácii a uľahčenie sociálnej integrácie alebo podpory mladých ľudí a rodín;
- vykonať naliehavé ochranné opatrenia pre maloletých;
- zabezpečiť všetky potreby maloletých zverených do služby a dohliadať na ich orientáciu v spolupráci s rodinou alebo zákonným zástupcom;
- vykonávať, najmä pri všetkých týchto zásahoch, opatrenia na predchádzanie nebezpečným situáciám, pokiaľ ide o maloletých, a bez toho, aby boli dotknuté právomoci súdneho orgánu; organizovať zhromažďovanie a prenos informácií, ktoré vyvolávajú obavy týkajúce sa neploletých osôb, ktorých zdravie, bezpečnosť a morálka sú v ohrození alebo v takom ohrození a podieľať sa na ich ochrane;
- zabezpečiť, aby putá náklonnosti, ktoré si dieťa vytvorilo s inými ľuďmi, ako sú jeho rodičia, boli udržiavané, dokonca rozvíjané, v jeho najlepšom záujme.

Pokiaľ ide o ochranu, existujú dve formy. Po prvé: administratívna ochrana, o ktorej rozhoduje prezident Rady departementu na žiadosť rodičov (alebo osoby, ktorá má dieťa na starosti) alebo s ich súhlasom, a po druhé: súdna ochrana, ktorá sa vyžaduje a vykonáva vtedy, keď rodičia nesúhlasili so správnym opatrením alebo ak toto opatrenie nezabezpečilo dostatočnú ochranu dieťaťa. Rozhoduje o tom sudca pre deti.

Starostlivosť o deti je v kompetencii a zodpovednosti prezidenta rady departementu. Ten deleguje svoju kompetenciu na zodpovedných činiteľov sektoru ASE. Tí sú zodpovední za posúdenie každej situácie s cieľom uspokojiť potreby detí a ich rodín a vysloviť uznanie v prospech ASE vo všetkých jeho formách. Zodpovedajú za spisy detí zverených Detskému oddeleniu. Úzko spolupracujú s MDS (Maisons du Département Solidarité – tzv. domy solidarity departementu), detskými sudcami a miestami príjmu.

Služba Ochrana matiek a detí (PMI) je v kompetencii a zodpovednosti prezidenta Rady departementu a riadi ju lekár. PMI zahŕňa najmä preventívne liečebné, psychologické, sociálne a zdravotno-výchovné opatrenia pre budúcich rodičov a deti; psychologické a sociálne podporné akcie pre tehotné ženy a mladé matky, najmä pre tých najchudobnejších; preventívne a skrínin-gové akcie pre postihnutia detí mladších ako šesť rokov, ako aj poradenstvo rodinám o zvládanie týchto postihnuteľ; dohľad a kontrola zariadení a služieb pre deti do šiestich rokov, ako aj kontrola, dohľad a podpora opatrovateľov detí.

Prezident Rady departementu je zodpovedný za organizovanie rôznych misií, a to:

- prenatalných a popôrodných konzultácií a medicínsko-sociálnych preventívnych akcií pre tehotné ženy,
- konzultácií a medicínsko-sociálnych preventívnych akcií pre deti do šesť rokov, ako aj zriadenie zdravotnej prehliadky pre deti od troch do štyroch rokov, najmä v materskej škole,
- plánované rodičovstvo a aktivity rodinnej výchovy, ako aj nácvik dobrovoľného ukončenia tehotenstva liekmi,
- preventívne medicínsko-sociálne úkony v domácnosti pre tehotné ženy, najmä podporné úkony, ak sa javia ako nevyhnutné počas systematického psychosociálneho pohovoru uskutočneného počas štvrtého mesiaca tehotenstva, a pre deti mladšie ako šesť rokov vyžadujúce osobitnú pozornosť, poskytované na požiadanie, resp. so súhlasom zainteresovaných strán na požiadanie alebo so súhlasom zainteresovaných strán v spojení s ošetrovujúcim lekárom a dotknutými nemocničnými službami,
- preventívne a následné medicínsko-sociálne úkony poskytované na žiadosť alebo po dohode záujemcov a v súčinnosti s ošetrovujúcim lekárom alebo so službami nemocnice pre rodičov v popôrobnom období, v pôrodnici, doma alebo pri konzultáciách,
- zhromažďovanie informácií v epidemiológii a verejnom zdravotníctve, ako aj spracovanie týchto informácií,
- informačné akcie o povolaní opatrovateľky detí a akcie počiatkovej odbornej prípravy zamerané na pomoc opatrovateľom pri ich vzdelávacích úlohách bez toho, aby boli dotknuté ustanovenia Zákonníka práce týkajúce sa sústavnej odbornej prípravy.

Okrem toho, Rada departementu sa musí podieľať na činnostiach zameraných na prevenciu a starostlivosť o maloletých v ohrození alebo v nebezpečenstve. Služba tiež prispieva pri konzultáciách a medicínsko-sociálnych preventívnych aktivitách, aktivitách na prevenciu a skrínin- telesných, psychických, zmyslových porúch a porúch učenia. V prípade potreby nasmeruje dieťa k zdravotníkom a špecializovaným štruktúram. Služba sleduje fyzické alebo právnické osoby, ktoré prijímajú deti do šiestich rokov veku, s cieľom zabezpečiť materiálne a morálne podmienky tohto prijímania. Skúma tiež žiadosti o povolenie, transformáciu a rozšírenie zariadení a služieb pre deti do šiestich rokov.

Záver

Francúzsko je jednou z krajín v Európe, ktorá z rodiny urobila záležitosť štátu medzi prvými a najvýraznejšie. Ako silná politická téma už dlhšie ako storočie predstavuje autonómnu oblasť verejnej intervencie s rozpočtovými peňažnými výhodami alebo vo forme služieb. Štátne zásahy

v tejto oblasti majú silnú legitimitu. Presun právomocí na miestne orgány však vedie k veľkým rozdielom vo financovaní, ktoré majú dopad predovšetkým na poskytovanie starostlivosti o deti. Tieto nerovnosti v prístupe k obyvateľom poukazujú na ťažkosti pri hľadaní rovnováhy medzi zásadami rovnosti a solidarity, medzi cieľmi deklarovanými na národnej úrovni a odporom volených predstaviteľov na miestnej úrovni, ktorí sú viazaní len slobodou svojho konania. Po roku 2000 sa rodinná politika preorientovala na tri prioritné ciele - podpora starostlivosti o deti, podpora rozvoja rodiny prostredníctvom podpory rodičovstva, znižovanie chudoby a sociálneho vylúčenia. Toto preorientovanie ide ruka v ruku najmä s vplyvom Európskej únie. V kontexte obmedzovania verejných výdavkov sa spája aj s posunom smerom k individualizácii práv a selektívnosti dávok. Tento posun možno najskôr vidieť v uprednostňovaní podpory už nie rodine ako základnej inštitúcii spoločnosti, ale jej jednotlivým členom. Reaguje na požiadavku väčšej rodovej rovnosti, ktorá sa premieta do podpory profesionálnej činnosti matiek a starostlivosti o malé deti.

Literatúra

- [1] Code de la sécurité sociale. Dostupné na internete: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006073189/>.
- [2] Eurostat ESSPROS, Výdavky na sociálnu ochranu. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SPR_EXP_SUM__custom_2808511/default/table?lang=en.
- [3] GIRAUD, O. - PERRIER, G. 2022. Politiques sociales : l'état des savoirs. La Découverte. <https://doi.org/10.3917/dec.girau.2022.01>.
- [4] LEFÈVRE, C. - PAILHÉ, A. - SOLAZ, A. 2008. Les employeurs, un autre acteur de la politique familiale ? [Un état des lieux de leur participation dans la conciliation vie familiale-vie professionnelle]. In: Recherches et Prévisions, n°92, 2008. Conciliation travail-famille : du côté des entreprises. pp. 21-31. DOI : <https://doi.org/10.3406/caf.2008.2367> Dostupné na internete: www.persee.fr/doc/caf_1149-1590_2008_num_92_1_2367.
- [5] MARTIN, C. 2011. Enjeux des politiques de la famille en France. DOI : 10.3917/pro.322.0045. Dostupné na internete : <https://www.cairn.info/revue-projet-2011-3-page-45.htm>.
- [6] MISSOC - le Système d'Information Mutuelle sur la Protection Sociale (od 1.7.2021). Dostupné na internete: <https://www.missoc.org/base-dinformation/base-de-donnees-des-tableaux-comparatifs-missoc/missoc-tableaux-comparatifs-base-de-donnees-resultats/?lang=fr>.
- [7] République française - Vie-publique. État, sécurité sociale, UNAF : les acteurs de la politique familiale. Dostupné na internete: <https://www.vie-publique.fr/eclairage/20145-etat-securite-sociale-unaf-les-acteurs-de-la-politique-familiale>.
- [8] République française - Vie-publique. La politique de la famille depuis 1932. dostupné na internete: <https://www.vie-publique.fr/eclairage/20144-la-politique-de-la-famille-depuis-1932-chronologie>.
- [9] SÉRAPHIN, G. - ST-AMOUR, N. « Politique familiale : De quoi parle-t-on ? », Enfances Familles Générations [En ligne], 35 | 2020, mis en ligne le 20 août 2020, consulté le 27 mai 2022. URL: <http://journals.openedition.org/efg/10726>.

Daň z motorových vozidiel v kontexte príjmov štátneho rozpočtu

Motor vehicle tax in the context of state budget income

Agneša VÍGHOVÁ*

Abstract

In the article I am dealing with the current legislation on motor vehicles, the obligations of taxpayers, that are taxable tax on motor vehicles. The analytical part of the contribution contains an analysis of the number of tax returns submitted to individual categories of vehicles, as well as the development of the tax – granted tax on motor vehicles for the period 2020 to 2015. The article contains the continuity of the tax granted tax on the income part of the state budget.

Keywords: motor vehicle tax, taxpayer obligations, number of tax returns, income to state budget on motor vehicles

JEL Classification: H25

Úvod

V Slovenskej republike tvoria daňovú sústavu priame a nepriame dane. Daň z motorových vozidiel patrí do kategórie priamych daní, to znamená, že daňovníkom je vopred zákonom vymedzená fyzická alebo právnická osoba, ktorá používa motorové vozidlo na podnikateľské účely. Cieľom príspevku je poukázať na základné povinnosti daňových subjektov dane z motorových vozidiel, ako aj na nadväznosť uvedenej dane na príjmovú časť štátneho rozpočtu.

1 Daň z motorových vozidiel v kontexte zákona o dani z motorových vozidiel

Predmetná daň je upravená zákonom číslo 361/2014 Z. z. o dani z motorových vozidiel v znení neskorších predpisov. Daň z motorových vozidiel sa týka fyzických a právnických osôb, ktoré vykonávajú podnikateľskú činnosť a zároveň motorové vozidlo používajú v súvislosti s podnikaním. Preto je dôležité definovať daňovníka, na ktorého sa vzťahuje povinnosť podať daňové priznanie a zaplatiť daň. Daňovníkom dane z motorových vozidiel je vždy fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá:

- je v doklade zapísaná ako držiteľ vozidla,
- alebo má v doklade ako držiteľa vozidla zapísanú svoju organizačnú zložku,
- alebo používa vozidlo, v ktorého doklade je ako držiteľ vozidla zapísaná osoba, ktorá zomrela, zanikla alebo bola zrušená, alebo používa vozidlo, v ktorého doklade je ako držiteľ vozidla zapísaná osoba, ktorá nepoužíva vozidlo na podnikanie.

Daňovníkom je aj zamestnávateľ, ak vypláca zamestnancovi cestovné náhrady za použitie vozidla. Podmienkou však je v tomto prípade, že toto vozidlo sa nepoužíva na podnikanie.

* PhDr. Agneša Víghová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: agnesa.vighova@vsemba.sk

Ďalšou dôležitou úpravou v zákone je ustanovenie zákona, ktoré stanovuje na aké druhy motorových vozidiel sa vzťahuje daň z motorových vozidiel.

Daňou z motorových vozidiel sa zdaňujú motorové a prípojné vozidlá (ďalej „vozidlo“) kategórie:

- L1e až L7e - mopedy, motocykle, trojkolky, štvorkolky;
- M1 - osobný automobil;
- M2 a M3 – autobusy;
- N1 až N3 - nákladné vozidlá;
- O1 až O4 - prípojné vozidlá.

Tabuľka 1 Celkový počet vozidiel a počet vozidiel podľa kategórii na základe podaných daňových priznaní v období 2020- 2015

Rok	2020		2019		2018		2017		2016		2015	
Kategória/ Počet vozidiel	O	48.663	O	48.541	O	47.764	O	46.265	O	45.302	O	42.731
	N	184.742	N	191.235	N	193.234	N	197.473	N	195.171	N	195.472
	M	494.542	M	507.881	M	489.587	M	469.210	M	451.945	M	423.727
	L	15.983	L	14.754	L	13.571	L	12.260	L	11.040	L	9.185
Celkový počet vozidiel (O,N,M,L)	743.930		762.411		744.156		725.208		703.458		671.115	

Zdroj: <https://opendata.financnasprava.sk/opendata/category/149-dan-z-motorovych-vozidiel>

Z tabuľky 1 vyplýva, že najpoužívanjšie motorové vozidlo je v kategórii M, to znamená osobné automobily. V praxi podnikateľské subjekty najčastejšie používajú motorové vozidlo v súvislosti s podnikateľskou činnosťou. Najviac motorových vozidiel v kategórii M bolo používaných na podnikateľské účely v roku 2019 v počte 507.881 ks vozidiel. Od roku 2020 bola pandémia COVID 19, ktorá prinútila utlmiť niektoré podnikateľské aktivity, preto rok 2020 je poznamenaný poklesom počtu motorových vozidiel, ktoré boli používané na podnikateľské účely.

Zákon o dani z motorových vozidiel definuje, ktoré motorové vozidlá nepodliehajú dani z motorových vozidiel:

- T, C - kolesové a pásové traktory;
- R - prípojné vozidlo za traktor;
- S - ťahaný vymeniteľný stroj za T, C;
- P - pracovný stroj;
- LS - snežné skútre;
- V - ostatné vozidlá.

V § 4 zákona o dani z motorových vozidiel sú definované vozidlá, ktoré sú oslobodené od dane. Oslobodenie od dane z motorových vozidiel treba uplatniť v daňovom priznaní. V praxi to znamená, že treba podať daňové priznanie k dani z motorových vozidiel a v daňovom priznaní uviesť nárok na oslobodenie od dane.

2 Vplyv podaných daňových priznaní na štátny rozpočet

Zdaňovacím obdobím dane z motorových vozidiel je kalendárny rok, s výnimkou daňovníkov, ktorí sa zrušujú bez likvidácie, s likvidáciou, vstúpili do konkurzu, ukončili podnikanie, resp. zomreli.

Pri určení základu dane z motorových vozidiel východiskovými údajmi sú údaje uvedené v technickom preukaze motorového vozidla. Zákon o dani z motorových vozidiel určuje základ dane nasledovne:

- Pri osobných vozidlách (kategórie L a M₁) zdvihový objem motora vyjadrený cm³,
- Pri autobusoch a úžitkových vozidlách (vozidlá kategórie M₂, M₃, N₁ až N₃, O₁ až O₄) najväčšia prípustná celková hmotnosť alebo celková hmotnosť v tonách a počet náprav,
- Pri vozidle kategórie L, M, N, O, ktorého jediným zdrojom energie je elektrina, je výkon motora v kW.

Sadzby dane sú zákonom určené v prílohe č. 1. Ročné sadzby dane sú zvlášť určené pre vozidlá, ktorých jediným zdrojom energie je elektrina, osobitne určené pre osobné vozidlá a pre úžitkové vozidlá a autobusy (v tomto prípade dôležitý údaj je celková hmotnosť v tonách a počet náprav).

Ročná sadzba dane z motorových vozidiel sa znižuje alebo zvyšuje s vekom vozidla. Vek vozidla sa odvíja od mesiaca prvej evidencie vozidla, ktorá je uvedená v osvedčení o evidencii v časti II.

Tabuľka 2 Výška sadzby dane z motorových vozidiel

Vek vozidla	Sadzba dane z motorových vozidiel
0-3 rokov (prvých 36 kalendárnych mesiacov)	Ročná sadzba znížená o 25 %
3-6 rokov (37 -73 kalendárnych mesiacov)	Ročná sadzba znížená o 20 %
6-9 rokov (73-108 kalendárnych mesiacov)	Ročná sadzba znížená o 15 %
9-12 rokov (109 -144 kalendárnych mesiacov)	100 % ročná sadzba dane
12 – 13 rokov (145 -156 kalendárnych mesiacov)	Ročná sadzba zvýšená o 10 %
Nad 13 rokov (viac ako 156 kalendárnych mesiacov)	Ročná sadzba zvýšená o 20 %
V prípade hybridných vozidiel, vozidiel na stlačený zemný plyn (CNG) alebo skvapalnený zemný plyn (LNG) a vozidiel na vodíkový pohon sa ročná sadzba dane vypočítaná vyššie uvedeným spôsobom zníži o 50 %. U vozidiel kategórie N a O, ktoré sa v zdaňovacom období použili v rámci kombinovanej dopravy najmenej 60-krát, sa ročná sadzba dane vypočítaná vyššie uvedeným spôsobom zníži o 50 %.	

Zdroj: SCHULTZOVÁ, A. a kol. (2018). Daňovníctvo daňová teória a politika I. str. 186

Daňový subjekt v daňovom priznaní uvedie konkrétne vozidlo, (evidenčné číslo vozidla) aj výpočet daňovej povinnosti. Daňové priznanie za príslušné zdaňovacie obdobie sa podáva správcovi dane do 31. januára po uplynutí zdaňovacieho obdobia. Do tej istej lehoty je splatná daň, čo v praxi znamená, dokedy treba zaplatiť daň.

Tabuľka 3 Počet podaných daňových priznaní v období 2021 – 2015

Rok	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015
Počet	222.222	226.638	223.882	223.896	232.403	229.783	213.587

Zdroj: <https://opendata.financnasprava.sk/opendata/category/149-dan-z-motorovych-vozidiel>

Podľa analýzy uvedenej v tabuľke 3 v roku 2020 bolo podaných o 4416 ks viac daňových priznaní ako v roku 2021. Zníženie počtu podaných daňových priznaní je zapríčinené aj nástupom pandémie COVID 19. Z dôvodu nariadení, ktoré slúžili na zabránenie šírenia pandémie, niektoré podnikateľské aktivity museli byť úplne alebo čiastočne obmedzené. Počet podaných daňových priznaní nepriamo súvisí aj s priznanou daňou z motorových vozidiel.

V daňovom priznaní daňovník dane vyčísluje daňovú povinnosť, zároveň vzniknutú daňovú povinnosť má zaplatiť do zákonom určenej lehoty. Príjmy dane z motorových vozidiel tvoria príjmovú časť štátneho rozpočtu. Tabuľka 4 obsahuje prehľad priznanej dane z motorových vozidiel za obdobie 2021 až 2015.

Tabuľka 4 Suma priznanej daňovej povinnosti k dani z motorových vozidiel v období 2021 až 2015

Rok	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015
Priznaná daň z motorových vozidiel v € v tis.	129.151	127.966	156.566	154.839	150.403	146.220	139.247

Zdroj: <https://opendata.financnasprava.sk/opendata/category/149-dan-z-motorovych-vozidiel>

Z údajov analýzy, ktorá je prezentovaná v tabuľke 3, vyplýva pokles priznanej daňovej povinnosti k dani z motorových vozidiel. Klesajúci trend je od roku 2020. Pokles priamo úmerne súvisí aj s výkonom podnikateľskej činnosti fyzických a právnických osôb.

Záver

Daň z motorových vozidiel patrí do kategórie priamych daní, to znamená, že je presne známy daňový subjekt. Uvedenú daň platia fyzické alebo právnické osoby, ktoré používajú motorové vozidlo na podnikanie alebo v súvislosti s podnikateľskou činnosťou. Pričom sú presne definované kategórie vozidiel, ktoré podliehajú dani z motorových vozidiel. Povinnosťou daňových subjektov je podať daňové priznania a zaplatiť daň v zákonom určenej lehote.

Z výskumu vyplýva, klesajúca tendencia počtu podaných daňových priznaní v roku 2021 a s tým súvisí aj pokles priznanej daňovej povinnosti. Dôvodom poklesu podaných daňových priznaní bola aj pandémia COVID 19, ktorá zapríčinila utlmenie niektorých podnikateľských aktivít. Uvedená skutočnosť negatívne ovplyvní príjmovú časť štátneho rozpočtu.

Literatúra

- [1] FÜLÖPOVÁ, J. (2021). Príklad k dani z motorových vozidiel za zdaňovacie obdobie 2021. In: Dane a účtovníctvo v praxi. 12/2021. Wolters Kluwer: Bratislava. ISSN 1335-7034.
- [2] FÜLÖPOVÁ, J. (2021). Zdaňovanie motorových vozidiel za rok 2021. In : Daňový a účtovný poradca podnikateľa. 2-3/2022. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r. o. , ISSN 1355-0897.
- [3] KUBÁTOVÁ, K. (2021). Daňové teórie a politika. Wolters Kluwer ČR : Praha. ISBN 978-80-7598-165-3.
- [4] SCHULTZOVÁ, A. a kol. (2018). Daňovníctvo daňová teória a politika I. Wolters Kluwer : Bratislava. ISBN 978-80-7598-107-3.
- [5] ŠIROKÝ, J. (2008). Daňové teórie. C.H. Beck : Praha. ISBN 807-40-0005-8.
- [6] DAVID, P. (2007). Teórie daňové incidence s praktickou aplikáci. Akademické nakladateľstvá : Brno CERM, ISBN : 978-80-7204-522-8.
- [7] ZUBALOVÁ, A. a kol. (2012). Daňové teórie a ich využitie v praxi. Daňová teória a politika II. Wolters Kluwer : Bratislava. ISBN 978-80-8078-487-4.
- [8] <https://opendata.financnasprava.sk/opendata/category/149-dan-z-motorovych-vozidiel>.
- [9] <https://www.oecd.org/ctp/taxatabase>.
- [10] https://www.financnasprava.sk/sk/podnikatelia/dane/dan-z-motorovych-vozidiel/financne-vyrovnanie-dzmv/_1#SplatnostDaneFV.
- [11] <https://www.mfsr.sk/sk/dane-cla-uctovnictvo/priame-dane/>.
- [12] Zákon č. 361/2014 Z. z o dani z motorových vozidiel v znení neskorších predpisov.

Mnohostranná úloha účtovnej a informačnej podpory v systéme finančného riadenia

The multifaceted role of accounting and information support in the financial management system

Maryna RESLER*

Abstract

The article examines the multifaceted role of accounting and information support in the system of financial management. The purpose of this article is to highlight the importance of the accounting and information system of financial management in the growth of business efficiency, to study its elements and the role of information support of the enterprise in making scientifically based management decisions. The methodological basis of the study is a set of methods of scientific knowledge of the accounting and information system of financial management. General scientific methods were used to reveal the topic: abstraction, formalization, idealization, comparison, functional and statistical analysis. The importance and role of accounting and information support have been revealed, as the importance of the financial management system depends on effective and reliable information. The lion's share of the financial management system is covered by accounting information. Such information is used for economic gain and the total economic effect of its involvement will depend on the financial result minus the funds, assets, and capital used to attract information and its subsequent transformation into economically useful knowledge. Accounting information in terms of the ratio of results and costs is the most reasonable in terms of obtaining the expected economic benefits. It has also been noted that the accounting system, as well as financial management, is not able to form independent information systems, which determines their interdependence and the need to integrate their functionality without reducing the role of information technology, communications, and communications.

Keywords: *accounting and information support, financial management, business, management, development*

JEL Classification: M11, M40

Introduction

The impact of reforms on economic processes has led to the emergence of an important lever for the development of a social and economic system with the allocation of a subsystem that includes a variety of financial relations and is associated with the formation and use of monetary resources. From the general management system, such a direction as financial management stood out, which led to the emergence of new processes and tools for their implementation in the market environment.

The formation and development of market infrastructure has radically changed the economic, informational, and legal environment of enterprises, and the content of their financial activities. Therefore, the practice of effective financial management is only in its infancy, facing the objective difficulties of this stage of economic development, the imperfection of the regulatory framework, insufficient training of professionals to work in crisis economic conditions. The gradual exit of the country from the long economic crisis is directly related to the improvement of the financial condition of economic entities of all forms of ownership in many areas of activity.

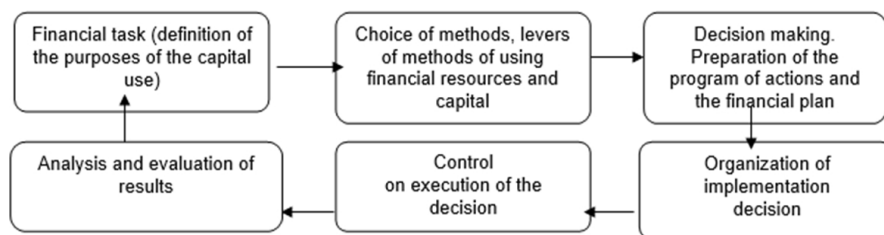
* prof. DrSc. Maryna Resler, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marynaresler@gmail.com, maryna.resler@vseba.sk

General methods, processes and tasks of financial management

In literary sources, financial management is defined as a system of principles, means and form of organization of monetary relations of an enterprise, aimed at managing its financial and economic activities, which includes: development and implementation of the financial policy of an enterprise; information support, including the formation and analysis of the financial statements of the enterprise; evaluation of investment projects and formation of a «portfolio» of investments; current financial planning and control. Some authors define financial management as «the process of managing the formation, distribution and use of financial resources of an economic entity and optimizing the turnover of its funds.» Figure 1 shows the general scheme of financial management.

Analyzing the methods, tasks and objects of financial management, we can note that maximizing the welfare of the owners of the enterprise in the current and prospective periods, which is ensured by increasing the market value of the enterprise, is the goal of financial management.

Figure General scheme of financial management

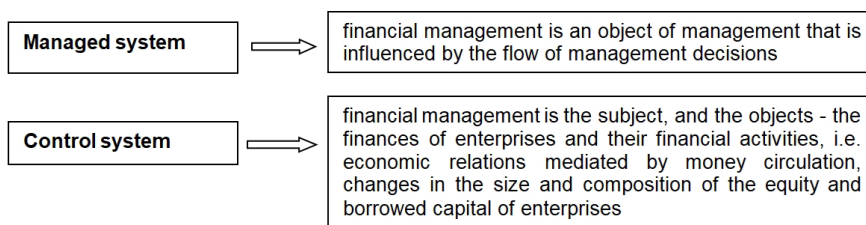

In the process of achieving the goal, financial management solves the following main tasks: the following main tasks:

- ensuring the formation of a sufficient amount of financial resources in accordance with the objectives of enterprise development in the future;
- ensuring the most efficient use of the generated amount of financial resources in terms of the main activities of the enterprise;
- improving cash flow management;
- ensuring the maximization of profits of the enterprise with the lowest level of financial risk;
- ensuring the minimization of the level of financial risk at the expected level of profit;
- ensuring break-even activity of the company.

Consequently, financial management is a system whose functioning is aimed at achieving the general goals of enterprise management. On the one hand, it is considered as a controlled system and has certain patterns and features, and on the other hand, as a control part of the overall enterprise management system.

Figure Control and managed financial management system

Financial management, like any economic category, is manifested in its functions, because they express the main and specific that is characteristic of it, and through which its social purpose is manifested.

When researching financial management, it is impossible not to pay attention to its information support, without which it will not have the levers of control and will not achieve the objectives for businesses.

Such provision should take into account the functions of financial management and mechanisms for its implementation. The emergence of new directions in business, intangible assets, the emergence of new forms of investment, encourage the deepening of research into the functions of financial management. It should be noted that the relationship between these functions is obvious and therefore should be studied in parallel, without separating them from each other. The functions of financial management are aimed at implementing the functions of the company's finances and are specified taking into account the peculiarities of managing certain aspects of its financial activities.

There is no consensus in the scientific literature on the functions of financial management. In general, there are two main views on this issue in the financial literature. The first - finance has two functions: distribution and control. Second - finance has three functions: revenue generation (reproductive); implementation of costs (distribution); efficiency control (control).

Some of the authors consider the second position to be more reasonable, and we share this view. Let's consider in more detail the second position.

The first function is manifested in the balance of material and financial resources at all stages of the capital cycle in the process of simple and extended reproduction, as well as in the work of the financial manager through timely and complete concentration of financial resources in funds. Another manifestation is the stimulation of the growth of financial resources, in particular, the accumulation of money.

The second function - the implementation of expenses or distribution - is manifested across the enterprise through the formation and use of cash funds, maintaining an effective capital structure of the enterprise, that is, through the distribution and redistribution of all cash receipts, primarily proceeds from the sale of products or services. This distributive activity requires the financial manager to make constant investment decisions; he/she must attract all temporarily free resources and direct them, advance them into priority or effective investments.

The third function of finance - control - is closely related to the previous ones and is manifested through the analysis of financial indicators and measures of financial impact - the key decisions of the financial manager.

In the process of implementing these functions, issues of state regulation of financial activities are taken into account, the state of the economy, financial market are analyzed, important indicators related to the company's activities are predicted, specific partners are evaluated and selected, a system of financial plans and budgets is developed, a system of alternative management decisions and a system of monitoring the financial performance of the enterprise as a whole is formed.

We consider the following division of functions of financial management as a system by purpose to be promising. From the point of view of I.O. Blank, there are two main groups of such functions, which are determined by the complex content of financial management: 1) the functions of financial management as a management system (the composition of these functions is generally characteristic of any type of management, although it must take into account its specifics); 2) the functions of financial management as a special area of enterprise management (the composition of these functions is determined by the specific object of financial management) (Bank, 1996).

Financial management is being implemented through the financial policy of the enterprise. The first stage of its implementation depends on the economic condition of the state, the purpose of

the enterprise, the organizational form and form of ownership of the enterprise. Determining the main directions of the use of finance is to develop tactics and strategies of financial policy, based on the goal, taking into account the possibility of growth and reduction of financial resources, as well as external and internal factors.

The second stage of the implementation of financial policy is to create an adequate financial management mechanism - a financial management system for enterprises, designed to organize financial relations and funds in order to effectively influence the final results of work. In other words, it is a set of main elements of influence on the process of development and implementation of management decisions in the financial activities of an enterprise.

The third stage solves the main task of financial management - building an effective financial management system, that is, creating an appropriate financial service of the enterprise. Given the volume and complexity of the tasks to be solved, the financial service of an enterprise can be represented by: financial management (at large enterprises), financial department (at medium-sized enterprises), financial director (financial economist) or chief accountant (at small enterprises).

Accounting and information support of financial management

Looking at the role of the financial manager, we can say that his/her functions include correctly interpreting the data expressed in the language of accounting on the resources and priorities of the company, i.e. to be a kind of expert translator (Ward, 2002). This is fundamentally different from the accounting system, the information competence of which is reduced to the preparation and provision of information on the results of financial and economic activities, without making forecasts of increased economic benefits.

However, it is incorrect to define financial management as an ideal system of information and analytical support, as its professional competence is reduced to analysis and forecasting on the basis of relevant data that one is not able to generate on ones own. This reveals a certain dependence on the accounting system, which is logically explained by the nature of information processes, technical and technological processes and methodology.

Information is useful if it is reliable, understandable, and most importantly timely. It is implied that the more often a financial manager receives information for management, the better his/her final knowledge, which is realized through the appropriate management decision. Pragmatism in this case arises in the sense that information has a pronounced economic effect when it meets the intended purpose. This statement is not new - American researchers have come to the conclusion that the usefulness of information for management is manifested in the presence of constant, continuous reporting, which greatly contributes to effective analysis of financial and economic condition of the economic entity (Kuhn, 1962).

The philosophy of the modern concept of management information support is based on the scientific research of the best representatives of research thought, who differently considered the idea of the theoretical foundations of economic sciences. The most developed for today's conditions was the theory of positivism, introduced by O. Comte, who put forward a statement about the application of various sciences, approaches, theories in a single system, which ultimately forms the same positive knowledge that can generate a fruitful idea (Kuhn, 1962).

The empirical value of scientific research to a certain extent depends on generally accepted patterns, so that scientific communities that have equal symbolic generalizations, but different patterns, form statements that significantly modify the theory and paradigm of scientific knowledge, which makes them incommensurable. The thesis of the incommensurability of theories was put forward by T. Kuhn as an argument against cumulateness, emphasizing that the development of scientific knowledge is the result of the joint work of the scientific community (Kuhn, 1962). The scientist substantiated the cyclical nature of the development of knowledge as

a transition to a new cycle of scientific thought. The value of T. Kuhn's research lies in the derivation of the concept of «paradigm», which contributes to the realization of the paradoxical phenomenology of modern scientific theories as the basis for the transformation of science.

One of the representatives of postpositivism, the English philosopher and sociologist K. Popper, developed the theory of the growth of scientific knowledge through the idea of critical rationalism. In contrast to skepticism and dogmatism, K. Popper recognized the fundamental hypothetical nature of any scientific knowledge. According to K. Popper, the process of scientific cognition is a continuous critical dialogue between representatives of various scientific theories (Popper, 2002). Rebutting the principle of objective truth, the scientist emphasized the subjectivity of the nature of knowledge, putting forward the principle of demarcation, according to which scientific knowledge is separated from non-scientific. Thus, the thesis was derived that the greater the interaction of scientists and scientific theories, the more progressive the development of science.

From the position of the information approach, which, according to K. Kolin, manifests itself in the study of a certain process (phenomenon) through its informational aspects, financial management is most implemented by accounting data, which offers a powerful information base for management, in the aspect of which established processes and phenomena are revealed in their new information entity. If we consider from a philosophical point of view the generation of knowledge by accounting and financial management, then the unambiguous conclusion will be the statement about the dissimilarity of the types of thinking that ultimately affect the guiding influence in making managerial decisions.

Accounting and financial management systems cannot exist separately from each other. Close integration ties have been established between them, which are influenced by the changing conditions of the external and internal environment, the requirements and expectations of stakeholders, the internal structure and business processes of the enterprise. Based on modern methods of assessing the effectiveness of management, the financial management system can develop policies for further development of the enterprise, assess the disadvantages and advantages of financial flows, structure capital and identify reserves to optimize financial resources needed to accomplish this task. To do this, the management system should be maximally provided with information, which is formed on the basis of accounting data prepared based on the results of the enterprise for the reporting period.

The basis of financial management is structured information that reflects the real financial and economic condition of an economic entity, which makes it possible to assess the financial stability of an enterprise, conclude about the ability of business processes and determine the prospects for the development of an enterprise, taking into account the possible negative impact of risks and uncertainty events.

Information exists independently of the economy and society in space and time (Bazhal, 2004).

Paul Heine argued that information is a rare, cost-effective acquisition (Hunton, 2002).

Like any resource, information is used for economic gain and the cumulative economic effect of its involvement will depend on the financial result minus the funds, assets and capital used to attract information and its further transformation into economically useful knowledge. Accounting information in terms of value for money is the most reasonable in terms of obtaining the expected economic benefits.

The main postulate of financial management is the maximization of the wealth of owners, which is manifested in the growth of the company's value (Keranchuk, 2001). It is not enough to organize the accounting and financial policy based on the need to preserve the property of the owner - much more is needed, namely, to organize the use of resources and capital in such a way as to obtain their cumulative increase in the future. In this way, competitiveness and economic stability will be achieved, which is especially important in a market environment that is more risky and uncertain than before. The goals of integrating the functions of accounting and financial management systems are derived from the goal of the enterprise, which is to maintain and successfully develop the business.

In particular, maximizing profits and the cost of capital with guaranteed liquidity. With the help of integrated information links of accounting and financial management, the achievement of this goal is coordinated with the achievement of social and market goals and the necessary technologies and resources. Both financial and information flows have different structure and length, which is explained by business processes that are specific to a particular business entity.

If we proceed from the opinion that the company owns not capital, not money, not assets, but information about them, then it is quite natural to think that the consistency of information flows, which form the basis of financial activity, is the priority. This statement is empirically confirmed by the organization of financial management, according to which the management of financial flows and business performance should precede the determination of the results of financial and economic activities, development directions, necessary resources and capital for doing business, taking into account possible risk situations.

Conclusions

The impact of globalization processes, the changing nature of market relations, the oversaturation of the target audience with unstructured information resources have changed the traditional view of financial management. Without reducing its usefulness, its classical form is criticized, indirectly functioning, forming a decentralized information system that is unable to satisfy the user's request, thereby reducing the performance of the management system as a whole. Based on the thesis of the insolvency of the accounting system as an economic category that predetermines the development strategy, its beneficial effect is not denied, which significantly affects the organizational and methodological tools of financial management, thereby developing its concept for the purposes of managing the results of intellectual processing of information resources intended for the future business development.

The theory of accounting of a new formation is built on the basis of the assumption of the possible predictive nature of accounting and information resources that can fully satisfy the information needs of consumers of information about long-term financial planning.

However, the accounting system, as well as financial management, is not able to form independent information systems, which determines their mutual dependence and the need to integrate their functionality without reducing the role of information technology and communications.

References

- [1] BLANK, I. A. (1996). Strategy and tactics of financial management. K.: MP "ITEM". – 459 p.
- [2] GONCHAROV, A. B. (2003). Financial management: Navch. helper. – H. : INZHEK., – 240 s.
- [3] KERANCHUK, T. L. (2011). The concept of art-oriented business management and adaptability in Ukraine. Finance of Ukraine. - 2011. - No. 7. - P. 104–113.
- [4] MILL, J. ST. AUGUST (2011). Comte and positivism / From the heritage of world philosophical thought: the history of philosophy. M.: LKI. – 176 p.
- [5] POSILKINA, O. V. (2008). Financial management: Navch. posibnik H. : NUPh: Golden sides. – 234 p.
- [6] BAZHAL, Y. – BAKUMENKO, V. – BONDARCHUK, I. (2004). The role of information in the formation of the market economy: monograph.K. : K.I.S. – 348 p.
- [7] WORD, K. (2002). Strategic management accounting. Moscow: Olimp-Business. – 448 p.
- [8] HUNTON, J. (2002). Assessing the Impact of More Frequent External Financial Statement Reporting and Independent Auditor Assurance on Quality of Earnings and Stock Market Effects. Paper presented at the Fifth Continuous Auditing Symposium. - Rutgers University. - Nov. - P. 22-23.

- [9] KUHN, T. (1962). The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press, 226 p.
- [10] MOORE, G. (1965). Cramming more components onto integrated circuits. electronics magazine. - Vol. 38. - No. 8, Apr. nineteen.
- [11] POPPER, K. (2002). Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge. – N.Y.: Routledge. – 582 p.
- [12] GOZORA, V. (2007). Manažment udržateľného podnikania a činností územných samospráv na vidieku. Bratislava. Ekonomika poľnohospodárstva č. 3/2007. VUEPP Bratislava. ISSN 1335-6186.
- [13] RESLER, M. (2016). Information model of the operational component of financial management. Science and practice: Collection of scientific articles. - Thorpe-Bowker, Melbourne, Australia. ISBN 978-0-9942661-3-2.

Prepojenie sveta startupov a vzdelávania¹

Connecting the world of startups and education

Silvia MATÚŠOVÁ* – Lucia MAGYAROVÁ**

Abstract

At the beginning of a startup's life lies an idea. Startups that bring exceptional values are based on the idea, which in most cases is a new, innovative proposal. A good idea, however, does not guarantee success. The key to success is clearly a well-established business model that reflects the needs of future customers. However, the achievement of a new business in the form of a startup always requires the interplay of several factors. The aim of the paper is to outline a theoretical framework of startups, to analyse the startup environment at the beginning of their existence, to describe the basic principles of startups and focus on the phases of the life cycle, which is presented on the example of a new startup project, including the preparation, assessment of phases of a new startup enterprise.

Keywords: startup, life cycle, mobile application, ecosystem

JEL Classification: A29, M13

Úvod

Výrok Paula Grahama „urobte niečo, čo ľudia chcú“ najviac vystihuje podstatu začínajúceho startupu v rannej fáze svojho životného cyklu, keď si budúci podnikateľ vytvoril základnú myšlienku o svojom produkte a podnikateľskom zámere, pričom hľadá odpoveď na otázky, či bude nový produkt alebo služba vhodným riešením pre zákazníkov a ako ho realizovať tak, aby uspel na trhu.

Nápady na podnikanie sú obmedzené našou kreativitou. Maurya vo svojej úspešnej knihe Lean podnikání potvrdzuje túto myšlienku, keď uvažuje o víziách a píše, že „všetci dostávame nápady, a to spravidla vtedy, keď ich najmenej očakávame. Väčšina ľudí ich však ignoruje. Podnikatelia sa ich pokúšajú realizovať“ (Maurya, 2016/12). Zrodenie dobrého nápadu na vytvorenie nového produktu alebo služby nestačí. Rozbeh vlastného podniku vyžaduje aj veľkú investíciu, predovšetkým čas a peniaze. Záujem o rozvoj podnikania môže byť tiež rozhodujúcim predpokladom úspešného vstupu biznisu na trh. O úspešnosti samozrejme v nemalej miere rozhoduje aj nadšenie z nápadu, ale rozhodnutie je predovšetkým na zákazníkoch.

¹ Tento príspevok bol podporený IGA VŠEM v Bratislave v rámci riešenia projektu 3/2021M Manažérske kompetencie a inovácie vo vzdelávaní v dobe post-COVID 19, zodpovedná riešiteľka PhDr. Silvia Matúšová, PhD., doba riešenia 2021–2023.

* PhDr. Silvia Matúšová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemba.sk

** Mgr. Lucia Magyarová, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, rigorozant, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: llapok@gmail.com

Cieľ a metodológia

Cieľom príspevku je definovať oblasť startupov a poukázať na dôležité aspekty pri vypracovaní projektu nového startup podniku, a zároveň poukázať na ekonomickú životaschopnosť budúceho podnikania.

V rámci prípravy na projekt bolo nevyhnutné osvojiť si príslušnú teóriu a inšpirovať sa príbehmi úspešných a neúspešných startupistov, spoznať a využiť ich praktické skúsenosti, rady, odporúčania a poučenia, a tak zvýšiť šance na úspešnosť nášho startupu, a zároveň sa vyvarovať rizikám, ktoré by mohli ohroziť náš plán. Náš projekt nového startupu sa zameriaval na vytvorenie novej vzdelávacej mobilnej aplikácie, konkrétne na podporu memorovania slovíčok cudzieho jazyka.

V príspevku definujeme pojem startupu, uvádzame odlišnosti startupovej spoločnosti a malých a stredných podnikov, charakterizujeme jednotlivé fázy životného cyklu nového startupu, od fázy vzniku projektu až do fázy škálovania. Z hľadiska zamerania nášho projektu startupu prezentujeme analýzu trhu mobilných aplikácií a ekosystém startupov na Slovensku.

Základné informácie o startupoch

Pojem startupu v súčasnom ponímaní nesie v sebe pozitívny význam a charakter, pretože úzko súvisí s perspektívnymi konceptmi, ako sú inovácie, rýchly rast, obnova, digitalizácia a technológie. Predstavu o startupe často spájame so začínajúcim, malým ale rýchlo rastúcim podnikom, ktorý prináša na trh nové inovačné technológie. Hoci startupy skutočne dominujú v odvetviach informačných technológií, nie sú výlučne orientované na nové technológie. V znalostnej spoločnosti sú startupy považované za investície do budúcnosti. Sú to podniky s významným potenciálom rastu, inovačnou kapacitou a pôsobia v takom podnikateľskom prostredí, v ktorom sa využívajú najnovšie technológie. Snažia sa vytvoriť niečo nové a neustále hľadajú nové trhy.

Tematika startupov je však stále nejasná a komplikovaná. Problémy vznikajú najmä preto, že jednoznačná všeobecne platná definícia startupu neexistuje. U istej časti odborníkov sa za startup považuje akýkoľvek začínajúci podnik bez ohľadu na jeho predmet činnosti, počet zakladateľov, či iné faktory. Hlavná nevýhoda tohto prístupu je v tom, že uvedená definícia dáva dohromady sofistikované inovatívne firmy, ktoré majú nadpriemerný potenciál stať sa jednou z kľúčových organizácií v rámci domácej ekonomiky, spolu s bežnými začínajúcimi podnikmi, ktoré nikdy neprekročia hranice malého lokálneho podniku. Aj z tohto dôvodu sa viacerí autori prikláňajú k vyčleneniu startupov zo skupiny všetkých začínajúcich podnikov.

Každý autor, známi startupisti a podnikatelia majú svoj vlastný názor na startupy. Väčšina odborníkov charakterizuje startupy ako začínajúce podniky, ktoré sú rýchlo rastúcimi spoločnosťami s vysokým rastovým potenciálom, ktoré hľadajú prevádzkové modely, aby zostali na trhu. Tento názor zdieľa aj Paul Graham, počítačový vedec, podnikateľ a spoluzakladateľ investičnej firmy YCombinator, ktorá financuje startupy v rôznych fázach ich životného cyklu. V jednom pojednaní o startupoch označuje startup ako podnik, ktorý je predurčený na rýchly rast. Definuje ho ako spoločnosť, ktorá je navrhnutá tak, aby rýchlo rástla. To, že je firma novozaložená, ešte sama o sebe nerobí startup. Taktiež nie je potrebné, aby startup pracoval na technológiách, bral rizikové financovanie alebo mal nejaký druh exitu. Jedinou podstatnou vecou je rast. Všetko ostatné, čo spájame so startupmi, vyplýva z rastu (Graham, 2012/6).

Ďalšia skupina odborníkov tvrdí, že najdôležitejšou vlastnosťou startupu je inovácia, čo potvrdzujú aj ich výroky. Podnikanie vo forme startupu znamená nejaký druh inovácie.

Eric Ries, podnikateľ, blogger a autor úspešnej knihy *The Lean Startup* opisuje startup ako začínajúci podnik, ktorého cieľom je vytvárať nové – zvyčajne inovatívne – produkty alebo služby a následne v neistých podmienkach pod vplyvom prostredia ich uviesť na trh. Definuje ho ako ľudskú inštitúciu, ktorá vznikla za účelom vytvorenia nového produktu alebo služby za podmienok extrémnej neistoty (Ries, 2010/16). Základom úspešného startupu je podľa Erica Riesa inovácia,

pričom pod pojmom inovácie rozumie nielen nové produkty, ale aj novú formu využiteľnosti existujúceho produktu pomocou nových podnikateľských modelov.

Matušková dobre charakterizovala startup, keď ho označila za „vec srdca a mysle.“ Identifikovala aj hlavné znaky startupu a definovala ho ako podnik, ktorý je v skorých fázach vývoja, preto nemusí mať ani konkrétny produkt, a postačuje, ak pracuje na nápadе. Hlavným znakom startupu je, že to nie je zrelý podnik. Startupy prinášajú inováciu, či už produktu alebo podnikateľského modelu (Matušková, 2015/11).

Iný pohľad na startupy prináša Steve Blank, významný americký startupista a podnikateľ, legenda zo Silicon Valley, ktorý tvrdí, že startup je dočasná organizácia, ktorá hľadá škálovateľný, opakovateľný a ziskový obchodný model (Blank, 2020/1). Podľa neho hlavným produktom startupu je samotný podnik, kde zakladateľ startupu začína víziou a sériou predpokladov vychádzajúcich z podnikateľského modelu.

Pri charakteristike startupov nemôžeme vynechať ani osobnosť a schopnosti začínajúceho podnikateľa, ktoré majú významný vplyv na inováciu. Dôsledkom týchto vlastností môže podnik získať svoju konkurenčnú výhodu. Podľa Lányiho individuálne osobnostné črty a faktory prostredia vo vzájomnej interakcii možno považovať za kľúčové predpoklady vzniku a rastu startupov. Majú dokonca významný vplyv na inovácie aj na intenzitu firemného rastu (Lányi, 2017/9).

Úloha startupov, vzhľadom na ich inovatívnosť, je zásadná aj v rozvoji regiónov, pretože vytvárajú nové pracovné miesta a vnášajú konkurencieschopnosť do ekonomického prostredia. Ministerstvo hospodárstva SR v koncepcii o podpore startupov a startupového ekosystému v Slovenskej republike uvádza, že startupy prispievajú k rozvoju odvetví s vysokou pridanou hodnotou, k regionálnej a globálnej konkurencieschopnosti a tvorbe zamestnanosti kvalifikovanej pracovnej sily. Rovnako významný prínos predstavujú pri budovaní imidžu Slovenska ako inovatívnej ekonomiky v zahraničí (MH SR, 2015/13).

Z uvedených definícií sme sa pri vytváraní nášho projektu startupu najviac stotožnili s názorom Erica Riesa. Neisté podmienky v začiatkoch nového projektu charakterizujú viacero startupov, s ktorými sme sa aj my stretli počas štúdia. Môžeme konštatovať, že aj keď sa názory o startupoch rôznia, a každý autor vo svojej interpretácii vyzdvihne v startupe to, čo je pre neho najdôležitejšie, avšak ich vlastnosti sú v každom prípade jednoznačne definované.

Rozdiely medzi startupom a bežným začínajúcim podnikom

Steve Blank uvádza, že startupy nie sú malou verziou veľkých podnikov, ale práve naopak, líšia sa vo všetkých možných smeroch, od cieľov, cez metriky, od zamestnancov až po kultúru. Len veľmi málo zručností, procesov, ľudí a stratégií, ktoré fungujú v startupe, sú úspešné vo veľkých podnikoch a naopak, pretože startup je odlišná organizačná jednotka. Preto platí, že startup potrebuje odlišné manažérske prístupy, princípy, ľudí a stratégie v porovnaní s veľkým podnikom. Každá rada, ktorá je zameraná na zabehnutý veľký podnik, je pre startup irelevantná a pravdepodobne aj škodlivá (Blank, 2020/1).

Slávik pri hľadaní rozdielov medzi startupom a bežným začínajúcim podnikom poukazuje na kľúčový problém, ktorý startup rieši. Uvádza, že najväčšou výzvou startupu je návrh životaschopného podnikateľského modelu, pričom musí zhodnotiť všetky vložené zdroje tak, aby výsledná hodnota poskytovala úžitok zákazníkovi a súčasne jej časť si mohol prisvojiť aj podnikateľ. Ak startup nenájde zákazníka, ktorého potreby by uspokojil a nedokáže vytvoriť zisk, tak nemá funkčný podnikateľský model a prestáva existovať (Slávik, 2015/17). Túto charakteristiku startupu považuje za najväčší rozdiel medzi klasickými podnikmi a startupom. Pretože pokiaľ existujúce podniky podnikateľský model uskutočňujú, startupy ho hľadajú.

Podľa Záležákovej, ktorá podrobne skúmala význam startupov a porovnávala ich princípy fungovania s klasickými podnikmi, rozdiel medzi nimi je v prvom rade v ich správaní, nakoľko klasické podniky sa usilujú udržať a chrániť predovšetkým samé seba, namiesto toho, aby odkrývali

nové zdroje hodnôt pre zákazníka a zisťovali, čo ich podnikanie zákazníkovi prináša. Startupy sú presným opakom. Ako druhý rozdiel medzi nimi autorka uvádza zámer podnikania. „Bežné podniky sa zameriavajú na niečo, čo už bolo na trhu. Poznajú svoju cieľovú skupinu zákazníkov, ako aj výšku finančného rizika. Na rozdiel od nich startup je typ podnikania, kde riziko nie je známe, pretože ho nie je možné modelovať. Každé podnikanie, rovnako aj startup začína myšlienkou, nápadom, ktorý sa ďalej rozvíja na mnohých úrovniach. Vývoj startupu začína od momentu prvej idey až po okamih, keď sa stane plnohodnotným podnikom (Záležáková, 2015/21).

Na základe uvedených názorov môžeme zhrnúť typické znaky startupu:

- a) zakladatelia pripravujú reálne kroky súvisiace so vstupom na trh,
- b) startup ponúka nový produkt alebo službu, pričom doteraz nebol otestovaný na trhu, a riziko neúspechu je veľmi veľké,
- c) po vstupe na trh sa očakáva rýchly rast,
- d) startup uplatňuje škálovateľný biznis model.

Významné slovenské startupy

Najväčším a najznámejším slovenským startupom je antivírusová firma ESET. V roku 1987 počítačoví nadšenci a programátori Peter Paško a Miroslav Trnka objavili jeden z mála počítačových vírusov na svete a vďaka tomu vznikla myšlienka na vytvorenie programu, ktorý by chránil počítače pred vírusmi. Vznikol antivírusový softvér. Jeho autori verili, že používanie počítačov sa rozšíri a budú pripojené do celosvetovej počítačovej siete, v ktorej je nevyhnutné chrániť počítače pred vírusmi. Bezpečnostné riešenia spoločnosti ESET dnes umožňujú firmám a spotrebiteľom vo viac ako 200 krajinách naplno využívať výhody digitálneho sveta (ESET, 2022/5).

Ďalším významným slovenským startupom je Sygic. Vo svete používa navigáciu Sygic vyše 200 miliónov ľudí. Slovenská firma je jedna z najúspešnejších navigačných aplikácií vo svete, stala sa už svetovou značkou v inováciách. Víziou firmy je sprevádzať každého človeka na cestách. Cieľom Sygic-u je, aby aplikáciu používalo čo najviac používateľov.

Z nových úspešných slovenských startupov môžeme spomenúť startup Štefana Kleina. Prostredníctvom projektu pod názvom AirCar sa sny o lietajúcich autách stali skutočnosťou. AirCar už získal licenciu o letovej spôsobilosti a dosiahol prvé úspechy, ktoré si všimli aj v zahraničí (START IT UP, 2022/22). Podľa najnovších správ sa môže oficiálne začať využívať, pretože má všetky dokumenty potrebné pre prevádzku, je certifikované na komerčné využitie, čo pre Štefana Kleina znamená oficiálne potvrdenie jeho schopnosti (TECHBYTE, 2022/4).

Podľa reportu Startupblink.com sa najvýznamnejšími slovenskými šampiónmi startupov a ekosystémov v roku 2021 stali Kickresume z Beckova, Ecocapsule z Bratislavy, ktorý predstavuje sebestačný inteligentný dom poháňaný výlučne solárnou a veternou energiou, ďalej SIMMST z Piešťan – blockchainová platforma na reputáciu nehnuteľností (STARTUP BLINK, 2021/2).

Kickresume pomáha ľuďom vytvoriť dizajnový profesionálny životopis, motivačný list či osobný web, aj keď nemajú žiadne skúsenosti s grafickým dizajnom. Online nástroj Kickresume už pomohol viac ako 1 300 000 ľuďom zamestnať sa, dokonca aj v top svetových firmách ako Google, SpaceX či Apple (Kickresume, 2022/8).

Ecocapsule® je inteligentná, sebestačná mikrojednotka, ktorá využíva slnečnú a veternú energiu. Umožňuje zostať a prežiť na odľahlých miestach mimo dosahu infraštruktúry na úrovni luxusu hotelovej izby. Je to dizajnová cesta zákazníka k nezávislému životu. Môže sa stať chatou, pop-up hotelom, mobilnou kanceláriou, výskumnou stanicou alebo čímkoľvek, čo chcete. Produkt je navrhnutý od začiatku tak, aby bol čo najviac sebestačný, praktický a funkčný.

SIMMST z Piešťan je od roku 2022 v likvidácii.

Analýza trhu okolia startupu projektu startupu

Správna a dôsledná analýza interných a externých faktorov, ktoré majú vplyv na podnikanie, je nevyhnutnou úlohou pri plánovaní. V rámci nášho projektu sme ju zhodnotili ešte pred samotným vypracovaním projektového plánu. Poskytla množstvo užitočných informácií a údajov pre podporu rozhodovania pri výbere vhodnej stratégie úspešného budovania startupu a vstupu na trh.

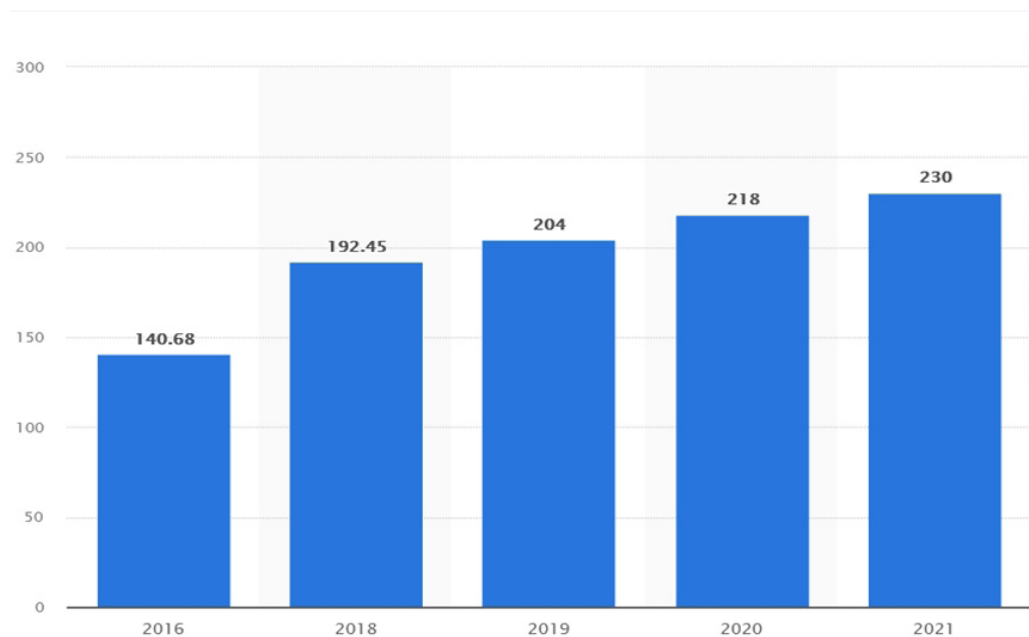
Najzaujímavejšou časťou analýzy súčasného stavu okolia startupu bolo skúmanie vlastností trhu mobilných aplikácií, na ktorý chystáme uviesť náš produkt.

Podľa správy o globálnom mobilnom trhu polovicu vlastníkov mobilných telefónov predstavujú krajiny ako Čína, India a USA (NEWSOO, 2020/15). Táto informácia je pre nás dôležitá z vývojárskeho hľadiska a pre zhodnotenie vstupu na zahraničný trh. Počet mobilných zariadení každým dňom rastie, a tým aj počet používateľov mobilných aplikácií. Používatelia čoraz častejšie vyhľadávajú služby a tovar prostredníctvom mobilného telefónu. Mobilné aplikácie sa stávajú neoddeliteľnou súčasťou každodenného života.

Trh mobilných aplikácií je obrovský. Ľudia trávajú čoraz viac času používaním mobilných aplikácií. Túto skutočnosť preukazuje aj výročná správa rešpektovanej analytickej platformy App Annie o stave mobilných zariadení, podľa ktorej nákup cez mobilné aplikácie produkoval každú minútu viac ako 320 tisíc USD. V porovnaní s predchádzajúcim rokom 2020 vznikol nárast o takmer 20 %. Ekosystém mobilných aplikácií hodnotí platforma ako zdravý. V roku 2021 pribudlo v obchodoch 2 milióny nových aplikácií a hier, ktoré za rok vyprodukovali viac ako 100 miliónov USD, a nárast stúpol o 20 % (APP ANNIE, 2022/19).

Vychádzajúc z týchto údajov môžeme povedať, že v súčasnosti sme na smartfónoch závislejší viac než kedykoľvek predtým.

Obrázok 1 Počet stiahnutí mobilných aplikácií na celom svete (2016-2021)

Zdroj: <https://www.statista.com/statistics/271644/worldwide-free-and-paid-mobile-app-store-downloads/>

Ďalšie štatistické údaje iba potvrdzujú predchádzajúcu informáciu a naozaj vidieť, že odvetvie mobilných aplikácií charakterizuje rýchlo rastúce tempo. Spoločnosti lákajú novými aplikáciami veľký počet zákazníkov.

Údaje na Obrázku 1 vychádzajú z výsledkov globálnej platformy podnikových údajov Statista – The statistics portal. Čísla ukazujú zvyšujúcu tendenciu rastu počtu stiahnutých mobilných aplikácií na celom svete, ktorá sa od roku 2016 neustále zvyšuje a v roku 2019 počet presiahol 200 miliárd. V poslednom meranom roku 2021 používatelia aplikácií stiahli do svojich pripojených zariadení 230 miliárd mobilných aplikácií, čo je oproti roku 2016 nárast o 63 %.

Vychádzajúc z trendov a štatistických dát sa predpokladá, že „mobilné aplikácie v roku 2025 budú generovať príjmy vo výške viac ako 613 miliárd USD. Najväčší podiel na príjmoch všetkých kategórií aplikácií dosiahnu mobilné hry. Hry a video tvorili najväčší podiel na tomto trhu aj v roku 2020 a 2021.

Sektory ePublishing a vzdelávanie predstavujú zatiaľ pre svoj obsah nevypelý trh napriek nárastu používania aplikácií na vzdelávanie spôsobenom pandémiou COVID-19, ktorá narušila bežný školský systém,“ uviedol vo svojej publikácii L. Ceci (STATISTA, 2021/3).

Simon Kemp, hlavný analytik spoločnosti DataReportal v novej globálnej prehľadovej správe Digital 2022 (DATAREPORTAL, 2022/7) iba potvrdzuje predchádzajúcu predpoveď, t. j. rast mobilných aplikácií a význam ich obsahu bude v roku 2022 ešte dôležitejší.

Čo sa týka vzdelávacích aplikácií, sú tretou najpopulárnejšou kategóriou s 8,66%-ným podielom aktivovaných aplikácií v mobilných zariadeniach. Medzi tretím štvrťrokom 2019 a druhým štvrťrokom 2020 bolo na celom svete vydaných takmer 168 900 vzdelávacích aplikácií, čo súvisí so zatváraním škôl počas šírenia koronavírusu. Počtom 289 000 vydaných aplikácií sa najpočetnejšou kategóriou aplikácií stali hry. Počas meraného obdobia celosvetovo vydali viac ako 2 miliardy aplikácií. Produkty tohto trhu využívajú miliardy koncových používateľov. Kategórie jednotlivých mobilných aplikácií s podielom v počte aktivácií znázorňuje Obrázok 2.

Z uvedených informácií je zrejmé, aký gigantický je trh s mobilnými aplikáciami, ako rýchlo rastie a aké veľké príležitosti predstavuje na realizovanie nášho projektu.

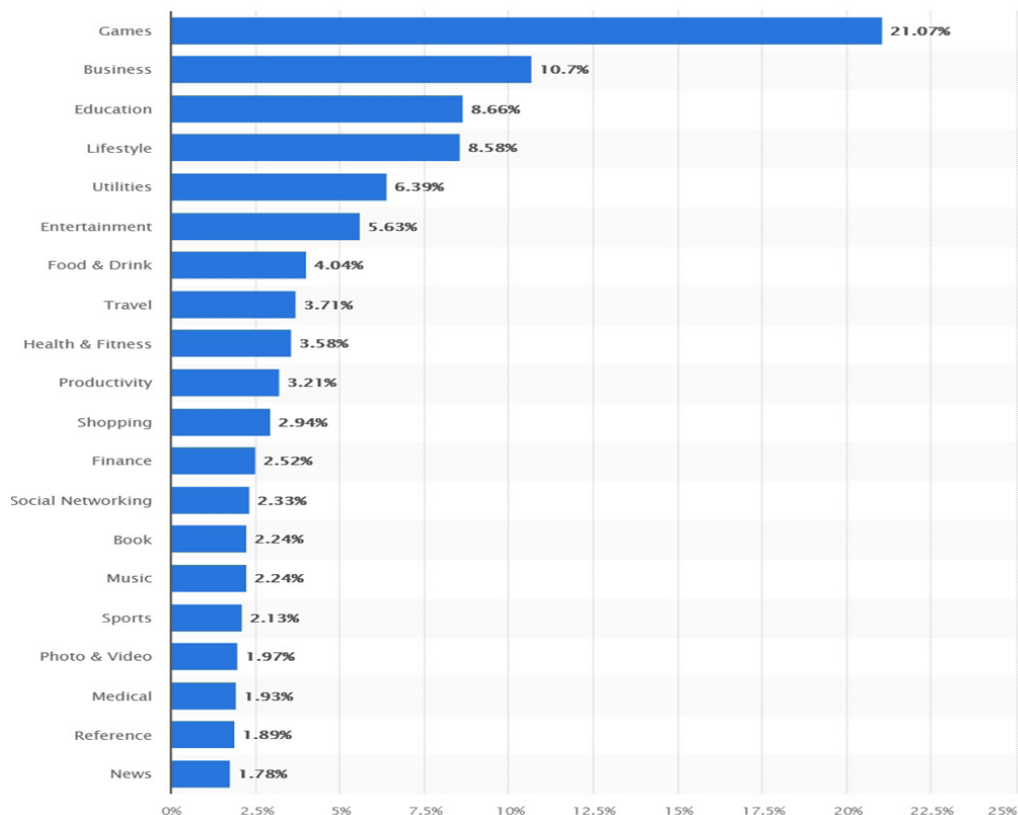
Ekosystém startupov

Prostredie, v ktorom startupy podnikajú, je veľmi premenlivé a ovplyvňuje ho veľa faktorov, od politicko-legislatívnych, investičných, vzdelávacích programov až po trh a samotnú ekonomiku. Nakoľko startupy sú v začiatkoch vystavené vysokému riziku neúspechu, je nutné startupový ekosystém nastaviť tak, aby počiatočné fázy „death valley“ prežili.

Kvalitné odporúčanie na ekosystém nájdeme u Mišúna, ktorý ako vhodný príklad na správny ekosystém uvádza Apple. Apple je lídrom ekosystému, ktorý zasahuje minimálne štyri veľké odvetvia, ako sú počítače, spotrebiteľská elektronika, informácie a komunikácie. Ich ekosystém obsahuje obrovskú sieť dodávateľov a veľký počet zákazníkov v rôznych segmentoch trhu. Príkladom Apple autor radí podnikom, aby neboli vnímané ako prvky nejakého odvetvia, ale ako prvky podnikateľského ekosystému, ktorý siaha cez viacero odvetví (Mišún, J. 2015/14). Vlastníctvo niekoľkých produktov a služieb od Apple v súčasnosti predstavuje používateľský a životný štýl, ktorý vznikol z úžitku zákazníka pri využívaní služieb a produktov spoločnosti.

Úspešní zakladatelia pri budovaní svojich startupov využívajú svoje siete a priateľstvá. Vedia, že sami nedokážu dosiahnuť veľký úspech. Prostredie kvalitného startupového ekosystému je také, ktoré rozšíri nielen našu sieť, ale zlepší schopnosť využívať naše znalosti, uľahčí stretnutia s inými zakladateľmi a členmi ich tímu, predstaví nám potenciálnych investorov a kontakty s podobne uvažujúcimi podnikateľmi, ktorí nás inšpirujú a motivujú.

Obrázok 2 Kategórie mobilných aplikácií s ich podielom v počte aktivácií

Zdroj: <https://www.statista.com/statistics/263797/number-of-applications-for-mobile-phones/>

P. Graham opisuje koncept ekosystému startupov ako kombináciu zakladateľov, investorov a nadobúdateľov, ktorí tvoria prirodzený ekosystém (Graham, P. 2012/6). Podľa Startup Commons môžeme ekosystém startupov definovať ako skupinu ľudí, startupov v rôznych fázach a rôzne typy organizácií, ktoré interagujú do systému na vytváranie nových začínajúcich spoločností. Tieto organizácie a jeho prvky člení do rôznych kategórií (STARTUP COMMONS, 2016/10). Jednotlivé kategórie znázorňuje obrázok 3.

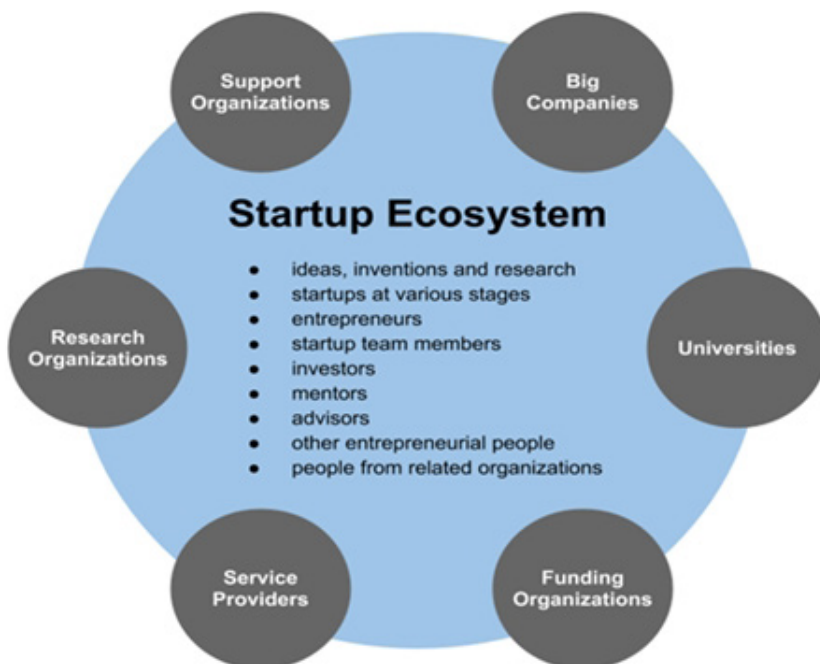
Najvhodnejším príkladom správneho ekosystému startupov je Silicon Valley. Je charakteristický takým ekosystémom, ktorý napomáha podnikateľskej činnosti tak, že povzbudzuje rozvoj podnikania a inovácie, čím startupy zvyšujú svoje príležitosti na úspech. Apple, Google, HP, Intel, Adobe, eBay a niekoľko ďalších veľkých technologických gigantov vo svojich začiatkoch tiež založili svoje ústredie v Silicon Valley.

Silicon Valley je stále obľúbenou destináciou pre technologické startupy a etablovanejšie podniky hlavne z nasledovných dôvodov:

- a) je globálnym centrom technologických inovácií;
- b) je domovom desiatok významných technologických, softvérových a internetových spoločností;
- c) je jedným z najbohatších regiónov na svete a jedným z najhorúcejších trhov s nehnuteľnosťami;

- d) mnohé z dôvodov úspechu tohto regiónu súvisia so sociálnymi a kultúrnymi aspektmi technologickej komunity, ktorá tam vyrástla;
- e) podnikateľské prostredie Silicon Valley sa vyznačuje inováciami, spoluprácou, ale aj riskovaním, poskytuje motivačný rámec pre technologické startupy;
- f) ponúka jednoduchý prístup k voľnému toku životne dôležitých informácií a je centrálnou destináciou pre organizovanie pravidelných seminárov, produktových veľtrhov a workshopov o technickom vývoji, priekopníckych pokrokoch a technológiách novej generácie;
- g) má účinné zákony, zásady a predpisy na ochranu obchodných záujmov, obchodných tajomstiev a vlastníctva nápadov, ktoré fungujú ako nevyhnutný štít pre technologické podniky, najmä tie, ktoré začínajú v malom.

Obrázok 3 Startupový ekosystém

Zdroj: <https://www.startupcommons.org/what-is-startup-ecosystem.html>

Samotné miesto podnikania síce nemôže zaručiť úspech, ale zaradenie medzi odborníkov, medzi najtalentovanejších a najúspešnejších dodnes priťahuje nové startupy, a dokonca niektoré medzinárodné technologické spoločnosti dúfajú, že získajú stopu v Silicon Valley (Seth, 2021/18).

Vysoké školy zohrávajú kľúčovú úlohu pre startupový ekosystém. „Univerzity môžu byť vnímané ako bezpečné prostredie, v ktorom sa môžu kultivovať podnikateľské zámery študentov, pričom môžu zakladať aj vlastné startupy,“ zdôrazňuje Mišún (Mišún, 2015/14). Príkladom z domáceho prostredia je aj Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave so startup centrom GROWUP.

Hlavným cieľom centra je pomáhať študentom, absolventom aj širokej verejnosti s rozvojom inovatívneho potenciálu v rôznych oblastiach podnikania. Víziou GROWUP je podporiť a naštartovať procesy v rámci realizácie nápadov pri ich premene na komerčné aktivity (VŠEM v Bratislave, 2022/20).

Ekosystém startupov na Slovensku

Startupblink.com je najkomplexnejšia mapa a výskumné centrum ekosystémov startupov na svete, ktoré sa snaží odhaliť dynamiku začínajúcich ekosystémov na celom svete a zároveň podporiť ich rast. Od roku 2017 predstavuje najkomplexnejšie hodnotenie ekosystémov startupov 1000 miest zo 100 krajín na svete. Index merania výsledkov je zostavený pomocou stoviek dátových bodov spracovaných algoritmom, ktorý zohľadňuje niekoľko desiatok parametrov, ktoré sa zameriavajú na výstup podnikateľských inovácií vyvinutých v každej lokalite. Hlavný význam celkového skóre je v tom, že skóre je porovnávacie. Používa sa nielen ako mechanizmus na triedenie a klasifikáciu ekosystémov, ale poskytuje aj pohľad na medzery medzi ekosystémami v absolútnom vyjadrení. Vychádza z hodnoty kvantity, kvality a podnikateľského prostredia. Podľa najnovšieho reportu Global Startup Ecosystem Indexu sa Slovensko v roku 2021 prepadlo v rebríčku krajín globálneho startupového ekosystému o 5 miest oproti minulému roku, ale v mnohých odvetviach, ako sú zdravotnícke technológie, marketingové a predajné technológie, sociálne a voľnočasové technológie, softvér a dáta, stále patrí medzi 50 svetovo najlepších.

Aktuálne sa Slovensko umiestňuje na 56. mieste. Od roku 2019 zápasí s negatívnou dynamikou. V roku 2021 Bratislava poklesla o 48 miest a v celosvetovom meradle sa teraz umiestňuje na 196. mieste, ale hrozí, že úplne vypadne z rebríčka top 200 miest ekosystémov pre startupy. V oblasti marketingu a predajných technológií je Bratislava na 35. mieste. Košice, druhé najväčšie mesto na Slovensku, klesli o 5 miest na 526. miesto.

Slovensko má závideniahodnú geografickú polohu, ktorá umožňuje ľahký prístup k startupovému centru Viedne. Okrem toho má spoločnú hranicu a jazykovú podobnosť s Českom a susedí s dvoma najväčšími trhmi východnej Európy, Ukrajinou a Poľskom. Tieto geografické výhody umožňujú slovenským startupom preniknúť na viaceré trhy s vysokým potenciálom. Slovensko je zároveň jednou z politicky najstabilnejších krajín v regióne a môže poskytnúť startupom cenovo dostupnú a kvalifikovanú technickú pracovnú silu. S inovatívnou scénou startupového ekosystému a množstvom investičných príležitostí, najmä v oblasti výskumu a vývoja digitálnych produktov, má slovenský startupový ekosystém veľký potenciál na rast. Slovenský verejný sektor má rastúcu tendenciu infraštruktúry špeciálnych daňových štruktúr zameraných na podporu nových startupov.

Na zlepšenie ekosystému startupov na Slovensku sa odporúča, aby sa zameralo a sústredilo najmä na posilnenie pozície Bratislavy a zároveň, aby pomohlo ekosystému v Košiciach vybudovať si pozíciu dôležitého sekundárneho startupového ekosystému na národnej aj regionálnej úrovni (StartupBlink, 2022/2).

Životný cyklus startupu

Životný cyklus startupu definuje fázy projektu, ktoré ho zabezpečujú od začiatku až po ukončenie. Odzrkadľuje vývoj produktu alebo cyklus financovania. Z literatúry poznáme rôzne metodológie životného cyklu vývoja produktu alebo služby, ktoré sa od seba odlišujú na základe názoru autorov na startup, napríklad životný cyklus podľa Startup Commons, slučka spätnej väzby „vytvor-vyhodnot-pouč sa“ podľa Erica Riesa, fázy startupu podľa Ash Maurya a ďalšie.

Rozdiel životného cyklu produktu si môžeme všimnúť pri porovnaní produktu startupu s produktom klasického podniku. Odlišujú sa od seba vo vývoji produktu a v jeho financovaní. Samozrejme, ak má podnik viac financií, produkt sa vyvíja rýchlejšie. Ďalším podstatným rozdielom je aj rýchlosť, s akou sa jednotlivé fázy cyklu striedajú. Pri klasických životných cykloch produktu hovoríme o rokoch, pri startupoch sú to mesiace. Okrem toho, s pojmom minimálneho životaschopného produktu (MVP) sa stretneme iba pri startupoch. Pojem MVP predstavuje „prototyp“ produktu so základnými vlastnosťami, ktorý hneď testujeme na zákazníkoch. Ďalšie rozdiely vo vývoji produktu vidíme podľa typu produktu, či ide o výrobu hmotného produktu, ktorý je náročnejší na výrobu aj na financie, alebo vytvárame nehmotný produkt, ktorého vývoj je rýchlejší a jednoduchší.

Znázornenie životného cyklu startupu v rámci nášho projektu

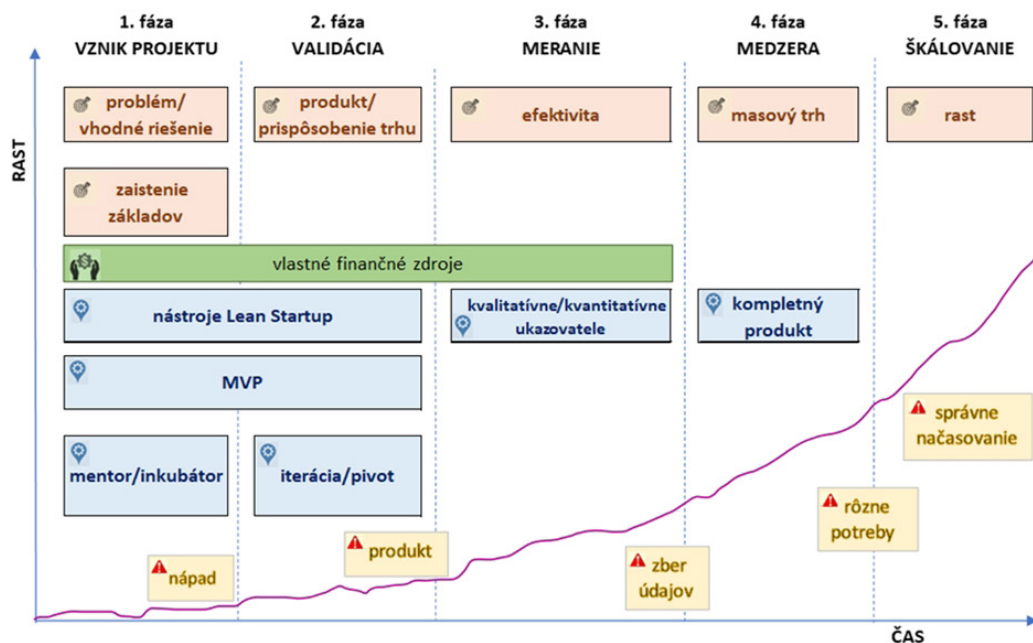
V uplynulom roku sme pracovali na projekte, v ktorom vytvárame mobilnú aplikáciu. Pre vývoj nášho produktu sú vhodné fázy niekoľkých životných cyklov, napríklad životný cyklus Erica Riesa alebo Startup Commons.

Životný cyklus nášho projektu je postavený na vývoji novej vzdelávacej mobilnej aplikácie a vychádza zo životného cyklu podľa Startup Commons. Projekt nevyžaduje vysokú finančnú investíciu a neprezentovali sme ho investorom. Životný cyklus predstavuje vývoj produktu s tým, že celý cyklus financovania zabezpečujú zakladatelia projektu. Nakoľko ide o projekt nového startupu, ktorý zatiaľ čaká na realizáciu, životný cyklus projektu uvádzame bez konkretizovania produktu a bez jeho bližšej špecifikácie.

Pri životnom cykle projektu, ktorý je znázornený na Obrázku 4, je dôležité sledovať:

- rýchlosť, ako jednotlivé fázy prebiehajú a ako sa striedajú;
- cestu minimálne životaschopného produktu, ktorý testujeme priamo na trhu, na reálnych zákazníkoch;
- reakciu zákazníkov, na základe ktorých sa proces upravuje a opakuje.

Obrázok 4 Fázy životného cyklu produktu

Zdroj: vlastné spracovanie

V prvej fáze „VZNÍK PROJEKTU“ máme nápad na produkt. Vytvorili sme podnikateľský a príjmový model. Zodpovedali sme na kľúčové otázky: aký majú problém naši zákazníci, a či je náš produkt schopný vyriešiť tento problém. Podľa výsledkov prieskumu, ktorý sme zrealizovali prostredníctvom dotazníka cez sociálne siete, sme priamo oslovili našich známych emailom, osobnými rozhovormi a prostredníctvom školského portálu VŠEM, aby sme zistili, či náš produkt môže byť vhodným riešením skutočných problémov, ktoré zákazníci riešia. Pri samotnom začiatku projektu je prieskum názorov na riešenie problémov zákazníkov pre nás najväčšou výzvou. Bez zistenia potrieb trhu a bez spätnej väzby od potenciálnych zákazníkov a používateľov nemá

význam pokračovať. Výsledky vybraných sledovaných ukazovateľov na základe vyhodnoteného prieskumu uvádzame v Tabuľke 1.

Tabuľka 1 Vyhodnotenie online prieskumu vo fáze VZNIK PROJEKTU (overenie problému)

Termín zverejnenia prieskumu: od 11.3.2022 do 20.03.2022

Úspešnosť zapojenia ľudí do prieskumu: 80,5%

Počet ľudí, ktorí sa zapojili do prieskumu	364
Počet dokončených odpovedí	293
Veková skupina, ktorá sa zapojila do prieskumu	31-50
Využívanie mobilných zariadení v %	99,3
Priemerná dĺžka používania mobilného zariadenia v hod. /deň	5 až 8
Účel najčastejšieho využívania mobilného zariadenia	prístup na internet, navigácia, komunikácia, vzdelávanie
Počet študujúcich, ktorí sa venujú štúdiu cudzích jazykov / občas v %	32,4
Počet študujúcich, ktorí sa venujú štúdiu cudzích jazykov / pravidelne v %	41,6
Médiá, ktoré sa najčastejšie používajú na podporu štúdia cudzích jazykov	knihy a učebnice 72,40%, online aplikácie 53,20%
Priemerná výška investovania do štúdia v EUR/rok	50
Najčastejší problém, ktorým sa ľudia stretávajú pri štúdiu cudzích jazykov	problém zapamätať si slovíčka cudzieho jazyka 73,40%
Potenciál využitia našej aplikácie podľa vyhodnotených odpovedí	84,30%

Zdroj: vlastné spracovanie

Ďalej sme vo fáze vzniku projektu zadefinovali jasný koncept, jednoznačný smer k určenému cieľu, ktorý sme rozdelili do postupných míľnikov presne určeným časovým intervalom dosiahnutia. Pre zabezpečenie plynulého chodu činnosti projektového tímu a prekonanie počiatočných ťažkostí sme boli pripravení zapojiť sa do programu externého poradenstva v rámci inkubátora pre startupy v skorej fáze a využiť konzultáciu so skúseným mentorom.

V druhej fáze, ktorou je „VALIDÁCIA“ (overovanie), zostavujeme produkt bez závislosti na externých zdrojoch. Cieľom tejto fázy je vytvorenie MVP so základnými funkciami, ktorý slúži na overenie základných funkcií priamo na zákazníkoch. V našom projekte sú zákazníkmi v prvom kole naši známi, priatelia, kolegovia a rodina.

Základnými funkciami aplikácie sú registrácia nového používateľa, realizácia platby, prihlásenie do aplikácie, nastavenie užívateľského rozhrania, výber cudzieho jazyka, časový interval premietania slov, výber tematickej oblasti a úrovni ťažkosti slov cudzieho jazyka. Spätnú väzbu od potenciálnych zákazníkov získavame na základe osobných stretnutí. Všetky informácie, ktoré nám poskytnú, zaznamenáme a v ďalšom kroku, vo fáze „MERANIE“, efektívne vyhodnocujeme a upresňujeme funkcie MVP. Zo zozbieraných údajov overujeme ukazovatele projektu, konkrétne kvalitu, kvantitu a čas.

Na osobných stretnutiach, pri prezentovaní novej aplikácie iba ako nápadu, potenciálni zákazníci uviedli, že pomocou aplikácie by ušetrili čas a zároveň by získali pohodlný spôsob na precvičovanie slov. Po vyhodnotení výsledkov zo stretnutí sme zistili, že prví používatelia vyjadrili so základným produktom celkovú spokojnosť. Na stretnutí uviedli, čo im chýba z aplikácie a aké ďalšie funkcie by privítali. Uvedené nedostatky by sme odstránili pridaním ďalších funkcií tak, aby bol náš MVP prispôbený požiadavkám trhu.

Po vyhodnotení výsledkov a doplnení funkcií navrhovanú aplikáciu opakovane overíme na trhu, a po úspešnom testovaní bude pripravená na uvedenie na trh.

Štvrtú fázu v životnom cykle produktu sme označili ako „MEDZERA“, ktorá je zameraná na získanie masového trhu. Predchádzajúca fáza vychádza z rôznych potrieb prvých používateľov, ktorými sú hlavne naši známi, na ktorých sme sa doteraz zameriavali. K týmto dvom skupinám (prvé lastovičky a masový trh) je potrebné pristupovať úplne odlišným spôsobom. Pre masový trh už nestačí základný produkt, ktorý obsahuje nedostatky. Získať masový trh pomôže prezentácia kompletného produktu. Z dostupných informácií o startupoch je zrejmé, že bez uspokojenia rôznych potrieb trhu väčšina startupov nemá príležitosť stať sa skutočne veľkými, pretože nedokážu presvedčiť významnú časť trhu o hodnote svojho produktu. Preto je potrebné produkt testovať na rôznych zákazníkoch. Cieľom tejto fázy je overenie produktu na trhu s cieľom presunúť sa ku konečnému upresneniu a získanie väčšieho počtu zákazníkov.

Piatu fázu sme definovali ako „ŠKÁLOVANIE“. Cieľom tejto fázy je rast a merateľný trh. Úspešné škálovanie vyžaduje vytváranie sietí, správne zameranie a správny kapitál. V tejto fáze životného cyklu startupu je možné využiť rôzne formy financovania prostredníctvom investorov, ktoré môžu posunúť náš startup ďalej. Rast môže priniesť so sebou aj rôzne problémy. V tejto fáze venujeme dostatok času na hodnotenie zvýšenej spätnej väzby od zákazníkov, ako aj na rozvoj správnej tímovej kultúry.

Predpokladáme, že po poslednej fáze životného cyklu bude náš startup projekt schopný prilákať a získať významnú podporu. Zdroje na financovanie vývoja sa už v tejto fáze získavajú jednoduchošie. Po stabilizácii produktu na trhu a ustálenia nášho zisku sa staneme podnikom. Následne môžeme ďalej rozvíjať startup už ako bežný podnik podľa klasických fáz.

Záver

Prevedenie teoretických znalostí do reálnej podoby potrebuje kvalitnú a precíznu prípravu, zloženie schopného, spoľahlivého a motivovaného pracovného tímu, ktorý je z nápadu nadšený a dokáže realizovať projekt od nápadu po prototyp a uviesť produkt na trh tak, aby sa rýchlo uchytil na trhu.

Realizácia projektu nového startupu je náročná. Vyžaduje kvalitný projektový príbeh, splnenie množstva podmienok, komunikáciu, time management, manažovanie práce od začiatku až po dosiahnutie fázy udržateľnosti. Realizácia musí prebiehať efektívne a základom všetkého úsilia je vytvorenie takého nápadu na podnikanie, z ktorého sa dá vytvoriť predajný produkt, prinášajúci riešenie pre reálne problémy zákazníkov. Práca na projekte musí byť rozdelená účinne aj z pohľadu projektového manažmentu v rámci prípravy a zabezpečenia plnenia naplánovaných krokov podľa časového harmonogramu, riadenie celého procesu s úspešným ukončením projektu, t. j. produkciou výsledného produktu, ktorý spĺňa predpoklady na to, aby uspel na trhu a ďalej sa vyvíjal.

Naším cieľom bolo poukázať na niekoľko dôležitých krokov pri príprave projektu, skúmaní a analýze okolia startupu. Nami uvedené informácie považujeme za praktické a overené odporúčania, s ktorými sme pracovali v priebehu nášho projektu nového startupu, a ktoré môžu byť užitočné pre začínajúcich startupistov.

Na záver môžeme vyzdvihnúť najvýznamnejšie odporúčania, medzi ktoré zaraďujeme význam pozornosť venovanej správneho načasovania projektu, priebežné sledovanie a zisťovanie

potrieb zákazníka, komunikáciu a priame spojenie so zákazníkmi, vytvorenie správneho prostredia startupu a v neposlednom rade neustále vzdelávanie a budovanie kontaktov v startupovom prostredí.

Literatúra

- [1] BLANK, S. – DORF, B. 2020. The startup owner's manual. Ebook from O'REILLY. Wiley, 2020. Dostupné na internete: <<https://www.oreilly.com/library/view/the-startup-owners/9781119690689/>>. ISBN 9781119690689.
- [2] BUCCI, A. et al. 2021. Global startup ecosystem index 2021. In STARTUP BLINK. [online]. 2021. [cit. 2022.11.03]. Dostupné na internete: <https://www.startupblink.com/startupecosystemreport.pdf?mc_cid=5d70cd4b2d&mc_eid=7e8ac2ca8a>. s. 175.
- [3] CECI, L. 2021. Mobile app usage – statistics and fact. In STATISTA.COM. [online]. 2021. [cit. 2022.18.01] Dostupné na internete: <<https://www.statista.com/topics/1002/mobile-app-usage/>>.
- [4] DREXLER, R. 2022. Slovensko je terčom svetových médií. In TECHBYTE. [online]. 2022. [cit. 2022.01.12]. Dostupné na internete: <<https://www.techbyte.sk/2022/01/slovensko-air-car-povolenie-letova-sposobilost/>>.
- [5] ESET. 2022. O nás. [online]. 2022. [cit. 2022.01.12]. Dostupné na internete: <<https://www.eset.com/sk/o-nas/korporatne-informacie/>>.
- [6] GRAHAM, P. 2012. STARTUP=GROWTH. [online]. Blog. 2012. 10 p. [cit. 2022.01.12]. Dostupné na internete: <<http://www.paulgraham.com/growth.html>. http://paltelfoundation.ps/uploads/No._16_-_Startup=Growth.pdf>.
- [7] KEMP, S. 2022. Digital 2022. In DATAREPORTAL. [online]. 2022. [cit. 2022.15.03]. Dostupné na internete: <<https://datareportal.com/reports/digital-2022-language-culture-and-content>>.
- [8] Kickresume. Čo je Kickresume? [online] [cit. 2022.17.06]. Dostupné na internete: <<https://www.kickresume.com/sk/presskit>>.
- [9] LÁNYI, B. 2017. A startup vállalkozó személyiségjellemzőinek hatása az innovatív piac jelenlétére. In Közép-Európai Közlemények. Versenyképesség és pénzügyi rovat. [online] 2017. Szeged. vol. 10, no. 2 [cit. 2022.29.01]. Dostupné na internete: <<https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekkek/article/view/12429>>. s.77-90.
- [10] LOIKKANEN, V. 2016. What is startup ecosystem? In STARTUP COMMONS. [online]. 2016. [cit. 2022.18.01]. Dostupné na internete: <<https://www.startupcommons.org/what-is-startup-ecosystem.html>>.
- [11] MATUŠKOVÁ, R. 2015. Základné témy v praxi a výskume startupov. In Podnikateľské modely a podnikateľské stratégie startupov I. Bratislava: Ekonóm, 2015. ISBN 978-80-225-4167-1, s. 108-143.
- [12] MAURYA, A. 2016. Lean podnikání: přejděte od plánu A k plánu, který funguje. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2016. 216 s. ISBN 978-80-265-0506-8.
- [13] MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2015. Konceptia pre podporu startupov a rozvoj startupového ekosystému v SR. [online] 2015. Bratislava. [cit. 2022.29.01]. Dostupné na internete: <<https://www.mhsr.sk/uploads/files/pTIqvAqi.pdf>>.
- [14] MIŠÚN, J. 2015. Startupové a podnikateľské ekosystémy a vysoké školy ako ich pevná súčasť. In Podnikateľské modely a podnikateľské stratégie startupov I. Bratislava: Ekonóm, 2015. ISBN 978-80-225-4167-1. s. 144-169.
- [15] NEWSOO. 2020. Global Mobile Market Report. Top Countriesby smartphone users in 2020. [online]. [cit. 2021.12.12]. Dostupné na internete: <<https://newzoo.com/insights/rankings/top-countries-by-smartphone-penetration-and-users>>.
- [16] RIES, E. 2010. Startup lessons learned by Eric Ries, What is a startup? [online]. Blog. 2010. 1p. [cit. 2022.01.12]. Dostupné na internete: <<http://www.startuplessonslearned.com/>>.
- [17] SLÁVIK, Š. 2015. Rozvoj podnikateľského nápadu. In Podnikateľské modely a podnikateľské stratégie startupov I. Bratislava: Ekonóm, 2015. ISBN 978-80-225-4167-1, s. 11-58.

- [18] SETH, S. 2021. Why Is Silicon Valley A Startup Heaven? In Investopedia. [online]. 2021. [cit. 2022.18.01]. Dostupné na internete: <<https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/061115/why-silicon-valley-startup-heaven.asp>>.
- [19] SYDOW, L. 2022. The state of mobile 2022, Market Data, Report. In APP ANNIE. [online]. 2022. [cit. 2022.18.01]. Dostupné na internete: <<https://www.data.ai/en/insights/market-data/state-of-mobile-2022-bouyant-economy/>>.
- [20] Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave. O nás. GROWUP. [online]. [cit. 2022.21.01]. Dostupné na internete: <<https://www.vsemba.sk/ONas/GROWUP>>.
- [21] ZÁLEŽÁKOVÁ, E. 2015. Význam a podpora startupov v SR. In Podnikateľské modely a podnikateľské stratégie startupov I. Bratislava: Ekonóm, 2015. ISBN 978-80-225-4167-1, s. 286-310.
- [22] ZUBKOVÁ, L. 2022. Lietajúce auto zo Slovenska ospevujú svetové médiá. In START IT UP. [online]. 2022. [cit. 2022.05.03]. Dostupné na internete: <<https://www.startitup.sk/lietaju-ce-auto-zo-slovenska-ospevuju-svetove-media-ziskalo-dolezitu-licenciu-ktora-mu-vyznam-ne-pomoze-v-napredovani/>>.

Manažérstvo vzdelávania dospelých v kontexte rozvoja regiónov Slovenska

Management of adult education in the context of the development of regions in Slovakia

Andrea DZÍBELOVÁ* – Silvia MATÚŠOVÁ**

Abstract

The paper focuses on the management of adult education in connection with the development of Slovakia's regions. The aim is the adult education management as a factor of competitiveness and development of regions, including the identification of determinants of adult education and the assessment of adult education in a selected region - the Trnava self-governing region. Based on the theoretical basis for the management of adult education, the economic situation of the region, indicators of economic development and human resources development were characterized, including opportunities and possibilities for adult education. Based on the questionnaire survey, respondents' views and attitudes to adult education issues were detected, factors and barriers to adult education were identified, and proposals for measures to develop and improve adult education were formulated.

Keywords: adult education, management, region, factors, barriers

JEL Classification: I2

Úvod

Vzdelávanie dospelých sa stáva trendom modernej spoločnosti a nevyhnutnou potrebou rozvoja jednotlivcov, bez ohľadu na vek a postavenie. Potreba vzdelávania dospelých sa zosilňuje v súvislosti s demografickými a klimatickými zmenami, zavádzaním nových technológií, digitalizáciou, automatizáciou a neustálymi inováciami. Hlavným komponentom konkurencieschopnosti sa stávajú vedomosti, poznatky, informácie a kvalitná odborná príprava ľudí pripravených pre otvorený trh práce. V procese celoživotného vzdelávania dospelých sa významnými prvkami rozvoja zamestnancov stali vzdelávacie aktivity organizované podnikmi, resp. zamestnávateľmi. Investície do rozvoja zamestnancov sa v posledných rokoch stávajú hlavnou oblasťou, na ktorú organizácie začali klásť veľký dôraz, pretože vzdelaní a kvalifikovaní zamestnanci sú zdrojom konkurenčnej výhody organizácie.

Vzdelávanie znamená pôsobenie na človeka s cieľom získavania vedomostí, utvárania návykov, postojov, spôsobov správania, intelektuálnej a fyzickej pripravenosti. Prostredníctvom vzdelávacích aktivít rozvíjame vedomosti, spôsobilosti a postoje človeka, ktoré sa vyžadujú v jeho osobnom i pracovnom živote. Základnou funkciou vzdelávania je prijímanie a osvojovanie nových poznatkov. Vzdelávanie je nepretržitý proces, ktorý prispieva k rozvoju schopností, záujmov

* Mgr. Andrea Džibelová, Ministerstvo obrany SR, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, rigorozant, e-mail: a.dzibelova@gmail.com

** PhDr. Silvia Matúšová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemba.sk

a hodnôt človeka. Vzdelávanie sa stáva celospoločenskou potrebou bez ohľadu na vek a postavenie účastníkov. V súčasnosti spoločnosť kladie na človeka vysoké požiadavky v oblasti pracovného trhu, a preto je nevyhnutné, aby počas celého života rozvíjal svoje vedomosti, schopnosti a zručnosti, a tým sa vedel prispôbovať potrebám pracovného trhu. Celoživotné vzdelávanie je tak súčasťou uspokojovania potrieb, dosahovania životných cieľov a spôsobu života jednotlivca.

1 Manažérstvo vzdelávania dospelých

V dokumentoch politiky vzdelávania dospelých sa uvádzajú tri druhy vzdelávania, formálne vzdelávanie, neformálne vzdelávanie a informálne vzdelávanie (učenie sa). Z hľadiska celoživotného rozvoja jednotlivca prostredníctvom vzdelávania sa ustálilo označenie celoživotné vzdelávanie. Jeho súčasťou je vzdelávanie na všetkých stupňoch vzdelávacej sústavy, ďalej vzdelávanie po ukončení predpísaného vzdelávania na získanie príslušnej kvalifikácie, ktoré jednotlivec absolvuje na základe vlastného rozhodnutia alebo rozhodnutia alebo odporúčania zamestnávateľa formou vzdelávacích programov a kurzov. Vtedy môže ísť o podnikové vzdelávanie, vzdelávanie uspokojujúce osobné vzdelávacie potreby a záujmy jednotlivca alebo komunity a spoločnosti. Vzdelávanie dospelých sa spája predovšetkým s profesijným vzdelávaním. Silnejší vplyv europeizácie a nevyhnutnosť zamerať vzdelávanie dospelých aj na prípravu profesijnej mobility na regionálnych a európskych trhoch práce sa prejavujú v nových trendoch, ktoré súvisia najmä s kompatibilitou kvalifikácie a uznaním neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa (Prušáková, 2018, s. 10).

V zákone č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa celoživotné vzdelávanie definuje ako všetky aktivity uskutočňované v priebehu života, ktoré skvalitňujú vedomosti, zručnosti a schopnosti jednotlivca. Ďalšie vzdelávanie definuje zákon 315/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý uvádza, že ďalšie vzdelávanie je vzdelávanie vo vzdelávacích inštitúciách ďalšieho vzdelávania nadväzujúce na školské vzdelávanie alebo iné vzdelávanie, ktoré nadväzuje na školské vzdelávanie (§ 2 zákona č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní).

Vláda Slovenskej republiky v roku 2021 schválila politický dokument Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021-2030, ktorý reaguje na aktuálne výzvy v oblasti vzdelávania. Vychádza z Národnej stratégie zručností pre Slovensko, ktorú v roku 2020 pripravila Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Hlavným cieľom uvedenej stratégie je zabezpečiť pre každého občana celoživotný prístup k možnostiam vzdelávania tak, aby každý mohol rozvíjať svoj potenciál v osobnom, pracovnom a občianskom živote, s prihliadnutím na individuálne potreby a požiadavky občana (Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021-2030 schválená vládou SR).

Manažérstvo vzdelávania možno definovať ako aktuálne riadenie vzdelávania pracovníkov alebo zamestnancov zo strany organizácie. Manažérstvo vzdelávania dospelých preto chápeme ako riadenie vzdelávania dospelých v oblasti profesijného vzdelávania a rozvoja. Manažérstvo vzdelávania je činnosťou, ktorú vykonáva zamestnávateľ za účelom rozvinúť kognitívne a osobnostné predpoklady zamestnanca na zdokonaľovanie pracovného výkonu. Manažérstvo vzdelávania sa týka aj záujmového vzdelávania a občianskeho vzdelávania dospelých (občanov), pričom manažérstvo vykonáva vzdelávacia organizácia, komunitné vzdelávacie centrum, mimovládne organizácie a podobne.

Profesijné vzdelávanie dospelých sa v tomto príspevku viaže na podporu a rozvoj zamestnancov z hľadiska zdokonaľovania výkonu profesijných činností dospelých v zamestnaní, resp. na pracovisku. Manažérstvo vzdelávania sa tu považuje za výkon riadenia vzdelávania zamestnancov na pracovisku (on the job) alebo mimo pracoviska (off the job).

Cieľom príspevku je analyzovať problematiku manažérstva vzdelávania dospelých na pracovisku ako faktora, ktorý sa prejavuje v konkurencieschopnosti malých a stredných podnikov

a vstupuje do rozvoja regiónov. Prieskum faktorov a bariér vzdelávania dospelých v Trnavskom samosprávnom kraji mal za cieľ identifikovať determinanty vzdelávania dospelých, zhodnotiť úroveň vzdelávania dospelých a spracovať návrhy na zlepšenie stavu vzdelávania dospelých vo uvedenom regióne.

2 Región z hľadiska vzdelávania dospelých

Definícia regiónu z hľadiska vzdelávania dospelých (andragogické hľadisko) by mala obsahovať kvantitatívne a kvalitatívne znaky, ako sú napr. počet inštitúcií vzdelávania dospelých v regióne, kvalita, otvorenosť a dostupnosť vzdelávania dospelých, vzdelávanie menšín, zabezpečovanie financovania vzdelávania dospelých, poslanie inštitúcií vzdelávania dospelých z hľadiska podpory regionálneho rozvoja, typy vzdelávania dospelých, akreditácia programov vzdelávania dospelých, charakteristiky cieľových skupín vzdelávania, kvantita a kvalita lektorov a pod. Ďalej by mala zohľadniť aj konkrétne priestorové útvary, v rámci ktorých je možné sledovať vývoj, transformáciu rôznych typov štruktúr ako socio-ekonomického, spoločensko-politického, demografického a kultúrno-historického charakteru (Prusáková, Matúšová, 2018).

„Zo strategického a rozvojového hľadiska predstavuje rozvoj a zveľaďovanie v oblasti pracovnej sily. Rozvoj ľudského kapitálu koordinovaný na regionálnej úrovni má strategický význam pre jeho efektívnejšie využitie, regionálny trh práce a konkurencieschopnosť“ (Prusáková, Matúšová, 2018). Jedným z cieľov regionálneho rozvoja je posilniť región dlhodobým procesom budovania konkurencieschopnosti regiónu pomocou plného využitia miestneho potenciálu a neustálym zvyšovaním kvalifikácie ľudských zdrojov, ktoré sú nezastupiteľným faktorom. Pri regionálnom rozvoji je dôležité rozvíjať čiastkové aktivity pracovného trhu, ktoré spolu tvoria ekonomický základ regiónu, a to zavádzaním inovácií a nových technológií, vzdelávaním a zvyšovaním kvalifikácie pracovnej sily a efektívnym využívaním nových zdrojov energie.

Preto sa v ďalších častiach príspevku zameriame na tie ukazovatele, ktoré charakterizujú Trnavský samosprávny kraj z demografického, sociálneho a ekonomického hľadiska, pričom sa zameriame aj na hľadisko andragogické z hľadiska kvantity, kvality a dosahu vzdelávacích inštitúcií na kvalifikovanosť a rozvoj ľudských zdrojov v tomto kraji.

Ukazovatele ľudských zdrojov v Slovenskej republike

Od roku 1996 je Slovensko rozdelené na osem krajov a člení sa na 79 okresov. Najvyšší počet obyvateľov má Prešovský kraj a najnižší počet má Trnavský kraj.

Tabuľka 1 Kraje SR a počty obyvateľov

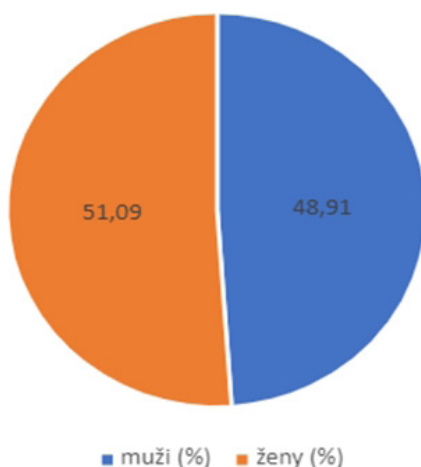
Kraje SR	rozloha v km ²	počet obyvateľov
Banskobystrický kraj	9 454,0	625 601
Bratislavský kraj	2 052,6	719 537
Košický kraj	6 754,3	782 216
Nitriansky kraj	6 343,7	677 900
Prešovský kraj	8 972,8	808 931
Trenčiansky kraj	4 501,8	577 464
Trnavský kraj	4 146,3	566 008
Žilinský kraj	6 808,5	691 613

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021

Štruktúra obyvateľstva SR

V súčasnosti žije na Slovensku 5 449 270 obyvateľov. Z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov na Slovensku v roku 2021 vyplýva, že z celkového počtu obyvateľov je 2 665 376 mužov a 2 783 894 žien (Štatistický úrad SR, 2021). Sčítanie ukázalo, že sa rodí viac mužov ako žien, ale stredná dĺžka života je u žien na Slovensku významne vyššia, preto je podiel žien v populácii dlhodobo vyšší.

Obrázok 1 Štruktúra obyvateľstva podľa pohlavia v SR k 1.1.2021

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021

Podľa štruktúry a pohlavia obyvateľov môžeme konštatovať, že na území Slovenskej republiky žije viac žien ako mužov, ženy tvoria 48,91 % populácie a muži tvoria 51,09 %, pričom vo všetkých krajoch Slovenskej republiky prevažuje ženská populácia.

Ako vyplýva z Tabuľky 2, podiel obyvateľov na Slovensku v predproduktívnom veku od 0 do 14 rokov tvorí 15,90 %, v produktívnom veku od 15 do 64 rokov je to 67,03 % a podiel obyvateľov v poproduktívnom veku, čiže viac ako 65 rokov predstavuje 17,07 %. Kým v roku 2011 mali obyvatelia v predproduktívnom veku (0-14 rokov) oproti obyvateľom v poproduktívnom veku (65+ rokov) vyšší podiel, v roku 2021 tomu už je naopak (Štatistický úrad SR, 2021). To svedčí o zrýchľujúcom trende starnutia obyvateľstva na Slovensku.

Tabuľka 2 Indexy vekového zloženia SR

Ukazovateľ		Rok 2020
		Spolu
Slovenská republika	Podiel osôb v predproduktívnom veku (%)	15,90
	Podiel osôb v produktívnom veku (%)	67,03
	Podiel osôb v poproduktívnom veku (%)	17,07

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021, vlastné spracovanie

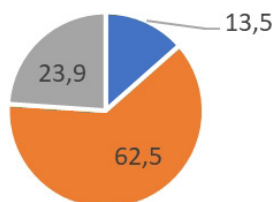
Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva SR

Výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 ukázali, že podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov na Slovensku vzrástol, avšak naďalej najväčší podiel obyvateľov má dosiahnuté úplne stredné vzdelanie s maturitou. Najvyšší podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním (31,7 %) žije v Bratislavskom kraji, pričom Bratislavský kraj má najnižší podiel obyvateľov so základným vzdelaním (11,6 %). V rámci všetkých krajov SR majú naďalej obyvatelia s úplným stredným vzdelaním s maturitou vyvážený podiel.

Dosiahnuté vzdelanie obyvateľov SR

Podiel osôb vo veku 15 až 64 rokov, ktoré v roku 2020 dosiahli predprimárne, primárne a nižšie sekundárne vzdelanie bol 13,5 %, podiel osôb vo veku 15 až 64 rokov, ktoré dosiahli vyššie sekundárne a postsekundárne vzdelanie bol 62,5 % a podiel osôb vo veku 15 až 64 rokov, ktoré dosiahli terciárne vzdelanie bol 23,9 %.

Obrázok 2 Dosiahnuté vzdelanie v SR v roku 2020

- Osoby spolu (15-64) Predprimárne, primárne a nižšie sekundárne vzdelanie (stupne 0-2)
- Osoby spolu (15-64) Vyššie sekundárne a postsekundárne vzdelanie (stupne 3-4)
- Osoby spolu (15-64) Terciárne vzdelanie (stupne 5-8)

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021

V roku 2020 dosiahlo v SR vyššie sekundárne a postsekundárne vzdelanie viac mužov ako žien, naopak, terciárne vzdelanie dosiahlo viac žien ako mužov. Predprimárne, primárne a nižšie sekundárne vzdelanie bolo približne na rovnakej úrovni u mužov a žien.

Nezamestnanosť v SR

Miera nezamestnanosti predstavuje nezamestnané osoby ako percento pracovnej sily (ekonomicky nevyužívanej). K 31.12.2021 bolo v Slovenskej republike 200 225 nezamestnaných občanov, čo predstavuje 6,76 % miery nezamestnanosti. Na Slovensku dlhodobo platí, že najnižšia miera nezamestnanosti je v regióne západného Slovenska, a to najmä z dôvodu vysokého množstva pracovných príležitostí a smerom na východ Slovenska sa miera nezamestnanosti zvyšuje. K uvedenému dátumu bolo najviac nezamestnaných v Prešovskom kraji (10,75%), za ním nasledoval Košický kraj (9,98 %) a najmenej nezamestnaných bolo v Trnavskom kraji (4,16%).

Tabuľka 3 Nezamestnanosť v SR k 31.12.2021 podľa krajov

	Počet nezamestnaných	Miera nezamestnanosti
Slovenská republika	200225	6,76 %
Banskobystrický kraj	32137	9,01 %
Bratislavský kraj	16027	4,38 %
Košický kraj	40788	9,98 %
Nitriansky kraj	18436	4,80 %
Prešovský kraj	45574	10,75 %
Trenčiansky kraj	14009	4,28 %
Trnavský kraj	13061	4,16 %
Žilinský kraj	20193	5,32 %

Zdroj: Dľžník.sk, vlastné spracovanie

Charakteristika Trnavského samosprávneho kraja

Trnavský kraj patrí medzi menšie regióny Slovenska rozlohou aj počtom obyvateľstva. Svojou rozlohou 4 146,3 km² zaberá 8,5 % z rozlohy Slovenska. Hoci je rozlohou a počtom obyvateľov najmenší, patrí v súčasnosti medzi najproduktívnejšie regióny Slovenska v oblasti priemyslu a poľnohospodárstva. Vďaka polohe a rozsiahle vybudovanej infraštruktúre je dostupný všetkými druhmi dopravy, čo napomáha rozvoju regiónu a vytvára možnosti pre vstup investorov. Trnavský kraj s vysokým poľnohospodárskym potenciálom a dlhoročnou tradíciou v strojárskom, chemickom a potravinárskom priemysle patrí medzi najrozvinutejšie priemyselnopoľnohospodárske regióny Slovenska.

Obrázok 3 Trnavský kraj

Zdroj: SLOVAKREGION

Zákon NR SR č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky určuje, že Trnavský kraj sa člení na sedem okresov, ktorými sú Dunajská Streda, Galanta, Hlohovec, Piešťany, Senica, Skalica a Trnava. Najväčšiu rozlohu v Trnavskom kraji má okres Dunajská Streda (25,9 % z rozlohy kraja) a najmenší je okres Hlohovec (6.4 % z rozlohy kraja).

Tabuľka 4 Okresy Trnavského kraja

Okresy Trnavského kraja	rozloha v km ²	počet obyvateľov k 1.1.2021
Dunajská Streda	1 074,59	124 669
Galanta	641,74	95 124
Hlohovec	267,16	44 015
Piešťany	381,12	63 032
Senica	683,54	59 749
Skalica	357,14	47 525
Trnava	741,33	131 894
Trnavský kraj spolu	4 146,3	566 008

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021, vlastné spracovanie

Tabuľka 4 uvádza, že okres Trnava má najvyšší počet obyvateľov (131 894) a rozlohou 741,33 km² je druhým najväčším okresom v Trnavskom kraji. Najmenším okresom v kraji je okres Hlohovec s rozlohou 267,16 km² a počtom obyvateľov 44 015. Podľa údajov Štatistického úradu SR a SODB 2021 prevláda v Trnavskom kraji obyvateľstvo slovenskej národnosti s podielom 73,08 %, maďarská menšina predstavuje podiel 20,46 % obyvateľov kraja. V okrese Dunajská Streda žije až 68,65 % obyvateľov maďarskej národnosti, podiel obyvateľov slovenskej národnosti je tu 24,65 %.

Štruktúra obyvateľstva Trnavského kraja

Trnavský kraj s počtom 566 008 obyvateľov je zo všetkých krajov SR populačne najmenší a na celkovom počte obyvateľov SR tvorí podiel 10,4 %. Hustotou osídlenia 136 obyvateľov na km² sa stal druhým najhustejšie obývaným krajom. Najviac obyvateľov na 1 km² žije v okrese Trnava, je to 179 obyvateľov na km² a najmenej v okrese Senica, kde žije 88 obyvateľov na km². Z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov na Slovensku v roku 2021 vyplýva, že z celkového počtu obyvateľov v Trnavskom kraji je 277 521 mužov a 288 487 žien. V porovnaní s výsledkami štatistického zisťovania v roku 2011, kedy počet obyvateľov v Trnavskom kraji spolu bol 555 509, vyplýva, že podiel populácie v Trnavskom kraji sa zvýšil o 10 499 obyvateľov (Štatistický úrad SR, 2021).

Ekonomické parametre Trnavského kraja

Výhodná geografická poloha, priaznivé klimatické podmienky, významné vodné toky, veľké zásoby podzemných vôd najmä na Žitnom ostrove a kvalitný pôdny fond ako vhodné podmienky pre poľnohospodársku výrobu, vybudovaná infraštruktúra, geotermálne vodné pramene, ako aj vstup zahraničných investorov do regiónu a vhodné podmienky pre rozvoj cezhraničnej spolupráce a rozvoj cestovného ruchu podmieňujú a vytvárajú priaznivé podmienky pre ekonomický rozvoj Trnavského regiónu.

V Trnavskom samosprávnom kraji je výrazne rozvinutá priemyselná základňa, pričom niektoré odvetvia priemyslu sú dominantné. Z teritoriálneho hľadiska je rozmiestnenie priemyslu nerovnomerné, keďže sever a stred kraja je priemyselný a v južnej časti kraja prevažuje poľnohospodárstvo. Trnavský kraj spolu s Nitrianskym krajom patria medzi najproduktívnejšie poľnohospodárske kraje Slovenska.

Hlavné priemyselné odvetvia v Trnavskom kraji predstavuje automobilový, elektrotechnický, hutnícky, chemický a sklársky priemysel, ktoré sa rozvíjajú hlavne príchodom zahraničných investorov. Významným odvetvím priemyslu je energetický priemysel, keďže v kraji sa nachádza Atómová elektráreň Jaslovské Bohunice, Vodné dielo Gabčíkovo a niekoľko menších vodných elektrární. Príchodom francúzskej spoločnosti PSA v Trnave v roku 2006 sa zvýšil význam strojárkeho (automobilového) priemyslu. Významným investorom v elektrotechnickom odvetví sa stala juhokórejská spoločnosť Samsung, ktorá na území Trnavského kraja zriadila závod na výrobu modulov pre LCD panely. Ďalšími významnými investormi sú spoločnosti JM Slovakia na výrobu a spracovanie skleného vlákna, ktorej vlastníkom je Johns Manville, Amazon logistické centrum Sereď, I. D. C. Holding na výrobu cukrovínok (Figaro) a trvanlivého pečiva (Sedita), ZF SACHS Slovakia - výrobca automobilových komponentov, ŽOS Trnava - najväčšia opravovňa a modernizácia železničných vozňov v strednej Európe, INA Skalica - predaj ložísk, ihlových ložísk a súčiastok do automobilov, GRAFOBAL, a. s. so sídlom v Skalici so svojou 115-ročnou tradíciou vo výrobe obalov a polygrafických produktov patrí k lídrom na trhu strednej a východnej Európy, SLOVENSKÉ LIEČEBNÉ KÚPELE PIEŠŤANY a farmaceutická spoločnosť Saneca Pharmaceuticals, Hlohovec (v minulosti ZENTIVA).

V roku 2020 bolo v Trnavskom samosprávnom kraji zaevidovaných 12 010 malých podnikov (s počtom do 49 zamestnancov), 257 stredných podnikov (s počtom zamestnancov 50 – 249) a 54 veľkých podnikov (s počtom 250 a viac zamestnancov). V porovnaní s rokom 2019 vzrástol počet malých a stredných podnikov, avšak u veľkých podnikov došlo k zníženiu počtu o 4 podniky (Štatistický úrad SR, 2021). V Trnavskom samosprávnom kraji bolo ku koncu roku 2020 registrovaných 62 430 právnych subjektov, z toho bolo 26 954 právnických osôb a 35 476 fyzických osôb – podnikateľov, čo v porovnaní s rokom 2016 predstavuje celkový nárast.

Nezamestnanosť v Trnavskom kraji

Trnavský kraj vďaka svojej geografickej polohe, vybudovanej infraštruktúre, klimatickým podmienkam a kvalitným pôdnym fondom vytvára vhodné podmienky pre vstup investorov, preto patrí medzi regióny Slovenska s nižšou mierou nezamestnanosti. V kraji sa nachádza množstvo významných podnikov, ktoré priaznivo ovplyvňujú podnikateľské prostredie a podporujú rast zamestnanosti. Dôležitým faktorom pre hospodársky a ekonomický vývoj regiónu je aj spolupráca na miestnej a regionálnej úrovni. Podľa údajov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny bola k 31.12.2021 miera nezamestnanosti 4,16 %. Najnižšiu mieru nezamestnanosti spomedzi okresov k uvedenému dátumu vykazoval okres Hlohovec (3,15 %) a najvyššiu mieru nezamestnanosti zaznamenal okres Senica (6,76 %).

Vývoj miery nezamestnanosti na Slovensku a v Trnavskom kraji má klesajúci charakter v porovnaní s rokmi 2016 až 2020. V Tabuľke 5 uvádzame, že v roku 2016 miera nezamestnanosti v SR dosiahla 9,7 %. Od roku 2016 do roku 2020 sa znížila na 6,7 %. Aj v Trnavskom kraji sa miera nezamestnanosti znížila v porovnaní s rokmi 2016 a 2020, pričom v roku 2016 miera nezamestnanosti dosiahla úroveň 8,5 % a v roku 2020 úroveň 5,0 %.

Tabuľka 5 Miera ekonomickej aktivity, miera zamestnanosti a miera nezamestnanosti

SR / oblasť / kraj	Rok	Miera ekonomickej aktivity (%)			Miera zamestnanosti (%) 15–64			Miera nezamestnanosti (%)		
		spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy
SR spolu	2016	60,1	68,1	52,5	64,9	71,4	58,3	9,7	8,8	10,7
SR spolu	2020	59,0	66,7	51,9	67,5	73,3	61,7	6,7	6,4	7,1
Trnavský kraj	2016	63,6	71,3	56,4	70,1	76,8	63,3	8,5	6,9	10,3
Trnavský kraj	2020	59,8	66,3	53,6	70,3	75,0	65,4	5,0	4,8	5,1

Zdroj: ÚPSVaR, vlastné spracovanie

Ako vyplýva zo štatistických údajov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, miera zamestnanosti občanov na Slovensku vo veku 15 až 64 rokov v porovnaní s rokmi 2016 a 2020 sa vyvíjala priaznivo, zvýšila sa zo 64,9 % na hodnotu 67,5 %. V Trnavskom kraji sa hodnota miery zamestnanosti zvýšila iba minimálne zo 70,1 % na hodnotu 70,3 %.

Ukazovatele rozvoja ľudských zdrojov v Trnavskom regióne

V Trnavskom kraji sa nachádza viacero vysokých škôl a množstvo stredných odborných škôl, ktoré vytvárajú podmienky pre vzdelávanie v kraji a zabezpečujú množstvo kvalifikovanej pracovnej sily. Z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov na Slovensku v roku 2021 vyplýva, že z krajov Slovenska má Trnavský kraj druhý najvyšší počet obyvateľov so stredným odborným (učňovským) vzdelaním (bez maturity).

Tabuľka 6 Počet obyvateľov podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania vo všetkých okresoch Trnavského kraja k 1.1.2021

Štruktúra obyvateľstva podľa vzdelania									
Územná jednotka	Spolu počet obyvateľov	bez ukončeného vzdelania – osoby vo veku 0-14 rokov (%)	základné vzdelanie (%)	stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) (%)	úplné stredné vzdelanie (s maturitou) (%)	vyššie odborné vzdelanie (%)	vysokoškolské vzdelanie (%)	bez školského vzdelania – osoby vo veku 15 rokov a viac (%)	Nezistené (%)
okres Dunajská Streda	124669	10,56	19,68	23,29	22,71	5,61	13,84	0,36	3,95
okres Galanta	95124	10,14	19,29	23,53	24,4	5,38	13,11	0,26	3,89
okres Hlohovec	44015	10,22	15,91	23,52	26,29	5,16	14,95	0,24	3,71
okres Piešťany	63032	9,78	13,64	20,46	26,48	6,06	19	0,18	4,39
okres Senica	59749	10,47	18,69	24,35	25,3	4,83	12,86	0,4	3,11

okres Skalica	47525	10,84	18,3	23,23	24,24	4,85	13,76	0,28	4,49
okres Trnava	131894	11,29	13,65	19,76	25,33	5,35	20,48	0,16	3,99
Trnavský kraj	566008	10,56	17,02	22,32	24,7	5,38	15,82	0,27	3,94

Zdroj: Štatistický úrad SR, SODB 2021, vlastné spracovanie

Podľa údajov v Tabuľke 6 prevláda v Trnavskom kraji stredná vzdelanostná úroveň obyvateľstva, kde najvyšší podiel 24,7 % tvoria obyvatelia s úplným stredným vzdelaním (s maturitou) a 20,48 % obyvatelia s dosiahnutým stredným odborným (učňovským) vzdelaním (bez maturity). Najvyššiu vzdelanostnú úroveň v Trnavskom kraji dosahuje okres Trnava (20,48 %). Najnižší podiel obyvateľstva s dosiahnutým vysokoškolským vzdelaním žije v okrese Senica (12,86 %). Najvyšší podiel obyvateľov bez ukončeného vzdelania – osoby vo veku 0-14 rokov spomedzi okresov Trnavského kraja má okres Trnava (11,29 %), so základným vzdelaním má najvyšší podiel okres Dunajská Streda (19,68 %), stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) má okres Senica (24,5 %), úplné stredné vzdelanie (s maturitou) má okres Piešťany (26,48 %), najvyšší podiel v ukazovateli „dosiahnuté vyššie odborné vzdelanie“ má okres Piešťany (6,06 %), najvyšší podiel v ukazovateli „vysokoškolské vzdelanie“ má okres Trnava (20,48 %), najvyšší podiel v ukazovateli „bez školského vzdelania“ – osoby vo veku 15 rokov a viac má okres Senica (0,4 %) a najvyšší podiel obyvateľov, ktoré má nezistené vzdelanie, má okres Skalica (4,49 %).

Podmienky rozvoja ľudských zdrojov vo vzdelávaní dospelých

Dôležitou podmienkou ekonomického rozvoja regiónu je požadovaná úroveň ľudského kapitálu a jeho efektívne využitie. Je preto potrebné neustále rozvíjať ľudské zdroje zvyšovaním vzdelanostnej úrovne, vytváraním podmienok a možností pre počiatočné a ďalšie vzdelávanie dospelých a prispôbovať štruktúru vzdelávacích inštitúcií potrebám a požiadavkám regionálneho trhu práce. V Trnavskom kraji poskytujú ponuku ďalšieho vzdelávania dospelých vysoké školy, stredné odborné školy, vzdelávacie inštitúcie, občianske združenia a vzdelávacie agentúry. Ďalšie vzdelávanie dospelých poskytuje aj Úrad práce sociálnych vecí a rodiny formou vzdelávacích kurzov a zamestnávateľia prostredníctvom vzdelávacích inštitúcií.

V Trnavskom kraji má svoje sídlo viacero vysokých škôl, ako je Trnavská univerzita v Trnave, Univerzita svätých Cyrila a Metoda v Trnave, Stredoeurópska vysoká škola v Skalici (ukončila svoju činnosť v 2021), Vysoká škola Danubius v Sládkovičove, a pôsobí tu viacero fakúlt ďalších vysokých škôl. Ďalšie možnosti vzdelávania dospelých predstavuje ponuka vzdelávacích programov na stredných odborných školách (napr. formou externého nadstavbového štúdia).

V Úrade Trnavského samosprávneho kraja je zriadený organizačný útvar Odbor školstva, ktorý zabezpečuje spracovávanie koncepcie a stratégie vzdelávania v kraji a smerovanie rozvoja škôl a školských zariadení. Odbor školstva má zriadené Oddelenie správy výkonu škôl a školských zariadení a Oddelenie duálneho vzdelávania a rozvoja vzdelávania. V územnej pôsobnosti Trnavského samosprávneho kraja bolo v školskom roku 2020/2021 evidovaných 46 stredných odborných škôl, 1 tanečné konzervatórium a 2 športové školy, v ktorých sa vzdelávalo 13 379 žiakov, teda 68,88 % je z celkového počtu žiakov. Úrad samosprávneho kraja je zriaďovateľom 14 gymnázií, z toho 5 gymnázií s bilingválnym štúdiom. Počet žiakov gymnázií sa v súčasnosti pohybuje na úrovni 29,66 % z celkového počtu žiakov stredných škôl v územnej pôsobnosti Trnavského kraja (Regionálna stratégia v stredných školách územnej pôsobnosti Trnavského samosprávneho kraja, 2021).

Vzhľadom na požiadavky trhu práce je súčasnej dobe na trhu práce nedostatok absolventov technických smerov pre nízky záujem žiakov o štúdium na odborných školách, preto je potrebné pre pokrytie potrieb trhu práce zapojiť do riešenia tejto situácie zamestnávateľov v spolupráci s príslušnými ministerstvami, zriaďovateľom škôl, vybranými strednými odbornými školami a vzdelávacími centrami. Cieľom stredných odborných škôl je príprava absolventov, ktorí nájdu uplatnenie na trhu práce, a preto je ich snahou skvalitňovať výchovu a vzdelávanie, rozširovať spoluprácu so zamestnávateľmi pri zavádzaní duálneho vzdelávania do systému praktického vyučovania žiakov stredných odborných škôl, ako aj koordinovať odborné vzdelávanie a prípravu žiakov s trhom práce. Využívaním duálneho vzdelávania sa zvyšuje odborná pripravenosť a uplatniteľnosť absolventov na trhu práce. V Trnavskom kraji je do duálneho vzdelávania zapojených 26 stredných škôl.

Na základe súhlasu zriaďovateľa, ktorým je Úrad Trnavského samosprávneho kraja, a získaného živnostenského listu má oprávnenie na vzdelávanie dospelých Stredná priemyselná škola dopravná v Trnave. Vzdelávanie dospelých realizuje výučbou kurzov a vzdelávacích programov v oblastiach elektrotechniky, logistiky, dopravy, účtovníctva a cudzích jazykov. Škola ponúka akreditované kurzy a vzdelávacie programy na základe oprávnenia vydaného Národným inšpektorátom práce a na základe akreditácie udelennej Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR.

Trnavský samosprávny kraj podporuje vzdelávanie realizáciou rôznych projektov, ako napr. projekty „Prepojenie stredoškolského vzdelávania s praxou v Trnavskom samosprávnom kraji.“ Je to dopytovo-orientovaný projekt v rámci operačného programu Ľudské zdroje, ktorý sa zameriava na podporu zvyšovania kvality vzdelávania v oblasti odborného vzdelávania a prípravy v prepojení na praktické vzdelávanie. Prioritou je zvyšovanie významu požiadaviek trhu práce v systéme vzdelávania a odbornej prípravy, uľahčenie prechodu od vzdelávania k zamestnanosti, zlepšovanie a vytváranie systémov vzdelávania na pracovisku. Cieľom projektu je zvyšovať kvalitu odborného vzdelávania a prípravy reflektujúc na potreby trhu práce (Prepojenie stredoškolského vzdelávania s praxou v Trnavskom samosprávnom kraji 1, 2021).

Projekt „Učiaci sa Trnava“ je zameraný na rozvoj celoživotného učenia sa a vytvárania učiaceho sa mesta. Projekt realizuje občianske združenie Lifestarter v spolupráci s mestom Trnava, Trnavským samosprávnym krajom a ďalšími partnermi. Mesto Trnava ako prvé slovenské mesto požiadalo o členstvo v Medzinárodnej sieti učiacich sa miest, ktoré patria pod Inštitút pre celoživotné vzdelávanie UNESCO, ktorého cieľom je združovať a podporovať mestá, ktorým záleží na rozvoji stratégie celoživotného učenia (sa).

K ďalším možnostiam vzdelávania dospelých patrí vzdelávanie a príprava pre trh práce, ktoré poskytuje Úrad práce sociálnych vecí a rodiny formou rekvalifikačných kurzov, kompetenčných kurzov, projektov a financovaním vzdelávania, ktoré vykonáva zamestnávateľ v záujme ďalšieho pracovného uplatnenia svojich zamestnancov.

V Trnavskom kraji pôsobí viacero vzdelávacích zariadení a agentúr, podnikateľských subjektov a neziskových organizácií, ktoré ponúkajú a realizujú vzdelávanie rôznymi formami. Ak si záujemca vyberie vzdelávanie na základe vlastnej iniciatívy a nemá možnosť refundácie z prostriedkov ÚPSVaR, alebo zamestnávateľ nie je ochotný hradiť náklady na jeho vzdelávanie a záujemca má potrebu získať nové poznatky a rozšíriť si svoje vedomosti, alebo sa nevyhnutne musí vzdelávať z hľadiska potreby zdokonaľovania profesijného výkonu alebo udržania zamestnania, je nútený si takéto vzdelávanie zabezpečiť na vlastné náklady. Nešťátne vzdelávacie zariadenia ponúkajú vzdelávanie v rôznych profesijných oblastiach formou jazykových, odborných a rozvojových kurzov, vzdelávacích tréningových programov, odborných kurzov a kurzov rozvoja osobnosti. Ďalej sú to individuálne tréningové plány a školenia, koučing a mentoring pre rozvoj osobnosti, kurzy a systematická príprava pre manažérov, pracovníkov, študentov, špecializačné kurzy pre zamestnancov a mnohé ďalšie možnosti vzdelávania.

3 Prieskum vzdelávania dospelých v Trnavskom kraji

Na základe zistených poznatkov, ktoré súvisia s podporou vzdelávania v Trnavskom kraji, konštatujeme, že politika vzdelávania a politika vzdelávania dospelých je v Trnavskom kraji primerane inštitucionalizovaná a nachádza dostatočnú podporu u subjektov štátnej správy a samosprávy. Rozhodli sme sa, že prostredníctvom prieskumu zistíme postoje k vzdelávaniu dospelých u zamestnancov, ktorí pracujú v podnikoch v Trnavskom kraji.

Metodológia prieskumu

Cieľom prieskumu bolo zistiť názory a postoje k problematike vzdelávania dospelých ako faktora konkurencieschopnosti a rozvoja regiónov a na základe výsledkov prieskumu určiť faktory a bariéry vzdelávania dospelých, identifikovať determinanty vzdelávania dospelých, zhodnotiť možnosti, podmienky a úroveň vzdelávania dospelých a spracovať návrhy a odporúčania na zlepšenie stavu. Cieľovou skupinou dotazníkového prieskumu boli zamestnanci malých a stredných podnikov, ktoré majú sídlo spoločnosti v Trnavskom kraji.

V súvislosti s cieľom prieskumu sme sformulovali nasledujúce hypotézy:

H1: Zamestnanci budú hodnotiť ponuku ďalšieho vzdelávania ako dostatočnú.

H2: Najväčší záujem o ďalšie vzdelávanie budú mať zamestnanci, ktorí potrebujú neustále zvyšovať alebo udržiavať úroveň dosiahnutých zručností.

H3: Absolvovaním ďalšieho vzdelávania zamestnanci očakávajú zvýšenie kvalifikácie.

H4: Najväčšou prekážkou pre zamestnancov pri ďalšom vzdelávaní bude nedostatok času.

Na účely prieskumu sme definovali prieskumné otázky:

VO1: Ako hodnotia zamestnanci firiem ďalšie vzdelávanie?

VO2: Ktorá skupina respondentov má najväčší záujem o ďalšie vzdelávanie?

VO3: V ktorých oblastiach potrebujú zamestnanci zlepšenie svojich zručností?

VO4: Čo je pre zamestnancov najväčšou prekážkou ďalšieho vzdelávania a rozvoja?

Prieskum formou dotazníka

Dotazníkový prieskum bol zameraný na zisťovanie názorov a postojov k vzdelávaniu dospelých u zamestnancov, ktorí pracujú vo vybraných malých a stredných podnikoch Trnavského kraja.

Dotazníkový prieskum bol realizovaný elektronickou formou v online platforme Survio. Dotazník bol distribuovaný elektronickými prostriedkami – mailom a cez priamy odkaz na uvedenú platformu. Zber údajov sa uskutočnil v mesiaci marec 2022, v priebehu jedného týždňa a prieskumu sa zúčastnilo 97 respondentov.

Dotazník obsahoval v úvode otázky týkajúce sa identifikácie respondentov z hľadiska veku, vzdelania, rodinného stavu a dĺžky praxe, v ďalšej časti otázky na zisťovanie prekážok, bariér, motivácie a možností vzdelávania dospelých z hľadiska rozvoja regiónov.

Prieskumná vzorka

Cieľovú skupinu respondentov predstavovali zamestnanci vo vybraných malých a stredných podnikoch Trnavského kraja. Výber respondentov bol náhodný.

Na dotazníkovom prieskume sa zúčastnilo 97 respondentov, z toho bolo 50 žien (51,5 %) a 47 mužov (48,5 %). Vo vekovej kategórii 20-29 rokov sme identifikovali 40 respondentov, vo vekovej kategórii 30-39 rokov 28 respondentov, vo vekovej kategórii 40-49 rokov 21 respondentov, vo vekovej kategórii 50-59 rokov 7 respondentov a vo vekovej kategórii 60 a viac rokov 1 respondenta. Z uvedeného vyplýva, že najväčší počet zúčastnených respondentov bol vo vekovej kategórii 20-29 rokov.

Z počtu 97 respondentov bolo 48 respondentov ženatých/vydatých, 43 respondentov slobodných, 6 respondentov rozvedených. V cieľovej skupine nebol nikto v kategórii vdovec/vdova.

Z hľadiska dosiahnutého vzdelania sme zistili, že 1 respondent dosiahol základné vzdelanie, 4 respondenti dosiahli učňovské, resp. stredné odborné vzdelanie bez maturity, 24 respondenti dosiahli úplné stredné vzdelanie s maturitou, 11 respondentov dosiahlo vysokoškolské vzdelanie 1. stupňa (Bc.), 52 respondentov dosiahlo vysokoškolské vzdelanie 2. stupňa (Mgr., Ing., iné..) a vysokoškolské vzdelanie 3. stupňa (PhD., iné..) dosiahlo 5 respondentov. Z uvedeného vyplýva, že najväčší počet respondentov (53,6 %) bolo s dosiahnutým vysokoškolským vzdelaním 2. stupňa (Mgr., Ing., iné.).

Najviac respondentov uviedlo, že majú trvalý pobyt v okrese Trnava (46,4 %), okres „iné“ (mimo Trnavského kraja) označilo 35,1 % respondentov, v okrese Hlohovec má trvalý pobyt 9,3 % respondentov, v okrese Piešťany má trvalý pobyt 4,1 % respondentov, v okrese Senica má trvalý pobyt 3,1 % respondentov a 2,1 % respondentov má trvalý pobyt v okrese Galanta.

Cesta do zamestnania zaberie menej ako 60 minút 71 respondentom, asi 60 minút uviedlo 17 respondentov, 5 respondentov uviedlo asi 90 minút a 4 respondenti uviedli, že cesta do zamestnania trvá asi 120 minút. Väčšina respondentov teda býva v blízkosti svojho pracoviska.

Z hľadiska dĺžky praxe u súčasného zamestnávateľa 26 respondentov uviedlo, že v podniku sú zamestnaní 1-3 roky.

Taktiež sme zisťovali, v akom odvetví pracovali respondenti v predošlom zamestnaní. Najvyšší počet respondentov pracoval predtým v odvetví Bankovníctvo a financie (20,6 %), Priemysel a stavebníctvo (12,4 %) a 13,4 % respondentov uviedlo, že neboli zamestnaní.

V dotazníkovom prieskume sme zisťovali, o akú formu ďalšieho vzdelávania by respondenti mali záujem. Najväčší záujem bol o vzdelávanie u zamestnávateľa formou školenia a kurzov, čo uviedlo až 58,8 % respondentov. Na otázku, či súčasný zamestnávateľ ponúkol zamestnancom možnosť vzdelávať sa, 46,4 % respondentov uviedlo, že v poslednom roku im zamestnávateľ takúto možnosť ponúkol.

Výsledky prieskumu z hľadiska hypotéz

V tejto časti budeme sa zamerať na hodnotenie výsledkov prieskumu z hľadiska hypotéz a výskumných otázok.

Hypotézu 1 sme sformulovali nasledovne: Zamestnanci budú hodnotiť ponuku ďalšieho vzdelávania ako dostatočnú. Hypotéza 1 súvisela s VO 1: Ako hodnotia zamestnanci firiem (podnikov) ďalšie vzdelávania.

Hypotézu 1 sme overovali dotazníkovými otázkami č. 10, 11 a 16 :

Otázkou č. 10 sme zisťovali, či súčasný zamestnávateľ ponúkol respondentom možnosť vzdelávať sa. Z výsledkov prieskumu môžeme uvedené možnosti ponuky vzdelávať sa hodnotiť ako dostatočné, keďže takmer polovica respondentov dostala možnosť sa vzdelávať v priebehu jedného roka.

Otázkou č. 11 sme zisťovali, či ponuku vzdelávacích programov na pracovisku respondenti považujú za dostatočnú. Z analýzy výsledkov vyplýva, že síce takmer polovica respondentov považuje ponuku za dostatočnú, no len o niečo menej respondentov ju nepovažuje za dostatočnú.

Otázkou č. 16 sme zisťovali, či by respondenti dokázali využiť už nadobudnuté vzdelanie aj u iného zamestnávateľa v prípade, ak by zmenili zamestnanie. Z analýzy výsledkov vyplýva, že až 80,4 % respondentov uvádza, že získané vzdelanie u súčasného zamestnávateľa by to dokázalo využiť aj u iného zamestnávateľa. Na základe toho predpokladáme, že absolvované vzdelávanie môžeme pokladať za dostatočné.

Na základe hodnotenia výsledkov môžeme konštatovať, že hypotéza sa potvrdila, keďže zamestnanci hodnotia ponuku ďalšieho vzdelávania ako dostatočnú.

Hypotézu 2 sme sformulovali nasledovne: Najväčší záujem o ďalšie vzdelávanie budú mať zamestnanci, ktorí potrebujú neustále zvyšovať alebo udržiavať úroveň dosiahnutých zručností.

Hypotézu 2 sme v dotazníku overovali dotazníkovými otázkami č. 15.

Otázkou č. 15 sme zisťovali, v ktorej oblasti respondenti pociťujú najväčšiu potrebu rozvoja svojich poznatkov a zručností. Z analýzy výsledkov vyplynulo, že až 51 respondentov (52,6 %) uviedlo ako najvýznamnejšiu potrebu vzdelávanie zamerané na rozvoj jazykových zručností. Z toho môžeme usudzovať, že prevažujú respondenti, ktorí majú o vzdelávanie veľký záujem.

Uvedenú hypotézu môžeme prijať a potvrdiť, že najväčší záujem o vzdelávanie prejavujú zamestnanci, ktorí potrebujú udržiavať alebo zvyšovať úroveň svojich zručností.

Hypotézu 3 sme sformulovali takto: Absolvovaním ďalšieho vzdelávania zamestnanci očakávajú zvýšenie kvalifikácie (resp. že zamestnávateľ uzná zvýšenie ich kvalifikácie). Hypotéza súvisela s VO3: V ktorých oblastiach zamestnanci očakávajú zlepšenie svojich zručností?

Hypotézu sme overovali dotazníkovými otázkami č. 9, 13, 15 a 18.

Otázkou č. 9 sme zisťovali, o akú formu ďalšieho vzdelávania by mali respondenti záujem. Z analýzy odpovedí vyplynulo, že v prieskumnom súbore vyjadrilo záujem o ďalšie vzdelávanie u zamestnávateľa 57 respondentov (58,8 %) formou školení a kurzov, čo naznačuje, že zamestnanci očakávajú, že absolvovaním vzdelávania organizovaného zamestnávateľom uzná zamestnávateľ zvýšenie ich kvalifikácie.

Otázkou č. 13 sme zisťovali motívy respondentov k účasti na ďalšom vzdelávaní. Z odpovedí vyplynulo, že 45 respondentov (46,4 %) motivuje k účasti na ďalšom vzdelávaní predpokladaná možnosť zvýšenia kvalifikácie, čo absolvovaním ďalšieho vzdelávania organizovaného zamestnávateľom zamestnanci očakávajú.

Otázkou č. 15 sme zisťovali, v ktorej oblasti respondenti pociťujú najväčšiu potrebu rozvoja svojich poznatkov a zručností. Z výsledkov vyplynulo, že 46 respondentov (47,4 %) uviedlo ako najvýznamnejšiu potrebu rozvoj vedomostí potrebných na výkon práce a 51 respondentov (52,6 %) uviedlo ako najvýznamnejšiu potrebu rozvoj jazykových zručností. Obe kategórie odpovedí signalizujú, že v prieskumnej vzorke sú takmer rovnocenne zastúpené potreby zdokonaľovania profesijných zručností a osobitne jazykových zručností.

Otázkou č. 18 sme zisťovali, prečo zamestnanci považujú ďalšie vzdelávanie za dôležité. Z výsledkov vyplynulo, že až 49 respondentov považuje ďalšie vzdelávanie za najdôležitejšie, pretože poskytuje možnosť zvyšovania alebo rozširovania vedomostí a zručností.

Na základe hodnotenia výsledkov môžeme túto hypotézu prijať. Očakávania zamestnancov však nemusia byť splnené, keďže ďalším vzdelávaním možno zvyšovať svoje vedomosti a zručnosti, avšak získať kvalifikáciu možno výlučne absolvovaním príslušného vzdelávacieho stupňa vzdelávacej sústavy. V systéme podnikového vzdelávania môže zamestnávateľ uznať absolvovanie vybraného vzdelávacieho programu ako doplnenie požadovaných vedomostí a zručností.

Hypotéza 4 sme sformulovali takto: Najväčšou prekážkou ďalšieho vzdelávania bude u zamestnancov nedostatok času. Hypotézu sme overovali dotazníkovými otázkami č. 12, 14 a 19.

Otázkou č. 12 sme zisťovali názor respondentov na nedostatky vzdelávacích programov. Z výsledkov vyplynulo, že takmer 30 % respondentov považuje za nedostatok vzdelávacích

programov príliš široké zameranie ďalšieho vzdelávania, priveľmi všeobecné zameranie, resp. ustavične sa opakujúce témy školení.

Otázkou č. 14 sme zisťovali, či sú respondenti dostatočne informovaní o možnostiach vzdelávania v podniku. Z odpovedí vyplynulo, že v prieskumnom súbore až 53 respondentov (54,6%) odpovedalo áno, teda zamestnávateľa pravidelne informuje zamestnancov o možnostiach vzdelávania, 38 respondentov (39,2%) uviedlo, že nie sú dostatočne informovaní a 6 respondentov (6,2%) odpovedalo neviem/ nezaujímam sa o ďalšie vzdelávanie. Z uvedeného vyplýva, že významný podiel, takmer 40 % respondentov nie je dostatočne informovaných o ďalšom vzdelávaní, čo môžeme považovať za jednu z prekážok ďalšieho vzdelávania.

Otázkou č. 19 sme zisťovali, čo je pre respondentov prekážkou účasti na ďalšom vzdelávaní. Z výsledkov vyplynulo, že až 54 respondentov (55,7 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo nedostatok času (rodinné a domáce povinnosti, dochádzanie do práce), 24 respondentov (24,7 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo finančnú náročnosť, 14 respondentov (14,4 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo vlastnú náročnú prácu, 5 respondentov (5,2 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo zamestnávateľa, 23 respondentov (23,7 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo nedostatočnú ponuku vzdelávacích programov, 23 respondentov (23,7 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo vzdialenosť (dochádzanie do vzdelávacích inštitúcií), 6 respondentov (6,2 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo vek, 14 respondentov (14,4 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo nedostatočnú motiváciu, 5 respondentov (5,2 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo nedostatok predpokladov na štúdium a vzdelávanie a 7 respondentov (7,2 %) ako najväčšiu prekážku uviedlo iné. Nikto ako najväčšiu prekážku neuviedol zdravotný stav. Zo zistení vyplýva, že viac ako polovica respondentov považuje za najväčšiu prekážku účasti v ďalšom vzdelávaní nedostatok času (rodinné a domáce povinnosti).

Uvedenú hypotézu 4 môžeme prijať a potvrdiť, že najväčšou prekážkou pre zamestnancov pri ďalšom vzdelávaní je nimi pociťovaný nedostatok času.

Návrhy a odporúčania na zlepšenie stavu vzdelávania dospelých v regióne

Cieľom prieskumu zameraného na názory a postoje respondentov k problematike vzdelávania dospelých ako faktora konkurencieschopnosti a rozvoja regiónov bolo identifikovať determinanty vzdelávania dospelých, zhodnotiť možnosti a podmienky vzdelávania. Na základe analýzy a hodnotenia výsledkov dotazníkového prieskumu môžeme konštatovať, že hypotézy sa potvrdili. Na základe výsledkov prieskumu boli identifikované možnosti ďalšieho vzdelávania na úrovni zamestnávateľov ako dostatočné, avšak úroveň vzdelávania previazanú s požiadavkami rozvoja regiónu hodnotilo až 30,9 % respondentov ako nedostatočnú, pričom až 46,4 % respondentov uviedlo, že to nevedia posúdiť. Podmienky vzdelávania respondenti hodnotili ako prijateľné, keďže zamestnávateľ umožňuje zamestnancom vzdelávať sa a zabezpečuje dostatočné množstvo vzdelávacích programov. Výhradou a pripomienkou k ponúkaným vzdelávacím programom bolo široké zameranie tém vzdelávania, priveľmi všeobecné alebo opakujúce sa témy školení. Z výsledkov prieskumu sme vyvodili a identifikovali bariéry a prekážky v ďalšom vzdelávaní. Najväčšou prekážkou v ďalšom vzdelávaní je podľa názoru respondentov nimi pociťovaný nedostatok času (rodinné a domáce povinnosti), finančná náročnosť mnohých programov ďalšieho vzdelávania a vzdialenosť (dochádzanie do vzdelávacích inštitúcií).

Na základe analýzy a hodnotenia výsledkov prieskumu môžeme pre zamestnávateľov odporúčať, aby rozšírili ponuku vzdelávacích programov na pracovisku, zapojili sa do spolupráce s početnými strednými a vysokými školami a vzdelávacími inštitúciami v Trnavskom kraji, prepojili vzdelávanie s odbornou praxou, vytvárali možnosti profesijného vzdelávania, zabezpečovali prípravu a rozvoj do budúcnosti pripravenej, kvalifikovanej pracovnej sily a cielene, na základe smerovania stratégie rozvoja regiónov a vlastných stratégií rozvoja podnikov identifikovali pre zamestnancov možnosti vzdelávať sa priamo na pracovisku, v rámci pracovného času, pod vedením kvalifikovaných a kúsených lektorov a odborníkov z praxe. Pre zamestnávateľov je tak

potrebné zmierniť vplyv najčastejšie uvádzaných prekážok účasti na vzdelávaní, ktorými je a) časový faktor pociťovaný ako nedostatok času, b) finančná náročnosť a c) vzdialenosť vzdelávacích inštitúcií. Zamestnávateľa, ktorí si to môžu dovoliť, by mohli medzi benefity poskytované zamestnancom zaradiť aj finančný príspevok zamestnancovi určený na ďalšie vzdelávanie zamestnanca individuálnym spôsobom vo vzdelávacích inštitúciách a agentúrach, ktoré majú v Trnavskom kraji dobrú reputáciu, alebo financovať vzdelávanie zamestnancov na pracovisku z vlastných zdrojov zamestnávateľa.

Záver

V podmienkach rýchlo sa meniacich ekonomík je nevyhnutné využiť odborné vzdelanie a prípravu absolventov stredných a vysokých škôl na trhu práce. Moderná spoločnosť sa musí v školskom vzdelávaní a vzdelávaní dospelých zamerať na budovanie základných a prenositeľných vedomostí a zručností tak, aby ich nositelia boli využiteľní pre potreby trhu práce. Preto je potrebné ľudské zdroje neustále vzdelávať a zvyšovať ich kvalifikáciu.

Hlavným cieľom tohto príspevku bola otázka využitia vzdelanej pracovnej sily pri rozvoji konkurencieschopnosti regiónov. Na základe analýzy a hodnotenia výsledkov prieskumu zameraného na zisťovanie postojov a názorov respondentov dotazníkovým prieskumom boli identifikované niektoré faktory a bariéry ďalšieho vzdelávania dospelých v Trnavskom kraji a zhodnotené možnosti, ponuky a úroveň ďalšieho vzdelávania dospelých. Na základe zistení sme sformulovali odporúčania na zlepšenie stavu ďalšieho vzdelávania dospelých.

Literatúra

- [1] Neštátne vzdelávacie zariadenia. Online: <https://www.trnava.sk/sk/clanok/nestatne-vzdelavacie-zariadenia>.
- [2] Nezamestnanosť na Slovensku. Dostupné online na: <https://dlznik.zoznam.sk/nezamestnanost/slovenska-republika>.
- [3] Nezamestnanosť na Slovensku. Vývoj. Grafy. Jún 2020. Online: <https://ekonomika.sme.sk/c/22450299/nezamestnanost-na-slovensku-vyvoj-grafy-jun-2020.html>.
- [4] PRUSÁKOVÁ, V.-MATÚŠOVÁ, S. (Eds.). 2018. Vzdelávanie dospelých v regionálnom kontexte, Zborník vedeckých štúdií. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2018. s. 319. ISBN 978-80-89654-40-6.
- [5] SLOVAKREGION. Celoslovenský informačný portál o Slovensku. Dostupné na: <https://slovakregion.sk/>.
- [6] Stratégia celoživotného vzdelávania a poradenstva na roky 2021-2030 schválená vládou SR.
- [7] ŠÚ SR: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021.
- [8] Učiaci sa Trnava. Dostupné online na: <https://www.uciacasatrnavas.sk/>.
- [9] Úrad TSK. Dostupné online: <https://www.trnava-vuc.sk/>.
- [10] Úrad TSK. Regionálna stratégia v stredných školách územnej pôsobnosti Trnavského samosprávneho kraja, 2021.
- [11] ÚPSVaR. Dostupné online na: <https://www.upsvr.gov.sk>.
- [12] Zákon č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní.

Meniace sa podmienky v oblasti jadrovej energie (osobitne RAW), nové výzvy pre politiky a strategické dokumenty¹

Changing conditions in the field of nuclear energy (especially RAW), new challenges for policies and strategic documents

Stanislav FILIP* – Mária SREBALOVÁ**

Abstract

The paper focuses on the current situation in the field of energy security in the European Union. It points to the need to respond at the level of policies and strategic documents to the volatile situation in relation to fundraising. The analysis focuses mainly on defining the basis of energy security of the Slovak Republic, which has long used nuclear energy as a focal source. In particular, in the light of current trends, it points to the need to ensure the safe handling of nuclear waste, its disposal and other related measures. A special part of the paper presents strategic documents of the Slovak Republic in the field of state security, including energy security in the light of the currently changing security conditions in Europe.

Keywords: Energy security, use of nuclear energy, safe handling of RAW, strategic documents

JEL Classification: H11, H12, H56, H83, L14, L9

Úvod

Európske štáty majú ambíciu byť do roku 2050 uhlíkovo neutrálne. Tento celoeurópsky cieľ podporuje aj Slovenská republika. Stanoviská jednotlivých štátov, ako tento cieľ dosiahnuť, sa však rôznia. Rozdiely medzi jednotlivými štátmi sú podmienené viacerými faktormi. Tradične ide o rozdiely spočívajúce v tom, že niektoré štáty môžu energetické suroviny vyvážať, niektoré dokážu svoju energetickú spotrebu zabezpečiť zdrojmi, ktoré sa nachádzajú na jeho území, niektoré štáty patria medzi tranzitné krajiny a energie prepravujú a do poslednej skupiny možno zaradiť štáty, ktoré energetické suroviny iba spotrebúvajú a sú odkázané na ich dodávky.

Aktuálne celosvetovo nestabilná situácia, nielen v oblasti získavania zdrojov, núti jednotlivé štáty a tiež ich medzinárodné zoskupenia zamýšľať sa nad svojou energetickou bezpečnosťou z nového uhla pohľadu. Prehodnocujú budúci vývoj výroby energie, spôsoby distribúcie a uskladnenia energie a v neposlednom rade aj elimináciu nežiadúcich výstupov uvedených procesov.

Slovenská republika ako členský štát Európskej únie svoje rozvojové ciele koordinuje s partnermi. Výsledkom tejto koordinácie sú nielen konkrétne zmeny v úpravách zodpovedajúcich vnútroštátnych právnych predpisov, ale predovšetkým dokumenty zásadného významu, ktoré

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0534.

* doc. Ing. Stanislav Filip, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: stanislav.filip@vsemba.sk

** prof. JUDr. Mária Srebalová, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. 6, 851 04 Bratislava, e-mail: maria.srebalova@flaw.uniba.sk

nelegislatívnym spôsobom určujú európsku energetickú politiku. Môžeme ich charakterizovať ako plány, rámce či programy s využitím pre strategické riadenie. Sú úzko prepojené s politikami na národnej aj nadnárodnej úrovni. Zo strategických dokumentov vystupujú do popredia predovšetkým tie, ktoré sa týkajú bezpečnosti štátu, vrátane ekonomickej bezpečnosti. Medzi ne môžeme aktuálne zaradiť najmä strategické dokumenty týkajúce sa energetickej bezpečnosti a environmentálnej bezpečnosti.

Styčné body energetickej bezpečnosti a environmentálnej bezpečnosti možno vidieť v tom, že environmentálna bezpečnosť preferuje využívanie takých energetických zdrojov, ktoré sú šetrné k životnému prostrediu a pritom akcentujú najmä jeho uchovanie pre budúce generácie.²

Jedným z najaktuálnejších spoločných rokovaní bolo zasadnutie Európskej rady v Bruseli, ktoré sa uskutočnilo 17. decembra 2021³. Je však možné predpokladať, že najmä v súvislosti s konfliktom na Ukrajine, so sankciami voči Rusku a jeho reakciou na ne a s prudko stúpajúcimi cenami energií, budú potrebné viaceré rokovania o zvýšení energetickej sebestačnosti Európy. Nech už tento konflikt dopadne akokoľvek, Európska únia bude musieť oveľa viac pracovať na zabezpečení alternatívnych dodávok energií a hľadaní spôsobov, ako to dosiahnuť hoci aj v dlhšom horizonte.

1 Slovenská republika a taxonómia

Na úvod môžeme konštatovať, že Slovenská republika nie je na tom, čo sa týka energetickej bezpečnosti, veľmi dobre. Energetické suroviny tvoriace energetický mix SR sú zásadne dovážané zo zahraničia, prevažne z Ruskej federácie. Domáca produkcia je minimálna. Uvedené je dané najmä skutočnosťou, že na Slovensku sa nenachádzajú žiadne významnejšie ložiská čierneho uhlia, ropy, zemného plynu ani uránových rúd. V podmienkach Slovenskej republiky sú zdroje energie rôzneho pôvodu, ale viac než 50% sa vyrába z jadra. Nasledujú zdroje fosílné (20%), zdroje vodné (16%) a časť elektrickej energie pochádza aj z iných obnoviteľných zdrojov než je voda (6%).⁴

Vo vzťahu ku využívaniu energie z jadra treba povedať, že táto položka predvstupových rokovaní s Európskou uniou predstavovala mimoriadne dôležitý bod pre jej členské štáty. V rámci oblasti „Energetika“ sa preto Slovenská republika zaviazala odstaviť dva bloky Jadrovej elektrárne Jaslovské Bohunice. K odstaveniu týchto blokov došlo v rokoch 2006 a 2008, keď bola ukončená ich vyše 25 ročná komerčná prevádzka. Tento okamih bol dôležitý z pohľadu energetickej bezpečnosti Slovenskej republiky z toho dôvodu, že do tohto momentu bola Slovenská republika exportérom elektrickej energie, po ktorom sa naopak stala jeho dovozcom. V rámci Jadrovej elektrárne Jaslovské Bohunice sú tak naďalej v prevádzke ešte dva bloky.

Na území Slovenskej republiky sa nachádza aj Jadrová elektráreň Mochovce. V súčasnosti sú v prevádzke jej dva bloky, pre ktoré sa plánuje odstavenie približne v roku 2060. Ďalšie dva bloky jadrovej elektrárne v Mochovciach sú v štádiu výstavby.⁵

Inými jadrovými zariadeniami na území Slovenskej republiky sú:

1. technológie na spracovanie a úpravu rádioaktívnych odpadov,
2. medzisklad vyhoretého jadrového paliva,
3. finálne spracovanie kvapalných rádioaktívnych odpadov,
4. republikové úložisko rádioaktívnych odpadov,

² HORVAT, M. – LYSÁ, A.: Energy law in Slovakia. Warszawa : C. H. Beck, 2017, s. 45 a 46

³ <https://ekonomika.sme.sk/c/22805482/heger-a-babis-presadzuju-do-zaverov-samitu-eu-jadrovu-energetiku.html> Heger a Babiš presadzujú do záverov samitu EÚ jadrovú energetiku

⁴ HORVAT, M. – LYSÁ, A.: Energy law in Slovakia. Warszawa : C. H. Beck, 2017, s. 48

⁵ [https://www.ujd.gov.sk/ujd/www1.nsf/\\$All/44799AA19F61D1AAC1257DC30079888B](https://www.ujd.gov.sk/ujd/www1.nsf/$All/44799AA19F61D1AAC1257DC30079888B)

5. integrálny sklad rádioaktívnych odpadov.⁶

Po dostavbe tretieho bloku jadrovej elektrárne Mochovce by mali zdroje energie z jadra na Slovensku prekročiť 70%. Takýto vysoký aktuálny aj plánovaný podiel nás radí na druhé miesto v rámci štátov Európskej únie po Francúzsku. Ku štátom s vysokým podielom energie z jadra tiež zaraďujeme Českú republiku. Tieto štáty svoju energetickú bezpečnosť spájajú s využívaním jadrovej energetiky aj do budúcnosti. Pri tomto výbere ide predovšetkým však o historicky dané možnosti jednotlivých štátov vo vzťahu ku využívaným zdrojom energie. Slovenská republika napríklad do roku 2023 ukončí dotovanie ťažby uhlia a tento výpadok potrebuje nahradiť iným zdrojom. V súlade s požiadavkami uhlíkovej neutrality je potrebné, aby bol tento zdroj nízkoemisný a z dlhodobého hľadiska stabilný. Nie je totiž do budúcnosti reálne rátať so znižovaním spotreby energií, osobitne elektrickej energie, vzhľadom na zvyšujúcu sa elektromobilitu. To, či bude proces získavania jadrovej energie zaradený medzi udržateľné technológie a či je skutočne možné rátať s ním pri prechode na tzv. zelenú ekonomiku, závisí od strategických rozhodnutí. Jedným z nich by mal byť aj výsledok procedúry, na ktorý bola vyzvaná Európska komisia, ktorý by mal rozhodnúť o budúcnosti jadra.⁷

Určitý predpoklad pre nevyhnutné rozhodnutia vytvára doplnenie tzv. taxonómie udržateľných investícií⁸. Táto nadviazala na akčný plán o financovaní udržateľného rastu, ktorý má za cieľ zmobilizovať súkromný sektor k prechodu na nízkouhlíkové a udržateľnejšie hospodárstvo, ktoré efektívnejšie využíva zdroje. Taxonómia predstavuje prostriedok pre identifikáciu investičných príležitostí pre projekty a hospodárske činnosti, ktoré významným spôsobom prispievajú k plneniu cieľov v oblasti klímy a životného prostredia. To má napomôcť investorom a spoločnostiam pri zmenách ich činností tak, aby boli ekologicky udržateľnejšie, resp. v súlade s cieľmi Európskej zelenej dohody⁹. Za environmentálne udržateľné činnosti tento dokument označil využívanie vodných a morských zdrojov, obehové hospodárstvo, prevenciu a kontrolu znečisťovania životného prostredia a ochranu a obnovu biodiverzity a ekosystémov. Už v rámci taxonómie však bolo zakódované jej doplnenie a rozšírenie o ďalšie ciele. Po dotvorení jej úplného znenia má taxonómia tvoriť neoddeliteľnú súčasť správ o udržateľnosti podávaných finančnými aj nefinančnými spoločnosťami.

Podľa Európskej zelenej dohody sa taxonómia zohľadní aj v usmerňovacích dokumentoch ku sledovaniu pokroku v oblasti klímy a životného prostredia a overovaniu udržateľnosti v rámci Programu InvestEU.¹⁰ Napriek odporu väčšiny členských štátov proti výrobe a využívaniu jadrovej energie Európska komisia na naliehanie viacerých členských štátov EÚ 2. februára 2022 predložila dopĺňajúci delegovaný akt v oblasti klímy, ktorým sa dopĺňa nariadenie o taxonómii. Tomuto predchádzali intenzívne politické rokovania v Bruseli podporené francúzskym prezidentom a premiérmi šiestich členských štátov EÚ (Česka, Maďarska, Poľska, Rumunska, Slovenska a Slovinska). Toto politické úsilie bolo podporené obavami jadrového sektora a občianskej iniciatívy z možných ďalekosiahlych negatívnych dopadov nezačlenenia jadrovej energetiky do tzv. taxonomického rámca.

Európsky parlament a Rada EÚ si ustanovili štyri mesiace na preskúmanie delegovaného aktu

⁶ <https://www.ujd.gov.sk/ujd/www1.nsf/ID/Sk-03>

⁷ <https://www.vlada.gov.sk/heger-ceny-energii-a-udrzatelnost-jadrovej-energie-lidri-eu-preberu-aj-v-marci/>

⁸ Taxonómia udržateľných investícií bola Európskou komisiou prijatá 23. 4. 2020 a oznámená Európskemu parlamentu podľa článku 294 ods. 6 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Jej predmetom je vytvorenie rámca na uľahčenie udržateľných investícií 2018/0178 (COD) a o zmene nariadenia 2019/2088 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0155&from=EN>

⁹ Európska zelená dohoda je dokumentom, ktorý v decembri 2019 predstavila Európska komisia a obsahuje záväzok výrazne znížiť emisie skleníkových plynov a tým udržať otepľovanie planéty pod 1,5 °C. Nadviazala na dokument s podobným obsahom z roku 2016, na Parížsku dohodu.

¹⁰ Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa zriaďuje Program InvestEU [COM/2018/439 final – 2018/0229 (COD)].

a vznesenie námietok. Delegovaný akt je výsledkom snahy o zmierňovanie zmeny klímy a prispôsobenia sa na ňu, vzťahuje sa najmä na aktivity v oblasti plynárenstva a jadrovej energetiky. Je to reakcia na rozdielne postoje členských štátov.

Tento relatívne zdĺhavý proces, výsledkom ktorého je predloženie taxonómie, by mal nasmerovať tok finančných prostriedkov do udržateľných činností v Európskej únii. Európska komisia by mala svojimi pravidlami pomôcť plniť ciele Európskej zelenej dohody aj v súvislosti s dekarbonizáciou a záväzkom EÚ dosiahnuť do roku 2050 už spomínanú uhlíkovú neutralitu.

Je možné predpokladať, že zmenu pohľadu na využívanie jadrovej energetiky prinesie až vyriešenie otázky bezpečnosti prevádzok jadrových zariadení a tiež veľmi dôležitej problematiky bezpečného nakladania s VJP a jadrovými odpadmi.

Právne predpisy EÚ sa už v súčasnosti zameriavajú na zlepšenie bezpečnostných noriem prevádzky jadrových elektrární, zaistenie bezpečnej manipulácie s jadrovým odpadom, jeho likvidácie a ďalších opatrení. Načrtnutá potreba zmeny európskej energetickej politiky by mala členským štátom EÚ a jej občanom priniesť vyššie záruky bezpečnosti pri využívaní jadrovej energie vrátane jej záverečných fáz. Koordinácia je nevyhnutná, keďže jadrová bezpečnosť presahuje hranice štátov¹¹. Je zrejmé, že spoločnú politiku EÚ práve vo vzťahu k jadrovej energetike nie je jednoduché dosiahnuť. Osobitne sa to týka umiestňovania nových stavieb jadrových zariadení, ktoré viaceré štáty EÚ nepodporujú. Na druhej strane však môžeme uviesť, že všetky členské štáty majú záujem na tom, aby sa presadzovali čoraz vyššie štandardy bezpečnosti pri nakladaní s VJP a RAO. Spoločné stanovisko, spoločná politika členských štátov a informovanie verejnosti o bezpečnej záverečnej fáze jadra, má vysoký potenciál pozitívne vplývať na verejnú mienku občanov Európskej únie. Naopak, negatívny vzťah verejnosti vyplýva aj z nedostatku aktuálnych a kvalitných informácií o vedeckom pokroku, technickej a ekonomickej pripravenosti v tejto oblasti.

2 Slovenská republika – legislatívne východiská nakladania s VJP a RAO

Štáty, ktoré podobne ako Slovenská republika využívajú jadrovú energiu, kladú dôraz na bezpečnosť nakladania s RAO a VJP, na ich zneškodňovanie, uskladňovanie a ukladanie. Dôvodom je adekvátna ochrana obyvateľstva a životného prostredia v súčasnosti a tiež do budúcnosti. Vo všeobecnosti sa primárne uprednostňuje znižovanie tvorby RAO, ale po ich vyprodukovaní je dôležitá bezpečnosť ich zneškodňovania. Dôležitý je pravidelný monitoring, informovanosť verejnosti a medzinárodná spolupráca.¹²

Základnými právnymi predpismi upravujúcim nakladanie s RAO a VJP je zákon č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon) a zákon č. 308/2018 Z. z. o Národnom jadrovom fonde (zákon o Národnom jadrovom fonde). Vyhoretým jadrovým palivom sa na ich základe rozumie „jadrové palivo, ktoré bolo ožiarené v aktívnej zóne jadrového reaktora a bolo z nej natrvalo odstránené; vyhoreté jadrové palivo sa môže považovať za použiteľný zdroj, ktorý sa môže prepracovať, alebo sa môže určiť na uloženie, ak sa považuje za rádioaktívny odpad.“¹³ Rádioaktívnym odpadom rozumieme „akékoľvek nevyužiteľné materiály v plynnej, kvapalnej alebo pevnej forme, ktoré pre obsah rádionuklidov v nich alebo pre úroveň ich kontaminácie rádionuklidmi nemožno uviesť do životného prostredia.“¹⁴

V rámci Slovenskej republiky má pre tvorbu politiky nakladania s VJP a RAO Národný jadrový

¹¹ Jadrová energetická spoločnosť Slovenska, a. s. – JESS. Dostupne na internete <http://www.jess.sk/>

¹² SIEA. 2022. *Trvalo udržateľný rozvoj a vplyv energetiky na životné prostredie*. Dostupné na : <https://www.siea.sk/wpcontent/uploads/files/poradenstvo/legislativa/energ-politika/enp-priloha-6.pdf>.

¹³ Pozri § 2 písm. t) atómového zákona.

¹⁴ Pozri § 2 písm. k) atómového zákona.

fond¹⁵, inštitúcia v pôsobnosti Ministerstva hospodárstva SR. Uvedená vnútroštátna politika je založená na niekoľkých zásadách, z ktorých základnou je konečná zodpovednosť za nakladanie VJP a RAO, podľa ktorej Slovenská republika zodpovedá za tie VJP a RAO, ktoré na našom území vznikli, alebo boli prepravené z nášho územia za účelom ich úpravy alebo prepracovania do iného štátu. Inštitucionálne bolo zabezpečenie záverečnej časti mierového využívania jadrovej energie zverené Jadrovej a vyradovacej spoločnosti, a. s., právnickej osobe, ktorá je vo vlastníctve štátu.

Pri produkcii rádioaktívnych odpadov sa uplatňuje zásada udržateľnosti na čo najnižšej úrovni z hľadiska aktivity aj objemu. Pre nakladanie s VJP a RAO, vrátane ich ukladania sa všetky procesy riadia zásadou bezpečnosti. Zásada evidencie a dokumentácie nakladania s VJP a RAO má za cieľ zabezpečiť dostatočné množstvo podkladov pre rozhodovacie procesy, ktoré sa v tejto oblasti uskutočňujú.¹⁶

Aktuálne trendy ukladania VJP a RAO smerujú k ich zneškodňovaniu a konečnému ukladaniu v hlbinných úložiskách, bez predpokladu ďalšieho nakladania s nimi. Viaceré vedecké aktivity aj v podmienkach Slovenskej republiky už dlhodobo skúmajú možnosti ukladania VJP a RAO, či už na území nášho štátu alebo v spolupráci s inými štátmi v spoločnom úložisku.

Strategický dokument na európskej úrovni by teda mal reflektovať celosvetovo stúpajúcu spotrebu elektrickej energie, skutočnosť, že pri bezpečnom využívaní nemá ľudstvo k dispozícii „zelenší“ zdroj energie než je jadro a potrebu vyšších záruk bezpečnosti jeho využívania a nakladania s VJP. Rovnako strategický dokument v oblasti nakladania s vyhoreným jadrovým palivom (ďalej len „VJP“) by mal poskytnúť základný prehľad a rámec nakladania s VJP a načrtnúť ďalšie možnosti, ktorými Slovenská republika disponuje, s ohľadom na.

- zodpovednosť za nakladanie s VJP,
- vplyv uloženého VJP na životné prostredie a na zdravie obyvateľstva.

3 Slovenská republika a strategické dokumenty energetickej bezpečnosti vo svetle meniacich sa podmienok

Predovšetkým aktuálne meniace sa podmienky, vyvolané agresiou Ruska na Ukrajinu, ale aj vývoj cien energií na burze, zásadne menia pohľady na platné strategické dokumenty v oblasti bezpečnosti štátov vrátane energetickej bezpečnosti.

Predovšetkým sankcie Európskej únie uvalené na Ruskú federáciu, ale aj odvetné sankcie Ruskej strany voči členským krajinám EÚ, vyvolali akútnu potrebu hľadania nových zdrojov, predovšetkým plynu, ropy, ale aj jadrového paliva.

Slovenská republika je z členských štátov EÚ najviac závislá na dodávkach týchto komodít z Ruska. Pre ilustráciu uvádzame, že ku koncu roku 2020 bola závislosť SR na dovoze plynu z Ruskej federácie 85 % a v dovoze ropy a jadrového paliva až v 100 %.¹⁷ Podľa niektorých odborníkov Slovensko je úplne závislé od ruského plynu a ropy, urobiť zmenu dodávateľov týchto komodít nie je jednoduché. Uviedol to bývalý rektor Slovenskej technickej univerzity Vladimír Bálež na pôde Zastúpenia Európskej komisie na Slovensku v diskusnom podujatí Budúcnosť

¹⁵ Právnym predchodcom Národného jadrového fondu bol od roku 1995 *Štátny fond likvidácie jadrovoenergetických zariadení a nakladania z vyhoreným jadrovým palivom a rádioaktívnymi odpadmi, ktorý bol zriadený za účelom financovania záverečnej časti mierového využívania jadrovej energie.*

¹⁶ Pozri § 6 zákona o Národnom jadrovom fonde.

¹⁷ GREČKO, T. 2022. Vysvetľujeme ako veľmi sme závislí od ruských palív a či sa vieme od nich odstrihnúť. Dostupné na: <https://e.dennikn.sk/2740025/vysvetlujeme-ako-velmi-sme-zavisli-od-ruskych-paliv-a-ci-sa-od-nich-vieme-odstrihnut/>

priemyslu v klimaticky neutrálnej Európe, ktoré organizovala Republiková únia zamestnávateľov.¹⁸

O tom, že to nie je jednoduché, a že táto úloha sa opakuje vo všetkých strategických dokumentoch energetickej bezpečnosti SR od roku 2008 po súčasnosť, niet pochybností. Na realizácii tejto úlohy sa podieľali vládne garnitúry, ktoré napriek jasným symptómom vznikajúcej krízy medzi Ruskom a Ukrajinou od roku 2009, nedokázali zásadným spôsobom presadiť realizáciu cieľov a priorít, ktoré sformulovali odborníci na národnej úrovni aj v EÚ.

Naše strategické dokumenty bezpečnosti, vrátane energetickej bezpečnosti vychádzajú z priorít EÚ definovaných v „Energetickej politike pre Európu“ z roku 2007¹⁹. Diverzifikácia energetických zdrojov, dodávateľov, prepravných trás a dopravy sú najdôležitejšie oblasti podpory členských krajín. Konkrétne medzi podporovanými opatreniami EÚ je pomoc členským štátom, závislým od jedného dodávateľa.

Táto úloha sa objavila medzi prioritami aj ako hlavný cieľ Stratégie energetickej bezpečnosti SR, ktorú prijala vláda SR v roku 2008. Znižovať závislosť dodávok energií z rizikových oblastí – diverzifikácia získavania zdrojov energií, ako aj dopravných ciest, zabezpečiť jadrovú bezpečnosť všetkých prevádzkovaných jadrových zariadení, patrili medzi tie najdôležitejšie priority.²⁰

Takmer identická priorita sa objavuje aj medzi strategickými cieľmi Energetickej politiky SR z roku 2014. Okrem iného sa v nej uvádza, že prerušenie dodávok zemného plynu v roku 2009 so značným negatívnym dosahom na slovenskú ekonomiku potvrdilo potrebu zvýšenia energetickej bezpečnosti SR a zameranie sa na diverzifikáciu primárnych zdrojov energie a prepravných trás.²¹

Istý progres riešenia tejto priority je možné vidieť v tom, že od novembra 2011 je prevádzkovateľ prepravnej siete plynu, spoločnosť Eustream, a. s. schopná spustiť reverzný tok plynu v plne automatickom režime, a to z ČR 67 mil.m³ za deň a z Rakúska 23,8 mil.m³ za deň, čo spolu presahuje celkovú dennú spotrebu Slovenska. V dôsledku krízovej situácie na Ukrajine bol vybudovaný nový prepoj smerom na Ukrajinu a pre zásobovanie regiónu plynom pri zastavení toku plynu cez Ukrajinu bolo preto zásadné vybudovanie prepojenia Slovenska a Poľska, ktoré bolo spustené v roku 2021 čím sa čiastočne zvýšila bezpečnosť dodávok v rámci EÚ.

Pre zvyšovanie úrovne jadrovej bezpečnosti a spoľahlivosti jadrových elektrární EK Energetická politika vytyčuje úlohy vyplývajúce z rozhodnutia EK z marca 2011 o vykonávaní komplexného posúdenia rizík a odolnosti jadrových elektrární v extrémnych podmienkach formou záťažových testov. Ich cieľom bolo určiť, akému stupňu externého nebezpečenstva dokáže odolať atómová elektrárňa bez závažného poškodenia jadrového paliva v aktívnej zóne reaktora, alebo bez významného úniku rádioaktívnych materiálov do životného prostredia.²²

V poradí za posledný strategický dokument v oblasti energetickej bezpečnosti Slovenskej republiky je možné považovať „Integrovaný národný energetický a klimatický plán na roky 2021 - 2030, vypracovaný na základe Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1999 o riadení energetickej únie a opatrení v oblasti klímy z decembra 2019.

Podľa tohto dokumentu hlavnými kvantifikovanými cieľmi v rámci SR do roku 2030 je zníženie emisií skleníkových plynov pre sektory mimo obchodovania s emisiami (non-ETS) o 20 % (podiel

¹⁸ BÁLEŠ, V. 2022, Slovensko je úplne závislé od ruských energetických surovín Dostupné na: <https://www.trend.sk/spravy/energia-sr-je-uplne-zavisla-ruskeho-plynu-ropy-zmena-nie-je-jednoducha>

¹⁹ EK. 2007. Energetická politika pre Európu. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/MEMO_07_7

²⁰ MHSR. 2008. Stratégia energetickej bezpečnosti SR. S.12. dostupné na: <https://www.mhsr.sk/energetika/energeticka-politika/energeticka-politika-a-strategia-energetickej-bezpecnosti>

²¹ MHSR. 2014. Návrh energetickej politiky SR. s. 22. Dostupné na: <https://www.mhsr.sk/energetika/energeticka-politika/energeticka-politika-a-strategia-energetickej-bezpecnosti>

²² Tamtiež s. 23.

bol zvýšený z pôvodne deklarovanej úrovne 12 %). Využívanie OZE na konečnej spotrebe energie je stanovené v roku 2030 vo výške 19,2 % s plnením požadovaného cieľa 14 % OZE v doprave. Spracované opatrenia pre dosiahnutie národného príspevku SR v oblasti energetickej efektívnosti ukazujú hodnoty o niečo nižšie (30,3 %) ako je európsky cieľ 32,5 %.²³

V špecifickej časti dokumentu „Dimenzia energetickej bezpečnosti“ sa za kľúčovú oblasť energetickej bezpečnosti sa opakovane považuje diverzifikácia dopravných trás a zdrojov energie, zvyšovanie jadrovej bezpečnosti a spoľahlivosti a bezpečnosti dodávok energie.²⁴

Práve vojenská agresia Ruskej federácie na Ukrajine, len potvrdzuje význam a akútnu naliehavosť pre Slovensko a celú EÚ prejsť od slov k činom v oblasti energetickej bezpečnosti, ktorá je nedeliteľnou súčasťou celkovej bezpečnosti SR tak, ako to deklaruje Bezpečnostná stratégia schválená NR SR v roku 2021. Jej spracovanie bolo reakciou na prebiehajúce zmeny bezpečnostného prostredia a potrebu komplexného prístupu k zaručeniu našej bezpečnosti v kontexte nášho členstva v Severoatlantickej aliancii a Európskej únii.²⁵

Odolnosť štátu voči bezpečnostným hrozbám, ochrana kritickej infraštruktúry, ako aj energetická, surovinová, environmentálna a potravinová bezpečnosť, patria medzi strategické bezpečnostné záujmy Slovenskej republiky.²⁶

Prerušenie dodávok energetických surovín sa považuje za hrozbu, ktorej SR čelí a nemožno ju úplne vylúčiť, keďže Slovenská republika ostáva do značnej miery závislá od jedného dominantného dodávateľa, hoci miera závislosti už bola podstatne znížená vďaka novým prepojeniam v regióne.²⁷

Napriek tomu, že Slovenská republika má záujem rozvíjať dobré vzťahy s Ruskou federáciou, nemôže prehliadať porušovanie základných zásad medzinárodného práva, zasahovanie do demokratických procesov iných štátov. Aj preto politika Slovenskej republiky voči Rusku za daných okolností ostane postavená na hľadaní prienikov spoločných záujmov, ale zároveň aj na otvorenom kritickom dialógu o otázkach, kde sa naše hodnoty a záujmy rozchádzajú, v nevyhnutných prípadoch preto podporí aj uplatnenie reštriktívnych opatrení.²⁸

Bezpečnostná stratégia SR surovinovú a energetickú bezpečnosť považuje za prvotné predpoklady pre rozvoj hospodárstva a zabezpečenie fungovania štátu v ďalších oblastiach. Slovenská republika bude aktívne využívať všetky nástroje energetickej politiky, podporovať energetickú efektívnosť a úsporu energie. Jej odolnosť voči prípadnému pokusu o nátlak prostredníctvom prerušenia dodávok energetických surovín sa zvyšuje vďaka výraznému pokroku v diverzifikácii tranzitných trás a zdrojov energetických surovín, ako aj rastúcemu využívaniu obnoviteľných zdrojov energie, v čom bude pokračovať. Slovenská republika bude kladť dôraz na bezpečnosť a spoľahlivosť dodávok energie, ako aj na nákladovú efektívnosť a dopady na konkurencieschopnosť priemyslu. Naďalej bude presadzovať zachovanie prepravy zemného plynu cez svoju plynárenskú infraštruktúru, ako aj cez územie Ukrajiny. Bude ďalej rozvíjať aj bilaterálnu a multilaterálnu spoluprácu v oblasti energetiky, vrátane aktívnej energetickej diplomacie. Zároveň bude naďalej podporovať spoluprácu s tradičnými tranzitnými partnermi a dodávateľmi energetických surovín.²⁹

Na záver môžeme zhrnúť, že strategické dokumenty Slovenskej republiky pre oblasť bezpečnosti vrátane energetickej bezpečnosti zohľadňujú možné riziká i hrozby prerušenia dodávok

²³ MHSR. 2019. *Integrovaný národný energetický a klimatický plán*. S. 8. Dostupné na: <https://www.mhsr.sk/uploads/files/ljkPMQAc.pdf>

²⁴ Tamtiež s. 12

²⁵ MOSR. 2021. *Bezpečnostná stratégia SR*. s. 2. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/bezpecnostna-strategia-sr/>

²⁶ Tamtiež s. 4.

²⁷ Tamtiež s. 7

²⁸ Tamtiež s. 17

²⁹ Tamtiež s. 19

energetických surovín vrátane jadrového paliva. Uvádzajú aj opatrenia na ich predchádzanie, ale aj na riadenie kríz v prípade ich vzniku. Tieto opatrenia sú zakomponované aj relevantných právnych predpisoch.³⁰

Záver

Autori príspevku prezentujú čiastkové výsledky spoločného výskumu predstaviteľov Právnickej fakulty Univerzity Komenského a Vysokej školy ekonómie a manažmentu v Bratislave, ktorý realizujú v rámci projektu APVV č. APVV-18-0534-„Právna úprava nakladania s vyhoretým jadrovým palivom“.

Podstatným záverom je, že procesy prechodu na zelené technológie sa tak budú výrazne zrýchľovať, pričom výroba jadrovej energie bude ešte pomerne dlhú dobu nezastupiteľným zdrojom energie. Viacero členských štátov EÚ, zásadných odporcov jadrovej energie, bude rozvážnejšie pristupovať pri vznášaní námietok proti delegovanému aktu v oblasti klímy, ktorým sa dopĺňa nariadenie o taxonómii. Uvedené súvisí najmä s investíciami práve v oblasti jadrovej energetiky.

Rovnako poukázali na meniace sa bezpečnostné podmienky v Európe, ktoré vyvolávajú akútnu potrebu realizácie priorít a cieľov strategických dokumentov v oblasti bezpečnosti štátu a energetickej bezpečnosti, ktoré už od roku 2008 opakovane prezentujú rovnaké opatrenia na zmiernenie dopadov kríz v tretích krajinách, ktoré vznikli v dôsledku neriešenia napätia medzi Ruskou federáciou a Ukrajinou, čo prerástlo do vojenskej agresie Ruska na Ukrajine už v roku 2014 a tiež od 24. februára 2022 po súčasnosť.

Literatúra

- [1] HORVAT, M. – LYSÁ, A.: Energy law in Slovakia. Warszawa : C. H. Beck, 2017, s. 45 a 46. Dostupné na: <https://ekonomika.sme.sk/c/22805482/heger-a-babis-presadzuju-do-zaverov-samitu-eu-jadrovu-energetiku.html>Heger a Babiš presadzujú do záverov samitu EÚ jadrovú energetiku.
- [2] EK.2020.Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu.COM(2020)155 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0155&from=EN>.
- [3] EK.2018/0178 (COD) a o zmene nariadenia 2019/2088 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0155&from=EN>.
- [4] EP. 2018. Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa zriaďuje Program Invest EU [COM/2018/439 final – 2018/0229 (COD)].
- [5] Jadrová energetická spoločnosť Slovenska, a. s. – JESS. Dostupne na internete <http://www.jess.sk/>.
- [6] Zákon č. 541/2004 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie (atómový zákon).
- [7] Zákon č. 308/2018 Z. z. o Národnom jadrovom fonde (zákon o Národnom jadrovom fonde).
- [8] SIEA.2022.Trvalo udržateľný rozvoj a vplyv energetiky na životné prostredie. Dostupné na : <https://www.siea.sk/wpcontent/uploads/files/poradenstvo/legislativa/energ-politika/enp-pri-loha-6.pdf>.
- [9] GREČKO, T. 2022. Vysvetľujeme ako veľmi sme závislí od ruských palív a či sa vieme od nich odtrhnúť. Dostupné na: <https://e.dennikn.sk/2740025/vysvetlujeme-ako-velmi-sme-zavisli-od-ruskych-paliv-a-ci-sa-od-nich-vieme-odtrhnut/>.
- [10] BÁLEŠ,V.2022, Slovensko je úplne závislé od ruských energetických surovín Dostupné na: <https://www.trend.sk/spravy/energia-sr-je-uplne-zavisla-ruskeho-plynu-ropy-zmena-nie-je-jednoduchaa>.

³⁰ Zákon č. 251/2012 Z. z. o energetike a o zmene a doplnení niektorých zákonov

- [11] EK. 2007. Energetická politika pre Európu. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/MEMO_07_7.
- [12] MHSR.2008. Stratégia energetickej bezpečnosti SR. S.12. dostupné na: <https://www.mhsr.sk/energetika/energeticka-politika/energeticka-politika-a-strategia-energetickej-bezpecnosti>.
- [13] MHSR.2014. Návrh energetickej politiky SR.s.22. Dostupné na: <https://www.mhsr.sk/energetika/energeticka-politika/energeticka-politika-a-strategia-energetickej-bezpecnosti>.
- [14] MHSR.2019. Integrovaný národný energetický a klimatický plán. S.8. Dostupné na: <https://www.mhsr.sk/uploads/files/ljkPMQAc.pdf>.
- [15] MOSR.2021. Bezpečnostná stratégia SR.s.2. Dostupné na: <https://www.mosr.sk/bezpecnostna-strategia-sr/>.
- [16] Zákon č.251/2012 Z. z. o energetike a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Vplyv cirkulárnej ekonomiky na nakladanie s jadrovým odpadom¹

The influence of the circular economy on the management of nuclear waste

František VOJTECH – Miriam SLOBODNÍKOVÁ** – Matúš MICHALOVIČ****

Abstract

The paper analyzes the starting points for the use of nuclear waste in the cyclical chain. In particular, it addresses the question of whether the nuclear fuel cycle exhibits cyclical chain features. Based on analytical and statistical methods, it examines the current state of nuclear waste management and the possibilities of its use as secondary raw material in comparison with the current possibilities of reprocessing, storage, and disposal of nuclear waste.

Keywords: *circular economy, production chain, fuel, waste, raw material*

JEL Classification: H11, H12, N74, Q43

Úvod

V úvode tohto článku si definujeme dva pojmy. Cirkulárnu ekonomiu ako teóriu spôsobu náhrady lineárnych výrobných reťazcov reťazcami cyklickými s cieľom minimalizovať odpad vznikajúci v priebehu reťazca, tak aj na jeho konci. Druhý pojem cirkulárna ekonomika je praktická stránka využitia výrobných reťazcov. Z pohľadu lineárnych výrobných reťazcov sa použitý produkt stáva odpadom a z pohľadu cyklických výrobných reťazcov sa produkt stáva druhotnou surovinou. Dá sa zjednodušene konštatovať, čím viac je daná krajina vyspelejšia, tým častejšie sa odpad mení na druhotnú surovinu.²

My sa v tomto konkrétnom prípade zameriame na jadrový palivový cyklus, či vykazuje znaky cyklického reťazca.

Jadrový palivový cyklus je sériou činností a priemyselných procesov, ktoré sú spojené s využitím uránu ako paliva na výrobu elektriny z jeho štiepenia v jadrových elektrárnach. Urán je relatívne bežný prvok – mierne rádioaktívny kov, ktorý sa nachádza v zemskej kôre. Je ho asi 500-krát viac ako zlata a približne toľko ako cínu. Je prítomný vo väčšine skál a v pôdach, ako aj v riekach a morskej vode.

¹ Tento príspevok bol spracovaný aj ako čiastkový výstup výskumného projektu GA VŠEM č 1/2021 a práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0534

* doc. Ing. František Vojtech, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: frantisek.vojtech@vsemba.sk

** JUDr. Mgr. Miriam Slobodníková, PhD., Jadrová a vyradovacia spoločnosť a. s., Jaslovské Bohunice 360, 919 30 Jaslovské Bohunice, miriam.slobodnikova@gmail.com

*** JUDr. Matúš Michalovič, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Šafárikovo nám. 6, 810 00 Bratislava, matus.michalovic@flaw.uniba.sk

² KISLINGEROVÁ E.: Cirkulární ekonomie a ekonomika: 2021

1 Etapy jadrového palivového cyklu

Jadrový palivový cyklus sa dá rozdeliť do týchto etáp:

1. Ťažba a úprava uránovej rudy

Uránová ruda sa ťaží v hlbinných alebo povrchových baniach. Obsah uránu v rude je 0,1% až 3%. Najviac uránovej rudy sa ťaží v Kanade, Austrálii a Kazachstane. Drvením a následnou chemickou úpravou (lúhovaním) sa získava tzv. žltý koláč, ktorý obsahuje viac ako 80% uránu.

2. Konverzia a obohatenie

Zlúčeniny uránu obsiahnuté v žltom koláči sa konverziou menia do plynnej formy (hexafluorid uránu – UF_6), ktorá je vhodnejšia pre obohacovanie štiepateľným uránom 235. Urán, ktorý sa nachádza v prírodných zdrojoch, obsahuje najmä dva izotopy: U-238 a U-235. Hlavným štiepateľným izotopom je urán 235, ktorého je však v prírodnom uráne 238 len malé množstvo (priem. 0,7%), a preto treba jeho podiel v jadrovom palive zvýšiť až na takmer 5%. Komerčne najrozšírenejším procesom obohacovania je použitie centrifúg.

3. Výroba paliva

UF_6 sa chemicky spracováva na prášok UO_2 (oxid uraničitý). Ten sa lisuje a speká pri vysokej teplote ($1400^{\circ}C$) do formy keramických tabliet, ktoré sú hermeticky zapuzdrené do rúrok zo zirkónovej ocele. Spolu 126 rúrok tvorí jednu palivovú kazetu. Na prevádzku jedného reaktora VVER-440 je ročne potrebných 7 až 9 ton uránového paliva. Čerstvé jadrové palivo nepredstavuje radiačné riziko, pretože je len veľmi slabým zdrojom žiarenia a aktivuje sa až v reaktore.

4. Využitie paliva v reaktore

Tepelná energia uvoľnená pri štiepení uránu v reaktore sa odvádza chladiacim médiom (vodou) a následne sa mení v turbogenerátore na elektrickú energiu. Palivo v reaktore musí byť vždy zaliate vodou, inak by sa mohlo prehriať a pri teplotách nad $1500^{\circ}C$ sa začína taviť pokrytie paliva, pri teplotách nad $2500^{\circ}C$ už aj samotné palivo. Časť U-238 v palive sa mení v reaktore na plutónium. Hlavný izotop plutónia je tiež štiepateľný a prispieva asi jednou tretinou k celkovej energii uvoľnenej v reaktore.

5. Skladovanie vyhooreného paliva

Po 5 až 6 rokoch prevádzky v reaktore sa palivo presunie do bazénu vyhooreného paliva, ktorý je hneď vedľa reaktora. Tu sa vo vode dochladzuje a znižuje sa jeho aktivita. Voda je vynikajúcim tieniacim žiarenia a zároveň absorbuje zvyškové teplo, ktoré vyhoorené palivo produkuje. Po 5 rokoch dochladzovania sa môže vyhoorené palivo previezť do skladu vyhooreného paliva v Bohuniciach, kde sa skladuje v bazénoch s vodou. Tento sklad prevádzkuje štátna spoločnosť JAVYS, a.s., a skladuje sa v ňom všetko vyhoreté jadrové palivo, ktoré sa na Slovensku nachádza. Do budúcnosti sa počíta s rozšírením skladovacej kapacity skladu o sklad suchého typu (skladovanie v špeciálnych kontajneroch chladených len prirodzenou cirkuláciou vzduchu).

6. Prepracovanie paliva

Vyhoorené palivo obsahuje asi 95% uránu, 1% plutónia a 4% vysoko rádioaktívnych štiepných produktov, ktoré vznikli v reaktore. Palivo je možné recyklovať v prepracovateľských závodoch, kde sa separuje na tri zložky: urán, plutónium a vysokoaktívny odpad. Urán a plutónium sa môžu opätovne použiť pri výrobe čerstvého jadrového paliva, obsahujúceho zmes štiepateľných izotopov U a Pu (tzv. palivo MOX).

Proces prepracovania je však veľmi finančne i energeticky náročný, preto je na svete len niekoľko prepracovateľských závodov. Vyhoorené palivo zo slovenských jadrových elektrární sa zatiaľ neprepracováva, ale v budúcnosti sa takáto možnosť nevyklučuje.

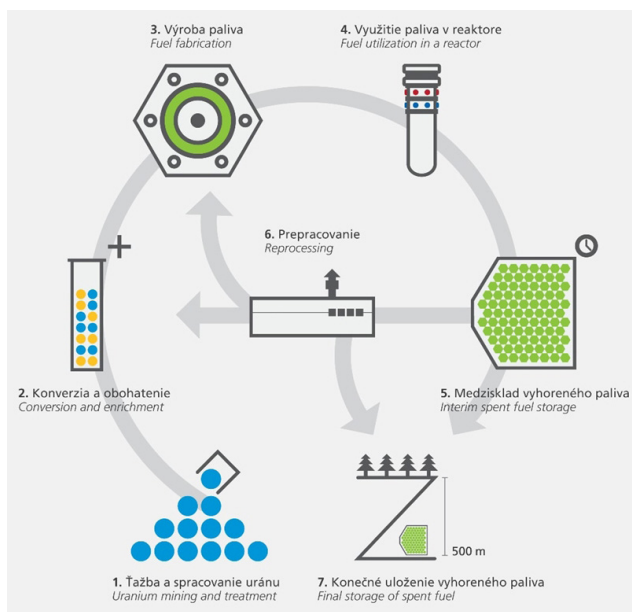
7. Definitívne uloženie vyhoreného paliva

Celosvetovo akceptovaným definitívnym riešením pre bezpečné uloženie vyhoreného jadrového paliva je jeho uloženie v špeciálnych kontajneroch v hlbinnom geologickom úložisku. Pre výber vhodnej lokality na vybudovanie hlbinného úložiska sa aplikujú prísne požiadavky na horninové, prípadne sedimentačné prostredie. Hoci v súčasnosti nie je v prevádzke vo svete žiadne hlbinné úložisko vyhoreného paliva, viaceré krajiny (napr. Fínsko, Švédsko, Švajčiarsko) vybudovali demonštračné prieskumné jednotky, na ktorých skúmajú a deklarujú bezpečnosť a realizovateľnosť takýchto projektov. Uvedenie prvého hlbinného úložiska do prevádzky sa očakáva okolo roku 2020 vo Fínsku.

Z pohľadu Slovenska túto problematiku nie je potrebné riešiť urgentne, pretože celkový objem vyhoreného paliva je pomerne malý a bez problémov sa dá bezpečne dlhodobo skladovať v sklade. Slovenské elektrárne odvádzajú v zmysle platnej legislatívy finančné prostriedky určené na pokrytie budúcich nákladov spojených s nakladaním s vyhoreným jadrovým palivom, rádioaktívnymi odpadmi a vyradovaním jadrových elektrární. Národný jadrový fond spravuje tieto prostriedky a zabezpečuje realizáciu úloh vyplývajúcich z vnútroštátneho programu záverečnej časti mierového využívania jadrovej energie v SR. V zmysle platného Vnútroštátneho programu záverečnej časti mierového využívania jadrovej energie aj u nás prebieha geologický prieskum lokalít vhodných pre výstavbu úložiska. Predpokladá sa, že finálne úložisko by mohlo byť k dispozícii okolo roku 2065.

Okrem toho sa skúmajú aj ďalšie možnosti využitia vyhoreného paliva pomocou nových technológií. Vyvíjajú sa nové typy reaktorov, tzv. rýchle množivé reaktory, ktoré budú v budúcnosti využívať vyhorené palivo z reaktorov, ktoré sú v prevádzke v súčasnosti. Toto sa javí ako optimálne riešenie zadnej časti jadrového palivového cyklu.³

Obrázok 1 Jadrový palivový cyklus

Zdroj: Slovenské elektrárne – www.seas.sk/o-nas/bezpecnost/jadrova-bezpecnost/jadrovyy-palivovy-cyklus/

³ Slovenské elektrárne – www.seas.sk/o-nas/bezpecnost/jadrova-bezpecnost/jadrovyy-palivovy-cyklus/

2 Jadrová a vyrad'ovacia spoločnosť, a. s. a jej charakteristika

Danou problematikou sa zaoberá Jadrová a vyrad'ovacia spoločnosť, a. s., ktorú si podrobnejšie predstavíme a poukážeme na jej možnosti. Je akciovou spoločnosťou v 100 % vlastníctve štátu, ktorý vykonáva práva akcionára prostredníctvom Ministerstva hospodárstva SR. Jadrová a vyrad'ovacia spoločnosť, a. s. má bohatú históriu, nakoľko už v roku 1966 sa rozhodlo o výstavbe jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach. Československo ponúkol Sovietsky zväz výstavbu elektrární typu A1 s tlakovými reaktormi VVR typu V230 s elektrickým výkonom 440 MW. Elektrárňa začala pracovať v trvalej prevádzke od roku 1980. V rokoch 1991-1993 a 1996-2000 prešla čiastočnou rekonštrukciou na zvýšenie jadrovej bezpečnosti. V roku 1999 Vláda Slovenskej republiky rozhodla o odstavení prevádzky v 1. a 2. bloku jadrovej elektrárne v rokoch 2006 a 2008.

Počas obdobia ukončovania prevádzky bolo vyvezené všetko vyhoreté jadrové palivo z oboch blokov a následne bol reaktor, ako aj k nemu prislúchajúci primárny okruh zaplnený čistou demineralizovanou vodou. Bola spracovaná zvyšná časť prevádzkových rádioaktívnych odpadov a vykonané ostatné potrebné prípravné činnosti pre vyrad'ovanie. Obdobie ukončovania prevádzky JE V1 sa skončilo vyvezením paliva z bazénov skladovania do Medziskladu vyhoretého paliva a vydaním rozhodnutia ÚJD SR č. 400/2011 zo dňa 19. 7. 2011. Týmto rozhodnutím, ktoré nadobudlo právoplatnosť 20. 7. 2011, ÚJD SR vydalo povolenie na 1. etapu vyrad'ovania jadrového zariadenia 1. a 2. blok JE V1 z prevádzky. Povolenie na vyrad'ovanie JE V1 je historicky prvé, ktoré bolo na Slovensku vydané pre takýto typ jadrového zariadenia. Pre samotnú elektrárňu je to začiatok poslednej fázy jej existencie.⁴

V oblasti rádioaktívneho odpadu JAVYS, a. s. realizuje prepravu a nakladanie s rádioaktívnym odpadom (kvapalným a pevným), pričom vykonáva túto činnosť v 2 lokalitách, a to v Jaslovských Bohuniciach a v Mochovciach. Uvedené činnosti sú poskytované aj na medzinárodnej úrovni s dôrazom na bezpečnosť, kvalitu a ochranu životného prostredia. JAVYS, a. s. má obrovské skúsenosti tak so spracovávaním odpadov, ako aj s projektom a hodnotením stavu dôležitých zariadení v jadrových elektrárnach.

V rámci stratégie spoločnosti JAVYS, a. s. sú stanovené nasledovné ciele⁵:

1. Bezpečne, spoľahlivo, ekonomicky a efektívne prevádzkovať a vyrad'ovať jadrové zariadenia pri dodržaní priority jadrovej a radiačnej bezpečnosti, princípov kultúry bezpečnosti, bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, ochrany pred požiarimi, ochrany obyvateľstva a životného prostredia ako aj informačnej bezpečnosti.
2. Poskytovať jadrové služby v oblasti nakladania s rádioaktívnymi odpadmi a vyhoretým jadrovým palivom a v oblasti preprav rádioaktívnych odpadov a vyhoretého jadrového paliva využívaním vlastných technologických a personálnych kapacít.
3. Bezpečne a spoľahlivo nakladať s inštitucionálnymi rádioaktívnymi odpadmi a rádioaktívnymi materiálmi neznámeho pôvodu.
4. Zabezpečovať príjmy spoločnosti predajom jadrových i nejadrových služieb na komerčnej báze a zintenzívnením predaja majetku, ktorý sa v dôsledku vyrad'ovania JE stal nepotrebným a nevyužitelným.
5. Zastupovať záujmy SR v nových projektoch súvisiacich so Stratégiou energetickej bezpečnosti SR, Vnútroštátnou politikou a Vnútroštátnym programom nakladania s vyhoretým jadrovým palivom a rádioaktívnymi odpadmi v SR a posilniť postavenie spoločnosti v rozsahu zadnej časti jadrového palivového cyklu.

3 Aktuálna situácia v SR s jadrovým odpadom

V roku 2009 bola vytvorená Jadrová energetická spoločnosť Slovenska (JESS), a. s., ktorá má v budúcnosti zabezpečovať fungovanie nového jadrového zdroja, akcionárom tejto spoločnosti je

⁴ Ukončovanie prevádzky a príprava na vyrad'ovanie – Činnosti spoločnosti – Javys, a. s.

⁵ Stratégia spoločnosti JAVYS, a. s. – O spoločnosti – Javys, a. s.

JAVYS, a. s. a ČEZ. Jadrová energia sa javí v súčasnej dobe ako najefektívnejší zdroj v energetike, preto nový jadrový zdroj je v Slovenskej republike viac ako potrebný.

JAVYS, a. s. sa špecializuje na prácu s jadrovým odpadom. V podstate likviduje staršie reaktory v Jaslovských Bohuniciach. Projekt vyradovania A1 a V1 ide veľmi dobre. To, čo zostane po elektrárni, bude takzvaný brownfield, plocha pripravená na budúci rozvoj. Výsledky, ktoré dosahuje JAVYS, a. s. pri vyradovaní Bohuníc, sú unikátne najmä z pohľadu vplyvu na životné prostredie. Do recyklačného procesu, čiže späť do životného prostredia, dokáže vrátiť až 95 percent materiálu. V praxi to bude vyzeráť tak, že celý odpad po vyradení dvoch blokov jadrových elektrární sa zmestí do jednej haly veľkosti futbalového ihriska. Odpady s veľmi nízkou aktivitou pôjdu do republikového úložiska v Mochovciach. Celá plocha bude vyčistená, môžeme tam postaviť čokoľvek. Je to dôkaz, že Československo a následne Slovensko vedelo dlhé desaťročia bezpečne, spoľahlivo a ekonomicky prevádzkovať jadrové elektrárne. Máme dostatočné kapacity a teraz sa ukazuje, aké dôležité je ich mať práve na Slovensku. To, čo sme dosiahli v Jaslovských Bohuniciach, vytvára predpoklad, aby sme ukázali verejnosti v rámci budúcich jadrových projektov, že Slovensko má špičkové know-how.⁶

4 Prehľad činnosti JAVYS v oblasti nakladania s jadrovým odpadom

Poslaním spoločnosti JAVYS, a. s. je vykonávanie činností v zmysle schválenej Vnútroštátnej politiky a Vnútroštátneho programu nakladania s VJP a RAO a to bezpečne, spoľahlivo a ekonomicky efektívne vyradovať jadrové elektrárne JE A1 a JE V1, poskytovať jadrové služby v oblastiach nakladania s vyhoreným jadrovým palivom a s rádioaktívnymi odpadmi optimálnym využitím existujúcich spracovateľských kapacít TSÚ RAO a poskytovať súvisiaci servis. Spoločnosť JAVYS, a. s. poskytuje tretím stranám dodatočné služby, vyplývajúce z uzatvorených servisných a nájomných zmlúv.

Za rok 2020 vykázala spoločnosť celkové tržby a výnosy z vlastných výkonov vo výške 28 289 500 €, z čoho priame tržby za prepravu, skladovanie a spracovanie RAO a za nakladanie s VJP pre JE V1, JE V2 a JE EMO 1, 2 dosiahli čiastku 16 656 139 € a servisné služby predstavovali čiastku 365 808 €.

Tabuľka 1 Prehľad množstva spracovaných a upravených RAO v roku 2020

Jadrové zariadenie	Druh RAO (merné jednotky)	Spracované množstvá v roku 2020	Spracované množstvá v roku 2019
TSÚ RAO	Spáliteľné pevné RAO (t)	84,785	86,888
	Spáliteľné kvapalné RAO (m3)	41,618	21,113
	Lisovateľné RAO (t)	420,000	440,042
	Kovové RAO (t)	252,186	245,584
	Kvapalné RAO (m3)	348,899	313,713
	Použité vzduchotechnické filtre (t)	15,000	14,653
FS KRAO	Kvapalné RAO (m3)	109,331	71,527
	Pevné RAO (m3)	134,780	22,356

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Výročnej správy JAVYS 2020, 2019⁷

TSÚ RAO – Technológie na spracovanie a úpravu RAO v Jaslovských Bohuniciach

FS KRAO – Finálne spracovanie kvapalných RAO v Mochovciach

⁶ Trend; Rozhovor; s. 14–17, 5.5.2022

⁷ vs-slk-javys-2020-fin.pdf, vs-javys-2019-sk.pdf

Skutočnosť, že JAVYS, a. s. má vplyv na životné prostredie vo svojich najvyšších prioritách hovorí aj fakt, že v roku 2021 JAVYS zhodnotil viac ako 2000 ton druhotných surovín, ktoré pochádzajú z vyradeného materiálu jadrových elektrární A1 a V1. Recykláciou týchto materiálov sa šetria prírodné zdroje a získaná surovina sa môže opätovne dostať do výrobného procesu. Uvedený postup je príkladom cirkulárnej ekonomiky, kde sa zhodnocujú nepotrebné materiály, vytvára sa úspora pri získavaní výrobných vstupov a použité finančné prostriedky spoločnosť opätovne používa na vyradenie ďalších častí jadrových elektrární, čím zlepšuje kvalitu životného prostredia v lokalite, kde sa tieto elektrárne nachádzajú.

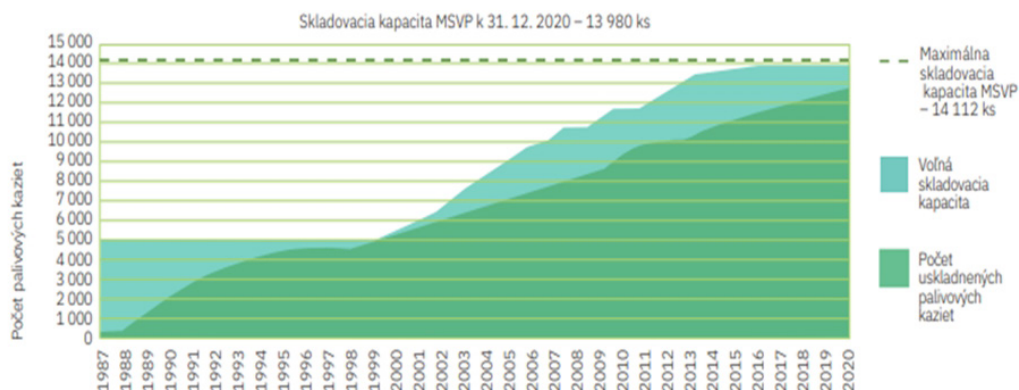
Tabuľka 2 Prehľad zhodnotenia druhotných surovín

Druh materiálu	hmotnosť (t)
Hliník	18,6
Meď	48,4
nehrdzavejúca oceľ	493,4
výstuž betónových konštrukcií	90,4
železný šrot	1 498,3
Olovo	6,6
Spolu	2155,7

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa tlačovej správy⁸

Vyhoreté jadrové palivo je skladované v skladovacích bazénoch vo forme palivových kaziet vyhoretého jadrového paliva. V roku 2020 bolo skladovaných 13 008 ks takýchto kaziet.

Obrázok 2 Prehľad priebežného zapíňania MSVP vyhoreným jadrovým palivom k 31.12.2020

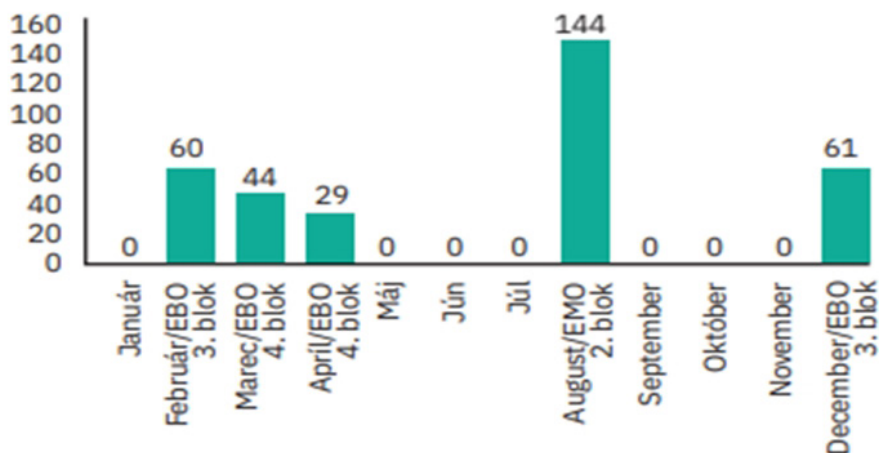

Zdroj: Výročná správa JAVYS 2020⁹

⁸ Mgr. Miriam Žiaková, Tlačová správa – Spoločnosť JAVYS, a. s., v roku 2021 zhodnotila viac ako 2 000 ton druhotných surovín

⁹ Výročná správa JAVYS 2020

Obrázok 3 Počet palivových kaziet prepravených v jednotlivých mesiacoch roka 2019

Zdroj: Výročná správa JAVYS 2019¹⁰

5 Vízie do budúcnosti

Spoločnosť JESS, a. s. pripravuje projekt výstavby nového bloku jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach. V momente, keď sa vláda SR rozhodne podporiť tento projekt, bude pripravený projekt na takej úrovni, aby sa realizácia podarila v krátkom časovom horizonte.

V rámci nového jadrového bloku sa nemá používať ruská technológia a jeho finančná náročnosť sa odhaduje na úrovni 5-6 miliárd EUR. Je to veľká investícia. Na druhej strane aj toto číslo je relatívne vo vzťahu k cene elektrickej energie. Scenárov, ako sa postaviť k takémuto projektu, je viacero. Môžeme sa inšpirovať od okolitých krajín. Česko pripravuje výstavbu blokov v Dukovanoch. Poliáci podpísali niekoľko vládnych zmlúv so Spojenými štátmi, kde Američania prichádzajú s technológiou aj financovaním. Takisto v Česku môže byť tento nový blok v Dukovanoch v plnom vlastníctve štátu. Veríme, že aj banky, ktoré váhali s financovaním práve takýchto projektov, budú považovať tieto plány za dostatočne atraktívne. Čo sa týka bohunického projektu, tak je to 1 000 až 1 200-megawattový reaktor. Na Slovensku máme 440-megawattové reaktory, čiže pôjde v podstate o dvojnásobný blok. Všade vo svete sa stavajú takéto tisícové reaktory, no sú výrazne menšie ako pôvodné 440-čky vzhľadom na optimalizáciu dizajnu.¹¹

Záver

Čo sa týka nakladania s jadrovým odpadom, spoločnosť JAVYS, a.s. je environmentálne orientovaná v rámci svojej stratégie a preto sú všetky procesy súvisiace s likvidáciou jadrového odpadu maximálne šetrné k životnému prostrediu. Proces likvidácie jadrových elektrární bude prebiehať dovtedy, dokým na ich mieste neostane brownfield.

Čo sa týka budúcnosti určite má zmysel pripravovať výstavbu nového bloku. To však závisí od mnohých faktorov. Jedným je cena základnej elektrickej energie, ktorá dlhodobo stúpa. To znamená, že ekonomika prevádzky nového bloku sa dostáva do úplne iného svetla. Nie je veľmi pravdepodobné, že táto cena by išla dole. Treba si uvedomiť, že vojna na Ukrajine je len jeden z mnohých faktorov, ktoré vplyvajú na cenu elektrickej energie. Napríklad Čína každý rok pripojí

¹⁰ Výročná správa JAVYS 2019

¹¹ Trend; Rozhovor; s. 14-17, 5.5.2022

k elektrickej energii 13 miliónov domácností. Teda dopyt po zdrojoch energonosičov bude neustále stúpať. Tlak nepominie ani po urovnaní konfliktu. Trend bude naďalej dlhodobu stúpať. Preto musíme zodpovedne pristúpiť k tomu, aby sme na vývoj reagovali a zahrnuli ho do aktualizácie energetickej politiky štátu.¹²

Z týchto všetkých skutočností môžeme vydedukovať, že jadrový palivový cyklus vykazuje znaky cyklického reťazca.

Literatúra

- [1] KISLINGEROVA, E.: 2021: Cirkulární ekonomie a ekonomika. Praha 2021, 264 s. ISBN 978-80-271-4619.
- [2] PAVLOVIČ, M. (zost.) Zborník z XXI. ročníka medzinárodnej vedeckej česko-poľsko-slovenskej konferencie práva životného prostredia. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o, 2020, 332 s. ISBN 978-80-571-0314-1.
- [3] Slovenské elektrárne – www.seas.sk/o-nas/bezpecnost/jadrova-bezpecnost/jadrovvy-palivovy-cyklus/.
- [4] Stratégia spoločnosti JAVYS, a.s. – O spoločnosti – Javys, a. s.
- [5] Trend; Rozhovor; s. 14-17, 5. 5. 2022.
- [6] Ukončovanie prevádzky a príprava na vyradovanie – Činnosti spoločnosti – Javys, a. s.
- [7] Mgr. Miriam Žiaková, Tlačová správa – Spoločnosť JAVYS, a. s., v roku 2021 zhodnotila viac ako 2 000 ton druhotných surovín,
- [8] Vyhotené jadrové palivo a právna úprava nakladania s ním. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Vyhotené jadrové palivo a právna úprava nakladania s ním konanej v dňoch 19. – 21. novembra 2019 v hoteli Partizán na Táľoch, ktorá sa uskutočnila v rámci projektu APVV-18-0534 Právna úprava nakladania s vyhoteným jadrovým palivom, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2020, zostavovateľ. Matúš Michalovič – 1. vyd. – 15 s.
- [9] Výročná správa JAVYS 2019.
- [10] Výročná správa JAVYS 2020.

¹² Trend; Rozhovor; s. 14 – 17, 5.5.2022

Ekonomická udržateľnosť printových médií v Slovenskej republike¹

Economic sustainability of print media in the Slovak Republic

*Marcel LINCÉNYI * – Ladislav KABÁT ** – Michal FABUŠ****

Abstract

The contribution identifies and quantifies the main development trends in the market of selected print media in Slovakia for the period 2010-2020 with regard to the social sustainability of printed newspapers in the future amid the decline in their revenues and the increase in digital media. The conducted research of selected dailies in the Slovak Republic in the years 2011-2020 resulted in a trend, but with the character of variability, approximately the same decrease of the same circulation. The main reason for the decrease in the number of daily newspapers sold can be seen in the growing popularity of digital media at the expense of traditional media. If the current trend of a decrease in the specific volume sold continues in the Slovak Republic, based on a simple linear regression, it is possible to assume that some publishing houses will be forced to publish in traditional print and will focus on the electronic form of publication. The main goal of the contribution is to derive the statistical parameters of the time series of the development of selected periodicals of the daily press and based on them, to estimate the volume of the necessary production for the next time.

Keywords: *print media, newspapers, Slovak republic, trends, sustainability*

JEL Classification: Q13, Q13, Q5, Q56

Úvod

V posledných dvadsiatich rokoch je denná tlač charakteristická postupným znížením počtu titulov, poklesom predajnosti a čítanosti, nárastom priemerných cien za tieto vydania a nižšími príjmami z inzercie.

Dennú tlač v posledných rokoch významne ovplyvňuje ekonomický faktor a technologický vývoj. Vydávanie printových médií je na jednej strane ekonomicky náročné, na druhej strane, na úbytok príjmov z predaja tlače má stále väčší vplyv aj popularita sieťových médií.

Pribúdajúca literatúra v odbore dokumentuje, že elektronické médiá získavajú spotrebiteľov z tradičných mediálnych trhov. Menej výskumných štúdií je zameraných na to, ako internet zmenil publikum pre tradičné médiá. (George, 2008) Ako ďalej uvádzajú autori Grönlund, M.; Björkroth, (2011, str. 19-50) denníky v súčasnosti čelia vnútorným a vonkajším konkurenčným tlakom.

¹ Projekt je výstupom projektu IGP č. 1/2021: Charakteristika a vývoj cirkuranej ekonomiky a jej vplyv na súkromný a verejný sektor.

* doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marcel.lincenyi@vsemba.sk

** prof. Ing. Ladislav Kabát, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ladislav.kabat@vsemba.sk

*** doc. Ing. Michal Fabuš, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.fabus@vsemba.sk

Výsledky preukázali, že trend poklesu nákladu a reklamy nie je spôsobený len ťažko kontrolovateľnými vonkajšími environmentálnymi faktormi, ako je rozvoj komunikačných technológií, ekonomiky a politiky krajiny, ale je ovplyvnený aj vnútornými faktormi novín a novinových spoločností, ktoré nepriamo ovplyvňujú vnímanie čitateľov k inzerentom smerom k dôveryhodnosti a kvalite vlastných novín. (Sannusi, S.N.; Malaysia, U.K.; Ibrahim, 2018, str. 42)

Z vyššie uvedených nepriaznivých javov sa na Slovensku, ale aj v zahraničí, čoraz častejšie diskutuje o kríze na trhu dennej tlače.

Ako uvádzajú autori L. Fortunati and J. O' Sullivan (2019, str. 137-145), printové médiá sa začali považovať za najslabšiu vrstvu v sieti masových médií.

Podpora predaja predávaná spolu s novinami sa stala základným prvkom stratégie predaja väčšiny časopisov. V posledných rokoch sa však v dôsledku saturácie medzi produktmi v novinovom stánku a chýbajúcej stratégie po uvedení na trh, okrem iných faktorov súvisiacich s krízou tradičných médií, tento nástroj začína prejavovať neúspechom pri motivácii predaja. (Méndez, G.S.; González, A.D.L., str. 2)

Podľa D. Osepashvili (2019, str. 155) používanie multimediálnych správ znamená koniec novín ako tradičných médií. [6] Kosovo sa stalo prvou krajinou v Európe bez printových médií. Ako informovala agentúra AP pri príležitosti Svetového dňa slobody tlače, noviny sa v Kosove už netlačia, keďže spravodajské médiá sa dôsledkom koronavírusovej pandémie presunuli do internetového priestoru. (2021)

Hlavným výskumným cieľom predkladaného príspevku bolo identifikovať a kvantifikovať kľúčové vývojové tendencie na trhu vybraných printových médií na Slovensku za obdobie rokov 2010-2020.

Predkladaný príspevok bol spracovaný na báze predchádzajúcich publikovaných prác autorov.

1 Metodológia a dáta

Základné štatistické informácie, potrebné pre naplnenie stanoveného cieľa sme čerpali z overených zdrojov, ktoré zverejňuje Kancelária pre overovanie nákladov periodickej tlače ABC SR. [8] Konkrétne sme sledovali denníky – Hospodárske noviny, Nový čas, Plus Jeden deň, SME. Čiastkové informácie sme získali aj pre denník Pravda.

Pre jednotlivé periodiká sme sledovali objem ich tlačených, ako aj predaných kusov. Údaje uvádzame v Tabuľke 1. V rámci ich ďalšej analýzy si kladieme za cieľ odpovedať na základnú výskumnú otázku:

1. Aké boli vývojové trendy vo vývoji printových médií na Slovensku v období rokov 2010-2020?

Ďalej odpovedáme na nasledovné špecifické výskumné otázky:

2. Aký bol vývoj výroby a predaja periodickej tlače na Slovensku v sledovanom období?
3. Aká bola variabilita objemu výroby a predaja periodickej tlače na Slovensku v sledovanom období?
4. Aký bol vzájomný vplyv rozsahu výroby a predaja periodickej tlače na Slovensku v sledovanom období?
5. Je pokles výroby a predaja periodickej tlače trendovo stabilizovaný?

Pre získanie kvalifikovaných odpovedí na uvedené otázky je potrebné získať a štatisticky spracovať údaje o rozsahu výroby a predaja relevantných periodík za obdobie rokov 2010-2020 vo forme časových radov. Následne je potrebné odvodiť vhodné ekonometrické modely ako nástroj ich analýzy s možnosťou prognostických aplikácií.

Pri hľadani odpovedí na uvedené výskumné otázky budeme vychádzať z predpokladov, že sledované časové rady majú stacionárny charakter a klesajúcu tendenciu v objeme produkcie i predaja periodickej tlače. Tieto predpoklady potvrdíme exaktnými štatistickými ukazovateľmi. Taktiež potvrdíme aj trendový charakter vývoja sledovaných časových radov. Poukážeme tiež aj na ich variabilné zložky, pričom budeme hľadať kvantitatívne aj kvalitatívne faktory tohto vývoja.

V Tabuľke 1 uvádzame prehľad o vstupných údajoch o vývoji objemu periodickej tlače na Slovensku v rokoch 2010–2020.

Tabuľka 1 údaje o vývoji objemu periodickej tlače na Slovensku v rokoch 2010–2020 (pokračovanie)

Objem tlačených a predaných kusov sledovaných denníkov										12.15	11.881	15.810	95.283	132.441	39.791	57.627	31.056	43.108
Týždeň	HN P	HN T	NC P	NC T	PLUS1 P	PLUS1 T	SME P	SME T		11.15	11.923	16.056	99.819	140.219	40.099	58.276	31.010	43.566
12.20	10.588	14.444	54.795	87.711	32.911	47.083	18.492	28.291		10.15	11.932	15.580	99.243	140.637	39.731	60.199	31.776	43.563
11.20	10.488	14.594	56.675	93.465	32.229	46.723	18.617	28.146		9.15	11.921	15.322	97.115	134.679	41.112	59.315	32.180	44.918
10.20	10.072	14.601	57.176	95.776	32.455	48.065	19.038	28.962		8.15	11.068	15.007	93.954	135.115	41.339	59.242	29.785	41.258
9.20	10.489	14.951	56.816	92.815	32.659	47.765	19.936	29.552		7.15	12.048	15.407	95.105	131.638	41.438	60.764	29.721	41.034
8.20	9.967	15.118	57.539	95.104	32.552	47.391	18.911	28.556		6.15	12.049	15.748	97.766	138.386	39.206	59.170	30.413	41.972
7.20	10.085	14.846	57.807	92.366	33.154	47.402	19.281	28.809		5.15	12.053	15.785	97.084	140.917	43.649	61.412	32.931	44.659
6.20	10.003	14.435	56.331	94.035	32.280	45.754	18.972	28.526		4.15	12.314	16.189	94.671	135.565	42.389	61.343	33.563	44.696
5.20	9.487	13.161	58.581	97.172	32.087	45.590	19.518	28.944		3.15	12.818	16.476	96.380	138.644	40.712	60.514	32.355	43.168
4.20	9.467	12.821	56.306	93.522	32.127	46.530	20.603	29.420		2.15	12.893	17.370	94.981	133.269	44.732	61.946	33.496	44.404
3.20	9.045	12.670	61.234	95.529	32.040	48.708	20.409	30.594		1.15	12.394	15.391	95.788	139.401	44.293	63.665	32.853	43.677
2.20	10.126	13.930	66.503	102.863	34.791	51.486	21.477	32.049		12.14	11.742	14.801	96.748	138.048	42.140	61.533	35.965	47.377
1.20	10.264	14.159	65.607	100.071	35.903	52.748	21.230	32.028		11.14	11.426	14.564	103.990	141.693	43.228	63.302	38.371	48.878
12.19	10.584	14.321	67.899	104.577	37.437	55.827	21.604	32.249		10.14	11.569	14.637	102.309	142.409	42.575	62.513	42.180	52.983
11.19	10.443	14.065	71.309	108.576	35.151	53.108	22.121	32.955		9.14	11.890	14.981	98.510	138.118	45.086	64.614	40.660	51.300
10.19	10.114	13.699	69.565	108.275	35.819	53.366	21.800	32.362		8.14	11.743	14.950	98.709	139.291	45.501	64.951	37.509	48.171
9.19	10.366	13.748	68.277	105.674	34.335	52.946	21.420	32.222		7.14	11.936	15.533	96.186	135.959	44.638	64.715	37.448	48.323
8.19	10.102	14.190	69.402	107.471	35.078	54.462	21.834	32.783		6.14	11.916	15.434	98.815	138.855	45.660	66.866	39.636	50.703
7.19	10.014	14.317	67.891	106.837	33.976	53.130	20.718	31.688		5.14	11.952	15.259	103.315	143.601	51.062	73.046	40.283	51.519
6.19	10.253	14.321	71.082	112.558	34.708	53.596	21.780	32.878		4.14	12.254	15.856	102.605	143.499	45.454	67.538	41.775	53.870
5.19	10.415	14.252	71.762	111.302	36.731	55.348	22.410	33.222		3.14	12.594	16.606	103.699	143.849	47.009	68.492	42.494	53.300
4.19	10.197	13.876	73.887	113.895	36.703	54.775	22.929	33.611		2.14	11.944	15.378	103.016	141.841	50.123	72.034	42.194	53.696
3.19	10.208	14.355	74.885	114.397	38.979	57.538	23.067	33.479		1.14	11.649	15.084	105.969	143.408	49.082	70.049	40.472	51.884
2.19	10.196	13.989	72.341	110.140	36.965	54.055	22.642	33.371		12.13	13.081	16.333	106.541	145.700	48.001	69.550	44.775	56.386
1.19	10.161	13.694	71.818	111.042	36.412	54.122	22.229	32.940		11.13	13.431	16.593	109.733	153.653	48.087	70.090	45.768	57.276
12.18	10.084	13.904	74.291	118.114	40.732	60.575	23.799	34.745		10.13	13.333	16.753	111.977	177.582	45.464	68.281	44.511	56.414
11.18	10.312	13.891	72.533	114.718	40.334	58.495	23.406	34.042		9.13	12.998	16.499	107.233	156.462	48.053	69.453	40.720	52.576
10.18	10.123	13.874	74.625	114.914	38.119	55.420	23.838	34.185		8.13	12.477	16.253	112.265	159.904	48.055	70.582	40.327	52.930
9.18	10.013	13.581	75.157	118.418	37.859	55.871	22.680	33.843		7.13	13.035	17.527	107.605	158.637	46.649	68.102	40.267	52.368
8.18	10.024	13.989	75.967	118.281	38.594	56.692	22.918	33.871		6.13	13.651	18.772	111.751	170.339	46.142	67.580	42.407	55.276
7.18	10.014	14.159	75.468	116.018	37.970	55.821	22.192	33.365		5.13	13.793	18.835	108.456	163.333	50.182	73.693	45.039	58.091
6.18	10.028	14.191	75.283	122.419	40.783	59.868	23.213	34.133		4.13	13.000	16.726	112.667	167.655	46.302	69.376	45.891	58.978
5.18	10.025	14.110	80.768	131.269	37.269	56.394	23.628	34.347		3.13	13.513	17.613	112.023	164.031	51.297	71.531	44.981	57.298
4.18	10.325	14.178	77.960	125.396	39.120	56.837	24.315	35.707		2.13	14.391	18.114	109.966	160.857	55.144	76.087	44.157	56.931
3.18	10.466	14.479	82.654	127.058	40.935	58.199	26.398	37.060		1.13	14.431	18.091	109.576	158.395	50.375	70.372	44.398	58.175
2.18	10.545	14.413	77.283	120.139	39.991	56.783	23.776	35.595		12.12	15.098	18.211	115.286	168.868	51.049	72.232	50.136	63.592
1.18	10.395	13.780	78.015	117.267	39.899	56.865	22.823	34.790		11.12	14.858	18.195	112.746	166.279	52.185	74.778	50.281	62.736
12.17	10.406	14.125	78.594	120.278	46.401	63.244	25.791	37.915		10.12	14.870	18.161	119.982	177.853	46.313	69.346	50.703	63.223
11.17	10.418	14.124	82.855	126.167	40.385	57.370	25.999	37.955		9.12	14.857	18.259	118.492	169.118	54.070	78.411	46.510	59.890
10.17	10.535	14.164	81.558	123.177	39.127	56.446	24.948	36.813		8.12	14.749	17.879	121.637	170.667	50.060	72.145	45.299	58.972
9.17	10.553	14.173	84.299	123.952	39.702	57.829	25.308	37.498		7.12	15.064	18.493	128.092	178.903	47.122	68.724	44.535	58.021
8.17	10.287	14.093	81.939	123.593	39.220	57.569	24.584	36.568		6.12	15.236	18.566	124.134	176.568	49.105	70.549	48.445	63.909
7.17	10.283	14.107	80.663	123.782	39.019	57.590	24.365	36.652		5.12	15.144	18.682	123.797	178.571	53.508	79.390	51.065	66.096
6.17	10.507	14.241	78.363	123.129	41.031	60.450	25.839	38.357		4.12	15.660	20.030	125.224	174.685	49.505	71.976	50.013	65.121
5.17	10.495	14.230	82.914	131.222	40.866	61.223	26.039	38.484		3.12	16.331	20.635	120.057	169.811	53.939	79.093	51.439	66.698
4.17	10.659	14.449	86.709	133.856	40.894	59.833	26.555	39.141										

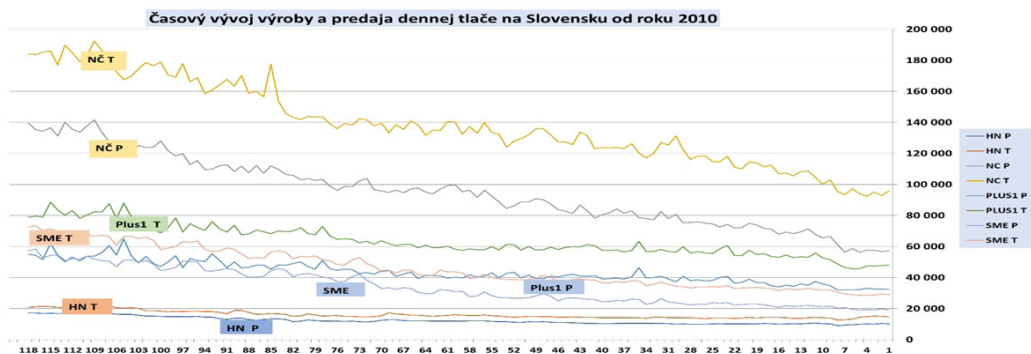
3.17	10 930	14 699	81 359	125 679	42 164	59 941	27 039	38 792	2.12	16 332	20 505	119 043	167 576	64 948	88 031	51 260	66 518
2.17	10 971	14 539	82 724	127 559	41 485	59 360	26 586	38 442	1.12	16 474	20 621	123 997	172 686	54 475	78 029	47 020	60 781
1.17	11 108	14 390	83 757	127 528	40 335	58 203	24 950	37 124	12.11	16 812	21 622	127 480	181 449	60 730	87 655	50 462	66 360
12.16	11 246	14 874	87 267	131 898	40 976	59 485	27 998	40 416	11.11	17 008	22 750	133 516	186 159	56 120	82 275	50 942	67 321
11.16	11 558	14 859	90 149	135 958	39 256	57 996	29 556	41 295	10.11	17 051	23 397	141 579	192 271	53 728	82 415	51 949	66 727
10.16	11 344	15 047	90 877	135 847	39 281	57 745	28 210	39 819	9.11	16 949	20 817	137 813	183 342	53 845	80 408	53 746	67 865
9.16	11 612	15 022	88 794	132 029	41 697	59 910	26 935	38 752	8.11	17 179	21 051	133 614	179 240	50 749	78 179	51 944	66 795
8.16	11 105	14 572	88 821	129 581	39 875	57 841	26 711	38 502	7.11	17 070	21 423	135 658	184 976	53 272	83 145	52 162	66 182
7.16	11 208	14 549	86 223	127 840	43 414	61 118	26 848	38 726	6.11	16 858	20 587	140 203	189 869	50 180	80 155	50 945	67 165
6.16	11 564	14 738	84 613	124 001	42 663	61 332	26 961	38 880	5.11	16 767	20 853	131 309	177 044	54 154	83 521	54 771	69 858
5.16	11 625	15 191	88 775	132 348	39 901	57 789	27 113	39 189	4.11	16 964	21 216	136 617	186 102	62 061	88 469	54 232	71 276
4.16	11 773	15 442	92 626	133 645	43 138	59 908	28 438	40 113	3.11	16 854	21 578	134 439	185 244	51 590	79 024	52 713	70 277
3.16	12 128	15 910	96 358	139 959	40 903	57 962	30 777	42 004	2.11	17 132	21 170	136 369	183 741	54 324	79 555	58 257	73 416
2.16	12 161	15 474	91 576	132 923	40 409	57 868	28 243	39 998	1.11	17 244	20 740	139 716	184 047	55 017	79 041	57 406	72 563
1.16	12 084	15 557	96 270	137 310	41 567	58 500	27 716	39 425									

Zdroj: Spracované na základe údajov ABCR SR [9]

Na Grafe 1 prezentujeme vývoj časových radov objemov produkcie a predaja dennej tlače podľa údajov Tabuľky 1. Pre jednoduchšiu interpretáciu grafov zavádzame nasledovné označenia sledovaných časových radov pre jednotlivé periodiká:

- NČ T Nový čas objem tlače
- NČ P Nový čas objem predaja
- HN T Hospodárske noviny objem tlače
- HN P Hospodárske noviny objem predaja
- Plus 1 T Plus 1 Plus jeden deň objem tlače
- Plus 1 P Plus jeden deň objem predaja
- SME T SME objem tlače
- SME P SME objem predaja

Graf 1 Časový vývoj produkcie a predaje dennej tlače na Slovensku

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Kancelárie pre overovanie nákladov periodickej tlače ABC SR

2 Charakteristika výskumného súboru

Denník SME

Periodikum začala vydávať akciová spoločnosť SUMUS 14. januára 1993. Zakladateľom a majiteľom časti akcií spoločnosti bola spoločnosť Juventus, s. r. o., v ktorej boli spoločníkmi redaktori a vedenie denníka. K 30. septembru 1995 prevzalo SME nové vydavateľstvo VMV, a. s. Toto vydavateľstvo sa v lete v roku 2000 spojilo s nemeckým vydavateľstvom Verlagsgruppe Passau a od 1. júla vytvorili na vydávanie denníka SME a niekoľkých ďalších celoslovenských novín a časopisov vydavateľstvo Grand Press, a. s. Vydavateľstvo od roku 2001 pokračuje pod názvom Petit Press, a. s. (Šefčák, L., Sand, J., 2006, str. 29) Od októbra 2014 sa novým spolujajiteľom denníka SME stala finančná skupina Penta, ktorá cez firmu Namav, ktorá je dcérskou spoločnosťou agentúry SITA, kúpila polovičný podiel vydavateľstva Petit Press. Po tejto transakcii oznámilo vedenie SME, že v denníku končí.²

Denník prešiel viacerými obsahovými a grafickými zmenami. K prvej väčšej zmene došlo 1. februára 1995, keď titul začal vychádzať vo zväčšenom formáte novín. Zmene neunikol ani samotný logotyp, ktorý bol v jeho hornej časti doplnený textom „denník“. Zalamovanie na 6 stĺpcov zostalo nezmenené. Zmenil sa však typ písma – začalo sa používať pätkové písmo radu Times, 8,8-bodová veľkosť. Prestalo sa deformovať písmo v titulkoch a tiež sa začali menej používať rámce. Názvy rubriek sa zvýraznili rámkom. Niektoré inzeráty začali vychádzať vo farbe. (Borovská, E., 1995, február, str. 32-33) Od 1. septembra 1995 denník pokračoval s podtitulkom Smena. (Šefčák, L., Sand, J., 2006, str. 29)

V septembri 2001 denník začal vychádzať s niektorými farebnými stranami (titulná, posledná a niektoré vnútri čísla). Boli to vlastne prvé noviny, ktoré boli tlačené vo farbe. (Ťapušíková, R., 2001, str. 88) V roku 2001 vznikol aj programový magazín TV Oko a zaviedli sa regionálne mutácie denníka SME pre západné, stredné a východné Slovensko. (Višňovský, J., 2012, str. 168) V roku 2002 sa uskutočnila fúzia denníka Práca so SME, ktorý od 28. septembra pokračuje s podtitulkom Práca. (Šefčák, L., Sand, J., 2006, str. 29)

V novom dizajne vyšiel denník SME aj 15. januára 2007, keď si pripomenul 14. výročie svojho vzniku. V deň výročia sa denník predával za polovičnú cenu 6 Sk, čo malo marketingovo podporiť novú tvár SME. Nový typ písma pre mienkotvorný denník vytvoril grafický dizajnér Peter Biľak. (Černegová, V., 2007, január, str. 8)

Celoslovenský denník je typologicky zaradený ako noviny pre širokú verejnosť, keďže obsahovo je zameraný na domáce a zahraničné spravodajstvo, analýzy a komentáre z oblasti politiky, ekonomiky a medzinárodných vzťahov, informácie z kultúry, spoločenského života a športu.³ Viac bibliografia denníka SME v tabuľke 1.

Tabuľka 2: Bibliografia denníka SME

Názov	SME
Podtitul	Denník
Vydavateľ	Petit Press, a. s.
Adresa vydavateľa	Lazaretská 12, 811 08 Bratislava
IČO vydavateľa	IČO 35790253
Periodicita	denná, 6-krát týždenne
Formát	390 x 295 mm

² CZWITKOVICS, Tomáš. Penta definitívne kupuje polovicu Petit Pressu, vedenie Sme oznámilo koniec. [online]. 2014, [cit. 30.6.2022]. Dostupné na internete: <http://medialne.etrend.sk/tlac/penta-definitivne-kupuje-polovicu-petit-pressu-vajda-sa-s-nemcami-nedohodol.html>

³ Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Zoznam periodickej tlače. Detail. [online]. 2021, [cit. 30.6.2022]. Dostupné na internete: <http://old.culture.gov.sk/pertlac/modul/tlac/detail?id=705>

Rozsah	24
Adresa redakcie	Lazaretská 12, 811 08 Bratislava
Šéfredaktor	Beata Balogová
Dátum začiatku vydávania	15.1.1993
Obsahové zameranie	domáce a zahraničné spravodajstvo, analýzy a komentáre z oblasti politiky, ekonomiky a medzinárodných vzťahov, informácie z kultúry, spoločenského života a športu
Registračné (evidenčné) číslo	SME – EV 386/08
Medzinárodné štandardné číslo	ISSN 1335-440X
Internetové vydanie	www.sme.sk

Zdroj: vlastné spracovanie z prameňa: denník SME. ISSN 1335-440X, 2021, 30.6.2021

Denník NOVÝ ČAS

Denník NOVÝ ČAS je priekopníkom bulváru na slovenskej mediálnej scéne od vzniku Slovenskej republiky. Už vyše dvoch desaťročí zastáva vedúcu pozíciu v sektore dennej tlače, pričom dlhodobo je najčítanejším a najpredávanejším denníkom na Slovensku.

Periodikum vychádza od 1. 8. 1991. Už v prvom čísle vyše polovice titulnej strany zapĺňala fotografia hlavného článku. Na prednej strane sa nachádzal odkaz na ďalší článok, ako aj inzerát, čo sa využíva dodnes. Obsah a grafika denníka boli spočiatku veľmi jednoduché. Novinové listy sa delili na štyri stĺpce, pričom články boli na stranách umiestňované veľmi nesystematicky, niekedy dokonca bez autora. Zo začiatkov boli pre denník typické veľké titulky k článkom. (Lincényi, M., Kohuťár, M., 2009, str. 53)

Prvé číslo vyšlo v náklade asi 22 000 výtlačkov. Od začiatku vydávania si denník získal popularitu a obľubu medzi čitateľmi, o čom svedčí rýchly nárast jeho nákladu. Za necelé dva roky existencie dosiahol jeho náklad viac ako (deklarovaných alebo tlačených) 250 000 výtlačkov denne. (Brečka, S., 2002, str. 50)

Pre NOVÝ ČAS bolo od jeho vzniku typické červené logo na titulnej strane. Prvýkrát však vytlačili noviny s farebnou fotografiou, orámovanou červenou stužkou, v stredu 20. decembra 1995. (Lincényi, M., Kohuťár, M., 2009, str. 54-55) Zmenou majiteľov v roku 1996 v NOVOM ČASE pribudli známe kriminálno-sociálne reportáže a príbehy ľudí, typické pre tento denník. (2009, tamtiež, str. 55)

Po viac ako 9 rokoch sa aj Vydavateľstvo novín a časopisov, s. r. o., rozhodlo pre zásadnú zmenu layoutu a v pondelok 3. decembra 2001 vyšiel denník vo výraznej inej grafickej podobe. Jednou z hlavných zmien bola štrukturalizácia jednotlivých sekcií a rubriík, ktorá nahradila nie príliš prehľadné usporiadanie. Zjednotilo sa spravodajstvo z domova i zo sveta, do blokov sa začali usporadúvať aj ďalšie sekcie ako kultúra, ľudia, atď. (Ľapušíková, R., 2001, december, str. 88).

Zásadná zmena v obsahu denníka NOVÝ ČAS nastala v roku 2002, keď sa 27. apríla na titulnej strane prvýkrát zaradila informácia o rakovine známej slovenskej herečky Zory Kolínskej. O rok neskôr v denníku NOVÝ ČAS pribudli články s paparazzovskými fotografiami. Siedmeho januára 2003 denník uverejnil fotografie známeho satirika Milana Markoviča s jeho novou priateľkou z jedného z bratislavských nákupných centier. V roku 2003 sa neodmysliteľnou súčasťou obsahu NOVÝ ČAS stali známe osoby televízie Markíza a na titulné strany sa tak postupne dostávali informácie o moderátorkách z erotických relácií, počasia či športu. (Lincényi, M., Kohuťár, M., 2009, str. 58–73)

Novinkou na bulvárnom mediálnom trhu sa v roku 2004 stali takzvané reality show, ktoré vo väčšej miere NOVÝ ČAS prináša od konca roku 2004 až do roku 2005. V roku 2006 sa na titulné strany bulvárneho denníka dostávajú rozchody a rozvody celebrit. (tamtiež, str. 75 – 84)

Celoslovenský denník je typologicky zaradený ako noviny pre širokú verejnosť.⁴ Viac bibliografia denníka NOVÝ ČAS v tabuľke 3.

Tabuľka 3 Bibliografia denníka NOVÝ ČAS

Názov	NOVÝ ČAS
Podtitul	Nezávislý denník
Vydavateľ	FPD Media, a. s.
Adresa vydavateľa	Palisády 29/A, 811 06 Bratislava
IČO vydavateľa	IČO: 47 237 601
Periodicita	denná, 6-krát týždenne
Formát	315 x 235 mm
Rozsah	48
Adresa redakcie	Prievozská 14, P. O. Box 42, 820 04 Bratislava 24
Šéfredaktor	Júlia Kováčová
Ročník vychádzania	1.1.1990
Obsahové zameranie	Noviny pre širokú verejnosť
Registračné (evidenčné) číslo	EV 3342/09
Medzinárodné štandardné číslo	ISSN 1335-4655
Internetové vydanie	www.cas.sk

Zdroj: vlastné spracovanie z prameňa: denník NOVÝ ČAS. ISSN 1335-4655, 2021, 30.6.2021

Denník Plus JEDEN DEŇ

Periodikum spoločnosti 7 PLUS, spol. s r. o. vychádza od 4. septembra 2006. (Lincényi, M., Kohutár, M., 2009, str. 36) Denník Plus JEDEN DEŇ s rozmermi 280 x 400 mm vychádza šesťkrát do týždňa v základnom dennom rozsahu 24 strán. Titul sa podľa vydavateľa umiestňuje medzi bulvárnu a mienkotvornou tlačou. Má glosovať udalosti na domácej a zahraničnej scéne, prinášať aktuality zo sveta celebrit, regionálne udalosti, občiansku ekonomiku z pohľadu bežných občanov a šport. Vizuálnu podobu a grafickú úpravu denníka, úvodnú kampaň, plánovanie, zabezpečenie a realizáciu kampane si zabezpečil vydavateľ denníka vlastnými silami. Na tvorbe celého denníka vrátane výroby a obslužných pracovníkov sa podieľa asi 100 ľudí. Denník má deväť regionálnych redakcií a tri vydania, pričom prvé s najskoršou uzávierkou smeruje na východné Slovensko, druhé na stredné Slovensko a tretie s najneskoršou uzávierkou na západné Slovensko. (Doktor, V., 2006, str. 36)

Publikovanými článkami sa Plus JEDEN DEŇ charakterizoval ako bulvárny denník, ktorý mal v predajnosti konkurovať denníku NOVÝ ČAS. Prvýkrát Plus JEDEN DEŇ prihlásili do systému overovania nákladov tlače v decembri 2006, keď sa priemerne tlačilo 102 499 výtlačkov, pričom sa reálne v stánkoch predalo 57 155 kusov. Denník síce za osem rokov neohrozil najpredávanejší denník NOVÝ ČAS, no napriek všetkému už od začiatku sa v predajnosti dostal medzi mienkotvorné denníky SME a Pravda. (Lincényi, M., Kohutár, M., 2009, str. 36-37) V súčasnosti je titul z hľadiska priemerného mesačného nákladu na druhej priečke.

Novým majiteľom denníka Plus JEDEN DEŇ sa 3. 9. 2014 stala investičná skupina PENTA, ktorá kúpila druhé veľké slovenské vydavateľstvo Spoločnosť 7 Plus (po novom 7 Plus, a. s.).⁵

⁴ Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Zoznam periodickej tlače. Detail. [online]. 2021, [cit. 30.6.2022]. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/pertlac/modul/tlac/detail?id=4453>

⁵ Redakcia Medialne.Sk. Penta kupuje Trend Holding a 7 Plus. [online]. 2014, [cit. 30.6.2022]. Dostupné na internete: <http://medialne.etrend.sk/tlac/penta-kupuje-trend-holding-a-7-plus.html>

Celoslovenský denník je typologicky zaradený ako noviny pre širokú verejnosť, keďže obsahovo je zameraný ako spoločenský denník.⁶ Viac bibliografia denníka Plus JEDEN DEŇ v tabuľke 4.

Tabuľka 4 Bibliografia denník Plus JEDEN DEŇ

Názov	Plus JEDEN DEŇ
Podtitul	/
Vydavateľ	News and Media Holding, a.s.
Adresa vydavateľa	Einsteinova 25, 851 01 Bratislava
IČO vydavateľa	IČO: 47 256 281
Periodicita	denná, 6-krát týždenne
Formát	400 x 285 mm
Rozsah	24
Adresa redakcie	Panónska cesta 9, 852 32 Bratislava 5
Šéfredaktor	Ivana Mandáková
Dátum začiatku vydávania	4.9.2006
Obsahové zameranie	spoločenský
Registračné (evidenčné) číslo	EV 2261/08
Medzinárodné štandardné číslo	ISSN 1336-9776
Internetové vydanie	www.pluska.sk

Zdroj: vlastné spracovanie z prameňa: denník Plus JEDEN DEŇ. ISSN 1336-9776, 2021, 30.6.2021

/ – neuvedený údaj v tiráži

Denník Hospodárske noviny

Periodikum vychádza od 1. januára 1992. Prakticky nový profil novín musel vytvoriť nový šéfredaktor Michal Berka potom, čo v roku 1998 pre spor s akcionármi spolu so značným počtom redaktorov odišiel dovtedajší šéfredaktor Peter Kasalovský. (Šefčák, L., Sand, J., 2006, str. 25) Situácia bola natoľko vážna, že začiatkom januára v roku 1999 navštívil Bratislavu aj generálny riaditeľ vydavateľskej skupiny Handelsblatt, prezident spoločnosti HB – Dow Jones a predseda predstavenstva akciovej spoločnosti Ekonomika Dr. Hwinz-Werner Neinstedt. Cieľom jeho návštevy bolo okrem prerokovania niektorých obchodných záležitostí, zoznámiť sa aj so situáciou na slovenskom mediálnom trhu v súvislosti s oznámeným pokusom začať na Slovensku s vydávaním nového ekonomického denníka. (Borovská, E., 1999, str. 48)

Ďalšia zmena pre noviny nastala v roku 2001. Už prvé vydanie Hospodárskych novín v roku 2001 prešlo výraznou úpravou na titulnej strane a na niektorých vnútorných stranách. Ďalšia inovácia sa uskutočnila v piatok 2. novembra 2001, keď sa noviny formálne rozdelili do troch sekcií – prvá sa venuje aktuálnym udalostiam na domácej a svetovej politickej a ekonomickej scéne, druhá domácejmu a firemnému spravodajstvu a svetovým trhom, tretiu tvoria tematické strany a prílohy. (Ľapušníková, R., 2001, december, str. 88)

Od polovice septembra 2009 je denník vydávaný vo väčšom formáte, v takzvanom berlínskom formáte (285 x 420 mm), ktorý v Česku používajú denníky Mladá Fronta Dnes a Lidové noviny. Dovtedy denník vychádzal vo formáte 285 x 375 mm. (Černegová, V., 2007, september, str. 45)

Denník Hospodárske noviny má od 1. decembra 2013 nového vydavateľa, keďže slovenský Ecopress prešiel v rámci skupiny Agrofert pod český mediálny dom Mafra. (red, 2014, str. 44)

⁶ Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Zoznam periodickej tlače. Detail. [online]. 2015, [cit. 30.6.2022]. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/pertlac/modul/tlac/detail?id=2096>

Celoslovenský denník je typologicky zaradený ako noviny pre širokú verejnosť, keďže obsahovo je zameraný na ekonomiku a politiku. Viac bibliografia denníka Hospodárske noviny v tabuľke 5.

Tabuľka 5 Bibliografia denníka Hospodárske noviny

Názov	Hospodárske noviny
Podtitul	obsah rozhoduje
Vydavateľ	MAFRA, a. s.
Adresa vydavateľa	Karla Engliša 519/11, 150 00 Praha, Česká republika
IČO vydavateľa	45 313 351
Periodicita	denná, 5-krát týždenne
Formát	470 mm x 320 mm
Rozsah	20
Redakcia (adresa)	Seberíniho 1, 820 07 Bratislava
Šéfredaktor	Marcela Šimková
Dátum začiatku vydávania	1.1.1992
Obsahové zameranie	Ekonomika a politika
Registračné (evidenčné) číslo	EV 385/08
Medzinárodné štandardné číslo	ISSN 1335-4701
Internetové vydanie	www.hnonline.sk

Zdroj: vlastné spracovanie z prameňa: Hospodárske noviny. 2021, 30.6.2021

Metodika spracovania podkladových údajov

V súlade s hlavným cieľom príspevku analyzujeme podkladové údaje o vývoji vybranej dennej tlače, a to tak podľa objemu výroby, ako aj podľa objemu realizovaného predaja. Pre zjednotenie interpretácie ďalších výpočtových a analytických krokov prijímame nasledovné symbolické označenie

Y_{tj} pre objem tlače denníka j v čase t, resp.

Z_{tj} pre objem predaja denníka j v čase t.

Pre overenie charakteru časového vývoja budeme uvažovať časové rady podľa mesačných údajov za celé sledované desaťročie 2010-2019. Hodnoty parciálnych ukazovateľov za predmetné časové rady symbolicky označíme nasledovne:

Y_{tj}, t = 1, ..., 130, j = 1, ..., 12) a **Z_{tj}**, t = 1, ..., 130, j = 1, ..., 12

a vyjadrujú priemerný objem, resp. predaj denníka j v jednotlivých časových intervaloch t. Z praktických poznatkov o situácii na trhu s dennou tlačou predpokladáme lineárny pokles, tak objemu tlače, ako aj objemu predaj. Pre aproximáciu jednotlivých časových radov preto použijeme lineárnu regresnú funkciu, pričom závisle premennou veličinou je hodnota Y_{tj} a nezávisle premennou je časový faktor t.

V príspevku sme aplikovali tri prístupy k analýze časových radov a to nasledovne. Prvý model, ktorý sme aplikovali pre odhad vývoja časových radov mal jednoduchú štruktúru, kde sledovaný objem výroby/predaja tlače bol vyjadrený ako závisle premenná Y_{tj}/Z_{tj} s jedinou nezávisle premennou, a to faktorom času t. Príslušný regresný model má tvar:

$$Y_{tj} = F(t, e) \quad (1)$$

Analogicky sme postupovali pri odhade objemu predaja tlače, teda pri premennej Ztj.

Jednoduchý regresný vzťah medzi hodnotami premennej Ztj a časovým faktorom t (Týždeň) uvádzame na Obr. 1.

V prípade každého časového radu uvádzame na príslušnom grafe aj analytické vyjadrenie príslušnej regresnej funkcie v tvare

$Y = b \cdot X + a$, kde Y je sledovaná závislá premenná, X je časová zložka, b reprezentuje regresný koeficient a a je absolútny člen. Súčasne uvádzame aj index determinácie R^2 , podľa ktorého hodnotíme aplikačnú spoľahlivosť konkrétneho modelu.

Obr. 1 Ilustrácia vplyvu časového faktora na hodnotu premennej Ztj

Zdroj: vlastné spracovanie

Pre kvantifikáciu vplyvu časového faktora na hodnotu sledovanej závislej premennej využijeme štandardné postupy regresnej analýzy, ktoré nám poskytuje excel. Riešením ekonometrického modelu (1) odpovedáme na 1. výskumnú otázku.

Pre hlbšie overenie charakteru dynamiky výroby a predaja dennej tlače, v súlade s výskumnými otázkami 2-4 overíme autoresné faktory ich vývoja. Pre tieto účely budeme uvažovať regresný model:

$$Y_{tj} = F(Y_{tj-1}, Y_{tj-2}, Y_{tj-3}, Y_{tj-4}, e) \quad (2)$$

V ktorom uvažujeme závislé premennú Y_{tj} ako výslednicu predchádzajúcich výsledkov vo výrobe, resp. v predaji dennej tlače. Tento prístup nám umožňuje identifikovať a kvantifikovať „zotrvačnosť“ vývoja výroby i predaja sledovanej dennej tlače. V nami zvolenom postupe sú to 4 predchádzajúce týždne. Explanatórne premenné Y_{tj-1} , Y_{tj-2} , Y_{tj-3} a Y_{tj-4} vyjadrujú objem výroby tlače v predchádzajúcich štyroch mesiacoch. Pomocou modelu (2) odpovedáme na výskumné otázky 3 a 4.

Je známe, že niektoré periodiká sa výrazne prezentujú v rôznych časových, či sezónnych obdobiach. Príkladom môže byť ich špecifické predvianočné, predprázdninové vydania, ktoré umožňujú vysoké objemy ich predaja. Vplyv takejto sezónnosti je nielen možné, ale aj potrebné uvažovať aj pri exaktnej analýze časových radov. V našom prípade využívame nasledovný ekonometrický model:

$$Y_{tj} = F(t, M_1, \dots, M_{11}, e) \quad (3)$$

kde t reprezentuje časový faktor, $M_1, \dots, M_{11}$ reprezentujú jednotlivé sezónne sekcie, ako explicitne vstupujúce explanatórne premenné. Získané výsledky umožňujú poukázať na ďalšie kvalitatívne dimenzie analýzy časových radov. Ich prostredníctvom odpovedáme aj na výskumné otázky 4 a 5.

Výsledky analýzy časových radov pomocou všetkých troch prístupov uvádzame v nasledovných častiach príspevku, vrátane podrobnejšieho komentára.

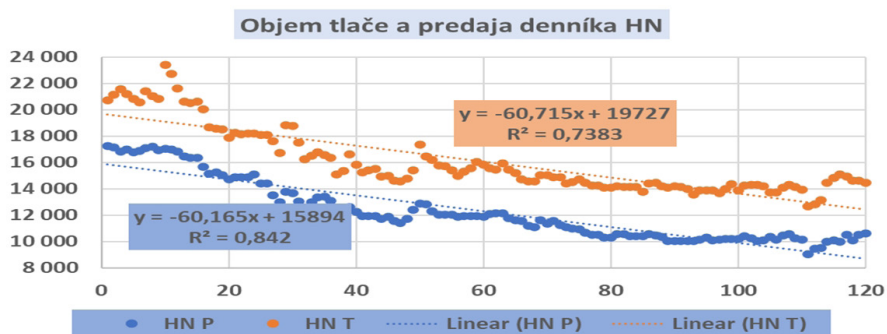
Pre účely praktického hodnotenia sledovaných časových radov uvádzame aj údaje o vývoji variability časových radov a jej dopady na ich hodnotenie.

Ako súhrnné výsledky uvádzame prehľad týždenných poklesov v objemoch výroby a predaja tlače v doterajšom období. Pre ilustráciu možnosti regresnej analýzy uvádzame aj odhady poklesu objemov dennej tlače pre budúce obdobia.

Výsledky a diskusia

Ako ukazuje Graf 2 objem tlače a predaja denníka Hospodárske noviny vykazuje dlhodobý pokles, tak v objeme, ktorý potvrdzuje index determinácie $R^2 = 0,7383$ pre objem tlače, a $R^2 = 0,842$ pre objem predaja.

Graf 2 Vývoj objemu tlače a predaja denníka Hospodárske noviny

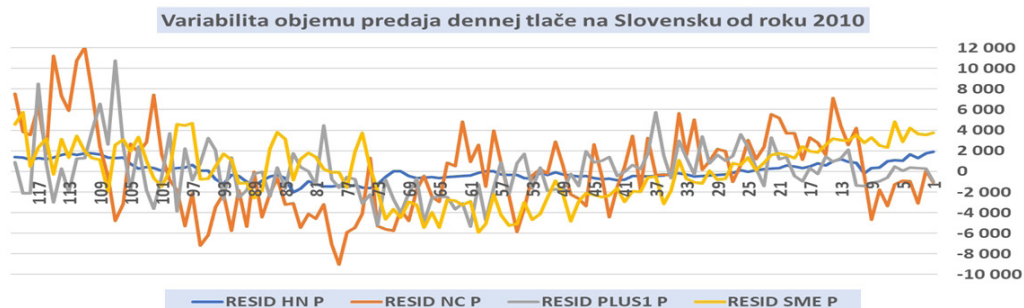

Zdroj: vlastné spracovanie

Zo získaných údajov možno tiež dedukovať, že zmeny sú takmer súbežné, čo potvrdzujú regresné koeficienty $b = -60,715$ pre pokles objemu tlače a $b = -60,165$ pre objem poklesu predaja. Tieto hodnoty môžeme interpretovať ako priemerný, dlhodobý týždenný pokles objemu predaja denníka HN.

Pri hodnotení časového vývoja objemu tlače a predaja dennej tlače je vhodné upozorniť na relatívne vysokú variabilitu tohto procesu a to v prípade všetkých denníkov, ako to naznačuje nasledovný Graf 3.

Graf 3 Variabilita v objemoch tlače a predaja denníkov na Slovensku

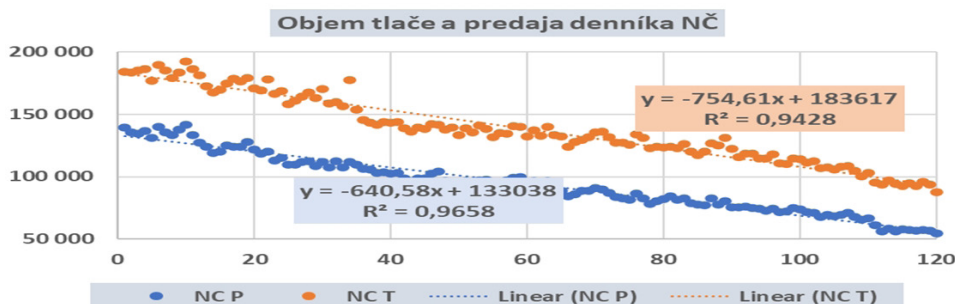
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Kancelárie pre overovanie nákladov periodickej tlače ABC SR

Z grafu tiež možno odvodiť konštatovanie, že všetky sledované periodiká prechádzajú nielen trendovo (Graf 1), ale aj charakterom variability približne rovnakým poklesom.

Podľa grafu 3 sa žiada upozorniť na relatívne stabilný časový vývoj v počte predaných kusov denníka Hospodárske noviny. Možno usudzovať na stabilné čitateľské zázemie, prípadne efektívne marketingové riešenie. Taktiež je potrebné uviesť, že Hospodárske noviny sú jediný ekonomický denník na Slovensku, ktorý patrí k dôveryhodným titulom.

Analogické informácie a interpretáciu získavame pre denník Nový Čas, grafickú interpretáciu uvádza Graf 4.

Graf 4 Objem predaja denníka Nový Čas

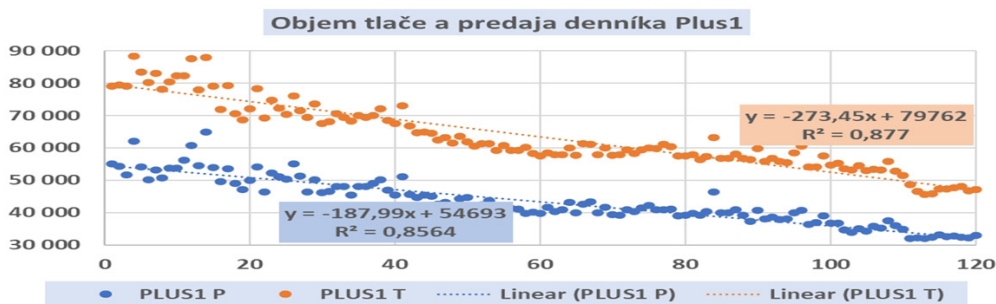

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Kancelárie pre overovanie nákladov periodickej tlače ABC SR

Zo získaných výsledkov upozorňujeme preto iba na niektoré. Z hľadiska charakteru vývoja je zaujímavý takmer stabilný pokles, potvrdený indexom determinácie $R^2=0,9428$ pre objem tlače a $0,9658$ pre objem predaja. Dlhodobý priemerný týždenný pokles v oboch skupinách tlače je pokles o 754 kusov v tlači a 640 kusov v predaji.

Časový vývoj denníka Plus JEDEN deň zaznamenal v úvodných rokoch sledovania pomerne vysoký stupeň variability. V ostatných rokoch prechádza do štádia relatívne stabilného mierneho poklesu.

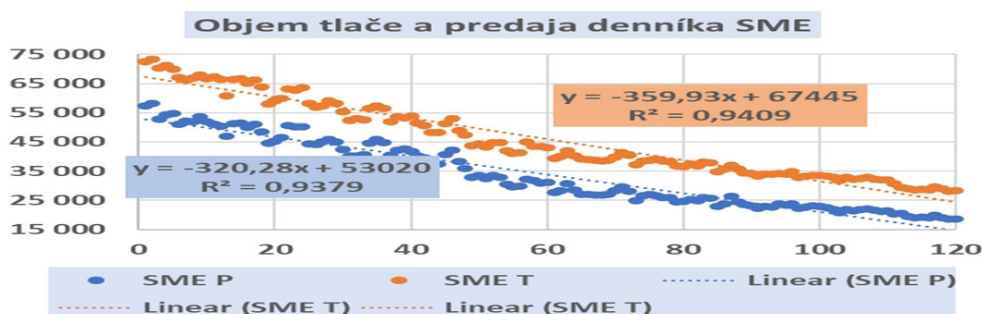
Graf 5 Objem tlače a predaj denníka Plus JEDEN deň

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Kancelárie pre overovanie nákladov periodickej tlače ABC SR

Posledným sledovaným periodikom bol denník SME. Jeho grafickú prezentáciu uvádzame na Grafe 6.

Graf 6 Objem tlače a predaja denníka SME

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Kancelárie pre overovanie nákladov periodickej tlače ABC SR

PV prípade tohto periodika je situácia podobná denníku Hospodárske noviny s nízkym stupňom variability časového radu, čo potvrdzujú indexy determinácie $R^2 = 0,9409$, resp. $R^2 = 0,9379$. Týždenný pokles predaj dosahoval dlhodobu 320 kusov.

Pri sledovaní časového vývoja predaja dennej tlače je dôležité analyzovať a skúmať aj extrémne výkyvy a hľadať ich externé faktory. V priloženej tabuľke uvádzame informácie o minimálnych a maximálnych poklesoch/nárastoch objemov predaja dennej tlače za celé sledované obdobie.

Tabuľka 6

Extrémne týždenné zmeny objemu predaja DT				
	HN P	NČ P	PLUS1 P	SME P
MIN	-2 019	-9 062	-5 354	-5 924
MAX	1 914	12 058	10 760	5 725

Zdroj: Vlastné spracovanie

Ako uvádza Tabuľka 6, za celé sledované obdobie možno konštatovať, že najvyššie hodnoty medzimesačnej variability sa pohybovali v rozpätí od -9 062 (týždenný pokles predaja) po 12 058 (týždenný nárast predaja).

Získané regresné funkcie typu (1) nám umožňujú kvantifikovať priemerné medzimesačné zmeny v objemoch výroby predaja tlače. V prípade lineárneho trendu v poklese objemu predanej tlače sme získali nasledovné informácie o priemernom týždennom poklese počtu predaných denníkov. Zo získaných údajov je evidentný prudký pokles predaja u denníkov Nový čas a SME, a to 641, resp. 320 kusov medzimesačne.

Tabuľka 7

Odhad týždenného poklesu predaja tlače	
	Jednoduchá regresia
HN P	-60
NČ P	-641
PLUS1 P	-188
SME P	-320

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 8 Autoregresné vplyvy na dynamiku časových radov

Regresná funkcia $Y = F(a_0, XL-1, XL-2, XL-3, XL-4)$							
	a0	Týždeň	T-1	T-2	T-3	T-4	R2
HN P	337		0,832			0,134	0,978
NČ P	40 318	-193,613	0,691				0,981
PLUS1	28 274	-95,331	0,314		0,354	-0,192	0,885
SME P	190,470		0,775			0,204	0,979

Zdroj: vlastné spracovanie

Ako ďalší nástroj analýzy časových radov sme aplikovali model (2). Jeho pomocou chceme identifikovať a kvantifikovať autoregresné (inertné) vplyvy na dynamiku časového radu. V nasledovnej tabuľke uvádzame iba stručný prehľad výsledkov odhadu parametrov modelov časových radov pre ukazovatele objemu predaja dennej tlače.

Z uvedeného prehľadu možno konštatovať, že všetky sledované časové rady majú vysoký stupeň autoregresie, čo je potvrdené štatisticky vysoko preukaznými hodnotami ($\alpha < 0,05$) regresných

Koeficientov b_1, b_2, b_3 a b_4 . Rovnako vysoko preukazné sú aj všetky indexy determinácie R^2 .

Z uvedených údajov môžeme dedukovať významnú zotrvačnosť v objemoch produkcie i predaja, a to až na 4 predchádzajúce mesiace – v prípade Hospodárskych novín, Plus 1 deň a SME. „Zotrvačný účinok“ úrovne predaja v minulosti evidujeme u všetkých denníkov, čo potvrdzujú vysoké hodnoty indexu determinácie R^2 .

Sezónny vplyv na produkciu a predaj tlače

Posledným analytickým nástrojom, ktorý sme aplikovali pri skúmaní časových radov a identifikácii sezónnych vplyvov bola zjednodušená analýza panelových dát. Jej pomocou sme skúmali vplyv času ako trendového faktora a vplyv mesačných intervalov ako faktora sezónneho vplyvu. Nižšie uvedený prehľad naznačuje vysoký stupeň štatistickej významnosti aplikovaného modelového prístupu.

Tabuľka 9

Regresná analýza vývoja predaja dennej tlače na Slovensku														
	a0	TREND	Január	Február	Marec	Apríl	Máj	Jún	Júl	August	September	Oktober	November	R2
HN P	15 894	-60												0,841
NC P	132 825	-641			3109,303									0,967
PLUS1 P	54 309	-188	2117,353										2511,369	0,87
SME P	53 173	-320						-1886,202						0,939

Zdroj: vlastné spracovanie

V prípade denníka Hospodárske noviny nebol identifikovaný sezónny vplyv, v prípade denníka Nový Čas bol zistený významný vplyv na objem predaja v mesiaci marec, v prípade denníka Plus JEDEN Deň to boli mesiace január a december, v prípade denníka SME mesiac jún.

Aplikácia ekonometrických modelov pre odhad vývoja objemu výroby a predaja dennej tlače

Výsledky regresnej analýzy, ktoré sme získali prostredníctvom modelov (1), (2) a (3) umožňujú odpovedať aj na výskumné otázky č. 4 a 5.

Na základe skôr uvádzaných výsledkov regresnej analýzy pre jednotlivé časové rady, môžeme odhadnúť prognózu. V Tabuľke 10 osobitne uvádzame informáciu o odhadovanom časovom intervale, kedy môže v prípade konkrétneho denníka dôjsť k poklesu jeho predaja pod kritický objem jeho predaja.

Tabuľka 10

Prognostický odhad počtu predaných denníkov v nasledovných mesiacoch													Kolaps po
	20	40	60	80	100	120	140	160	180	200	220	240	týždňoch
HN P	18 524	17 320	16 117	14 914	13 711	12 507	11 304	10 101	8 897	7 694	6 491	5 287	328
NČ P	120 226	107 415	94 603	81 792	68 980	56 168	43 357	30 545	17 734	4 922			208
PLUS1 P	50 933	47 173	43 414	39 654	35 894	32 134	28 374	24 615	20 855	17 095	13 335	9 575	291
SME P	46 614	40 209	33 803	27 398	20 992	14 586	8 181	1 775					166
Odhad počtu predaných denníkov v nasledovných mesiacoch v % k východiskovému stavu													
HN P	94	88	82	76	70	63	57	51	45	39	33	27	2
NČ P	90	81	71	61	52	42	33	23	13	4	0	0	0
PLUS1 P	93	86	79	73	66	59	52	45	38	31	24	18	1
SME P	88	76	64	52	40	28	15	3	0	0	0	0	0

Zdroj: vlastné spracovanie

4 Súhrn a záverečné štatistické hodnotenie

Na základe vyššie prezentovaných a objasnených výsledkov uskutočnenej analýzy časových radov výroby a predaja dennej tlače na Slovensku môžeme konštatovať, že všetky tri metodické postupy boli aplikované a vhodnosť ich výsledkov pre našu analýzu bola potvrdená štatisticky vysoko preukaznými hodnotami indexov determinácie R^2 :

Tabuľka 11

Hodnoty indexu determinácie R^2			
	Jednoduchá regresia	Autoregresia	Panelové dáta
HN P	0,8420	0,978	0,841
NČ P	0,9658	0,981	0,967
PLUS1 P	0,8564	0,885	0,87
SME P	0,9379	0,979	0,939

Zdroj: vlastné spracovanie

Vzhľadom na to, že rozdiely v odhadovaných hodnotách premenných Z_t a Y_t sú prakticky zanedbateľné, pre interpretáciu výsledkov sme zvolili výsledky regresnej analýzy podľa modelu (1).

Z realizovaného štatistického výskumu je možné konštatovať nasledujúce hodnotiace závery:

V rokoch 2011-2020 je možné pozorovať u všetkých sledovaných slovenských denníkoch trendovo, ale charakterom variability približne rovnaký pokles celkového, ako aj priemerného jednorazového nákladu. Celkový jednorazový náklad za posledných 10 rokov klesol o 130 %. Zatiaľ, čo v januári 2011 priemerný predaný náklad v súčte všetkých analyzovaných denníkov (Hospodárske noviny, Nový Čas, Plus JEDEN deň, SME) dosiahol 269 383 výtlačkov, v decembri 2020 to už bolo 116 786 kusov novín. Ak porovnáme vývoj za posledných 20 rokov, tak tento pokles je ešte vyšší. Zatiaľ, čo v roku 2000 bol priemerný jednorazový náklad denníka Hospodárske noviny, Nového Času a denník SME (denník Plus JEDEN DEŇ toho času nevychádza) priemerne 241 584 výtlačkov, v decembri v roku 2020 to už bolo len 83 875 výtlačkov.

Hlavným dôvodom poklesu predaného nákladu dennej tlače možno vidieť graduujúcu popularitu digitálnych médií na úkor klasických médií. S poklesom predaja printových médií klesá čítanosť, ako aj inzercia, čo sa premieta do nepriaznivých ekonomických podmienok pre vydavateľskú činnosť a následný rast cien novín.

V prípade, že bude pokračovať súčasný trend poklesu denného priemerného predaného nákladu, na základe modelu jednoduchej lineárnej regresie je možné predpokladať, že klasické vydávanie denníka SME skolabuje po 166 mesiacoch, vydávanie denníka Nový Čas po 208 mesiacoch, vydávanie denníka Plus JEDEN Deň po 291 mesiacoch a najdlhšie by mal vychádzať v printovej podobe denník Hospodárske noviny – 328 mesiacov. Z vyššie uvedeného je zrejmé, že v horizonte strednodobej prognózy vývoja predaného nákladu by denníky mohli vychádzať v klasickej podobe, pričom v horizonte dlhodobej prognózy vývoja objemu predaja je pravdepodobné, že niektoré vydavateľstvá budú nútené zastaviť klasické printové vydávanie a uprednostnia elektronickú formu vydání, ktorú v posledných rokoch výrazne podporujú.

Diskusie o budúcnosti žurnalistiky sa sústreďujú na nové ekonomické modely, digitálne spôsoby distribúcie a ako pritaľhnuť mladé publikum. [10] V súčasnosti sa internet a inteligentné telefóny stávajú novou výzvou pre priemysel tlačných médií. Zdá sa, že tento jav pokračuje. Práve digitalizácia je výzvou pre tlačové mediálne spoločnosti, aby rozvíjali udržateľný ekonomický rast spoločnosti. [11]

Napriek tomu, že predkladané výsledky výskumu trhu dennej tlače na Slovensku v rokoch 2011-2020 sme z nášho pohľadu uskutočnili vyčerpávajúco v rámci výskumnej štúdie, výskumná oblasť ponúka priestor pre ďalšie skúmanie s možnosťou spracovania viacerých výskumných tém. Perspektívnou témou pre spracovanie je analýza vývojových tendencií dennej tlače kvalitatívnym prístupom. Prínosné by tiež bolo komparovať vývojové trendy dennej tlače s čítanosťou denníkov v elektronickej podobe. V neposlednom rade bude zaujímavé sledovať, ako sa v budúcnosti bude vyvíjať predaný a tlačенý náklad celoslovenských denníkov.

Literatúra

- [1] AUDIT BUREAU OF CIRCULATIONS. Available online: <http://www.abcsr.sk/kancelaria/> (accessed on 30 June 2022).
- [2] AUDIT BUREAU OF CIRCULATIONS. Archív výsledkov. Available online <http://www.abcsr.sk/aktualne-vysledky/archiv-vysledkov/> (accessed on 30 June 2022).
- [3] CZWITKOVICS, T. Penta definitívne kupuje polovicu Petit Pressu, vedenie Sme oznámilo koniec. [online]. 2014, [cit. 30.6.2022]. Dostupné na internete: <http://medialne.etrend.sk/tlac/penta-definitivne-kupuje-polovicu-petit-pressu-vajda-sa-s-nemcami-nedohodol.html>.
- [4] FORTUNATI, L. – O’SULLIVAN, J. Situating the social sustainability of print media in a world of digital alternatives. *Telematics and informatics*, 2019, Volume 37, page range 137-145, DOI: 10.1016/j.tele.2018.04.005.
- [5] GEORGE, L. M. The internet and the market for daily newspapers. *Journal of economic analysis & policy*, 2008, Volume 8, page range 26, DOI: 10.2202/1935-1682.1944.
- [6] GRONLUND, M. – BJORKROTH, T. Newspaper market concentration, competitive pressure and financial performance: the case of Finland. *Journal of media business studies*, 2011, Volume 8, page range 19-50, DOI: 10.1080/16522354.2011.11073525.
- [7] Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Zoznam periodickej tlače. Detail. [online]. 2021, [cit. cit. 16.3.2022]. Dostupné na internete: <http://old.culture.gov.sk/pertlac/modul/tlac/detail?id=705>.
- [8] Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Zoznam periodickej tlače. Detail. [online]. 2021, [cit. cit. 16.3.2022]. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/pertlac/modul/tlac/detail?id=4453>.
- [9] Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Zoznam periodickej tlače. Detail. [online]. 2015, [cit. cit. 16.3.2022]. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/pertlac/modul/tlac/detail?id=2096>.
- [10] NETTLETON, P. H. Stop the Press: The Future of Journalism Is Not Post-Political. *Communication Review*, 2015, Volume 18, page range 123-141, DOI: 10.1080/10714421.2015.1031997.
- [11] OSEPAHVILI, D. 2019, The Print Media News in the Era of Media Convergence-The End of Traditional Media or FutureDevelopment as a Global Challenge? (Comparative Analysis of Georgian and Lithuanian Media). *Europe in the caucasus, caucasus in Europe: perspectives on the construction of a region*. Volume 1, page range 155-174.
- [12] Pandemic leaves Kosovo without printed daily newspapers. Available online: URL <https://ap-news.com/article/europe-kosovo-health-coronavirus-newspapers-7271839b973f67d3af6ddb88a6f7fba> (accessed on 30 June 2022).
- [13] PUTRI F. – IRWANSYAH – APRILIA M. P. Dynamic capabilities strategy for sustainability development in print media management. *E3S Web Conf. 2018 International Conference Series on Life Cycle Assessment: Life Cycle Assessment as A Metric to Achieve Sustainable Development Goals (ICSoLCA 2018)*, Volume 74, page range 08013, DOI<https://doi.org/10.1051/e3sconf/20187408013>.
- [14] Redakcia Medialne.Sk. Penta kupuje Trend Holding a 7 Plus. [online]. 2014, [cit. 30.6.2022]. Dostupné na internete: <http://medialne.etrend.sk/tlac/penta-kupuje-trend-holding-a-7-plus.html>.

- [15] SANNUSI, S. N. – IBRAHIM, H. M. Malaysian Media Economic State Roles on Handling Malay Language Newspaper Declining SalesTrend. Jurnal komunikasi-malaysian journal of communication. 2018, Volume 34, page range 42-57, DOI: 10.17576/JKMJC-2018-3404-03.
- [16] SANTIAGO Mendez, G. – de Lara Gonzalez, A. The Sales Promotion in the Newspaper: Weaknesses and Opportunities. Compared Study of Four Daily of Malaga and Alicante. AREA ABIERTA, 2012, Volume 12, DOI: 10.5209/rev_ARAB.2012.v33.40555.

Politická agenda v elektronických médiách dennikn.sk, pravda.sk a hnonline.sk¹

Political agenda in the electronic media dennikn.sk, pravda.sk and hnonline.sk

Daniel RABINA*

Abstract

The issue of transmitting information and disseminating it to the public has fascinated scholars and scientists for much longer than the Agenda-Setting theory has been coined. Although this theory is the subject of countless studies and research, it is difficult to say that its ambition to test it would be close to exhaustion. The media digitalisation, the sharp rise in untrustworthy media and the general rise in media skepticism are all phenomena that are opening up new contexts. The topic of our article is a description and characteristics of the research, which, if successfully implemented, will bring a new perspective on the issue of agenda setting in the Slovak online media environment. The research is carried out as a part of the author's dissertation within the political science PhD study at the A. Dubček University in Trenčín.

Keywords: *agenda-setting, media, public opinion, online, public policy*

JEL Classification: Z18

Úvod

Napriek tomu, že termín „agenda-setting“ bol vo verejnom diskurze prvýkrát použitý až v roku 1972 v súvislosti s prácou Maxwella McCombsa a Donalda Shawa, je nepochybné, že otázke prenosu významnosti komunikačnej agendy medzi jednotlivými prostrediami sa ľudstvo venovalo od nepamäti. Napokon, bol to už Sokrates, ktorý v Platónovom Podobenstve o jaskyni popisuje prenos zdieľaného posolstva medzi dvomi skupinami ľudí, z ktorých jedna vníma iba tieň tej druhej a má preto iba skreslený obraz reality. Základným predpokladom fenoménu Agenda-Setting je psychologická potreba človeka „byť zorientovaný“. Podľa vedeckého princípu „príroda sa desí prázdnoty“ možno ilustrovať neodolateľnú vôľu človeka pochopiť javy okolo seba.

Teória „agenda-setting“ alebo nastoľovania agendy sa do dnešného dňa rozvinula do viacerých úrovní, reflektujúcich šírku i hĺbku mediálneho i politického sveta. Na rozdiel od počiatkov pribudol k agende mediálnej a verejnej i pojem politická agenda. Všetky tri agendy sú navzájom prepojené a navzájom sa ovplyvňujú. Je zároveň dôležité spomenúť, že teória agenda-setting je len teóriou, ktorá rovnako ako každá iná teória podlieha špecifickým podmienkam v konkrétnom mediálnom prostredí, či krajine, v ktorej dané médium pôsobí.

Na rozdiel od obdobia pred rokom 1989 dnes, sčasti aj vďaka liberalizácii mediálneho prostredia, môžeme dnes hovoriť o trhu, ktorý sa pomaly, ale isto posúva k väčšej slobode a nezávislosti v tvorbe obsahu, čo mu umožňuje priblíženie sa k úlohe „strážneho psa demokracie“. Nebyť nástrahy oligarchizácie – javu, ktorému čelia médiá nielen v česko-slovenskom prostredí, mohli

¹ Príspevok je výstupom z výskumného projektu dizertačnej práce s názvom „Nastolovanie politickej agendy v elektronických médiách dennikn.sk, pravda.sk a hnonline.sk“ realizovanej v rámci prebiehajúceho doktorského štúdia politológie na Katedre politológie Trenčianskej univerzity A. Dubčeka v Trenčíne.

* Mgr. Daniel Rabina, študent 3.ročníka doktorandského štúdia politológie, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Katedra politológie, Študentská 2, 911 50 Trenčín, e-mail: danyrabina@gmail.com

by sme smelo hovoriť o stave takmer ideálnom, kedy médiá vytvárajú nezávislý obsah pre publikum, prirodzene diferencované na základe vekového, záujmového, hodnotového, kultúrneho či intelektuálneho kľúča. Táto diferencovanosť nám poskytuje jedinečnú príležitosť na realizáciu výskumu, ktorý by mal poskytnúť vedecky relevantnú odpoveď na otázku nastoľovania politickej agendy v troch vybraných online médiách – dennikn.sk, hnonline.sk a pravda.sk.

Témou nášho článku je popis a charakteristika samotného výskumu, ktorý, v prípade úspešnej realizácie prinesie nový pohľad na problematiku nastoľovania agendy v mediálnom online prostredí, ktoré hrá stále viac dominantnú rolu v otázke informovania verejnosti a tým pádom i vytváraní verejnej mienky.

1 Teória Agenda-Setting (nastolovanie agendy)

Zatiaľ čo v zahraničí je termín „agenda setting“ pomerne rozšíreným pojmom presahujúcim mediálne i politologické odborné kruhy – v prípade Slovenska ide stále o pomerne neznámu a s praxou málo konfrontovanú teóriu.

Hoci sa tento pojem sa prvýkrát objavil až v roku 1968 v súvislosti s vedeckou prácou Maxwela McCombsa a Donalda Shawa, dá sa povedať, že základy konceptu boli položené už začiatkom 20. storočia Walterom Lippmannom a jeho prelomovou publikáciou Verejná mienka (Lippmann, 2015/5). Lippmann v duchu svojho slávneho výroku „Svet, s ktorým sa musíme politicky potýkať, leží mimo náš dosah, je vzdialený zmyslom i myšlienkam“ prichádza s tézou, že spravodajské médiá – naše okná do sveta ležiaceho mimo našu bezprostrednú skúsenosť, určujú našu kognitívnu mapu sveta. Podľa Lippmanna verejná mienka nereaguje na reálne prostredie okolo seba, ale skôr na „pseudoprostredie“ vytvárané spravodajskými médiami.

McCombs so Shawom posunuli Lippmannove poznatky na úroveň vedeckej teórie, ktorej aplikácia na reálne mediálno-politické dianie sa do dnešného dňa stala predmetom stoviek výskumov po celom svete. Teória agenda-setting sa venuje mapovaniu agendy masových médií a jej účinkov na verejnú mienku. Inými slovami – identifikuje metódy a príčiny, vďaka ktorým sa z agendy mediálnej stáva agenda verejná.

Východiskom teórie je predpoklad, že o pozornosť verejnosti sa uchádza významne širší počet tém, než koľko ich dokáže pozornosť verejnosti upútať. Nositeľmi ústrednej funkcie v procese nastoľovania agendy sú masové médiá, ktoré tým, že preferujú konkrétne témy, silne ovplyvňujú ich prítomnosť vo verejnosti. Teória agenda-setting teda hľadá odpoveď na otázku, prečo sa niektoré témy stanú súčasťou verejného diskurzu, zatiaľ čo iné ostanú mimo verejnej pozornosti.

Kľúčovým termínom teórie agenda-setting je „salience“ (významnosť), resp. „salience transfer“ (prenos významnosti). Ide o kvantifikovateľnú mieru významnosti (dôležitosti), ktorá je konkrétnej téme pripisovaná médiami. Významnosť témy je štandardne meraná kvantitatívnou analýzou mediálneho obsahu podľa počtu príspevkov, ktoré sú téme venované a ich umiestnením v médiu.

Zatiaľ čo kvantitatívna analýza sa zameriava na vzťah medzi pozíciou správ v médiách (frekvencia a rozsah pokrytia) a pozíciou tém u verejnosti, tak pri kvalitatívnej analýze sa záujem presúva na tonalitu, resp. sentiment, ktorý sa s jednotlivými témami spája. V súvislosti s oddelením dvoch spôsobov analytického prístupu sa v kontexte teórie agenda-setting uvádzajú dva stupne nastoľovania agendy :

1. Prvý stupeň skúma vzťah medzi významnosťou témy nastoľovanej médiami a významnosťou jej vnímania u verejnosti prostredníctvom použitia metódy kvantitatívnej analýzy.
2. V druhom stupni sa skúma, ako verejnosť o témach prezentovaných médiami uvažuje na základe kognitívneho vnímania (pozitívne/neutrálne/negatívne). V tomto prípade sa ako výskumná metóda používa kvalitatívna analýza.

Výsledkom pôsobenia nastolovania agendy prichádza k formovaniu verejnej mienky, nie k jej vytváraniu. Inými slovami – agenda-setting popisuje, ako vzniká verejná mienka cez odpoveď na otázku „na čo majú ľudia myslieť, nie čo si majú myslieť“. Tým v podstate korešponduje s rozšírenou a vo vedeckej komunite akceptovanou charakteristikou cieľa masmediálneho informovania verejnosti, ktorým nie je vytváranie, ale formovanie verejnej mienky (Lincényi, 2013/4).

1.1 Politologické vymedzenie problematiky

Téma vzťahu médií a politiky nadobudla v našich končinách na význame po roku 1989, kedy vplyvom významných spoločenských zmien dospela spoločnosť do stavu väčšej otvorenosti. Podľa Poppera (Müller, 2008/8) prichádza k prechodu od uzavretej k otvorenej spoločnosti vtedy, „keď sú spoločenské inštitúcie (jazykové, zvykové, právne) rozpoznané ako ľudský výtvor a začína diskusia o ich vedomej zmene pod zorným uhlom ich vhodnosti k dosiahnutiu konkrétnych ľudských cieľov. Celý spoločenský poriadok vtedy prestáva byť vnímaný ako niečo nadprirodzené a stáva sa predmetom aktívneho zasahovania a vedomého sledovania osobných či skupinových záujmov“.

Samotný Müller v nadväznosti na známu typológiu politickej kultúry podľa Almonda a Verbu (1. parochiálna, 2. poddanská, 3. participatívna) tvrdí, že česká i slovenská spoločnosť je v stave participatívnej politickej kultúry s výraznými prvkami poddanskej. Vysvetľuje to dedičstvom obdobia reálneho socializmu, kedy mal človek základné potreby naplnené a o politiku sa nezaujímal, lebo to pre neho nemalo význam – ergo vnímal iba výstupy systému, no jeho vzťah k vstupom bol z nedemokratickej podstaty systému pasívny až apatický. Dedičstvom tejto éry, keďže nešlo o prirodzenú legitimitu moci, je aj zakorenená nedôvera voči politickým elitám a inštitúciám.

Napriek tomu naša spoločnosť prechádza aj v tomto smere postupnou transformáciou a vplyv verejnosti na vývoj verejnej politiky neustále rastie, čím vytvára alternatívu k moci, zastúpenej politickými reprezentantmi. Slobodné voľby, ako mechanizmus na tvorbu zastúpenia „vôle ľudu“ a poskytnutie legitimacy na vládnutie hrá v otázke vplyvu verejnosti na verejnú politiku síce dôležitú, ale nie jedinú úlohu. Rastúci vplyv verejnosti naberá na význame spolu s rozvojom občianskej spoločnosti, pôsobením mimovládnych organizácií či zapájaním záujmových skupín do procesu riešenia politických problémov modernej spoločnosti (Prorok, 2010/9).

Je nepochybné, že práve pri posilňovaní verejného vplyvu na vývoj politiky je pozícia médií vo verejnej politike nezastupiteľná. Okrem proklamovanej role „strážneho psa (watchdoga) demokracie“ je ich úlohou nielen distribúcia, ale aj tvorba informácií, ich pomocou zjednocovať a vzdelávať spoločnosť a v konečnom dôsledku i prispieť k efektívnejšiemu a kvalitnejšiemu rozhodovaniu v rámci daného politického systému.

Médiá vstupujú do tohto vzťahu s verejnou politikou tromi spôsobmi: v úlohe subjektu, objektu i média, teda sprostredkovateľa politiky (Brečka, 2001/1). Slovenský mediálny výskum pri skúmaní vzťahu pritom vychádza zo skutočnosti, že:

1. Médiá zásluhou rozšírenosti a sledovanosti predstavujú pre občanov najdôležitejšie zdroje informácií o spoločenskom a politickom dianí.
2. Médiá tým, že selektujú a interpretujú informácie o spoločenskom a politickom dianí, prinášajú vlastný obraz spoločenského a politického života.
3. Médiá sú základným sprostredkovateľom vzťahu politiky a verejnosti.
4. Médiá sú dôležitým faktorom politickej socializácie.
5. Médiá zohrávajú dôležitú politickú úlohu najmä v období volieb.

V kontexte práce je dôležité upriamiť pozornosť nielen na kreačnú, ale aj interpretačnú úlohu médií, ktorá má významný podiel na formovaní názorov spoločnosti, teda verejnej mienky. Tá je niekedy nesprávne interpretovaná ako „názor väčšiny“, v skutočnosti však ide o „súbor verejne

vyjadrovaných názorov, postojov, hodnôt a predstáv, ktoré aktívne pôsobia vo verejnej mienke, pričom neexistuje jedna verejná mienka, ale verejné mienky, resp. mienky rezonujúce v spoločnosti.“ (Lincényi, 2013/4).

Giovanni Sartori v knihe *Teória demokracie* poukazuje (Sartori, 1993/11) na tzv. kaskádový model² formovania verejnej mienky. Podľa Sartoriho v slobodnej spoločnosti prichádza na jednotlivých úrovniach kaskáda k dialektike názorov a protinázorov cez vzájomné pôsobenie vplyvov, zdrojov a podnetov, čím prichádza k „okysličovaniu, resp. zhodnocovaniu vody“ stekajúcej do nižších úrovní. Podľa Sartoriho sú pri formovaní verejnej mienky najdôležitejšie dve z piatich jazierok tvoriacich sústavu kaskády. Ide o jazierka reprezentované masmédiami a názorovými lídrami. Sartori ďalej poukazuje na to, že vo vzťahu k Deutschovej schéme má práve „masmediálne jazierko“ výnimočnú pozíciu nielen vo svojom význame pri formovaní verejnej mienky, ale aj v schopnosti spätného prelievania, teda ovplyvňovania názorov nielen v jazierkach pod sebou, ale aj nad sebou. Inými slovami a s opätovným použitím Lippmanovho pojmu „kvázirealita“, je pre širokú i elitnú spoločnosť svet správou formovanou médiami – samozrejme s odlišnou mierou vplyvu.

V nadväznosti na to treba upriamiť pozornosť aj na riziká, ktoré sa v mediálnom prostredí začali objavovať ešte v 19. storočí a úzko súvisia s formovaním masovej kultúry. Prvé kritické ohlasy na masovú kultúru sa začali objavovať v prvej polovici 20. storočia prostredníctvom tzv. Frankfurtskej školy reprezentovanej T. Adornom, M. Horkheimerom, E. Frommom a neskôr J. Habermasom. Frankfurtská škola v nadväznosti na marxistickú filozofiu kritizovala kapitalizmus ako systém zneužívajúci médiá a ich pôvodnú rolu nahrádza komerčnou, ktorej cieľom je zisk majiteľa. V tomto období sa zrodil pojem mediálny priemysel, ktorý je podľa predstaviteľov Frankfurtskej školy „banálny, ohlupujúci a neschopný rozlišovať medzi nízkou a vysokou kultúrou, resp. nízkym a vysokým umením“.

V tejto súvislosti sa vo verejnej debate ustálil výraz mediokracia, ktorý asocjuje negatívny vplyv médií na politiku, ekonomiku a verejnú mienku. Podľa Noama Chomského má mediokracia dostatok prostriedkov a metód na to, aby vyrobila súhlas verejnosti s jej predstavami o veciach verejných, prípadne odvieďa pozornosť od škandálov politických elít, nepopulárnych rozhodnutí politickej moci, machinácií vo verejných inštitúciách, či korupčného správania vysokých politických predstaviteľov.

M. Lincényi (Lincényi, 2013/4) vymenúva celý rad manipulatívnych techník, rozdelených do štyroch základných stupňov (persuázia, plánovaná manipulácia, nátlak a násilie) a pre každú z techník uvádza konkrétny príklad spoločenského či politického obsahu. Všetky poukazujú na verejnú skúsenosť s viac, či menej neobjektívnym zobrazovaním reality médiami a sú dôkazom toho, že manipulatívnym technikám médií sme vystavovaní denne – čo napokon korešponduje aj so základnou myšlienkou teórie agenda-setting, teda prenosom významu medzi mediálnou a verejnou agendou, resp. medzi jednotlivými agendami naprieč ich celým spektrom.

Problematika manipulácie prostredníctvom médií je ešte vypuklejšia, pokiaľ k nej prichádza zo strany politickej elity. Keďže jej politická moc je v súčasnom prostredí parlamentnej demokracie delegovaná zo strany verejnosti, je vplyv elity na mediálnu agendu jedným z kľúčových faktorov jej upevňovania. Vo výsledku je cieľom elity ovplyvňovať verejnú mienku a získať podporu verejnosti so spôsobom riadenia verejných vecí a štátu. Podľa Ftoreka (Ftorek, 2010/2) autorita rozhodovania o „osude krajiny“ síce spočíva na vóli ľudu, ale iniciatívu v skutočnosti drží v rukách iba úzka skupinka ľudí – mocenská elita, ktorá riadi krajinu s našim súhlasom prostredníctvom ovplyvňovania verejnej debaty.

² Autorom tejto metafory je pražský rodák, neskôr významný sociológ a politológ Karl Deutsch, podľa ktorého plynú názory smerom nadol – cez viacero stupňov, podobne ako voda v kaskáde zadržovaná reťazcom stupňovito rozmiestnených jazierok, kde najvyššie položené jazierko tvoria sociálne a ekonomické elity. Nasledujúce jazierka tvoria politické a vládne elity, masmédiá, obhajcovia názorov a napokon masová spoločnosť (Sartori, s.95).

K pokusom o manipuláciu prostredníctvom médií neprichádza iba zo strany samotných elít a ich mediálnych tímov, ale aj zo strany tzv. krycích organizácií (front groups), ktoré prostredníctvom svojho názvu a agendy reprezentujú zdanlivo spoločensky prospešné a odborne pôsobiace organizácie. Z histórie je známy príklad organizácie Občania za slobodný Kuvajt (Citizens for a free Kuwait, CFK). Toto združenie, účelovo založené PR agentúrou Hill & Knowlton napojenou na záujmy kuvajtskej exilovej vlády, šírilo v roku 1990 vymyslené správy a výpovede „očitých svedkov“ irackej invázie a vytvárala tým priestor na formovanie súhlasu na podporu americkej vojenskej operácie, známej ako Púštna búrka (Desert storm).

Ftorek ďalej uvádza, že podstatne transparentnejšou praxou v procese ovplyvňovania verejnej mienky sú tzv. politické inštitúty (think tanks). Ide o odborné organizácie a zoskupenia, zamerané na výskum v oblasti politiky a ekonomiky. Ich financovanie je diverzifikované, príspevky na činnosť pochádzajú nielen z grantov, ale aj od sponzorov a darcov. Dominantní prispievatelia alebo sprostredkovatelia financovania si podporou „think-tankov“ udržiujú vplyv spolu so súhlasným názorom na vlastné konanie. Z pozície politických elít neprichádza k priamej finančnej podpore, išlo by o príliš riskantný krok. No častokrát sú práve politické elity iniciátormi financovania prostredníctvom spriaznených podnikateľských a mimovládnych subjektov.

Automatické spájanie témy nastoľovania agendy s manipuláciou prostredníctvom mediálneho obsahu však nie je úplne korektné, jednotlivé príklady treba posúdiť na základe individuálnych charakteristík. Rovnako trieavo treba pristupovať k otázke skutočnej miery mediálneho vplyvu na formovanie názoru publika. McQuail (McQuail, 1999/7) poukazuje na isté „nadužívanie“ debaty o otázke vzťahu mediálneho obsahu a reality. Priznáva, že táto téma poskytuje bohatú základňu pre výskum účinkov mediálneho pôsobenia, no zároveň upozorňuje na jeho diskutabilnosť, keďže „nerozpoznáva špecifickosť, ľubovoľnosť a autonómiu mediálneho obsahu a prehliada aktívnu participáciu publika pri vytváraní konečného významu“. Podľa McQuaila netreba zabúdať na „dekódovaciu schopnosť“ skúseného publika, schopného rozlíšiť fikciu od reality.

2 Výskumný projekt

2.1 Objekt výskumu

Pri pomenovaní výskumnej oblasti, výskumnej témy, ako i samotnom vymedzení výskumného problému, rovnako ako množstvo bádateľov venujúcich sa skúmaniu spoločenských javov, i my nepochybne narazíme na moment, vyžadujúci improvizáciu a schopnosť flexibilnej reakcie na vzniknutú situáciu. Schematický prístup je možný, „pravdepodobnejšie však je, že tvorba návrhu výskumu prebehne (prebieha) v rámci cyklického procesu s váhaním a frustráciami, kedy výskumník strieda postup vpred s krokmi vzad pri spracovaní rôznych aspektov a odstavcov smerom k hotovému návrhu.“ (Punch, 2008/10).

Odhliadnuc od spomínaného možného odklonu od schematického návrhu výskumného plánu platí, že pre úspešný výskum treba pri jeho návrhu postupovať v rámci dodržania hierarchického (lievikového) postupu, teda od zodpovedania otázok širšieho významu (výskumná oblasť), cez konkretizáciu výskumnej témy, následné zoštíhlenie na pomenovanie výskumného problému až po najkonkrétnejšie vstupy (otázky položené respondentom výskumu).

1. Výskumná oblasť (Research Area): Nastoľovanie politickej agendy v slovenských online médiách
2. Výskumná téma (Research Topic): Identifikácia transferu významnosti medzi mediálnou a verejnou agendou vo vybraných slovenských online médiách – dennikn.sk, hnonline.sk a pravda.sk.

Tri médiá, prostredníctvom ktorých bude skúmaný prenos významnosti (ďalej PV), boli pre potreby našej dizertačnej práce vybrané prioritne z dôvodov umožňujúcich ich komparáciu. Všetky tri portály sú „internetovými denníkmi“, orientujú sa teda na publikovanie denného spravodajstva

prostredníctvom internetu. V prípade portálov dennikn.sk a pravda.sk ide o médiá, pri ktorých je hypotetický predpoklad obsahu, ktorý je okrem informačného významu zároveň sprostredkovateľom ideového, resp. hodnotového svetonázoru. V prípade portálu hnonline.sk, naopak, vzhľadom na jeho charakter „ekonomického denníka“ je predpoklad obsahu, ktorý bude viac orientovaný na dátovú žurnalistiku.

- a) dennikn.sk je vo všeobecnosti považovaný za médium, atraktívne pre čitateľa preferujúceho témy liberálneho diskurzu (demokratizácia spoločnosti, boj proti korupcii a oligarchizácii spoločnosti, rodová rovnosť....).
- b) pravda.sk sa orientuje na obsah blízky sociálno-demokratickému voličovi a preto sa vo významnej miere sústreďuje na témy sociálnej spravodlivosti, boja proti chudobe a prístupu k pracovným príležitostiam.
- c) hnonline.sk naopak ponúka svojim čitateľom obsah, ktorý je viac ako v prvých dvoch prípadoch orientovaný na ekonomické spravodajstvo v podobe článkov, rozhovorov, či analýz. Ide teda o médium, pri ktorom je nižší predpoklad sprostredkovania konkrétneho ideového svetonázoru.

Tento predpoklad bude potvrdený/vyvrátený v prvej výskumnej fáze, ktorú označujeme aj ako „predvýskum“. Diferenciácia obsahového zamerania nám zároveň umožňuje pracovať s respondentom vhodným pre náš výskum vzhľadom na jeho lojálny vzťah ku konkrétnemu médiu a vysoký predpoklad existencie transferu významnosti medzi mediálnou a verejnou agendou. Uvedené faktory vytvárajú nielen predpoklad komparability, ale aj diferencovanie čitateľskej základne, umožňujúce stanovenie výskumných hypotéz.

3. Vymedzenie výskumného problému (Research Problem): Aká je miera vplyvu mediálnej politickej agendy vo vybraných slovenských médiách dennikn.sk, pravda.sk a hnonline.sk na verejnú agendu?

Pri tejto otázke momentálne stojíme pred dilemou. Podľa základného rozdelenia typov výskumných problémov poznáme tri základné: deskriptívny, relačný a kauzálny (Sebera, 2012/12). Dilema vychádza z dlhotrvajúcej polemiky autorov teórie nastoľovania agendy. Ich kritika sa paradoxne netýka spochybňovania teórie, ale skôr smerovania transferu významnosti medzi jednotlivými entitami. Časť kritikov polemizuje s faktom, že mediálna agenda ovplyvňuje agendu verejnú a ponúka opačný pohľad, teda, že mediálna agenda je tou verejnou ovplyvňovaná. Iná skupina kritikov tvrdí, že médiá i verejnosť iba reagujú na okolité javy (McCombs, 2009/6) a že silná korelácia medzi verejnou a mediálnou agendou je iba akýmsi „artefaktom“ korelácie medzi týmito dvomi prostrediami a okolitým svetom.

Vzhľadom na povahu výskumu sa prihovárame za použitie kauzálneho typu problému, a to aj vzhľadom na našu prvotnú ambíciu – vyhodnotiť transfer významnosti. Slovo „transfer“ v sebe skrýva dynamiku pohybu, resp. prenosu a semioticky teda predznamenáva nielen vzťah medzi dvomi entitami, ale aj ich vzájomné ovplyvňovanie – teda vzťah kauzálneho charakteru.

2.2 Stanovenie hlavného a špecifického výskumného cieľa

Pokiaľ prijmeme všeobecne akceptovanú premisu, že úlohou teórie je popísať, resp. vysvetliť reálny jav (Punch, 2008/10), je poslaním našej práce aplikácia poznatkov z teórie „agenda-setting“ na realitu nastoľovania agendy v slovenských mediálnych podmienkach a jej následné otestovanie. Nosnou ideou práce je prehĺbenie poznatkov o vplyve mediálnej agendy na agendu verejnú, resp. na formovanie zmysľovania verejnosti. V kontexte spomínanej zjednodušenej definície³ teórie „agenda-setting“ sa v našom výskume zameriame na to v akom rozsahu ovplyvňujú

³ Teória „Agenda-Setting“ popisuje ako sa tvorí verejná mienka, nie však cez odpoveď na otázku ČO si majú ľudia myslieť, ale NA ČO majú myslieť...”

vybrané online média vnímanie jednotlivých tém u svojich čitateľov – reprezentantov verejnej agendy.

V nadväznosti na to bude hlavným cieľom výskumu skúmanie transferu (prenosu) významnosti vybraných, kontinuálne medializovaných tematických okruhov na základe merania ich zastúpenia v agende mediálnej i verejnej. Práca má aj špecifický cieľ a tým je stanovenie transferu významnosti prenosu medzi mediálnou a verejnou agendou pri unikátnej téme, ktorá je v mediálnom priestore nová.

Pod „unikátnou témou“ rozumieme tému, ktorá je v mediálnom i verejnom priestore novou. Z politologického pohľadu by malo ísť o tému, ktorá je sama o sebe významnou politickou kauzou⁴ (Lincényi 2013/4). Takéto témy na istý čas (štandardne hovoríme o niekoľkých týždňoch) ovládnu mediálny priestor a stávajú sa predmetom politických roztržiek alebo kríz, resp. stoja na počiatku politickej zmeny (napríklad pád vlády). V uplynulých rokoch zaznamenali hneď niekoľko udalostí, ktoré niesli znaky významnej politickej kauzy a stali sa akcelerátorom politických konfliktov a zmien (okolnosti okolo autohavárie a následnej rekonvalescencie predsedu NRSR Borisa Kollára, samovražda ex-prezidenta Policajného zboru SR Milana Lučanského, či zadržanie, väzenie a neskôr prepustenie ex-riaditeľa SIS Vladimíra Pčolinského). Pre potreby nášho výskumu by bolo ideálne, keby išlo o kauzu, resp. udalosť, ktorá je nielen nová, ale aj prekvapujúca. V záujme overenia platnosti teórie agenda-setting, by malo ísť o tému, ktorá je tzv. „znepokojujúcim objavom“ (McCombs, 2009/6). Štandardne ide o novú kauzu, výnimočné odhalenie alebo nečakaný zvrat v prebiehajúcej agende.

Vzhľadom na požiadavku „unikátnosti témy“ je náročné pomenovať ju dopredu. Svoju rolu v tom hrá aj fakt, že v tretej fáze výskumu príde z našej strany ku skúmaniu interakcie (prenosu transferu významnosti) medzi mediálnou a verejnou agendou, teda medzi obsahom mediálnych výstupov a samotnými čitateľmi. Skúmanie takého transferu je najvernejšie, pokiaľ sa deje doslova „online“, teda v čase práve prebiehajúcej kauzy.

2.3 Formulácia výskumných otázok

Pri formulácii hypotéz a následných výskumných otázok stojíme pred zaujímavou výzvou. Zatiaľ čo pri napĺňaní hlavného cieľa výskumu sa nám v kontexte východiskovej teórie ponúkajú hypotézy celkom prirodzene, v prípade špecifického cieľa je to už náročnejšie. Je dokonca možné, že jeho naplnenie budeme realizovať bez stanovenia hypotézy. Vo výskumnej práci by napokon nešlo o nič výnimočné, aj podľa teoretikov venujúcich sa výskumným procesom sa majú „hypotézy vo výskumoch používať, pokiaľ je vhodné a nie automaticky, či z povinnosti. Toto presvedčenie vychádza z náhľadu, že hypotézy majú vo výskume dôležitú rolu, pokiaľ môžu byť dedukované z teórie a výskum testuje teóriu, ktorá za hypotézami stojí. Nie každý výskum sociálneho javu sa s týmto modelom stotožňuje.“ (Punch, 2008/10)

V prípade hlavného výskumného cieľa je naša hypotéza pevne postavená na teórii agenda-setting, pretože pri jeho sledovaní pracujeme s identifikáciou transferu významnosti a základnou filozofiou teórie, teda, že témy vyskytujúce sa v mediálnej agende sa prenášajú „prelievajú“ do agendy verejnej. Vzhľadom na špecifické zameranie nášho výskumu môžeme preto hypotézu viažucu sa na hlavný cieľ výskumu formulovať nasledovne:

Hypotéza: Pri jednotlivých čitateľských skupinách predpokladáme rozdiely vo významnosti vnímania tematických okruhov na základe vopred stanoveného kľúča vychádzajúceho zo zastúpenia týchto okruhov v mediálnej agende skúmaných médií na základe výsledkov FÁZY 1.

Na základe takto stanovenej hypotézy môžeme formulovať nasledujúcu výskumnú otázku:

Hlavná výskumná otázka: Aká je korelácia medzi zastúpením publikovaných politických tém

⁴ Pre potreby práce budeme používať pri téme, ktorá sa stane predmetom FÁZY 3 výskumu skratku VPZ

v obsahu skúmaných médií dennikn.sk, pravda.sk a hnonline.sk a významnosti ich vnímania u ich slovenských čitateľov?

Predpokladáme, že vzhľadom na pozorovanie, ktoré predznamenáva kľúč preferencie istých tematických okruhov u vybraných médií, zaznamenáme koreláciu s významnosťou vnímania týchto okruhov aj u samotných čitateľov. Ako bolo spomenuté pri stanovení výskumnej témy, dennikn.sk je vo všeobecnosti považovaný za médium, atraktívne pre čitateľa preferujúceho témy liberálneho diskurzu (demokratizácia spoločnosti, boj proti korupcii a oligarchizácii spoločnosti, rodová rovnosť....), portál pravda.sk orientovaný na „obsah blízky sociálno-demokratickému voličovi“ sa vo významnej miere sústreďí na témy sociálnej spravodlivosti, boja proti chudobe a prístupu k pracovným príležitostiam a hnonline.sk naopak ponúka svojím čitateľom obsah, ktorého základom je ekonomický pohľad na svet. S tým súvisí aj orientácia na ekonomické, finančné a hospodárske témy atraktívne skôr pre podnikateľov, resp. čitateľov zainteresovaných v ekonomickom pracovnom sektore.

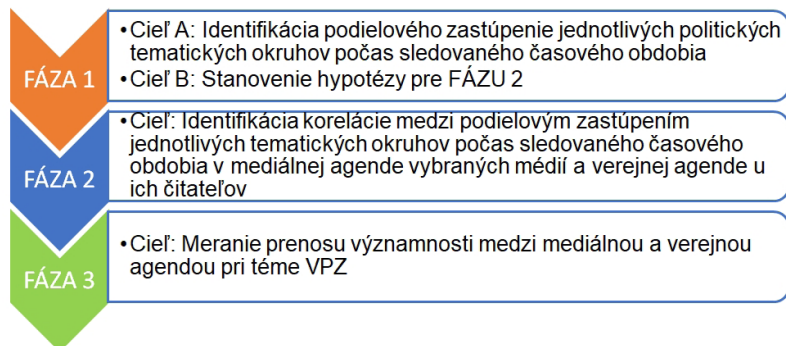
Výber spomenutých médií prebehol aj na základe predpokladu stereotypizácie obsahu. V prípade médií dennikn.sk (liberálne médium) a pravda.sk (sociálno-demokratické médium) je preto vyšší predpoklad takejto stereotypizácie obsahu, na rozdiel od hnonline.sk. K stereotypizácii obsahu (Lincényi, 2013/4), dochádza v uzavretých redakčných kolektívoch jednotlivých médií. Jej výsledkom je mytologická rovina správ prejavujúca sa v zovšeobecňovaní pohľadu na konkrétne témy, politické strany, či osobnosti.

Vzhľadom na to, že v tejto fáze prípravy výskumu ide čisto o náš predpoklad, ešte pred začiatkom samotného výskumu príde k realizácii predvýskumu, ktorý sme si pre potreby práce nazvali ako FÁZA 1. Táto fáza bude slúžiť na validáciu a upresnenie hypotézy stanovenej pre FÁZU 2.

V nadväznosti na spomenutú dilemu ohľadom určenia hypotézy pre špecifický cieľ, by sme jej stanovenie nechali otvorené. Keďže ide o časť výskumu, ktorá bude postavená na sledovaní „šírenia“ novej témy VPZ, je vzhľadom na jej aktuálnu abstraktnosť náročné stanoviť akýkoľvek predpoklad. Navyše, v prípade tohto cieľa nejde ani tak o testovanie odolnosti teórie, ale skôr o sledovanie novovznikajúceho javu a jeho prieniku do pozornosti čitateľov.

Napriek problému prepojenia špecifického cieľa s jasne formulovanou hypotézou však vieme ponúknuť špecifickú výskumnú otázku, ktorá znie: V ktorom z troch vybraných slovenských médií príde k najvýraznejšiemu prenosu významnosti u témy VPZ?

Graf 1 Ciele jednotlivých fáz výskumu

Zdroj: Autor

2.4 Voľba výskumnej vzorky

Pri FÁZE 1 pracujeme s výskumnou vzorkou, ktorou je obsah skúmaných médií. Vzhľadom na stanovený cieľ fázy ide o domáci politický obsah publikovaný v priebehu jedného mesiaca na internetových portáloch sledovaných médií.

Pri FÁZACH 2 a 3 budú našou výskumnou vzorkou čitatelia internetových médií dennik.sk, pravda.sk a hnonline.sk (Tab.1). Pôjde o vzorku na základe dobrovoľnosti, zúčastnení respondenti budú súčasťou výskumu vedome a na základe súhlasu.

V otázke veľkosti súboru pracujeme s ambíciou získania názorov od minimálne 150 respondentov s tým, že tento počet by bol tretinovo tvorený z čitateľov jednotlivých médií v pomere 50 respondentov na médium. Sme si vedomí toho, že v priebehu výskumu môže z rôznych dôvodov prísť k úbytku počtu respondentov, preto by množina 150 respondentov mala byť rozšírená na množinu o počte 210 respondentov, s variabilnou rezervou 20 respondentov/médium v záujme dosiahnutia požadovaného počtu 150 aj pre prípad ich úbytku.

Tab. 1 Výberový súbor pre FÁZY 2 a 3

Médium	Základný súbor (parameter Real Users/Mesačná návštevnosť podľa systému IAB Monitor za marec 2021)	Výberový súbor	Rezerva pre prípad úbytku respondentov
www.pravda.sk	2.285.988 RU	50 (70)	+20
www.hnonline.sk	1.841.873 RU	50 (70)	+20
www.dennikn.sk	1.763.131 RU	50 (70)	+20

Zdroj: Autor

V otázke získania respondentov pre výskum budeme postupovať jedným z dvoch uvedených spôsobov:

1. Tak dennikn.sk, ako i hnonline.sk disponujú rozsiahlou databázou kontaktov na čitateľov. V obidvoch prípadoch je možnosť priameho oslovenia redakcií so žiadosťou o podporu výskumu a koordinovanej výzvy smerom k získaniu účastníkov výskumu. Problémom môže byť, že čitatelia portálu pravda.sk nie sú koordinovaní do obdobnej čitateľskej skupiny a ich zameranie je teda problematickejšie. Bez ohľadu na tento nedostatok, je aj táto možnosť aktuálna a je predmetom nadchádzajúcej komunikácie autora s redakciou pravda.sk.
2. Rovnako sa ponúka možnosť oslovenia čitateľov spomenutých médií prostredníctvom sponzorovanej verejnej výzvy na sociálnej sieti Facebook, prípadne platenej kampane cez nástroj Google Search a ich následného získania do výskumného súboru. Ide o nákladnejší proces, keďže autor by v tomto prípade musel hradiť náklady nielen na sponzorovanie výzvy, ale aj na motiváciu, na základe ktorej by respondenti boli vôbec ochotní sa do výskumu zapojiť.

V obidvoch prípadoch je naším cieľom vytvorenie databázy účastníkov výskumu, ktorí budú v istom, dopredu určenom období, schopní reagovať na položené otázky. Účasť v databáze bude dobrovoľná, rovnako ako zapojenia sa do zodpovedania položených otázok s prihladením na dodržanie pravidiel ochrany osobných údajov (GDPR).

2.5 Výskumné metódy

Predvýskum – FÁZA 1

Pri predvýskume (FÁZA 1), ktorý by mal otestovať intuitívny predpoklad autora vo vzťahu k preferencii niektorých tematických okruhov pri vybraných médiách použijeme metódu kvantitatívnej obsahovej analýzy. Metóda kvantitatívnej obsahovej analýzy (ďalej KOA) patrí medzi tradičné metódy výskumu médií a vyznačuje sa vysokou mierou štruktúrovanosti a s ňou spojeným vysokým stupňom overiteľnosti.

V našom prípade bude výsledkom použitia metódy KOA vyhodnotenie percentuálneho podielu zastúpenia jednotlivých politických tematických okruhov vo zverejnenom obsahu skúmaných médií dennikn.sk, pravda.sk a hnonline.sk po dobu jedného mesiaca (Tab. 2). Výskumným nástrojom, prostredníctvom ktorého budeme výskum realizovať, bude monitorovací nástroj Monitora, umožňujúci komplexné zobrazenie medializovaného obsahu u vybraných médií v ohraničenom časovom úseku jedného mesiaca, preto je schopná generovať reliabilné i validné dáta.

Tab. 2 Vstupné parametre FÁZY 1

Sledované médiá	Typ média	Typ obsahu	Žáner	Sledované obdobie	Použitý nástroj
www.dennikn.sk www.hnonline.sk www.pravda.sk	Digitálny	Domáci/ Politický	Krátka i rozšírená správa, rozhovor, komentár, úvaha, glosa a reportáž.	1 mesiac	MONITORA

Zdroj: Autor

V prípade použitej techniky analýzy dát sme sa rozhodli pre zápis dát do kódovacej knihy, v ktorej budeme zaznamenávať jednotlivé poznatky na základe kľúča určujúceho médium, tematický okruh zverejneného článku alebo rozhovoru a počet výstupov viazaných na konkrétny tematický výstup.

Hlavný výskum – FÁZY 2 a 3

Spomedzi možností realizácie kvantitatívnej a kvalitatívnej formy skúmania sa pri FÁZE 2 prikláňame k prvej možnosti, vzhľadom na charakter a skúmané dáta nášho výskumu. Tie budú vychádzať z pomenovania zastúpenia jednotlivých tém v mediálnej agende a porovnania tohto pomeru s významnosťou ich vnímania v agende verejnej.

V záujme získania korektných dát (premenných) navrhujeme kombináciu troch metód⁵ (Tab. 3):

1. kvantitatívnej obsahovej analýzy (KOA);
2. dotazníka so súbežným zberom dát v totožnom časovom období (1 mesiac);
3. a následnej korelačnej analýzy

⁵ V prípade KOA pôjde na rozdiel od KOA vo FÁZE 1 o zber dát v týždňových intervaloch v záujme identifikácie vývoja preferencie (primingu) jednotlivých tematických okruhov v mediálnej agende. Súbežne so zberom dát potrebných pre KOA budeme realizovať zber dát potrebných pre vyhodnotenie vnímania dôležitosti jednotlivých tematických okruhov u výberového súboru čitateľov.

Tab. 3 Kombinácia kvantitatívnej obsahovej analýzy a dotazníka

Metóda	Nástroj	Obdobie	Frekvencia zberu dát	Získané dáta (premenné)
Kvantitatívna obsahová analýza	MONITORA	1 mesiac	1x/týždeň	Preferencia tém v mediálnej agende Premenná A
Dotazník	GOOGLE FORMS	1 mesiac	1x/týždeň	Preferencia tém vo verejnej agende Premenná B

Zdroj: Autor

Vzhľadom na formulované výskumné ciele, ktorých ambíciou je identifikácia vplyvu mediálnej agendy na agendu verejnú, prostredníctvom pomenovania transferu významnosti, je navrhovanou výskumnou metódou korelačná analýza, prostredníctvom ktorej príde na pomenovanie korelačného vzťahu medzi:

1. premennou A – preferencia tém v mediálnej agende;
2. premennou B – preferencia tém vo verejnej agende.

Korelačná analýza umožňuje škálovanie výsledkov skúmania, pre potreby overovania teórie agenda-setting sa zvykne používať rozpätie -1,0 až +1,0. V prípade -1,0 ide o stav dokonalej negatívnej korelácie, v prípade 0 o stav žiadnej súvislosti a v prípade 1,0 dokonalej pozitívnej korelácie. Pripomenieme, že teória agenda-setting predpokladá vysokú mieru korelácie medzi mediálnou a verejnou agendou.

Cieľom našej korelačnej analýzy bude vyhodnotenie korelácie medzi premennými A a B:

1. Pomer zastúpenia jednotlivých tematických okruhov vo vybraných médiách;
2. Vnímanie dôležitosti týchto tematických okruhov u ich čitateľov;
3. Potvrdenie, resp. popretie hypotézy naformulovanej na základe výsledkov FÁZY 1.

V otázke použitia výskumnej techniky (nástroja), preferujeme pri hlavnom výskume použitie dotazníka, vytvoreného prostredníctvom online nástroja (napr. Google Forms) a distribuovaného na databázy čitateľov na základe stanoveného výskumného súboru. Získané dáta, rovnako ako v prípade FÁZY 1, zapíšeme do kódovacej knihy, ktorá však v tomto prípade bude parametricky viazaná na anonymné označenie respondentov (čitateľov) a na témy, ktoré považujú v ohraničenom časovom úseku za dôležité.

Rovnaký postup korelačnej analýzy, ako pri hlavnom výskumnom celi, navrhujeme použiť aj v prípade dosiahnutia špecifického výskumného cieľa pri FÁZE 3, len s tým rozdielom, že zatiaľ čo pri hlavnom celi sledovanom vo FÁZE 2 budeme sledovať prenos významnosti pri všetkých politických témach vo vybraných médiách počas jedného mesiaca bez rozdielu, v prípade špecifického cieľa sa zameriame na „meranie“ prenosu významnosti pri téme VPZ.

Z tohto dôvodu príde rovnako ako pri FÁZE 2 k použitiu trojkombinácie metód kvantitatívnej obsahovej analýzy (KOA), dotazníka so súbežným zberom dát v totožnom časovom období (1 mesiac) a následnej korelačnej analýzy (Tab. 4).

Tab. 4 Použitie metód a nástrojov pri FÁZE 3

Metóda	Nástroj	Obdobie	Frekvencia zberu dát	Získané dáta (premenné)
Kvantitatívna obsahová analýza	MONITORA	1 mesiac	1x/týždeň	Preferencia témy VPZ v mediálnej agende Premenná A
Dotazník	GOOGLE FORMS	1 mesiac	1x/týždeň	Preferencia témy VPZ vo verejnej agende Premenná B

Zdroj: Autor

Záver

Pokiaľ McCombs hovorí o teórii „Agenda-Setting“ ako o metóde, ktorá nám umožňuje pomenovať mieru vplyvu médií na vnímanie jednotlivých tém u svojho publika (diváci, čitatelia, poslucháči...), je nevyhnutné, aby táto téma bola dlhodobo predmetom výskumu. Dôvodov na to je hneď niekoľko:

1. Prínos na úrovni mediálnej. Samotní autori mediálneho spravodajstva (redaktori) prístupujú k jeho príprave s rôznou motiváciou. Podľa Trampotu len samotný dôvod, pre ktorý dávajú prednosť konkrétnej téme, osloveniu konkrétnych respondentov, či určia priestor, ktorý téme venujú, môže ovplyvniť akým spôsobom spravodajský text spracujú. Správy tak môžu príjemcov ovplyvňovať rôznymi spôsobmi, vyplývajúcimi mimo iného z ich kognitívnych vlastností sociálnych a psychických charakteristík, ale aj z momentálneho kontextu mediálneho zdieľania (Trampota, 2006/13).
2. Prínos na úrovni verejnej. Verejná mienka nevzniká z poznania verejného diania. Je to mýtus. Používajúc Lippmannovu okrádlenú vetu „aj keby všetci spravodajcovia na celom svete pracovali celý deň, nestačili by zaznamenať a interpretovať všetko, čo sa vo svete deje“ treba neustále poukazovať na to, že proti objektívnosti mediálneho obsahu stojí a vždy bude stáť silný nepriateľ – limity človeka. Tento problém nerieši ani digitalizácia. Tá síce umožňuje spracovať a následne bleskovo distribuovať obrovské množstvo správ, no ani to k ich objektívnosti neprispieva. Naopak, človek pod vplyvom „spravodajstva odvšadiaľ“ je nútený pristupovať ku konzumácii obsahu povrchné, čo limituje jeho kritický prístup. Výsledkom je, že sa sústreďuje na jedno, pre seba kľúčové médium, ktoré definitívne formuje jeho názory a postoje.
3. Prínos na úrovni politickej marketingovej komunikácie. Ako bolo spomenuté vyššie, motiváciou k vzniku obsahu a jeho preferencie pred obsahom iným, niekedy bývajú aj vplyvy čisto ekonomické – vyplývajúce buď z podnikateľských vzťahov samotného majiteľa média alebo aktivity obchodného oddelenia, ktoré v záujme zabezpečenia finančných prostriedkov na chod média, môže (v niektorých prípadoch viac, v niektorých menej) vstupovať do diskusie s redakciou o výbere a interpretácii jednotlivých tém, resp. oslovovania respondentov k jednotlivým témam. Na jednej strane ide o ďalšie z rizík, ktoré môžu vplývať na neutralitu výberu a spracovania tém, na strane druhej ide a vždy pôjde o aktivitu zo strany agentúr, ktoré takýmto spôsobom prinášajú svojim klientom istú pridanú - najcennejšiu hodnotu.

Výsledkom práce bude dosiaľ nerealizovaný pohľad na prenos „transferu významnosti“ obsahu tromi internetovými spravodajskými portálmi dennikn.sk, pravda.sk a hnonline.sk a ich čitateľmi. Zatiaľ čo prostredníctvom FÁZY 2 pomenujeme všeobecnejšiu rovinu šírenia politických tematických okruhov v troch spomínaných mediách a ich vnímania na strane čitateľov, pri

FÁZE 3 prídje k „meraniu“ prenosu v čase dejúcej sa udalosti VPZ. Tu máme jedinečnú šancu pomenovať vývoj etablovania sa novej témy vo verejnej mienke doslova v priamom prenose. V tomto prípade, s trochou „vedeckého šťastia“, môže byť výsledkom nášho skúmania unikátny výstup. Prostredníctvom neho zistíme ako sa spravodajstvo o jednej téme prenáša do myslí čitateľov troch skúmaných médií a aký význam jej pripisuje nielen samotné médium, ale aj jeho publikum.

Práca, v prípade ak si nájde cestu aj k bežnému čitateľovi pôsobiacemu mimo prostredia médií alebo sociálnych vied, môže zároveň slúžiť ako príspevok k prehĺbeniu kritického vnímania obsahu a schopnosti pozeráť sa na publikované správy s potrebným odstupom a dávkou zdravej skepsy. Táto ambícia je stále naliehavejšia aj s prihliadnutím na digitalizáciu mediálneho obsahu a jeho neregulovanú distribúciu prostredníctvom sociálnych sietí. Večná otázka „Cui Bono?“ znie v tomto kontexte stále naliehavejšie.

Literatúra

- [1] BREČKA, S.: Média v Slovenskej republike. Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, 2001.
- [2] FTOREK, J.: Public Relations a politika. Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3376-0.
- [3] CHOMSKY, N.: Kontrola médií - veľkolepý úspech propagandy, Open Magazine Pamphlet Series, 1992, elektronicky dostupné na: <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2005083103>.
- [4] Manipulácia a objektivita v masmédiách. Tribun EU, 2013. ISBN 978-80-263-0534-7.
- [5] LIPPMANN, W.: Veřejné mínění. Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0939-3.
- [6] MCCOMBS, M.: Agenda Setting. Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-591-2.
- [7] Úvod do teorie masové komunikace. Portál, 1999. ISBN 80-7178-714-0.
- [8] MÜLLER, K. B.: Politická sociologie. Portál, Praha 2008. ISBN: 978-80-7367-380-2.
- [9] PROROK, V. - ŠTĚDRŮŇ, B. a kol.: Politika a politický marketing. C. H. Beck, 2013 Praha 2010, ISBN: 978-80-7400-448-3.
- [10] PUNCH, K. F.: Úspěšný návrh výzkumu. Portál, Praha 2008. ISBN: 978-80-262-0980-5.
- [11] SARTORI, G.: Teória demokracie. Archa. Bratislava 1993. ISBN: 80-7115-049-5.
- [12] Vybrané kapitoly z metodologie, Masarykova univerzita, Brno 2012. ISBN: 978-80-210-5962-7.
- [13] TRAMPOTA, T.: Zpravodajství. Portál, 2006. ISBN 80-7367-096-8.

Recenzia publikácie doc. Ing. Františka Vojtecha, PhD.: Controlling

*Michal LEVICKÝ**

Recenzovanú publikáciu vydala Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave ako vysokoškolskú učebnicu určenú pre študentov magisterského štúdia v študijnom programe Verejná správa. Publikácia je rozdelená do ôsmich kapitol, ktoré na seba logicky nadväzujú a obsah publikácie reflektuje názov vysokoškolskej učebnice.

Vysokoškolská učebnica je zameraná na aktuálnu a dôležitú interdisciplinárnu problematiku. V úvode sa autor snaží upriamiť pozornosť na podstatu a dôležitosť kontroly, pričom sa zamýšľa nad tým, prečo potrebujeme kontrolu a kde všade sa realizuje. Upozorňuje, že pojem kontrola nepatrí medzi najobľúbenejšie, nakoľko s ňou môže byť spojený pocit nedostatočnej samostatnosti a osobného obmedzenia. V manažmente platí zásada, že po stanovení cieľov je dôležité formulovať úlohy, organizovať a koordinovať úsilie zamestnancov a motivovať ich. To však nie je možné bez sledovania, preverovania a kontroly súladu priebehu procesov a ich výsledkov so zámermi a plánovanými cieľmi. Kontrola je neoddeliteľná od jednotlivých procesov tak strategického, ako aj operačného riadenia. Zdôrazniť význam kontroly a controllingu je zvlášť potrebné v podmienkach fungovania malých a stredných podnikov.

V prvej kapitole autor vysvetľuje históriu controllingu, objasňuje jeho vznik a následný vývoj. Špecifikuje ciele kontroly a jej charakteristické črty. Objasňuje rozdiely v úlohách manažmentu a controllingu. Rozborom histórie controllingu a definovaním podstaty kontroly smeruje autor čitateľa k jadrú problému, a to pochopiť dôležitosť a potrebnosť kontroly a kontrolných mechanizmov. V druhej kapitole autor objasňuje klasifikáciu controllingu – kontroly v jednotlivých organizačných zložkách verejnej správy. Učebný text tejto kapitoly pritom poukazuje na cieľ kontroly v nepodnikateľskom prostredí, ktorým je poskytovanie kvalitných služieb občanovi, pričom na dosiahnutie tohto cieľu boli prameňmi práva vytvorené podmienky. Čitateľ sa v ucelenej podobe dostáva k informáciám o jednotlivých subjektoch kontroly a o charaktere ich činnosti. Tretia kapitola sa zaoberá controllingovým systémom v súkromnom sektore. V tejto oblasti controlling predstavuje dôležitý nástroj riadenia, bez ktorého môže byť podnik len ťažko konkurencieschopný. Autor tiež vysvetľuje podstatu jednotlivých zložiek controllingového systému ako i rozdiely medzi kontrolou a controllingom. Nasledovná kapitola, s názvom Kontrola ako kľúčový prvok riadenia v štátnej správe, približuje obsah základných prameňov práva v oblasti kontroly na Slovensku, ktorými sú zákon č. 10/1996 Z. z. o kontrole v štátnej správe v znení neskorších predpisov a zákon 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite v znení neskorších predpisov. Autor tiež približuje kontrolu na Slovensku ako súčasť celosvetového kontrolného systému, ktorý zastrešuje Medzinárodná organizácia najvyšších kontrolných inštitúcií INTOSAI združených v Organizácii spojených národov. V piatej kapitole autor približuje kontrolu územných samosprávnych orgánov. Vysvetľuje, že v podmienkach územnej samosprávy sa na vnútornej kontrole podieľa predovšetkým obecné zastupiteľstvo (resp. zastupiteľstvo VÚC) a hlavný kontrolór obce (resp. hlavný kontrolór VÚC). Postavenie hlavného kontrolóra približuje prostredníctvom špecifikácie jeho funkcií. Prakticky čitateľovi prezentuje, že kontrola sa realizuje v zmysle zákona č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, resp. zákona č. 302/2001 Z. z. o samosprávnych krajoch. V šiestej kapitole autor pojednáva o kontrole vynakladania finančných prostriedkov vo verejnom obstarávaní. Vysvetľuje princípy verejného obstarávania, ktorého cieľom je úsporné nakladanie s prostriedkami zo štátneho rozpočtu, ktoré zabraňuje ich zbytočnému a nadmernému odčerpávaniu či prípadnému zneužívaniu. V kapitole sú tiež objasnené pojmy zákazka, koncesia, súťaž návrhov ako i jednotlivé finančné limity zákazky v závislosti od jej predpokladanej hodnoty. Autor

* Ing. Michal Levický, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied a informatiky, Ústav ekonomiky a manažmentu, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mlevicky@ukf.sk

v publikácií prakticky znázorňuje kto môže byť obstarávateľ a ako sa verejné obstarávanie kontroluje. V siedmej kapitole sa autor zaoberá finančnými prostriedkami, ktoré prijíma Slovenská republika z Európskej únie. Charakterizuje orgány Slovenskej republiky, ktoré sú zapojené do systému finančného riadenia štrukturálnych fondov, Kohézneho fondu a Európskeho námorného a rybárskeho fondu. Dôležitou časťou kapitoly je tiež priblíženie kontrolných systémov, ktoré garantujú správnosť používania európskych fondov na Slovensku. Posledná kapitola sa zaoberá charakteristikou mimovládnych organizácií ako i princípmi ich vnútornej a vonkajšej kontroly.

Úroveň spracovania publikácie je výsledkom mnohoročných skúseností a erudovanosti jej autora. Publikáciu možno svojou odbornosťou a zrozumiteľnosťou považovať za pedagogicky mimoriadne užitočnú. Je bohatá na informácie doplnené autorskou pridanou hodnotou. Jednotlivé podkapitoly sú účelne ukončené prehľadným zhrnutím problematiky s kľúčovými pojmami a kontrolnými otázkami. Text je veľmi vhodne doplnený grafmi a tabuľkami. Publikácia bola spracovaná na základe relevantných a aktuálnych zdrojov. Okrem primárneho určenia učebnice pre študentov študijného programu Verejná správa na VŠEM v Bratislave odporúčame publikáciu študentom podobného zamerania aj na ostatných vysokých školách. Učebnica má zároveň potenciál byť návodom aj pre budúcich manažérov, ktorí sa budú zaoberať kontrolou.

Autor recenzie sa dlhodobo teoreticky i prakticky venuje podnikovému controllingu a je absolventom akreditovaného vzdelávania MŠVVaŠ SR pod názvom Výkon kontrolnej činnosti v územnej samospráve.

Vojtech, F.: Controlling. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2021. 128 s. ISBN 978-80-89654-78-9.

Recenzia publikácie doc. Ing. Ivety Dudovej, PhD. : Ekonomia vzdelávania

*Vojtech STANEK**

Školstvo sa v súčasnosti trápi s problémami finančnými, technickými i personálnymi. Školský systém po intenzívnom online vyučovaní musí svoje metódy prispôsobiť novým trendom. Prieskum Deloitte Access Economics uvádza, že v budúcnosti 2/3 všetkých pracovných pozícií budú tvoriť soft-skill-intenzívne povolania, ktoré vyžadujú osobnostné zručnosti. To znamená kreativitu, kritické myslenie, technické zručnosti, flexibilitu, prispôsobivosť, inovácie, komunikáciu.

Školstvo ako také potrebuje zmeny. Potrebuje lepšie vzdelávacie programy a kvalitné metodické usmernenia a učebnice. Posudzovaná publikácia vychádza z úrovne poznania v EÚ a možnosti ich využitia u nás. Má veľmi dobrú úroveň. Dáva čitateľovi, a najmä študentom, vedomosti v ucelených logických celkoch.

Slovenské školstvo sa borí s nižšou kvalitou stredných i vysokých škôl a ich široké profily ukazujú potrebu reorganizácie. Školstvo potrebujeme prispôsobiť dobe a priestoru. Dôležitejšie než počty škôl sú učebné odbory. Treba i štrukturálne zmeny v správe.

Publikácia vyjadruje poznanie v problematike a dáva námety na možné zmeny a riešenia. Tematika publikácie je aktuálna a v klasickej literatúre nie dostatočne prepracovaná. Vzdelanostná štruktúra na Slovensku sa mení a počet vzdelaných rastie. Až 18,4% populácie má vysokoškolské vzdelanie, občanov s úplným stredným vzdelaním s maturitou je 25% a tých, ktorí majú učňovské vzdelanie bez maturity 19,2%. Počet vysokoškolsky vzdelávaných za 10 rokov sčítania (2011-2021) vzrástol napríklad v Bratislavskom kraji o 45% a v Trnavskom kraji o 40%.

Vedomosti dnes majú veľkú hodnotu. Nemať dostatočné vzdelanie, nevzdelávať sa, znamená nižšiu kvalitu života. Vzdelávanie je najlepšou investíciou. Vzdelaní obohacujú spoločnosť, prinášajú inovácie a uplatňujú nové veci. Z výhod vyššej úrovne vzdelania môžeme uviesť kvalitnejší život, vyššie zárobky, uznanie v spoločnosti, všeobecný prehľad, motiváciu ísť s dobou, samostatnosť v rozhodovaní.

Procesy reštrukturalizácie hospodárstva, globalizácia, snaha o udržateľný rozvoj, vyvolávajú stavy a podmienky, ktoré vyžadujú riešenia s veľkou mierou neurčitelnosti. V teórii expertných systémov hovoríme o produktívnych postupoch. Použitie týchto postupov považujeme za prejav inteligencie a vzdelanosti. Nositeľom takýchto schopností znamená kreatívne myslieť, postupovať, usudzovať. Spôsob kreatívneho riešenia sa získava predovšetkým výchovou a vzdelávaním.

Výrazné rozdiely medzi regiónmi Slovenska, ktoré sú zrejmé i v kvalite života s prejavmi v úrovni vzdelanosti vyžadujú zabezpečovať priestor a predpoklady najmä v udržaní stredného školstva s nadregionálnym významom, možnosť profilácie materských, základných škôl. V oblasti vysokých škôl sa v súčasnosti boríme s novou akreditáciou, so znižovaním financií, koncentráciou vzdelávania. Vysoké školy môžu ponúkať záujemcom iba také študijné odbory, ktoré spĺňajú požiadavky akreditačných štandardov. K takým patrí napríklad spolupráca so zahraničnými vysokými školami formou spoločných programov.

Znalostná či vedomostná spoločnosť a ekonomický rozvoj sú v súčasnosti rozhodujúcim smerom vývoja našej civilizácie. Nielen samotné informačné technológie, ale i tvorba a sproduktívnenie vedomostí, čo znamená premieňanie informácií na vedomosti, tvorí dnes pokrok v ekonomike a spoločnosti. Globálna ekonomika a ekonomika vedomostí je tu bez ohľadu na to, či si to želáme alebo nie.

* prof. Ing. Vojtech Stanek PhD., Vysoká škola ekonomie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemba.sk

Investície do vzdelávania sú jedným z kľúčových predpokladov pre rozvoj znalostnej ekonomiky a inovácií, ktoré zvyčajne dokážu vytvárať i vyššiu pridanú hodnotu. V našich podmienkach na všetkých stupňoch vzdelávania, ale osobitne na vysokých školách, je dôležitá efektivita výdavkov na vzdelávanie. Ak investície smerujú len do kvantity a opomíňajú kvalitu, ich účinok na ekonomiku a spoločnosť sa môže výrazne tlmiť.

Posudzovaná publikácia je určená odbornej verejnosti, poslucháčom vysokých škôl a pracovníkom v oblasti vývoja koncepcií vzdelávacieho systému v súčasnej nepokojnej dobe. Publikácia je štruktúrovaná v 9 kapitolách. Vychádza z metodológie ľudského kapitálu, miery ľudského kapitálu. Rozoberá investície do vzdelávania, skúma efektívnosť, spravodlivosť a rovnosť vo vzdelávaní. Uvádza základné koncepty politik rozvoja ľudského kapitálu. Vymedzuje všeobecný politický rámec pre odborné vzdelávanie cez charakteristiku európskeho vzdelávacieho priestoru. Náležitú pozornosť venuje politike rozvoja ľudského kapitálu najmä vzdelávacej politike. Hodnotí kvalitu vzdelávania, zaoberá sa zástojom verejnej správy vo vzdelávacej politike a v správe či financovaní. Náležitú pozornosť venuje problémom a tendenciám financovania vzdelávania. V publikácii v jej závere je charakteristika inštitucionálnej štruktúry a výkonu slovenského vzdelávacieho systému cez vyjadrenia sa k regionálnemu školstvu, vysokým školám až k hodnoteniu vzdelávacieho systému.

Knižná publikácia *Ekonomia vzdelávania* je aktuálna, keďže Európsky pilier sociálnych práv uvádza právo každého na kvalitné inkluzívne vzdelávanie, celoživotné vzdelávanie tak, aby bolo zaručené miesto na meniacom sa trhu práce. Rast vzdelanosti súvisí s dlhodobými cieľmi v EÚ, budovať inkluzívny, inteligentný, udržateľný sociálno-ekonomický rozvoj. Rast vzdelanosti je cestou ako túto skutočnosť naplniť. Naše hospodárstvo sa po pandémie Covid-19 a vojenskej situácii na Ukrajine s príchodom tisícok migrantov na naše územie, musí transformovať na moderné, konkurencieschopné a udržateľné v súlade s Európskou zelenou ekonomikou s digitálnou transformáciou, všetko založené na podstatne kvalitnejšom vzdelávaní.

Dudová, I.: *Ekonomia vzdelávania*, 2. vydanie, Wolters Kluwer Praha, 2022, -183 s. ISBN 978-80-7676-384-5.

Informácie a pokyny pre autorov príspevkov

Redakcia prijíma a uverejňuje príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Za originalitu, odbornú i formálnu správnosť príspevku zodpovedá autor. V časopise nie je možné publikovať článok, ktorý už bol uverejnený v inom periodiku. Redakcia si vyhradzuje právo uverejnenia len pôvodných príspevkov, ktoré spĺňajú obsahové a všetky formálne náležitosti vedeckého článku.

Príspevky sa predkladajú:

- jedenkrát elektronicky (e-mailom na adresu: edita.kulova@vsemvs.sk)
- a v dvoch tlačенých exemplároch na adresu redakcie časopisu ČasOpis, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava. Príspevky je potrebné odovzdať vo formáte MS Word. Rozsah príspevku je limitovaný na max. 10 strán, pri recenziách a správach je rozsah limitovaný na max. 5 strán predpísaného formátu vrátane grafov, tabuliek a literatúry.

Základné formátovanie

NASTAVENIA STRANY:

- Veľkosť papiera je B5 (ISO) (rozmery šírka 17,59cm, výška 24,99 cm).
- Okraje stránky musia byť nastavené na 2cm zo všetkých strán.
- Musí sa zvoliť voľba zrkadlových okrajov.
- Vzdialenosť záhlavia a päty od okraja stránky má byť 1,25cm.

TEXT:

- Typ písma textu príspevku musí byť Arial s veľkosťou 10 bodov.
- Riadkovanie 1,5.
- Prvý riadok každého odseku má byť odsadený o hodnotu 0,8 cm.
- Za každým odsekom je potrebné nastaviť medzeru 6 bodov.
- Pred každým nadpisom je potrebné vynechať dva prázdne riadky a za každým nadpisom jeden voľný riadok.

OBRÁZKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za obrázkom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie obrázka sa musí začínať skratkou a číslom (Obr. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis obrázka.
- Skratky Obr. a číslo obrázka sú napísané tučnými písmenami.

GRAFY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za grafom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie grafu sa musí začínať slovom (Graf 1) a číslom, za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis grafu.
- Slová Graf a číslo grafu sú napísané tučnými písmenami.
- Grafy je potrebné uviesť v Exceli, a to aj ako prílohu v elektronickej verzii k rukopisom.

TABUĽKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za tabuľkou sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie tabuľky sa musí začínať skratkou a číslom (Tab. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis tabuľky.
- Skratka Tab. a číslo tabuľky sú napísané tučnými písmenami.
- Pod každým obrázkom, tabuľkou i grafom musí byť uvedený zdroj, z ktorého autor údaje čerpal.

ROVNICE:

- Musia byť napísané v editore rovníc Microsoft Equation, ktorý je súčasťou textového editora MS Word.
- Matematické symboly je nutné písať aj vo vnútri textu pomocou editora rovníc.

ANGLICKÝ NÁZOV A ABSTRAKT:

- V každom príspevku musí byť uvedený anglický názov a abstrakt rozsahu 8 riadkov v anglickom jazyku.
- Pod abstraktom je potrebné uviesť kľúčové slová (keywords) v angličtine (viď http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html).

LITERATÚRA:

- Uvádzať v súlade s normou STN ISO 690 v abecednom poradí podľa vzoru uvedenom v šablóne.
- Odvolania na literatúru sa označujú v texte metódou mena, dátumu a poradia v zozname literatúry tak, že na príslušnom mieste v texte sa do zátvoriek napíše meno autora, dátum publikovania dokumentu/ číslo podľa toho, ako sú tieto údaje uvedené v abecednom profile v zozname literatúry; napr. (Kotler,2001/14).

Recenzovanie príspevkov:

Recenzovanie príspevkov zabezpečuje redakčná rada. Recenzné konanie voči autorovi príspevku je anonymné.

Príspevky nie sú honorované.

Instructions for authors

The scientific journal - Public administration and Regional Development publishes scientific contributions, discussion contributions and reviews related to its focus. Contributions must be at the required professional and scientific level. They are published in the Slovak, Czech, Russian or English language.

The editor's office of the journal accepts contributions electronically (by email to: edita.kulova@vsemvs.sk), or in a written form in 3 copies together with a CD in the text editor Word (operation system Windows), page size A4 (21×29.7), 2 cm margins, font type: ARIAL, single line spacing.

Title of Article (size 12 pt bold, centred)

Title (size 11pt bold, italic, centred)

Name and SURNAME* (size 10,5pt, italic)

Abstract (size 10pt bold)

Body text (size 10pt, italic, max. 8 lines)

Keywords (size 10pt bold)

text (size 10pt, italic)

Introduction (size 10pt bold)

Text (size 10pt, normal)

1 Title of chapter (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) 1.1

Subchapter title (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

Conclusion (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) Bibliography

Autori príspevkov

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemba.sk

Mgr. Andrea Dzíbelová, Ministerstvo obrany SR, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, e-mail: a.dzibelova@gmail.com

doc. Ing. Michal Fabuš, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.fabus@vsemba.sk

doc. Ing. Stanislav Filip, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: stanislav.filip@vsemba.sk

Dr.h.c.prof.mpx.h.c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD. MBA, Vysoká škola ekonomie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemba.sk

prof. Ing. Ladislav Kabát, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ladislav.kabat@vsemba.sk

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemba.sk

prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra správneho práva a európskeho práva, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemba.sk

Ing. Michal Levický, PhD., Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta prírodných vied a informatiky, Ústav ekonomiky a manažmentu, Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, e-mail: mlevicky@ukf.sk

doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marcel.lincenyi@vsemba.sk

Mgr. Lucia Magyarová, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: llapok@gmail.com

PhDr. Silvia Matúšová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemba.sk

JUDr. Matúš Michalovič, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Šafárikovo nám. 6, 810 00 Bratislava, matus.michalovic@flaw.uniba.sk

Gabriela Palková, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: gabrielapalkova52@gmail.com

Mgr. Daniel Rabina, študent 3.ročníka doktorandského štúdia politológie, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Katedra politológie, Študentská 2, 911 50 Trenčín, e-mail: danyrabina@gmail.com

prof. DrSc. Maryna Resler, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu a marketingu, Katedra manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marynaresler@gmail.com

JUDr. Mgr. Miriam Slobodníková, PhD., Jadrová a vyraďovacia spoločnosť a. s., Jaslovské Bohunice 360, 919 30 Jaslovské Bohunice, miriam.slobodnikova@gmail.com

prof. JUDr. Mária Srebalová, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Šafárikovo nám. 6, 851 04 Bratislava, e-mail: maria.srebalova@flaw.uniba.sk

prof. Ing. Vojtech Stanek PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemba.sk

PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemba.sk

PhDr. Agneša Víghová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: agnesa.vighova@vsemba.sk

doc. Ing. František Vojtech, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: frantisek.vojtech@vsemba.sk

Recenzenti

doc. Ing. Stanislav Filip, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: stanislav.filip@vsemba.sk

Dr.h.c.prof.mpx.h.c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD. MBA, Vysoká škola ekonomie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonomie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemba.sk

prof.h.c. prof. Ing. Monika Hudáková, PhD. MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonomie a manažmentu, Katedra ekonomie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: monika.hudakova@vsemba.sk

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonomie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemba.sk

PhDr. Silvia Matúšová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonomie a manažmentu, Katedra ekonomie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemba.sk

prof. Mykola Sidak, DrSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra správneho práva a európskeho práva, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: mykola.sidak@vsemba.sk

prof. Ing. Vojtech Stanek PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemba.sk

prof. Ing. Nora Štangová, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nora.stangova@vsemba.sk

Ing. Katarína Švejnová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonomie a manažmentu, Katedra manažmentu a marketingu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: katarina.svejnova@vsemba.sk

PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemba.sk

doc. Ing. František Vojtech, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave, Ústav ekonomie a manažmentu, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: frantisek.vojtech@vsemba.sk

Zodpovedné redaktorky (Editors)

Lucia Balajová

Edita Kulová edita.kulova@vsemba.sk

© Vydavateľ (Publishing House)

Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave

Furdekova 16

851 04 Bratislava

Tel.: +421905864457

IČO: 35 847 018

Webová stránka časopisu (Journal Website): <http://www.vsemba.sk/VedaAVyskum/VedeckyCasopis>

Periodicita: vychádza dvakrát ročne

Číslo (No.): 1, jún 2022, ročník XVIII.

Registračné číslo (Registration No.): MK SR EV 2950/09

ISSN 1337-2955

Tlač (Printed by):

Tlačiareň IRIS, spol. s r. o.

Žitavská 14

821 07 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: +421908741472

E-mail: ntp@iris-knihy.sk

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

Verejná správa a regionálny rozvoj je recenzovaný vedecký časopis Vysokej školy ekonómie a manažmentu v Bratislave. Uverejňuje vedecké príspevky, príspevky do diskusie a recenzie. Je orientovaný predovšetkým na problematiku verejnej správy a regionálneho rozvoja, manažmentu, marketingu, financií, malého a stredného podnikania, ale aj na iné oblasti, ktoré sú v súlade s profilom a zameraním školy. Jeho poslaním je publikovať významné výsledky vedeckého výskumu trvalejšieho obsahu z oblasti verejnej správy a príbuzných tém, vytvárať priestor pre publikovanie výsledkov výskumných projektov Vysokej školy ekonómie a manažmentu v Bratislave a ponúkať priestor na publikovanie dôležitým záujmovým skupinám (verejná správa, domáce a zahraničné vysoké školy, výskumné inštitúcie).

PUBLIC ADMINISTRATION AND REGIONAL DEVELOPMENT

Public Administration and Regional Development is a reviewed scientific journal of Bratislava University of Economics and Management. It publishes scientific articles, contributions to discussions and reviews. It mainly focuses on problems in public administration and regional development, management, marketing, finance, small and medium sized entrepreneurship as well as on other areas that are related to the profile and aim of the school. Its mission is to publish significant results of scientific research with continuous content from the field of public administration and related topics, to create space for publishing results from research projects of the Bratislava University of Economics and Management and to offer space for publishing articles to important interest groups (public administration, domestic and foreign universities, research institutions).

Bratislava University of Economics and Management

Chairperson of Editorial Board: assoc. prof. Ing. Ľuboš Cibák, PhD. MBA

Editor-in-Chief: prof. h. c. prof. Ing. Monika Hudáková, PhD. MBA

Order and distribution of the Scientific Journal are administrated by editor.

Reg. No 2950/09

Scientific Journal

No. 1, June 2022, Volume XVIII.

Vedecký časopis Verejná správa a regionálny rozvoj vydáva
Vysoká škola ekonómie a manažmentu v Bratislave. Vychádza 2-krát ročne.

ISSN 1337-2955